

**Bibliografia adnotowana
dorobku naukowego
Profesora Jerzego Bartmińskiego**

Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej

**Bibliografia adnotowana
dorobku naukowego
Profesora Jerzego Bartmińskiego**

Bibliografia adnotowana dorobku naukowego Profesora Jerzego Bartmińskiego

Redakcja

Monika Łaszkiwicz
Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska
Marta Nowosad-Bakalarczyk

Lublin 2024
Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej

recenzent

prof. dr hab. Kazimierz Sikora

projekt okładki

Krzysztof Trojnar

fotografie na okładce

strona pierwsza: Piotr Bartmiński

strona czwarta: Małgorzata Genca

skład i lamanie

Artur Drozdowski

© Wydawnictwo UMCS, Instytut Językoznawstwa i Literaturoznawstwa UMCS, Lublin 2024

ISBN 978-83-227-9791-4

Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej
pl. Marii Curie-Skłodowskiej 5, 20-031 Lublin, tel. 81 537 53 04
Dział Handlowy: tel. 81 537 53 02
<http://www.wydawnictwo.umcs.eu>, e-mail: wydawnictwo@umcs.eu

Druk i oprawa: Mazowieckie Centrum Poligrafii Sp. z o.o.
ul. Lisi jar 29, 05-270 Marki

Spis treści

Sylwetka Profesora Jerzego Bartmińskiego (S. Niebrzegowska-Bartmińska)	7
Zasady redakcyjne (M. Nowosad-Bakalarczyk)	44
Bibliografia prac Profesora Jerzego Bartmińskiego	46
1. Monografie	46
2. Prace pod redakcją	56
2.1. Słowniki i leksykony	56
2.2. Serie wydawnicze	61
2.3. Prace zbiorowe	63
2.4. Czasopisma	66
3. Edycje tekstów	68
4. Rozprawy	70
5. Opracowania edytorskie i teksty materiałowe	214
6. Przekłady	220
7. Hasła leksykograficzne i encyklopedyczne	221
8. Programy dydaktyczne	227
9. Sylwetki i wspomnienia	231
10. Recenzje	237
11. Artykuły popularnonaukowe	240
12. Artykuły publicystyczne	246
13. Teksty okolicznościowe	250
14. Sprawozdania i projekty	255
15. Bibliografie i indeksy	260
16. Wywiady	262
17. Inne	264
18. Teksty złożone do druku	272
Indeks przedmiotowy	274
Indeks nazwisk (M. Łaszkiewicz)	301

Sylwetka

Profesora Jerzego Bartmińskiego*

Profesor Jerzy Andrzej Bartmiński urodził się 19 września 1939 roku w Przemyślu – jak sam zwykł podkreślać – w rodzinie robotniczej, kolejarskiej, wielodzietnej, o tradycjach chłopskich (po mamie Franciszce Zajęc) i urzędniczo-ziemiańskich (po dziadku Michale i babce z Krasnopolskich Wójcickiej). Pierwsze sześć lat dzieciństwa i jednocześnie wojny spędził wraz z matką i dwoma starszymi braćmi na plebanii swojego wuja Floriana Zajęca w Bączalu Dolnym pod Jasłem. Kolejne lata życia związane były już z Kruhelem, gdzie na wzgórzu, obok małego kościółka i z widokiem na cały Przemyśl, znajdował się dom jego rodziców – Franciszki i Mieczysława Bartmińskich. Tu właśnie w wielokulturowym Przemyślu uczęszczał najpierw do szkoły podstawowej, a potem do Liceum Ogólnokształcącego im. Morawskiego. Po zdaniu matury stanął przed dylematem, jaką drogę życiową wybrać: politechnikę we Wrocławiu, kinematografię w Pradze (chciał być operatorem kamery) czy studia polonistyczne w Lublinie. Ostatecznie zdecydował się na to ostatnie i podjął studia na kierunku filologia polska na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej. Utwierdziła go w tym przekonaniu pasja do literatury i języka zaszczipiona przez Wiktora Wlazłę, licealnego nauczyciela języka polskiego.

W latach studenckich (1956–1961) szczególnie interesował się literaturą staropolską, romantyzmem i literaturą współczesną – wielokrotnie z lubością, z pamięcią i z zachwytem dla kunsztu poetyckiego słowa cytował różne utwory (ostatnio, jeszcze niedawno, bo na weselu swojego wnuka Łukasza zadziwił zebranych świetną znajomością dużych

---

* Przedruk z artykułu: S. Niebrzegowska-Bartmińska, *Jerzy Bartmiński i jego program nauki otwartej*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 34, s. 9–39.

partii „Pana Tadeusza” – tym razem wybrał stosowny do okoliczności fragment o spotkaniu Tadeusza z Zosią). Jako student aktywnie uczestniczył w studenckim ruchu naukowym – działał w Studenckim Kole Naukowym Językoznawców UMCS, którego był także wieloletnim opiekunem. Pod jego opieką pozostawało pismo „Językoznawca”, na łamach którego debiutowali późniejsi wybitni językoznawcy i literaturoznawcy polscy (Stanisław Bąba, Jan Miodek, Adam Kulawik, Wojciech Rzepka, Bogdan Walczak) i lubelscy (Jan Adamowski, Barbara Boniecka, Stanisław Grabias, Czesław Kosyl, Piotr Krzyżanowski, Jan Mazur, Anna Pajdzińska, Jerzy Święch, Ryszard Tokarski, Maria Wojtak). Tu debiutował też i on sam. Jako student był laureatem I nagrody na Ogólnopolskim Zjeździe Polonistów we Wrocławiu w 1960 roku (wyróżniono wówczas jego pracę o metaforyce wierszy Awangardy Krakowskiej, tekst artykułu został opublikowany w „Annales” UMCS). W 1961 roku był współorganizatorem w Lublinie Studenckiego Zjazdu Naukowego, na którym zgłosił projekt opracowania słownika gwary studenckiej. Studia zwińczył pracą magisterską *Gwara w twórczości Adolfa Dygasińskiego*, przygotowaną w 1961 roku pod kierunkiem profesora Pawła Smoczyńskiego.

Późniejsze, a w zasadzie można rzec, całe swoje dalsze życie związał z Lublinem i z UMCS-em, traktując zarówno miasto, jak i Uniwersytet jako swoją małą ojczyznę – jak mawiał, dlatego że właśnie tutaj znalazł coś, czego życzył każdemu – porozumienie: nie tylko naukowe, ale też i życiowe ze względu na trwałe, wieloletnie przyjaźnie (z Michałem Łesiewem, swoim nauczycielem akademickim oraz Jerzym Święchem, z którym zaczynał studia i pracę)¹.

Bezpośrednio po ukończeniu studiów został zatrudniony jako asystent (w kolejności jako adiunkt i docent) w Zakładzie Języka Polskiego i prowadził zajęcia z gramatyki opisowej współczesnego języka polskiego, kultury języka oraz historii języka; w latach 1972–1982 – też wykłady w podyplomowym Studium Logopedii. W 1971 roku obronił pracę doktorską *O języku literatury ludowej Lubelszczyzny*, napisaną pod kierunkiem profesora Leona Kaczmarka, ówczesnego kierownika

¹ Wspomnienia J. Bartmińskiego z tych i innych czasów zob. <https://teatrn.pl/leksykon/artykuly/jerzy-bartminski-1939-2022/#zycie-prywatne> (dostęp: 19.08.2022).

Zakładu. W wersji zmodyfikowanej w 1973 roku rozprawa ta, opublikowana przez Ossolineum jako monografia *O języku folkloru*, była żywo dyskutowana w czasie spotkania w 1974 roku w Słupsku (zapis dyskusji ukazał się na łamach „Literatury Ludowej” w 1976 roku)². W 1978 roku habilitował się na podstawie rozprawy *O derywacji stylistycznej. Gwara w funkcji języka artystycznego* i został zatrudniony w macierzystym instytucie na stanowisku docenta. Po podziale w 1991 roku Zakładu Języka Polskiego na trzy inne zakłady, objął kierownictwo Zakładu Tekstologii i Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego i pracował w nim do 2009 roku, a więc do emerytury (w latach 2009–2015 uzyskał dodatkowe zatrudnienie na 1/3 etatu ze względu na realizację grantu słownikowego).

Od roku 1975 na wiele lat Jerzy Bartmiński związał się ze środowiskiem wrocławskim, w szczególności z profesorem Czesławem Hernasem, który umacniał go w przekonaniu, że warto zajmować się językiem formuł pieśniowych. We Wrocławiu uczestniczył w cyklicznych uniwersyteckich spotkaniach folklorystów z udziałem Rocha Sulimy, Doroty Simonides, Włodzimierza Pawluczuka, Jolanty Ługowskiej i innych. W roku 1975 został członkiem redakcji czasopisma „Literatura Ludowa” (i był nim nieprzerwanie przez 47 lat, a więc do końca swoich dni). Zachęcony przez Mieczysława Klimowicza i Czesława Hernasa włączył się w działania Centralnego Programu Badań Podstawowych 08.05 „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe i percepcja” – w latach 1983–1990 był koordynatorem prac w grupie tematycznej „Język a kultura” i kierował tematami „Słownik ludowych stereotypów językowych” oraz „Kartoteka polskich pieśni ludowych”. W 1985 roku zainicjował konwersatorium „Język a kultura” – z Januszem Anusiewiczem, też z innymi: Jadwigą Puzyniną, Renatą Grzegorzycową, Jolantą Maćkiewicz, Ryszardem Tokarskim, Anną Pajdzińską i swoimi najbliższymi współpracownikami był współorganizatorem konwersatoriów z cyklu

---

² Stenogram dyskusji nad książką odbytej na dorocznym zjeździe Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza w 1974 r. w Słupsku, podczas której wypowiedzieli się: Czesław Hernas, Roch Sulima, Aleksander Bereza, zob. *Co to jest język folkloru?*, „Literatura Ludowa” 1976, nr 4–5, s. 3–21.

„Język a kultura” (w Karpaczu, Kazimierzu, Puławach, w Lublinie³), a także współredaktorem serii o tym samym tytule. Tzw. biała seria wydawana była i jest we Wrocławiu. Koordynatorem serii, jej redaktorem i współredaktorem przez wiele lat był śp. Janusz Anusiewicz (historię konwersatorium J. Bartmiński opisał po wielu latach w artykule opublikowanym na łamach jubileuszowego numeru serii „JaK”, zob. Bartmiński 2008a). Równoległe materiały z organizowanych przez siebie konwersatoryjnych spotkań publikował w roczniku „Etnolingwistyka” (którego był pomysłodawcą, założycielem, a przez trzydzieści lat (1988–2019) – redaktorem naczelnym)⁴ oraz „czerwonej serii” Instytutu Filologii Polskiej UMCS. Seria (zainicjowana z Andrzejem Marią Lewickim, Ryszardem Tokarskim, Anną Pajdzińską i Janem Adamowskim) przyniosła dyskusje na temat podstawowych problemów współczesnej lingwistyki: derywacji (Der 1981), konotacji (K 1988), językowego obrazu świata (JOS 1990), punktu widzenia (PWwJiK 2004; PWwTiD 2004), podmiotu (PwJiK 2008), definiowania (ODiD) i profilowania pojęć (PP 1993; PwJiT 1998), tekstu (TPT; TAIi) oraz semantyki nazw wartości (NW 1993; JwKW 2003; WJOSiS 2012–2019).

W 1991 roku został profesorem nadzwyczajnym, a w 1997 roku – profesorem zwyczajnym. W roku 1992 objął funkcję kierownika Zakładu Tekstologii i Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego i był nim do roku 2009; w latach 2009–2015 pełnił funkcję kierownika Pracowni „Archiwum Etnolingwistyczne” UMCS. W 2008 roku został kierownikiem *Zespołu Etnolingwistycznego UMCS/IS PAN ds. Słownika stereotypów i symboli ludowych* i pozostał nim aż do śmierci.

W latach 1991–1993 pełnił też w UMCS funkcję prorektora ds. studenckich. Jako prorektor stworzył dwa nowe kierunki studiów – filologię ukraińską i białoruską, zainicjował cykl „Wykłady Otwarte UMCS” i serię, która je dokumentuje (przewodniczył radzie redakcyjnej). Był

---

³ Odwołuję się tu ogólnie jedynie do tych, które organizował lub współorganizował J. Bartmiński.

⁴ W początkowej fazie pismo było poświęcone dyskusowaniu kwestii teoretycznych, publikowaniu nowych materiałów ludoznawczych i szukaniu formuły redakcyjnej i metodologicznej dla słownika stereotypów. Wkrótce stało się platformą dyskusji na temat ogólnych problemów lingwistyki kulturowej.

członkiem Senackiej Komisji ds. Dydaktyki i Nauczania, a w 1991 roku współzałożycielem w Lublinie Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej (w latach 1991–2001 wiceprezesem zarządu tegoż Instytutu).

W 2001 roku w swoim rodzinnym Przemysłu współtworzył Państwową Wyższą Szkołę Zawodową (obecnie jest to Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska) i tamtejszą polonistykę (w latach 2001–2004 sprawował funkcję dyrektora Instytutu Polonistyki). Bez zaleceń odgórnych i nakazów, pieczołowicie przygotowywał i redagował sylabusy zajęć, z dumą ustawiał na półce wydawane jeszcze przed rokiem akademickim programy, których wymagał od wszystkich prowadzących zajęcia. Było to normą i dobrym obyczajem dydaktycznym.

W latach 2000–2001 pracował w Ośrodku Badań nad Tradycją Antyczną w Uniwersytecie Warszawskim. W roku 2008 podjął pracę na etacie profesora w Instytucie Sławistyki PAN w Warszawie; był twórcą (afiliowanego w Instytucie) międzynarodowego konwersatorium EURO-JOS i kierownikiem pozyskanego międzynarodowego grantu „Metody analizy językowego obrazu świata (JOS) w kontekście badań porównawczych”. W Instytucie pracował do roku 2015.

Profesora Jerzego Bartmińskiego wielokrotnie wybierano do różnych gremiów Polskiej Akademii Nauk. Od 1985 roku był członkiem Komisji Leksykograficznej Komitetu Językoznawstwa PAN, a w latach 1996–1998 czterech komitetów PAN: Komitetu Nauk o Literaturze Polskiej PAN (i przewodniczącym Komisji ds. Folklorystyki KNoL PAN), Komitetu Słowianoznawstwa, Komitetu Nauk Etnologicznych oraz Komitetu Językoznawstwa (członkiem tegoż Komitetu pozostawał w latach 1993–2020, od 2003 przewodniczył najpierw Komisji, potem Sekcji Etnolingwistycznej KJ PAN). W 1999 roku powołano go do Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN i Komisji Dydaktycznej (członkiem RJP był do roku 2014). W 2008 roku wybrano go na członka-korespondenta, a w 2014 na członka czynnego Polskiej Akademii Umiejętności w I Wydziale Filologicznym.

W 2003 roku był inicjatorem powołania Komisji Etnolingwistycznej przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów i w latach 2003–2022 nieprzerwanie jej przewodniczącym. Równolegle był także członkiem

Komisji Folklorystycznej przy MKS i Euroazjatyckiej Akademii Nauk w Mińsku (Białoruś).

Od 1992 roku aż do śmierci (więc przez 30 lat) przewodniczył lubelskiemu gremium partnerskiemu *Katolischer Akademischer Auslaender Dienst* (KAAD), które przyznało pracownikom i studentom z Polski ponad 100 stypendiów na pobyty badawcze w Niemczech. W latach 1994–2003 pełnił funkcję przewodniczącego Rady Naukowej Radiowego Centrum Kultury Ludowej przy Rozgłośni Polskiego Radia w Warszawie. Przez wiele lat pozostawał członkiem Rady Programowej Radia Lublin.

Profesor Jerzy Bartmiński był aktywnym społecznikiem. Zaangażowanie obywatelskie i etos społecznika na dobre spłotyły się w jego życiu. W latach 70. (wraz z żoną Izabelą, we współpracy z księdzem Franciszkiem Blachnickim) współtworzył pierwsze w Lublinie kręgi ruchu „Domowego Kościoła” (rodzinno-wspólnotowej części ruchu oazowego „Światło-Życie”). W latach 1962–1982 należał do Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. W 1980 roku wstąpił do NSZZ „Solidarność” – był inicjatorem i współzałożycielem uczelnianych struktur związku. W grudniu 1980 roku z wyboru środowiskowego (co z dumą podkreślał, bo świadczyło to o szacunku i akceptacji środowiska uniwersyteckiego dla jego osoby) został pierwszym przewodniczącym Komisji Zakładowej „Solidarności” w UMCS (funkcję tę pełnił do maja 1981 r.). Zorganizował cykl spotkań dyskusyjnych i serię wydawniczą pod nazwą *Zawód Nauczycielski Dzisiaj* oraz „Klubu Solidarności” UMCS. Od maja 1981 do 13 grudnia 1981 roku był członkiem prezydium Zarządu Regionu Środkowowschodniego NSZZ „Solidarność” w Lublinie, też delegatem na I WZD „S” w Gdańsku (1981). W maju 1981 roku (jako członek prezydium) zainicjował ruch „Solidarności Rodzin”.

13 grudnia 1981 roku został internowany i osadzony (do końca grudnia) w więzieniu we Włodawie. W latach 1983–1989 działał w niejawnej Społecznej Komisji Nauki w Lublinie (1983–1989), która przyznawała stypendia naukowe i inspirowała powstanie kodeksu etycznego pracownika naukowego. Pod pseudonimem Andrzeja Świdnickiego wydał śpiewnik *Ojczyzna ma* (1987, 1988). W 1985 roku był jednym z założycieli Klubu Katolickiego w Lublinie, do 1987 roku też członkiem zarządu i przewodniczącym Sekcji Rodzin. W 1989 roku wszedł w skład Komii

tetu Obywatelskiego Lubelszczyzny (1989–1990). Należał do inicjatorów ruchu „Solidarność Rodzin”, który stawiał sobie zadanie m.in. odbudowania „łańcucha rąk dobrej woli” w Polsce. W latach 1992–2003 przewodniczył Fundacji Ruchu SR, dążąc – zgodnie z zadaniami statutowymi Fundacji – do wyrównywania szans edukacyjnych i pomocy uczącej się młodzieży (również i z własnych środków fundował takie stypendia). W latach 1990–2005 był kolejno członkiem: ROAD, Unii Demokratycznej i Unii Wolności. W ostatnich latach związał się z ruchem Szymona Hołowni.

Ważne miejsce w życiu Jerzego Bartmińskiego zajmowała niewątpliwie dydaktyka uniwersytecka. Dziś, podsumowując ją, wiemy, że Profesor był promotorem prawie 300 magistrów, 24 doktorów, 2 doktoratów honorowych UMCS (Nikity Tołstoja i Anny Wierzbickiej), recenzentem w licznych przewodach doktorskich, habilitacyjnych oraz profesorskich, a także częstym opiniodawcą dla Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie uprawnień instytutów i wydziałów uniwersyteckich do przeprowadzania przewodów doktorskich i habilitacyjnych. Był współautorem nowej „Podstawy programowej dla języka polskiego dla szkoły podstawowej, gimnazjum i liceum” (2008).

To, co się zmieniło niejako na naszych oczach, to jego podejście do opisu języka i odwrócenie nauczania treści w uniwersyteckim kształceniu przedmiotów⁵ – realizowanie ich „od góry” (od jednostek największych, od tekstu), a nie od „dołu” (od fonemu).

Jerzego Bartmińskiego oryginalna koncepcja języka znalazła wyraz także w dydaktyce prowadzonej w kierowanym przezeń Zakładzie. Zwłaszcza jeśli chodzi o przedmiot „gramatyka współczesnego języka polskiego”, koncepcja Bartmińskiego była odwrotna do tradycyjnego toku wykładu przyjętego w tym zakresie na polonistykach. Zgodnie ze sformułowaną przez siebie definicją tekstu, Bartmiński zaliczył poziom tekstowy do poziomów języka, obok tradycyjnie wyróżnianych poziomów składniowego, leksykalnego, morfologicznego i fonologicznego. Naukę gramatyki opisowej zaczynamy zatem

---

⁵ Z prof. Haliną Wiśniewską zorganizował specjalną dyskusję na temat języka polskiego jako przedmiotu dydaktyki uniwersyteckiej i powiązania dydaktyki uniwersyteckiej z kształceniem szkolnym. Tom z jego głosem na temat językoznawczego kanonu polonistycznego (Bartmiński 2000a) ukazał się drukiem w 2000 roku (zob. JPjPDU).

od owego poziomu tekstowego, zgodnie z poglądem, że tekst jest najbliższy potocznemu doświadczeniu posługiwania się językiem. Dopiero w dalszej kolejności schodzi się ku niższym, a zarazem bardziej abstrakcyjnym, warstwom języka, by cały kurs zakończyć fonologią z elementami fonetyki opisowej (w latach naszych studiów działo się to dopiero na drugim roku) (Prorok, Wasiuta 2022a: 54).

„Oprawą” dla polonistycznych przedmiotów językoznawczych jest „zielona seria” dydaktyczna – *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań* (WPWO), powstała z Jego inicjatywy i przygotowana do druku z pracownikami Zakładu Tekstologii i Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego. W ramach serii, z której korzystają nie tylko pracownicy i studenci UMCS, publikowane są zagadnienia teoretyczne ze wskazaniem literatury, podstawowa (na czas wydania tomów) bibliografia przedmiotu oraz przedruki najważniejszych tekstów niezbędnych przy realizacji tematów ze współczesnej polszczyzny⁶. Niedawno został wydany też wybór materiałów z zakresu etyki słowa (ESWO), pomocny nie tylko w dydaktyce uniwersyteckiej, ale we wszystkich działaniach publicznych.

Studenci wspominają, że był wyjątkowym dydaktykiem, z wielką wiedzą, zawsze przygotowany, dbający o prezentacje do wykładów i handouty do zajęć, ćwiczący ze studentami protokołowanie zajęć, otwarty na studenta jako partnera spotkania w dialogu (nic więc dziwnego, że na tzw. zajęcia „wybierane” trudno było się do niego dostać, choć był dydaktykiem wymagającym). Nadzorował i hospitował zajęcia pracowników, doradzał w wyborze treści i metod dydaktycznych, zaszalał pracowników i doktorantów obok siebie na egzaminach, słowem – uczył i radził, dyskutował i krytykował, ale też chwalił. Często robił to w ramach poniedziałkowych spotkań, które każdy z nas, jego podwładnych pamiętał od początku swojego zatrudnienia. Koledzy z innych zakładów (i pracownicy z innych ośrodków) zazdrościli nam tych stałych posiedzeń, podczas których można było dyskutować o dydaktyce, prezentować części doktoratów i habilitacji, wystąpień konferencyjnych oraz dzielić się przeczytanymi lekturami. Udział w poniedziałkowych zebraniach, określanych od lat mianem „seminarium etnolingwistycz-

---

⁶ Przez Martę Nowosad-Bakalarczyk i Annę Orłowską został przygotowany do druku tomik poświęcony morfologii (druk w 2023 roku).

nego” (bo brali w nich udział także stypendyści, którzy garnęli się do J. Bartmińskiego)⁷, był obowiązkiem, ale i dobrą szkołą dydaktyki oraz sposobu uprawiania nauki. W kalendarzu akademickim rezerwowaliśmy sobie zawsze wolne poniedziałkowe przedpołudnia – i znając nasze zwyczaje, nikt z planistów nie układał nam w tym czasie zajęć.

Za pracę naukową, społeczną i dydaktyczną Profesor był wielokrotnie nagradzany. Otrzymał siedem nagród Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (1971, 1974, 1979, 1987, 1997, 2010, 2012). Za osiągnięcia w dziedzinie badań nad folklorem przyznano mu nagrodę „Polskiej Sztuki Ludowej” (1988), Nagrodę im. Oskara Kolberga (1991), Nagrodę im. Glogera (1998) oraz Nagrodę Premio Internazionale di Studii Etnoantropologici Pitirè-Salomone Marino w Palermo (1989). Za stworzenie w Lublinie ośrodka badań nad folklorem w 1997 roku uzyskał Nagrodę „Akcentu”. W 1987 roku wraz z zespołem otrzymał Nagrodę Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za tom *Kołodowanie na Lubelszczyźnie*. W 1997 roku (z zespołem etnolingwistycznym) został uhonorowany Nagrodą Ministra Kultury i Sztuki za *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 1. *Kosmos*, z. 1. *Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*, którego był pomysłodawcą i redaktorem. W 2010 roku (z S. Niebrzegowską-Bartmińską) odebrał Nagrodę Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za podręcznik akademicki *Tekstologia*; w 2012 roku – 2 nagrody zespołowe za monografię *Lubelskie*, wydaną w ramach serii *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały* – Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Maria Curie Prize. Za pracę naukową, dydaktyczną i społeczną został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (2014), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1999), Złotym Krzyżem Zasługi (1989). Otrzymał również liczne odznaczenia: Srebrny Medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” (2016), Nagrodę Polcul Foundation (1989). W 2016 roku przez Prezydenta RP został uhonorowany Medalem „Zasłużony dla Polszczyzny”.

---

⁷ W ciągu ostatnich 10 lat w zespole etnolingwistycznym J. Bartmińskiego na stypendiach i stażach przebywało łącznie kilkadziesiąt osób (a były to pobyty roczne, półroczne, trzymiesięczne, miesięczne lub kilkudniowe). Chodzi m.in. o stypendia Artes Liberales, Kasy Mianowskiego, delegacje własnych uniwersytetów lub pobyty finansowane przez UMCS.

Dorobek naukowy Profesora Bartmińskiego jest bardzo bogaty i obejmuje 800 pozycji – informuje o tym najnowsza *Bibliografia adnotowana dorobku naukowego Profesora Jerzego Bartmińskiego*⁸. Na twórczość naukową Profesora składa się 14 książek, kilkadziesiąt prac pod redakcją, w tym opracowywanych zespołowo seryjnych dzieł takich, jak *Słownik stereotypów i symboli ludowych* (SSiSL) czy *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów* (LASiS), także liczne artykuły i rozprawy, teksty materiałowe, hasła słownikowe, recenzje i omówienia oraz teksty okolicznościowe. Prace J. Bartmińskiego ukazywały się w językach: polskim, angielskim, francuskim, niemieckim, litewskim, rosyjskim, ukraińskim, białoruskim, czeskim i serbskim.

Z wykształcenia był polonistą i językoznawcą, ale zakres jego prac badawczych daleko wybiega poza ściśle wyznaczone tradycyjne ramy filologii. Jako zwolennik nauki „otwartej” z dużą odwagą wyznaczał nowe kierunki i metody, projektował tematy badawcze, łącząc solidność przygotowania bazy materiałowej dla własnych i zespołowych analiz z trafnością formułowanych wniosków i uogólnień.

Efektywną działalność naukową Jerzy Bartmiński rozpoczął już w okresie studiów, gdyż w 1959 roku na łamach „Językoznawcy” (w dwóch kolejnych numerach) opublikowane zostały jego komentarze do tekstów gwarowych ze wsi Horyszów Polski w powiecie zamojskim (Bartmiński 1959a) i Skowieszyn koło Puław (Bartmiński 1959b) oraz współautorski artykuł *O stylizacji gwarowej w „Pokładzie Joanny” Gustawa Morcinka* (Bartmiński, Buczyński i in. 1959), traktujący o sto-

---

⁸ Informacje na temat dorobku J. Bartmińskiego można też znaleźć w innych, wcześniej opublikowanych bibliografiach: Maksymiuk-Pacek, Niebrzegowska-Bartmińska (red.) 2009; Maksymiuk-Pacek, Niebrzegowska-Bartmińska (red.) 2013; Michalec, Drodowski, 1999; zob. też. Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska, Nowosad-Bakalarczyk, Wasiuta (red.) 2023. Sylwetka J. Bartmińskiego prezentowana była kilkakrotnie – przy okazji omawiania dorobku lubelskiej szkoły etnolingwistycznej, której był twórcą (Grzegorzyczkowa 1995; Tolstaja 1993, 2005; Zinken 2009, 2015; Underhill 2013; Vaňková 2010, 2016) i z okazji jubileuszów: Adamowski, Niebrzegowska 1999; Piekarczyk, Szadura 2017; Abramowicz 2019; Antropov 2019; Berezović 2019; Chlebda 2015; Judin 2019; Vinogradova 2019; Żmigrodzki 2019. Wspomnienie o Profesorze Bartmińskim przynoszą teksty, które ukazały się w ostatnich miesiącach: Prorok, Wasiuta 2022a,b; Karwatowska 2022; Kljauš 2022; Nowosad-Bakalarczyk, Szadura 2022; Underhill 2022.

sunku języka powieści do gwary śląskiej i o kryteriach doboru cech gwarowych przez Morcinka.

Pierwsze prace lubelskiego językoznawcy dotyczyły szeroko pojętej dialektologii. Intensywnie prowadzone przez szereg lat terenowe eksploracje, których tak naprawdę nigdy nie zaniechał, znalazły odzwierciedlenie w pracach zespołowych, takich jak *Słownik gwar polskich PAN*⁹, czy w nieopublikowanym dotąd *Atlasie gwar Lubelszczyzny*. Stały się one podstawą licznych gwaroznawczych studiów szczegółowych (indywidualnych i współautorskich). Ich zwieńczeniem są nowatorskie ustalenia na temat podziału gwar Lubelszczyzny jako obszaru z trzema dominantami: małopolskim, mazowieckim i wschodnim pasem gwar kresowych (Bartmiński 1973a; Kaczmarek, Bartmiński, Mazur 1978; Bartmiński, Mazur 1978). Z dialektologicznych zainteresowań J. Bartmińskiego zrodziły się także prace dotyczące stylizacji gwarowej w literaturze polskiej, które miały zarówno swój wymiar szczegółowy, ale też co ważniejsze, doprowadziły do ustaleń ogólniejszych, dokładniej do odtworzenia generalnych mechanizmów dialektyzacji i przedstawienia ewolucji w stosowaniu tego rodzaju stylizacji (Bartmiński 1962).

Eksploatacje terenowe w sposób zasadniczy zaważyły na folklorystycznych (stylizacyjnych i genologicznych) zainteresowaniach Jerzego Bartmińskiego. Można powiedzieć, że ten zakres badań, tak ściśle związany z bezpośrednim kontaktem z drugim człowiekiem, bo przy zetknięciu się z nim w przestrzeni wzroku i głosu, to jedna z ważniejszych życiowych pasji Profesora. Tematem niejako wyjściowym, realizowanym z inspiracji Marii Renaty Mayenowej, stał się język folkloru. Z samą Mayenową i środowiskiem skupionym wokół jej osoby w Instytucie Badań Literackich w Warszawie – z Andrzejem Bogusławskim, Teresą Dobrzyńską, Anną Wierzbicką – J. Bartmiński związał się na dobrych parę lat – kontakty te rzutowały na późniejsze pasje tekstologiczne Profesora.

Dokumentowane teksty (z jednej strony – zgodnie z praktyką dialektologów rozmowy i relacje potoczne, z drugiej zaś, interesujące głównie folklorystów, pieśni, bajki, opowieści, pieśni, przysłowia itp.) pozwoliły

---

⁹ Do *Atlasu gwar polskich PAN* J. Bartmiński opracował ok. 49 tysięcy fiszek na podstawie materiałów samodzielnie zebranych w terenie.

J. Bartmińskiemu na podjęcie konfrontatywnych badań języka folkloru na tle gwary potocznej i udokumentowanie w monografii *O języku folkloru* (1973a) tezy, że język folkloru ma status swoisty, że jest stylowym wariantem gwary, który kontrastuje z mową potoczną i ma zasięg ponaddialektalny i interdialektalny. Publikacja szybko stała się przedmiotem żywego zainteresowania badaczy polskich i zagranicznych (np. Jamesa Bailey'a).

Badania nad różnymi aspektami języka folkloru Jerzy Bartmiński prowadził stale i z zapałem, podejmując – poza problemem stosunku języka do gwary – także kwestie związków języka z muzyką, zagadnienia oralności i formułczości, spójności tekstu, struktury incipitu i wiele innych. Problemy te, jakże zróżnicowane, szeroko otwierały mu drzwi także na inne dziedziny, w szczególności tekstologię i etnolingwistykę.

Na specjalną uwagę zasługują prace Profesora dotyczące folkloru pieśniowego Lubelszczyzny, które po 50 latach żmudnych terenowych penetracji znalazły zwieńczenie w postaci dzieła pn. *Lubelskie*, opracowanego zespołowo i wydanego w ramach serii *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały* (2011), umownie przez folklorystów – nie bez powodu – określanego mianem „Nowego Kolberga”. Dzieło to, obejmujące sześć części (i zawierające ponad 7000 pieśni, ich wariantów i melodii, komentarze na temat poetyki, struktury i sytuacji wykonawczej tekstów), jest monumentalnym pomnikiem kultury ludowej Lubelszczyzny, wyrazem szacunku dla prostego człowieka, nosiciela polskiej kultury ludowej, „pieśni” jego życia, otaczającego go świata i wartości, jego potrzeb estetycznych i artystycznych. Są w monografii *Lubelskie pieśni i obrzędy* doroczne, pieśni i obrzędy rodzinne, pieśni sytuacyjne i powszechne, stanowe i zawodowe, a także muzyka instrumentalna i sylwetki najważniejszych udokumentowanych wykonawców (Bartmiński, red., 2011).

Ulubionym gatunkiem Profesora od lat pozostawała niewątpliwie kolęda. Z lubością zajmował się różnymi jej aspektami (typologią, semantyką, funkcjami i innymi), z podobną pasją studiował zarówno „parateksty”, tj. kolędy z pogranicza wschodniego (z okolic Przemyśla i Chełma), jak też utwory spod Zamościa, Lubartowa czy Puław. Poza

licznymi studiami i szkicami, wyborami materiałów terenowych, kołędom poświęcił też specjalny zbiór pn. *Polskie kołеды ludowe*, który opublikował w 2002 roku w krakowskim wydawnictwie „Universitas”¹⁰.

To, co szczególnie ważne w kontekście badań nad folklorem, to fakt, że Profesor Bartmiński miał wyjątkowo dobrą pamięć do swoich informatorów, do ich twarzy, głosu i gestów. Po latach dobrze pamiętał pierwsze i kolejne spotkania z ludźmi, niekiedy do tych samych osób jako kopalni wiedzy powracał, by prowadzić wywiady na nowe tematy. Można powiedzieć, że zachwycał się ludźmi, umiał wsłuchiwać się w to, co mówią, i z nimi rozmawiać¹¹, podziwiał ich i szanował (nas, młode studentki poruszało m.in. to, że przy powitaniu całował spracowane ręce wiejskich kobiet). Potem po latach z pamięci cytował pozyskane od ludowych informatorów teksty pieśni, bajek i opowieści, sam je chętnie wykonywał – np. przy okazji towarzyskich biesiad konferencyjnych śpiewał ponad 30-strofową *Balladę o Krawczyku* (opartą na motywie śmierci Ludgardy, niewiernej żony Przemysła II), a podczas uniwersyteckich spotkań opłatkowych ze studentami – kołеды. Lubił zwłaszcza kołеды życzące dla panien (*ubieranki*), kończone „okolędowywaniem panny” (okrażaniem dziewczyny przez „kołędników”, by życzenie szybko się spełniło, a ona sama wyszła za mąż w najbliższym roku).

Stosunek do przedmiotu badań, zamiłowanie, z jakim oddawał się swojej pracy, zabawa językiem i materia, którą analizował, widoczne są już na poziomie tytułów jego artykułów, w których pobrzmiewają ulubione skrzydlate słowa, zasłyszane formuły, ulubione cytaty czy słowa ludowych wykonawców: *Z ruska po polsku łagodniejsza mowa, czyli o języku folkloru na pograniczu polsko-ukraińskim* (1987c); „*Bóg się szerzy*”. *Przykład chrystianizacji noworocznej kołеды ludowej* (1986c); „*Wszystko się zmieniło, jak nigdy nie było*” (1986b); *Betlejem po polsku. O kołędach*

---

¹⁰ Kołędowy tomik wydał również z R. Sulimą (Bartmiński, Sulima, red., 1991). Kołęda i obrzęd kołędowania stały się też problemem opracowanym zespołowo w tomie *Kołędowanie na Lubelszczyźnie* (Bartmiński, Hernas, red., 1986).

¹¹ Był zdania, że „Trzeba mówić własnym głosem do człowieka, patrzeć w oczy, opowiadać, spotkać się twarzą w twarz, na żywo”, zob. <https://teatrn.pl/leksykon/artykuly/jerzy-bartminski-1939-2022/#nauczyciel-akademicki> (dostęp: 19.08.2022).

i kolędowaniu w Polsce (1987a); „*Pieśń ujdzie cało*”. *O ludowym języku poetyckim* (2011b); „*Jaś koniki poił*”. *Uwagi o stylu erotyku ludowego* (1974); „*Co się myśli, to się przyśni*”. *O interpretacji obrazów w senniku ludowym* (1987b); *Pieśń o pannie, co „trzy wianeczki wila”*. *Między staropolskim erotykiem a kolędą ludową. Problem tożsamości tekstu* (1998a). Przykłady można mnożyć.

Pasji dokumentowania, wydawania i analizy tekstów folkloru lubelski badacz oddawał się nawet w ostatnich latach życia, niezmiennie pojmując folklor jako źródło wiedzy o człowieku i o jego świecie. Przekazy, zwłaszcza te z pierwszej ręki, zapisane przez siebie, przez studentów lub kolegów cenił szczególnie i traktował jako wiarygodną, bo zweryfikowaną w praktyce terenowej podstawę materiałową *Słownika stereotypów i symboli ludowych*, największego dzieła swojego życia. Z niedowierzaniem dziś myślimy o latach 60. czy 70., kiedy jako magister lub młody doktor sam jechał w teren kursowym, nie zawsze sprawnym autobusem, potem szedł pieszo kilka kilometrów do oddalonej od uczęszczanej drogi miejscowości (z ciężkim, bo ważącym do 15 kilogramów magnetofonem) i na dużych, wielogodzinnych taśmach szpulowych nagrywał pieśni, bajki, legendy czy opowieści. Po powrocie do Lublina sam ręcznie transkrybował nagrania. Dziś – jako ogromny zbiór, liczący ponad 1800 różnych nośników (taśm szpulowych, kaset magnetofonowych, płyt CD oraz 44 taśmy VHS) – nagrania te są dostępne w Pracowni Etnolingwistycznej Instytutu Filologii Polskiej UMCS¹², która od grudnia 2022 roku nosi imię Jerzego Bartmińskiego.

Z folklorem związane były także pierwsze badania tekstologiczne. Prowadzone przez lubelskiego lingwistę dotyczyły przede wszystkim struktury i morfologii tekstu, zagadnień spójności i semantyki, relacji między wersjami meliczną (śpiewaną, pełną) i recytacyjną (Bartmiński 1990), kontekstu – zakładanego, historycznego czy kre-

¹² W Pracowni dostępna jest kartoteka pieśni ludowych, złożona z dwóch segmentów: regionalnego, obejmującego ok. 12 tys. kart z własnych zapisów terenowych i ogólnopolskiego (ok. 54 tys. kart z druków ogólnopolskich). Część segmentu ogólnopolskiego stanowią pieśni i wiersze z *Dzieł wszystkich* Oskara Kolberga, które w liczbie około 25 tysięcy tekstów wpisano do pamięci komputera. Tworzą one tzw. bazę FOLBAS, z której można wybierać konteksty według klucza leksykalnego. „Mała” regionalna kartoteka stała się podstawą dla wydanego w 2011 roku tomu *Lubelskie*.

owanego (Bartmiński 2001). Wiele uwagi Jerzy Bartmiński poświęcił również systematyce tekstów ludowych i ustnych. Jego koncepcja – projekt systematyki deskryptorowo-fasetowej, tj. takiej, która uwzględni praktyczne i naukowe potrzeby potencjalnych użytkowników – opiera się na zasadzie współzrędnego traktowania cech kryterialnych, przez co umożliwia badanie korelacji pomiędzy poszczególnymi cechami (Bartmiński 1979).

W polu uwagi badacza znalazły się kwestie teorii tekstu i pojmowania tekstologii jako dyscypliny integralnej, więc zwornika badań literaturoznawczych i językoznawczych, a samego tekstu jako jednostki języka i komunikacji (obok poziomów fonologicznego, morfologicznego, leksykalnego i składniowego w opisie języka wyróżniał też poziom tekstowy z *tekstem* – jednostką systemu, i z *tekstem* – jednostką użycia). Ten sposób podejścia do badań nad tekstem obecny jest w artykułach *Tekst jako przedmiot tekstologii lingwistycznej* (Bartmiński 1998b) i *Pytania o przedmiot językoznawstwa: pojęcia językowego obrazu świata i tekstu* (Bartmiński 2005b), w książce *Folklor – język – poetyka* (Bartmiński 1990a), we współautorskim podręczniku akademickim *Tekstologia* (Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009)¹³ oraz w dwóch tomikach zielonej serii dydaktycznej poświęconych tekstologii (WPWO, t. 4–5).

Wiele uwagi lubelski uczony poświęcił wybranym kategoriom tekstowym i jednocześnie językowo-kulturowym – podmiotowi (Bartmiński 2008b) i punktowi widzenia (Bartmiński 1990c; Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 1998), pojęciu kolekcji w strukturze tematycznej tekstu (Bartmiński 1990b) oraz działaniom na tekście (Bartmiński 2014a), zwłaszcza streszczaniu (Bartmiński 1992b).

Podejście do języka i w s p ó ł c z e s n e j p o l s z c z y z n y dobrze oddaje zredagowany przez Profesora tom *Współczesny język polski*, wydany w ramach *Encyklopedii kultury polskiej XX wieku*¹⁴. W wydawnictwie

---

¹³ Podręcznik, który powstał w ciągu 3 wakacyjnych miesięcy, jest podsumowaniem 10 lat prowadzonych zajęć dydaktycznych przez oboje autorów w UMCS w Lublinie i w PWSZ w Przemyślu. Były to przedmioty takie, jak: tekstologia, tekstologia lingwistyczna, analiza tekstu, tekstologia medialna.

¹⁴ Tom ten otrzymał nagrodę jako najlepsza akademicka publikacja roku 2001 na Targach Książki „Athena” w Warszawie 2002; 5. wydanie Lublin 2014.

tym, w którym autorami są wybitni polscy językoznawcy, specjaliści z zakresu współczesnej polszczyzny, przedstawiany jest rozwój języka na tle kultury pojmowanej szeroko, której język jest składnikiem, ale też – jako najdoskonalszy z systemów – sam o kulturze mówi (to sprzężenie zwrotne określał mianem „paradoksu wzajemnego uzależnienia”). J. Bartmiński wiele prac poświęcił współczesnej polszczyźnie: studenciemu językowi środowiskowemu i słownictwu logopedycznemu, odmianie ustnej języka, jej opozycji w stosunku do pisanej (Bartmiński 1988b), relacji między odmianami a stylami (Bartmiński 1991a), stylowi potocznemu, który traktował jako centrum stylowe języka i bazę de-rywacyjną dla innych stylów (Bartmiński 1991b, 1993a) oraz językowi poetyckiemu (Bartmiński 1977, 1993b). Szczególnie ważną kwestią jest w tym kontekście antropologiczno-komunikacyjne ujęcie stylu z opisem jego wartości i eksponentów. Jeśli idzie o prace dotyczące podsystemów języka, na szczególną uwagę zasługują publikacje z zakresu składni (o szyku wyrazów i semantyce czy typach orzeczeń, zob. Bartmiński 1973b, 1978) oraz fonetyki (np. nt. wymowy w śpiewie, Bartmiński 1993c), w tym zwłaszcza przygotowana wspólnie z Izabelą Bartmińską (i mająca trzy wydania) książka o wymowie nazwisk obcych (Bartmiński, Bartmińska 1978; zob. też Bartmiński 1992a). Nieobca była Profesorowi refleksja nad samym językiem jako nośnikiem tożsamości narodowej i przejawem otwartości (Bartmiński 1996b) oraz nad kryzysem wiarygodności słowa (Bartmiński 2005c). Z pasją pisał o tradycji uśpionej w języku (Bartmiński 2015) i o pasywnych i aktywnych paneuropeizmach we współczesnej polszczyźnie (Bartmiński 2000b).

Poszukując w latach siedemdziesiątych adekwatnej metody dla opisu słownictwa folkloru (najpierw pieśni, potem też innych gatunków), J. Bartmiński, który od 1976 roku kierował powołanym przez siebie zespołem etnolingwistycznym¹⁵, wybrał podejście antropologiczno-kulturowe (SLSJ 1980) i podjął próbę opracowania słownika „nowego typu” (jak podkreślał w swojej recenzji Andrzej Maria Lewicki – była to nawet nazbyt śmiała próba jak na stan ówczesnej polskiej leksykografii, zob.

---

¹⁵ W skład tego zespołu wchodziłi wówczas pracownicy dydaktyczni Zakładu Języka Polskiego (Jerzy Sierociuk i Jan Adamowski) oraz osoby zatrudnione na pozyskanych etatach grantowych: Grażyna Żuraw i Urszula Majer.

Lewicki 1984). Celem projektowanego wówczas słownika miała być rekonstrukcja (metodami etnolingwistyki i folklorystyki) tradycyjnego obrazu świata i człowieka – obrazu utrwalonego w języku, folklorze i w obrzędach, i stanowiącego „klucz do poznania kultury, obecnej w nim pewnej postawy wobec świata i swoistej mentalności” (Bartmiński 1996a: 9). Towarzyszyła mu przy tym świadomość, że ludowe sposoby interpretacji świata łączą realizm z mitologizacją, są antropocentryczne i etnocentryczne.

Pierwotnie miał to być słownik języka folkloru, przede wszystkim formuł pieśniowych. Zeszyt próbny ukazał się we Wrocławiu w 1980 roku pod ogólniejszą nazwą *Słownik ludowych stereotypów językowych* (SLSJ 1980). Opis stereotypów językowych w słowniku, jak podkreślał twórca koncepcji całości i redaktor słownika, ma charakter zintegrowany i odpowiada wymogom „etnolingwistyki rozumianej jako lingwistyka antropologiczna” (Bartmiński 1996a: 11), oparty jest na szerokiej bazie materiałowej, nie tylko pieśniowej, ale też prozatorskiej (bajkach, legendach, memoratach), zapisach wierzeń i opisach praktyk. Zmieniony przy wydaniu pierwszej części tytuł na *Słownik stereotypów i symboli ludowych* ujawnia etnolingwistyczny charakter słownika, ujmowanie języka w kontekście kultury, wyjście poza dane czysto językowe (te są oczywiście najważniejszą podstawą) i uwzględnianie użycia języka, sięganie do utrwalonych społecznie wierzeń i zachowań, „tworzących przyjęzyczny (nie: pozajęzyczny) kontekst wypowiedzi słownych” (tamże: 11). J. Bartmiński we *Wstępie* do SSiSL wykorzystanie tego typu danych tłumaczył faktem, iż „zbiorowe wierzenia jako elementy społecznej wiedzy o świecie mieszczą się w ramie doświadczeniowej znaczeń językowych i są relewantne dla rozumienia przekazów językowych”. Jeśli nie wchodzą one wprost do znaczenia, to mogą być „obecne jako czynnik motywujący i interpretujący” (tamże: 20).

Całość przedsięwzięcia została zaplanowana na siedem tomów, ułożonych tematycznie w porządku biblijnego stwarzania świata: I. *Kosmos*; II. *Rośliny*; III. *Zwierzęta*; IV. *Człowiek*; V. *Spółczeństwo*; VI. *Religia i demonologia*, VII. *Czas, przestrzeń, miary i kolory*. Za życia Profesora ukazało się 10 części: pełny tom I *Kosmos* (obejmujący 4 części) oraz

6 części II tomu *Rośliny*¹⁶. Antropolog kultury Roch Sulima po lekturze publikowanych wstępnych wersji artykułów hasłowych pisał, że wybór i opracowanie haseł w słowniku podobne jest do sporządzania „tablic chłopskiego losu”, że nietrudno w tym opracowaniu „dosłuchać się żywego pulsu problemów egzystencji; dosłuchać się jakby zatajonych pytań o formę i sens tej egzystencji, o podstawowe wartości kultury chłopskiej, która nie jest tu tylko przedmiotem opisu, ale hierarchią ludzkich wartości, problematem humanistycznym” (Sulima 1990: 124).

Zastosowany w słowniku nowy typ definicji, nazwany przez J. Bartmińskiego *definicją kognitywną* (Bartmiński 1988a), różni się od definicji klasycznej (z zasady ograniczonej do podawania w definiensie cech wystarczających i koniecznych, z intencją wyodrębnienia przedmiotu z nadrzędnej klasy), i traktowany jest jako „narracja” o przedmiocie. Zgodnie ze sformułowaniem autora definicja kognitywna „za cel główny przyjmuje zdanie sprawy ze sposobu pojmowania przedmiotu przez mówiących danym językiem, tj. [...] z utrwalonej społecznie i dającej się poznać poprzez język i użycie języka wiedzy o świecie, kategoryzacji jego zjawisk, ich charakterystyki i wartościowania” (Bartmiński 1988a: 169–170). Tak pomyślana definicja – z założenia – służy w słowniku opisowi „przedmiotu mentalnego” w całym bogactwie jego charakterystyk utrwalonych w językowym obrazie świata.

Inspirowane przez Jerzego Bartmińskiego prace koncepcyjne i redakcyjne nad *Słownikiem stereotypów i symboli ludowych*, liczne studia dotyczące relacji język a kultura, przez 30 lat redagowane przez niego pismo „Etnolingwistyka” – od t. 8. „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” (t. 1–30, 1988–2019), w sposób bezpośredni przyczyniły się do powstania, rozwijania i uformowania na gruncie polskim etnoling-

---

¹⁶ Tom I *Kosmos*: cz. 1. *Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*, 1996; cz. 2. *Ziemia, woda, podziemie*, 1999; cz. 3. *Meteorologia*, 2012; cz. 4. *Świat, światło, metale*, 2012; tom II *Rośliny*: cz. 1. *Zboża*, 2017; cz. 2. *Warzywa, przyprawy, rośliny przemysłowe*, 2018; cz. 3. *Kwiaty*, 2019; cz. 4. *Zioła*, 2019; cz. 5. *Drzewa owocowe i iglaste*, 2020; cz. 6. *Drzewa liściaste*, 2021. Po śmierci J. Bartmińskiego ukazała się drukiem cz. 7. *Krzewy i krzewinki* (2022), redagowana przez Profesora w ostatniej fazie życia.

w i s t y k i jako dyscypliny badawczej¹⁷, rozumianej przez lubelskiego lingwistę jako

dziedzina współczesnego językoznawstwa, która bada język w jego powiązaniach z kulturą i historią społeczności (środowiskowych, regionalnych, narodowych), zwłaszcza z wypracowaną przez nie wspólnotową mentalnością, sferą zachowań i systemami wartości. Nie ogranicza się do folkloru i dialektów ludowych, bada także języki w ich wariantach standardowych, ogólnonarodowych. [...] Skupia uwagę na „kulturze w języku”, [...] zmierza do podmiotowej rekonstrukcji obrazu świata utrwalonego w języku (systemie, tekstach, uzusie) (Bartmiński 2002b: 380–381).

Po latach na stronie Uniwersytetu w Opolu – na temat roli Jerzego Bartmińskiego w rozwijaniu etnolingwistyki i tworzeniu w Lublinie szkoły, która zaznaczyła swoją wyraźną pozycję na gruncie słowiańskim (obok szkoły moskiewskiej Swietłany i Nikity Tołstojów), napisano:

W latach 80. Jerzy Bartmiński stał się niekwestionowanym twórcą szkoły badawczej nazywanej dziś powszechnie Lubelską Szkołą Etnolingwistyki, której renoma ściągała do Lublina badaczy zrazu z całej Polski, potem Słowiańszczyzny, zwłaszcza Rosji, wreszcie i z Zachodu: Wielkiej Brytanii, Niemiec, Francji, USA. W odróżnieniu od szkoły moskiewskiej Lubelska uformowała się jako integralna dyscyplina badawcza, skupiona na badaniach tożsamości etniczno-kulturowej z wykorzystaniem instrumentarium takich nauk, jak antropologia kulturowa, teoria kultury, aksjologia lingwistyczna, gnozeologia, historiografia, pamięćoznawstwo, kognitywistyka. Na przestrzeni niemal 50 lat etnolingwistyka lubelska pod kierunkiem Prof. Bartmińskiego wypracowała precyzyjny i skuteczny aparat pojęciowo-terminologiczny i metodologiczny, przyjęty za swój i stosowany daleko poza granicami naszego kraju¹⁸.

Instrumentarium pojęciowe rozwijanej przez Jerzego Bartmińskiego dyscypliny, określonej przez Jörga Zinkena mianem *etnolingwistyki kognitywnej* (Zinken 2009)¹⁹, tworzą: językowy obraz świata, stereotyp, definicja kognitywna, profilowanie i profil, punkt widzenia i perspek-

¹⁷ O przedmiocie etnolingwistyki J. Bartmiński pisał wielokrotnie, zob. m.in.: Bartmiński 1986d, 2003a, 2004, 2008a, 2016b, 2018b, 2020.

¹⁸ Zob. <http://instytutjezykoznawstwa.wfil.uni.opole.pl/odszedl-profesor-jerzy-bartmiński/> (dostęp: 24.08.2022).

¹⁹ Takie sformułowanie w odniesieniu do etnolingwistyki uprawianej przez Bartmińskiego i krąg etnolingwistów lubelskich pojawia się też w pracach Lidii Nepop (2007) i Ireny Vaňkovej (Vaňková 2016).

tywa interpretacyjna, podmiot i wartości. Każdemu z tych pojęć Profesor poświęcił wiele obszernych studiów, omawiał je w swoich monografiach, dedykował im spotkania konferencyjne.

Centralne pojęcie etnolingwistyki – językowy obraz świata – rozumiane przez lubelskiego lingwistę jako „zawarta w języku interpretacja rzeczywistości, którą można ująć w postaci zespołu sądów o świecie” (Bartmiński 1990c: 110), stało się przedmiotem osobnych studiów, w których od początku mowa o dwóch wariantach JOS – „podmiotowym” i „przedmiotowym”, i kojarzeniu ich z *wizją świata* (ang. *view of the Word*) i *obrazem świata* (niem. *das sprachlichte Weltbild*). „Wizja, czyli widzenie, jest wizją czyjaś, implikuje patrzenie, a więc i podmiot postrzegający; obraz, będący oczywiście także rezultatem czyjegoś widzenia świata, tak silnej implikacji podmiotu nie zawiera, punkt ciężkości jest w nim przesunięty na przedmiot, którym jest to, co zawarte w samym języku” – pisał w swoim artykule *Punkt widzenia, perspektywa interpretacyjna, językowy obraz świata* (Bartmiński 1990c: 109).

W nurcie badań nad JOS mieści się pojęcie stereotypu, pojmowane – inaczej niż na gruncie psychologii (gdzie kojarzone jest z uprzedzeniem) i socjologii (tu łączone wąsko, z nazwami ludzi) – w nawiązaniu do W. Lippmanna i H. Putnama jako „obraz w głowie” / „wyobrażenie” uformowane w pewnej społecznej ramie doświadczeniowej, określające, czym jest jakiś X (jak wygląda, jak działa, jak jest traktowany przez człowieka), wyobrażenie utrwalone w języku i dostępne poprzez język, a zarazem przynależne do wspólnotowej wiedzy o świecie (Bartmiński 1996a: 9). Prac poświęconych wyobrażeniom językowo-kulturowym / stereotypom / konceptom nie sposób tu wymienić – są to studia dotyczące zarówno przyrody nieożywionej (słońca), zwierząt (konia), roślin (pszenicy), jak też ludzi (Rosjanina, Ukrainca, Niemca), religii (Chrystusa, Matki Boskiej), pojęć ideologicznych (ojczyzny, prawicy i lewicy), działalności ludzkiej (pracy) i wielu innych. Odsyłam w tym miejscu jedynie do książek Profesora: *Językowe podstawy obrazu świata* (Bartmiński 2006), *Stereotypy mieszkają w języku* (2007), *Jazykovej obraz mira: očerki po ètnolingvistike* (2005a), *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics* (2009), *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije* (2011a), *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze* (2014), *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct*

statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky (2016a), *Język w kontekście kultury, czyli co dziś znaczy metafora „europejski dom”?* (2018a).

Rekonstrukcje stereotypów w praktyce (zwłaszcza podczas analiz zideologizowanych dyskursów) ujawniały wyraźne zróżnicowania, wariantywność obrazów (różne profile), uwarunkowane punktami widzenia, typami podmiotów i światem ich wartości. Stąd tak wiele prac J. Bartmińskiego poświęconych doprecyzowywaniu, sprawdzaniu i weryfikowaniu podstawowego instrumentarium pojęciowego etnolingwistyki.

Jest zatem wśród pojęć „operacyjnych” etnolingwistyki jako dyscypliny badawczej również profilowanie jako subiektywna, bo mająca swój podmiot operacja językowo-pojęciowa, która polega „na swoistym kształtowaniu obrazu przedmiotu poprzez ujęcie go w określonych aspektach (podkategoriach, fasetach) [...], w ramach pewnego typu wiedzy i zgodnie z wymogami określonego punktu widzenia (Bartmiński, Niebrzegowska 1998: 212–213) i profil jako wytwór procesu profilowania i „wariant wyobrażenia [...], ukształtowany przez dobór faset, ich uporządkowanie według reguł implikacji, ich wypełnienie treścią stosownie do przyjętej wiedzy o świecie, zarazem wariant kreowany przez czynnik dominujący, dominantę” (tamże: 217). W aktach komunikacji, w których w grę wchodzi różne intencje podmiotów i wyznawane przez nich wartości, te wyspecyfikowane warianty (profile) odpowiadają subiektywnym punktom widzenia²⁰. Jerzy Bartmiński argumentował tę tezę twierdzeniami, że nie ma „jednego polskiego pojęcia ojczyzny, jest ich kilka”, „nie ma jednego polskiego pojęcia losu, bo obok polskiego losu mamy polską dolę”, nawet „obrazy Chrystusa i Matki Boskiej są w języku polskim i w kulturze polskiej zróżnicowane, inne w obiegu popularnym i ludowym, inne w oficjalnym (kościelnym i narodowym)”, a „autostereotyp Polaka ma swoje odmianki szlachecko-inteligencką i ludowo-plebejską” (Bartmiński 2008b: 181). Kategoria punktu widzenia

---

²⁰ Kategorię punktu widzenia J. Bartmiński definiował jako „czynnik podmiotowo-kulturowy, decydujący o sposobie mówienia o przedmiocie, w tym m.in. o kategoryzacji przedmiotu, o wyborze podstawy onomazjologicznej przy tworzeniu jego nazwy, o wyborze cech, które są o przedmiocie orzekane w konkretnych wypowiedziach i utrwalone w znaczeniu” (Bartmiński 1990c: 111).

w pracach J. Bartmińskiego jest ściśle powiązana z subiektem, a więc z kimś, kto postrzega świat zmysłami, kto słucha i patrzy, obserwuje, sam doświadcza, konceptualizuje owo doświadczenie, sam dokonuje ocen, sam wypowiada się, sam działa słowami (Bartmiński 2008b). Czyni to w imię określonych wartości (celów i potrzeb), tj. tego, co jest dobre dla niego i jego wspólnoty.

Refleksję nad wartościami i wartościowaniem Jerzy Bartmiński uznał za centralny problem przy rekonstrukcji językowego obrazu świata i w ogóle w badaniach lingwistyczno-kulturowych (etnolingwistycznych). Przy okazji konferencji aksjologicznych podkreślał, że wartości są „pomostem między językiem a kulturą”, że „leżą w sercu kultury i stanowią fundament języka”, a JOS jest pochodny od założonego (w sposób jawny lub ukryty) systemu wartości. Związane z punktem widzenia i perspektywą oglądu świata wartości są najważniejszym czynnikiem sterującym konstruowaniem wizji świata przez podmiot i jednocześnie integrującym elementy obrazu świata. To właśnie one „konstytuują kulturową i społeczną tożsamość nosiciela języka” (Bartmiński 2003b: 63).

W świetle powyższych stwierdzeń nie dziwi zainteresowanie J. Bartmińskiego problematyką aksjologiczną, którą od wielu lat traktował generalnie jako najważniejszy przedmiot badań lingwistycznych (w pewnym stopniu oddaje to książka *Polskie wartości w europejskiej aksjoserferze*, 2014a, którą z okazji jubileuszu zredagowali mu jego uczniowie). Badanie wartości miało motywację podwójną: naukową i społeczną – naukową, bo w lingwistyce wiązało się z załamaniem tradycyjnego paradygmatu strukturalistycznego i ekspansją kognitywizmu, komunikatywizmu i lingwistyki antropologiczno-kulturowej, oraz społeczną, gdyż w latach 80. J. Bartmiński jako badacz sam stanął przed pilną potrzebą ukierunkowania uwagi na „fundamentalne zasady i jakość języka publicznego dyskursu w społeczeństwie poddanym jednostronnej przemocy i kontroli ideologicznej” (Bartmiński 2010: 329). Specjalnego wymiaru badania te nabrały – dla polskich i europejskich lingwistów (w tym także dla lubelskiego uczonego) – po „zrywie solidarnościowym” i wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce, po porozumieniach „Okrągłego Stołu”, po rosyjskiej *pieriestrojce*, upadku muru berlińskiego, aksamitnej rewolucji w Pradze, pomarańczowej rewolucji na Ukrainie,

gdy wraz z transformacjami politycznymi, społecznymi, ekonomicznymi dochodziło do zmian mentalności społeczeństw europejskich, ich systemów wartości i języka. W dobie tych złożonych przewartościowań potrzebą czasu stały się analizy sposobów rozumienia wartości i ich funkcjonowania w dyskursie publicznym (Bartmiński 2010). Na te potrzeby odpowiadał też J. Bartmiński, wysuwając najpierw koncepcję polskiego słownika aksjologicznego (PSA), potem publikując artykuły autorskie, organizując spotkania poświęcone nazwom wartości²¹, i wreszcie – tworząc międzynarodowe konwersatorium EUROJOS. Afiliowane w 2008 roku w Instytucie Slawistyki PAN²² i przez wiele lat rozwijane we współpracy z Instytutem Filologii Polskiej UMCS, skupia dziś 119 osób różnych krajów świata; w jego ramach realizowane są prace nad kluczowymi konceptami słowiańskiej lingwokultury. Ukończone studia dokumentowane są przez *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów* (LASiS 1–5) oraz serię *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów* (WJOSiS 1–6).

U podłoża planowanych badań porównawczych legły założenia ogólne, że język jest nie tylko narzędziem komunikacji, ale też efektem procesu doświadczania, konceptualizacji i interpretacji świata; że w języku (w systemie i w tekstach) utrwalony jest obraz świata; że JOS jest czynnikiem konsolidującym wszystkie wspólnoty i decydującym o ich tożsamości. Wartości, które leżą u podłoża JOS, są pojmowane różnie w zależności od języka i kultury, mają też w nich różne hierarchie. Badanie JOS-ów różnych wspólnot komunikacyjnych pozwala dotrzeć zarówno do elementów zbieżnych, jak i specyficznych kulturowo. Te podobieństwa i odmienności fascynowały J. Bartmińskiego i poruszały zarówno wtedy, gdy studiował koncept DOMU, PRACY, jak też OJCZYZNY I PATRIOTYZMU, PRAWICY I LEWICY, SOLIDARNOŚCI I WOLNOŚCI, HONORU I EUROPY, WSCHODU I ZACHODU, a w ostatnich miesiącach życia – DEMOKRACJI.

---

²¹ Efektem tych spotkań są tomy: JaK t. 2; NW; JwKW; WJOSiS; *Pojęcie ojczyzny w językach europejskich* (1993).

²² Od 2015 roku w Instytucie Slawistyki PAN, w Instytucie Filologii Polskiej UMCS i przy Międzynarodowej Komisji Etnolingwistycznej Międzynarodowego Komitetu Slawistów.

Gdyby całościowo przyjrzeć się dorobkowi naukowemu Jerzego Bartmińskiego, można z całą mocą twierdzić, że Jego badania są przykładem nauki otwartej – takiej, która znosi granice w różnym sensie: między dyscyplinami w ramach humanistyki, między polszczyzną ogólną i ludową, naukową i potoczną, między wartościami polskiej i obcej lingwokultury, między zakresami i podstawami opisu jednostek, w tym danymi językowymi i „przyjęzycznymi”. W centrum wszystkich studiów Profesora obecny był zawsze człowiek – raz jako prosty, ludowy informator, innym razem – jako wpisany w tekst podmiot postrzegający świat, doświadczający świata, konceptualizujący swoje doświadczenie i o nim mówiący (*homo loquens*), podmiot z określoną wizją świata i system wartości.

Z takim widzeniem przedmiotu i podmiotu badań ściśle łączyła się organizacja przez Profesora prac badawczych – dążenie do poznania prawdy w nauce nie w pojedynkę, lecz w zespole bliskich ludzi i w dialogu – dlatego tak chętnie włączał innych do projektowanych przez siebie tematów, dzieląc się sobą, własnymi pomysłami i przemyśleniami. Członkami zespołu stawali się przy tym nie tylko koledzy z Instytutu, ale i studenci, których już na pierwszym roku studiów uczył na piękno języka – tłumacząc, że badacz języka może być podobny do ogrodnika, który dogląda swoich roślin, podlewa je, wystawia na słońce i pielęgnuje, lub do botanika opisującego wielobarwność materii, niezwykłość form i kształtów. Sam szczęśliwie łączył jedno i drugie.

Zorientowanie na drugiego człowieka głęboko obecne jest w „społecznikowskim” rysie Profesora Bartmińskiego, w jego zaangażowaniu w działalność związku zawodowego „Solidarność”, w „Ruch Światło-Życie” czy „Solidarność Rodzin” – w tych wszystkich formach działań przyświecały mu wartości społecznie fundamentalne: idee międzyludzkiej solidarności i przyzwoitości, etos pracy i zaangażowania obywatelskiego, pojęcie godności jako przyrodzonej wartości człowieka, która – w duchu humanizmu chrześcijańskiego – jest źródłem podmiotowości, podstawą wolności i praw człowieka.

11 lutego 2022 roku ponad 1000 osób zgromadzonych na uroczystościach pogrzebowych w kościele pod wezwaniem św. Józefa w Lublinie (i ponad 350 uczestniczących zdalnie) pożegnało Jerzego Bart-

mińskiego – Profesora, Mistrza, Kolegę i Przyjaciela, i towarzyszyło mu w ostatniej drodze na Cmentarz przy ul. Unickiej. Dowody pamięci pracowników UMCS, osób z Lublina, z Polski i zagranicy (także te, które spłynęły na ręce JM Rektora UMCS, Pani Dziekan Wydziału Filologicznego, Dyrekcji Instytutu Filologii Polskiej i żony zmarłego) dokumentuje wirtualna księga kondolencyjna otwarta przez kilka tygodni po śmierci Profesora na stronie UMCS²³. Pięknych wspomnień i poruszających wpisów o Jerzym Bartmińskim nie brakuje. Przywołam niektóre wypowiedzi (w księdze i nie tylko), traktując je jako swego rodzaju podsumowanie roli naszego Profesora jako badacza, organizatora i popularyzatora nauki, społecznika i bliskiego człowieka.

Maria Baliszewska, szefowa redakcji Radiowego Centrum Kultury Ludowej, która miała okazję zasiadać w jury Ogólnopolskiego Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu nad Wisłą i w Radzie Naukowej RCKL, też tworzyć serię płytową Muzyka Źródeł, w kilka dni po śmierci wyemitowała specjalną audycję o Profesorze na łamach II programu Polskiego Radia. Wspominając swoje wieloletnie z nim kontakty, powiedziała:

Miałam to szczęście znać go długo i serdecznie. Wielkość humanistyczna, sława światowa i autor wielu znaczących publikacji, zarazem człowiek ciepły, serdeczny, chętnie dzielący się swoją wiedzą, słuchający innych, otwarty na nowe zjawiska²⁴.

Wojciech Chlebda z Uniwersytetu Opolskiego w nekrologu na stronie Uniwersytetu Opolskiego rolę Jerzego Bartmińskiego w lingwistyce sławistycznej podsumował w słowach:

Łączył ludzi: miał niezwykły dar przyciągania i zarażania swoją pasją badawczą filologów z całego bez przesady świata, wychował całe pokolenie młodych filologów, pozostawił rzesze następców. Uczyniwszy z Lublina centrum badań etnolingwistycznych na skalę europejską, równie swobodnie i dobrze czuł się w Warszawie, Pradze, Moskwie, Jekatierinburgu, Belgradzie,

---

²³ Zawierającą wpisy instytucjonalne i indywidualne, zestawione przez Magdalene Kiernicką, Martę Nowosad-Bakalarczyk i Bogusza Malca, specjalnie opracowaną, liczącą ponad 200 stron, otrzymałam – jako żona Profesora – z rąk JM Rektora UMCS prof. dr. hab. Radosława Dobrowolskiego w czerwcu 2022 roku.

²⁴ <https://www.polskieradio.pl/377,RCKL/7431,Muzyka-Zrodel/> (dostęp: 16.08.2022).

Wiedniu, wszędzie serdecznie witany jako wielkiej klasy uczoney i zarazem ciepły, życzliwy wszystkim człowiek (Chlebda 2022).

Anna Wierzbicka z Uniwersytetu w Canberze życie J. Bartmińskiego i łączącą ich wieloletnią przyjaźń ujęła w kategoriach daru:

Każdy człowiek jest darem. W moim życiu jednym z wielkich darów był Jerzy Bartmiński. Nasza przyjaźń trwała przez przeszło sześćdziesiąt lat, i nie przeszkodził jej fakt, że przez ostatnich lat prawie pięćdziesiąt żyliśmy na różnych krańcach świata. Myślę teraz o Jurku z sercem pełnym uczuć. Myślę: piękne życie uczonego, piękne życie człowieka. Jurek miał ogromny wpływ na bardzo wielu ludzi, budował mosty, wiązał ludzi i idee, wkładał w tę pracę i w te związki międzyludzkie całe serce (Anna Wierzbicka, Canberra, 11.02.2022).

Ostatnio sylwetka Profesora i wspomnienia o Jerzym Bartmińskim publikowane były m.in. w piśmie „Kultura i Społeczeństwo. Lublin” oraz na stronach internetowych „Polskiego Towarzystwa Językoznawstwa Kognitywnego”. Dedykowaliśmy mu także cztery tomy materiałów z I Międzynarodowego Kongresu Etnolingwistycznego (MKE)²⁵ – z ostatniego spotkania, podczas którego wygłosił plenarny referat, żywo włączał się do dyskusji i snuł plany na przyszłość.

Adam Głaz, swoje wspomnienie o Profesorze Bartmińskim na stronach internetowych PTJK zatytułował *Człowiek w centrum języka*, a zakończył słowami:

Profesora Jerzego Bartmińskiego, etnolingwistę i kognitywistę, żegnamy jako naszego Przyjaciela z ogromnym żalem. Jednocześnie jesteśmy Mu wdzięczni, jako Nauczycielowi, za to, jak bardzo pomógł nam zrozumieć i badać język, ludzką myśl i kulturę” (Głaz 2022).

Marta Nowosad-Bakalarczyk i Joanna Szadura, uczennice (bo tak się określają) i bliskie współpracownice Profesora, dziś już pracownice samodzielne Instytutu Filologii Polskiej UMCS, na łamach pisma „Kultura i Społeczeństwo. Lublin” pisały o Jerzym Bartmińskim jako przewodniku naukowym i doradcy, nauczycielu i mistrzu:

Profesor Jerzy Bartmiński był tytanem pracy i wizjonerem, pełnym pasji, którą zarażał innych. Autorytet, Mentor, Mistrz! – te słowa przewijają

---

²⁵ Zob. <http://kongresetnolingwistyczny.pl/materialy/>.

się w licznych wypowiedziach osób, które miały szczęście Go poznać. Miał olbrzymią wiedzę, przenikliwość badawczą i niespożytą energię, aby dzielić się tym ze swoimi uczniami i współpracownikami. Zawsze można było liczyć na płynące z jego ust inspiracje i życzliwą krytykę. Był dobrym przewodnikiem i doradcą w dociekaniach/poszukiwaniach badawczych. Miał charyzmę – potrafił zjednywać sobie ludzi – był otwarty i nastawiony na dialog i współpracę, ciepły, serdeczny, uśmiechnięty, umiejący słuchać, zarazem wymagający wysokiej jakości wykonywanych prac, rzetelności i uczciwości – słowem doskonały Przywódca i Nauczyciel, dla wielu także Przyjaciel. [...] Pozostawił nam, swoim uczniom i współpracownikom, bogatą spuściznę, projekty badawcze, które są i będą rozwijane, i nade wszystko przekonanie, że nauka i praca stanowią wartość samą w sobie. Dzięki Niemu rozumiemy, że uprawianie nauki to społeczna misja, a budowanie wspólnoty (naukowców świata słowiańskiego i europejskiego) jest ważną jej częścią (Nowosad-Bakalarczyk, Szadura 2022: 103).

Katarzyna Prorok i Sebastian Wasiuta, doktorzy Profesora, z których był dumny, w marcowym numerze „Wiadomości Uniwersyteckich” UMCS pisali o Jerzym Bartmińskim jako człowieku, który żył dla nauki i drugiego człowieka (Prorok, Wasiuta 2022b). Ci sami autorzy w tekście opublikowanym jako *Pożegnanie Jerzego Bartmińskiego (1939–2022)* w 34. tomie „Etnolingwistyki” eksponowali także Jego otwartość, ciekawość świata i ludzi:

My także – ze smutkiem, ale i z wdzięcznością – wspominamy profesora Jerzego Bartmińskiego. Jako nauczyciela, który już na pierwszym roku studiów zainspirował nas swoimi wykładami z gramatyki współczesnego języka polskiego. Jako niezwykle wymagającego, ale życzliwego promotora naszych prac, który zawsze cieszył się z naszych osiągnięć i mówił o nich z dumą. Jako kierownika w Zakładzie Tekstologii i Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego oraz w Pracowni Etnolingwistycznej UMCS. Był zawsze z nami i dla nas. Uczył nas, aby otwierać się na ludzi i im towarzyszyć. Taki też był on sam – otwarty, ciekawy świata i ludzi. Przekazał nam swoją pasję badania języka. Uczył rzetelności naukowej i pracy w zespole. Wymagał doskonale przygotowanych zajęć dydaktycznych i poważnego traktowania studentów – a to znaczy: bez płażania im, ale i bez schlebienia (Prorok, Wasiuta 2022a: 22).

W zakończeniu tego szkicu (który nigdy nie może być pełny, bo nie sposób ująć w niewielkich ramach bogatego życia i dorobku naukowego Jerzego Bartmińskiego) żegnam Profesora i ja – Jego studentka i uczeń-

nica, Jego doktor i bliski współpracownik, a jednocześnie przez ponad 20 lat żona. Każdego dnia od śmierci Jerzego 7 lutego 2022 uświadamiam sobie, jak wielowymiarowe, twórcze i pracowite było Jego życie, a także – jak dobra była z Nim codzienność, bo dzielona z niezwykłym człowiekiem i wielkim uczonym. Używając formuły Anny Wierzbickiej, można powiedzieć, że także dla nas, dla osób, które naukowo i mentalnie były z Nim najbliżej, Jerzy był stale odnawiającym się Darem – Darem, z którego jak z wiecznie bijącego źródła, czerpaliśmy obficie, mając nadzieję, że tak będzie zawsze.

Dzisiaj, choć Go fizycznie z nami nie ma i choć trudno pogodzić się z Jego odejściem (pewnie nigdy nie będzie to możliwe), krzepiące jest to, że my, Jego najbliżsi współpracownicy mogliśmy przez lata chłonać z Jego wiedzy i doświadczenia, dyskutować i spierać się z Nim podczas wspólnych poniedziałkowych zebrań (przez kilkadziesiąt lat co tydzień były one normą, osłabły jedynie w czasie pandemii), słuchać jego rad, dzielić Jego pasje i зараżać się Jego wciąż niespożytą energią. Spotkanie z Nim było dla nas intelektualną przygodą, stałym odkrywaniem nowego, stałą inspiracją. Empatyczny i gotowy do wysłuchania każdego, otwierał przed nami nowe przestrzenie intelektualne, które mogłyby pozostać niedostępne przy własnych indywidualnych poszukiwaniach i studiach.

W kontekście przedwczesnego dla nas odejścia Profesora (na biurku w Jego domowym gabinecie zostały przerwane prace: hasło *dąbrowa* do *Słownika stereotypów i symboli ludowych* oraz *Demokracja*, kolejny tom *Leksykonu aksjologicznego Słowian i ich sąsiadów*²⁶), mimo wszystko optymizmem napawa fakt, że zainicjowane przez Niego dzieła mogą być kontynuowane²⁷, gdyż część siebie, swojego ducha, pasji i pracowitości, radości życia i pomysłowości, wiary w człowieka, w sens

²⁶ Współredaktorkami tomu są Monika Grzeszczak i Alena Rudenka.

²⁷ Już bez niego wydaliśmy część słownika stereotypów poświęconego krzewom i krzewinkom (SSiSL 2022), cztery tomy materiałów z I Międzynarodowego Kongresu Etnolingwistycznego (MKE 1–4), 34. tom pisma „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” (dwa ostatnie wydawnictwa dedykowane są Jego pamięci). Przygotowaliśmy do druku dwie bibliografie adnotowane – zawartości „Etnolingwistyki” (tomy 1–30, 1988–2019) i prac Jerzego Bartmińskiego. Obie wkrótce ukażą się drukiem. Tomy kongresowe – w wersji elektronicznej – są do-

pracy i wspólnie uprawianej nauki pozostawił w ludziach – w członkach lubelskiego zespołu etnolingwistycznego, w swoich najbliższych współpracownikach.

Literatura

- Abramowicz Maciej, 2015, *Człowiek dialogu i współpracy*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 27, s. 263–265.
- Adamowski Jan, Niebrzegowska Stanisława, 1999, *Sylwetka naukowa Profesora Jerzego Bartmińskiego*, [w:] *W zwierciadle języka i kultury*, red. Jan Adamowski, Stanisława Niebrzegowska, Lublin, s. 10–20.
- Antropov Nikolaj P., 2019, *Jeży Bartmin’skomu – 80!*, „Naučnýj al’manah „Tradicionnaja kul’tura”, t. 20, nr 3, s. 183–184.
- Bartmiński Jerzy, 1959a, *Cechy charakterystyczne gwary*, „Językoznawca” 1959, nr 1 (2), s. 19–22, s. 18–25.
- Bartmiński Jerzy, 1959b, *Krótką charakterystyka gwary*, „Językoznawca” 1959, nr 1 (2), s. 4–6.
- Bartmiński Jerzy, 1962, *Sposoby użytkowania gwary w twórczości Adolfa Dygasińskiego (W 60-lecie śmierci pisarza)*, „Język Polski”, z. 4, s. 264–280.
- Bartmiński Jerzy, 1973a, *O języku folkloru*, Wrocław.
- Bartmiński Jerzy, 1973b, *Czy język polski staje się językiem pozycyjnym?*, „Język Polski”, z. 2–3, s. 81–95.
- Bartmiński Jerzy, 1974, *„Jaś koniki poił”. Uwagi o stylu erotyku ludowego*, „Teksty” 1974, nr 2, s. 11–24
- Bartmiński Jerzy, 1977, *O derywacji stylistycznej. Gwara ludowa w funkcji języka artystycznego*, Lublin.
- Bartmiński Jerzy, 1978, *Swoiste formy orzeczeń w języku ustnym (orzeczenie onomatopieczne, kompozycjonalne, zaimkowe, podwojone)*, [w:] *Studia nad składnią polszczyzny mówionej. Księga referatów konferencji poświęconej składni i metodologii badań języka mówionego (Lublin 6–9 X 1975)*, red. Teresa Skubalanka, Wrocław, s. 159–175.
- Bartmiński Jerzy, 1979, *Założenia deskryptorowej systematyki tekstów folkloru*, „Literatura Ludowa” 1979, nr 4–6, s. 3–9.
- Bartmiński Jerzy, 1986a, *Ojczyzno ma! Zbiór pieśni patriotycznych*, oprac. zespół., wybrał, słowo wstępne i red. całości Andrzej Świdnicki [pseud. J. Bartmińskiego], Lublin; wyd. 2. – Lublin 1987.
- Bartmiński Jerzy, 1986b, *„Wszystko się zmieniło, jak nigdy nie było”*, [w:] *Kołodowanie na Lubelszczyźnie*, red. Jerzy Bartmiński, Czesław Hernas, Wrocław [„Literatura Ludowa”, ogólnego zbioru rocznik 25. za rok 1981], s. 5–10.

- Bartmiński Jerzy, 1986c, „*Bóg się szerzy*”. *Przykład chrystianizacji noworocznej kołedy ludowej*, [w:] *Biblia a literatura*, red. Stefan Sawicki, Jan Gotfryd, Lublin, s. 479–497.
- Bartmiński Jerzy, 1986d, *Czym zajmuje się etnolingwistyka?*, „Akcent”, nr 4, s. 16–22 [w nieco zmodyfikowanej formie jako: *Z problemów etnolingwistyki (wybrane aspekty zagadnienia)*, „Annales UMCS” 1987, sectio FF, vol. V, s. 5–14.
- Bartmiński Jerzy, 1987a, *Betlejem po polsku. O kołędach i kołędowaniu w Polsce*, „Tygodnik Powszechny” nr 51/52, s. 6–7.
- Bartmiński Jerzy, 1987b, „*Co się myśli to się przyśni*”. *O interpretacji obrazów w senniku ludowym*, „Polska Sztuka Ludowa”, nr 1–4, s. 121–124.
- Bartmiński Jerzy, 1987c, *Z ruska po polsku łagodniejsza mowa, czyli o języku folkloru na pograniczu polsko-ukraińskim*, „Akcent”, nr 3, s. 84–92.
- Bartmiński Jerzy, 1988a, *Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji słowa*, [w:] *Konotacja*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin, s. 169–183.
- Bartmiński Jerzy, 1988b, *The oral/written opposition and the Polish folklore of today*, [w:] *Usmeno i pisano/pismeno u kniževnosti i kulturi*, red. Svetazar Petrović, Novi Sad 1988, s. 217–225 [przekład na polski: *Opozycja ustności i literackości a współczesny folklor*, „Literatura Ludowa” 1989, nr 1, s. 3–12].
- Bartmiński Jerzy, 1990a, *Folklor – język – poetyka*, Ossolineum.
- Bartmiński Jerzy, 1990b, *Kolekcja w strukturze tematycznej tekstu ustnego*, [w:] *Tekst w kontekście. Zbiór studiów*, red. Teresa Dobrzyńska, Wrocław, s. 155–174.
- Bartmiński Jerzy, 1990c, *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin 1990, s. 109–127.
- Bartmiński Jerzy, 1991a, *Odmiany a style języka*, [w:] *Wariancja w języku. III Opolskie Spotkania Językoznawcze. Szczedrzyk, 10–11.10.1989 r.*, red. Stanisław Gajda, Opole, s. 11–16.
- Bartmiński Jerzy, 1991b, *Styl potoczny jako centrum systemu stylowego języka*, [w:] *Syn-teza w stylistyce słowiańskiej. Materiały konferencji z 24–26 IX 1990 r. w Opolu*, red. Stanisław Gajda, Opole, s. 33–47 [równoległa publikacja: „Poradnik Językowy” 1991, nr 1–2, s. 10–23, oraz: *Styl potoczny*, w: *Język a kultura*, t. 5. *Potoczność w języku i w kulturze*, red. Janusz Anusiewicz, Franciszek Nieckula, Wrocław 1992, s. 37–54].
- Bartmiński Jerzy, 1992a, *Nazwiska obce na tle kontaktów językowych i kulturowych*, [w:] *Język a kultura*, t. 7. *Kontakty języka polskiego z innymi językami na tle kontaktów kulturowych*, red. Jolanta Maćkiewicz, Janusz Siatkowski, Wrocław, s. 9–13.
- Bartmiński Jerzy, 1992b, *Streszczenie w aspekcie typologii tekstów*, [w:] *Typy tekstów. Zbiór studiów*, red. Teresa Dobrzyńska, Warszawa, s. 7–14.
- Bartmiński Jerzy, 1993a, *Styl potoczny*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2. *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński, Wrocław, s. 115–134.
- Bartmiński Jerzy, 1993b, *Ludowy styl artystyczny*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2. *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński, Wrocław, s. 213–222.

- Bartmiński Jerzy, 1993c, *Wymowa w śpiewie*, [w:] *Opuscula logopaedica in honorem Leonis Kaczmarek*, komitet red.: Jerzy Bartmiński, Stanisław Grabias (przewodn.), Bożydar Kaczmarek, Michał Lesiów, Tomasz Woźniak, Lublin, s. 226–231.
- Bartmiński Jerzy, 1996a, *O „Słowniku stereotypów i symboli ludowych”*, [w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i red. Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska, t. 1. *Kosmos*, cz. 1. *Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*, Lublin, s. 9–34.
- Bartmiński Jerzy, 1996b, *Język nośnikiem tożsamości narodowej i przejawem otwartości*, [w:] *Tożsamość polska i otwartość na inne społeczeństwa*, red. Leon Dyczewski OFM-Conv, Lublin, s. 39–59.
- Bartmiński Jerzy, 1998a, *Pieśń o pannie, co „trzy wianeczki wila”*. *Między staropolskim erotykiem a kolędą ludową. Problem tożsamości tekstu*, [w:] *Wszystek krąg ziemski. Antropologia. Historia. Literatura. Prace ofiarowane Profesorowi Czesławowi Hernasowi*, red. Piotr Kowalski, Wrocław, s. 148–163.
- Bartmiński Jerzy, 1998b, *Tekst jako przedmiot tekstologii lingwistycznej*, [w:] *Tekst. Problemy teoretyczne*, red. Jerzy Bartmiński, Barbara Boniecka, Lublin, s. 9–25.
- Bartmiński Jerzy, 2000a, *O językoznawczy kanon polonistyczny. Głos na otwarcie konferencji*, [w:] *Język polski jako przedmiot dydaktyki uniwersyteckiej. Materiały z XXII konferencji ogólnopolskiego konwersatorium „Język a kultura”*. Lublin, 26–27 listopada 1998, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Karwatowska, Lublin, s. 11–14.
- Bartmiński Jerzy, 2000b, *Pasywne i aktywne paneuropeizmy we współczesnym języku polskim*, [w:] *Słownictwo współczesnej polszczyzny w okresie przemian*, red. Jan Mazur, Lublin, s. 109–116.
- Bartmiński Jerzy, 2001, *Kontekst założony, historyczny czy kreowany?*, [w:] *Semantyka tekstu artystycznego*, red. Anna Pajdzińska, Ryszard Tokarski, Lublin, s. 109–121.
- Bartmiński Jerzy, 2002a, *Polskie kolędy ludowe*, Kraków.
- Bartmiński Jerzy, 2002b, *Etnolingwistyka*, [hasło w:] *Wielka encyklopedia PWN*, t. 8, red. Jan Wojnowski, Warszawa, s. 380–381.
- Bartmiński Jerzy, 2003a, *Folklorystyka, etnonauka, etnolingwistyka – sytuacja w Polsce*, [w:] *Slavistická folkloristika na rázcestí*, red. Zuzana Profantová, Bratislava, s. 21–32.
- Bartmiński Jerzy, 2003b, *Miejsce wartości w językowym obrazie świata*, [w:] *Język w kregu wartości. Studia semantyczne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin, s. 59–86.
- Bartmiński Jerzy, 2004, *Etnolingwistyka słowiańska – próba bilansu*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 16, s. 9–27.
- Bartmiński Jerzy, 2005a, *Jazykovej obraz mira: očerki po ètnolingvistike*, Moskwa.
- Bartmiński Jerzy, 2005b, *Pytania o przedmiot językoznawstwa: pojęcia językowego obrazu świata i tekstu*, [w:] *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja. Zjazd Polonistów. Kraków, 22–25 września 2004*, t. 1, zespół red. Małgorzata Czermińska (przewodnicząca), Stanisław Gajda, Krzysztof Kłosiński, Anna Legeżyńska, Andrzej Z. Makowiecki, Ryszard Nycz, Kraków, s. 39–49.

- Bartmiński Jerzy, 2005c, „Cóż to jest prawda?”. *Kryzys wiarygodności słowa we współczesnym dyskursie publicznym*, [w:] *Bariery i pomosty w komunikacji językowej Polaków*, red. Jerzy Bartmiński, Urszula Majer-Baranowska, Lublin, s. 325–346.
- Bartmiński Jerzy, 2006, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin [wyd. 2. uzup. – 2007; wyd. 3. – 2009; wyd. 4. – 2012; wyd. 5. – 2012].
- Bartmiński Jerzy, 2007, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin [wyd. 2. – 2009].
- Bartmiński Jerzy, 2008a, *Etnolingwistyka, lingwistyka kulturowa, lingwistyka antropologiczna*, [w:] *Język a kultura*, t. 20. *Tom jubileuszowy*, red. Anna Dąbrowska, Wrocław, s. 15–33.
- Bartmiński Jerzy, 2008b, *Polifoniczność tekstu czy podmiotu? Podmiot w dialogu z samym sobą*, [w:] *Podmiot w języku i kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Anna Pajdzińska, Lublin, s. 161–183.
- Bartmiński Jerzy, 2009, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox [reprinted 2010; paperback 2012].
- Bartmiński Jerzy, 2010, *Jaké hodnoty spoluuťvářejí obraz světa Slovanů?*, „Slovo a Slovestnost” nr 4, s. 329–339
- Bartmiński Jerzy, 2011, *Jezyk – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd.
- Bartmiński Jerzy, 2011b, „Pieśń ujdzie cało”. *O ludowym języku poetyckim*, [w:] *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4. *Lubelskie, cz. I. Pieśni i obrzędy doroczne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin, s. 33–38.
- Bartmiński Jerzy, 2014, *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin.
- Bartmiński Jerzy, 2014, *O działaniach na tekście z perspektywy tekstologii integralnej*, [w:] *Działania na tekście w edukacji szkolnej i uniwersyteckiej*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Tomasz Piekot, Lublin, s. 9–18.
- Bartmiński Jerzy, 2015, *Tradycja uspiona w języku. Pytania o źródła polskiej tożsamości kulturowej*, [w:] *Tradycja dla współczesności*, t. 8. *Wartości w języku i kulturze*, red. Jan Adamowski, Marta Wójcicka, Lublin, s. 11–33.
- Bartmiński Jerzy, 2016a, *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha.
- Bartmiński Jerzy, 2016b, *O aktualnych zadaniach etnolingwistyki*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 28, s. 7–29.
- Bartmiński Jerzy, 2018a, *Język w kontekście kultury, czyli co dziś znaczy metafora „europejski dom”?*, Katowice [wersja angielska: *Language in the Context of Culture. The Metaphor of „Europe as Home” in This Day and Age*, translated by Adam Głaz, Katowice 2018].

- Bartmiński Jerzy, 2018b, *O założeniach i postulatach lingwistyki kulturowej (na przykładzie definicji PRACY)* „Półrocznik Językoznawczy Tertium. Tertium Linguistic Journal” 3 (1), s. 27–55.
- Bartmiński Jerzy, 2020, *W poszukiwaniu paradygmatu etnolingwistyki: glosariusz kluczowych terminów i pojęć*, „Južnoslavjanski filolog”, kn. 76, zes. 2, s. 79–103.
- Bartmiński Jerzy, 2021, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin.
- Bartmiński Jerzy (red.), 1993, *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2. *Współczesny język polski*, Wrocław [wyd. 2. uzup. i popr. pt. *Współczesny język polski*, Lublin 2001; wyd. 3. – 2010, wyd. 4. – 2012; wyd. 5. – 2014].
- Bartmiński Jerzy (red.), 2011, *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4. *Lubelskie*: cz. 1: *Pieśni i obrzędy doroczne*, cz. 2: *Pieśni i obrzędy rodzinne*, cz. 3: *Pieśni i teksty sytuacyjne*, cz. 4: *Pieśni powszechne*, cz. 5: *Pieśni stanowe i zawodowe*, cz. 6: *Muzyka instrumentalna. Instrumentarium – wykonawcy – repertuar*, Lublin.
- Bartmiński Jerzy, Bartmińska Izabela, 1978, *Nazwiska obce w języku polskim. Problemy poprawnościowe. Słownik wymowy i odmiany*, Warszawa [wyd. 2. pt. *Słownik wymowy i odmiany nazwisk obcych*, Olsztyn 1992; wyd. 3. *Słownik wymowy i odmiany nazwisk obcych*, Bielsko-Biała 1997].
- Bartmiński Jerzy, Buczyński Mieczysław, Krystyna Długołęcka, Halina Dołowy, Halina Ignatowicz, Helena Kuźnar, Jadwiga Wiejak, 1959, *O stylizacji gwarowej w „Pokładzie Joanny” Gustawa Morcinka*, „Językoznawca” 1959, nr 2 (3), s. 2–22.
- Bartmiński Jerzy, Kielak Olga, Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, 2015, *Dlaczego wąż nie ma nóg? Zwierzęta w ludowych przykazach ustnych*, Lublin.
- Bartmiński Jerzy, Mazur Jan, 1978, *Teksty gwarowe z Lubelszczyzny*, Wrocław.
- Bartmiński Jerzy, Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, 2004, *Dynamika kategorii punktu widzenia w języku, tekście i dyskursie*, [w:] *Punkt widzenia w języku i kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin, s. 321–358.
- Bartmiński Jerzy, Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, 2009, *Tekstologia*, Warszawa [wyd. kolejne: 2010, 2011, 2012].
- Bartmiński Jerzy, Hernas Czesław (red.), 1986, *Kolędowanie na Lubelszczyźnie*, Wrocław.
- Bartmiński Jerzy, Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława, Nowosad-Bakalarczyk Marta, Wasiuta Sebastian (red.), 2023, *Etnolingwistyka. Bibliografia adnotowana 1988–2018*, Lublin.
- Bartmiński Jerzy, Sulima Roch (red.), 1991, *Kolędy polskie*, wybór i oprac. Jerzy Bartmiński, Roch Sulima, wstęp Roch Sulima, posłowie Jerzy Bartmiński, Warszawa.
- Berezovič Elena, 2019, *Ježi Bartmin'skomu – 80!*, „Naučnýj al'manah „Tradicionnaja kul'tura”, t. 20, nr 3, s. 181–183.
- Chlebda Wojciech, 2015, *Na jubileusz Profesora Jerzego Bartmińskiego*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 27, s. 270–272.

- Chlebda Wojciech, 2022, [Nekrolog Jerzego Bartmińskiego], zob. <http://instytut.językoznawstwa.wfil.uni.opole.pl/odszedl-profesor-jerzy-bartmiński> (dostęp: 15.08.2022).
- Co to jest język folkloru?*, oprac. M. Łazuk, „Literatura Ludowa” 1976, nr 4–5, s. 3–21.
- Der – *Pojęcie derywacji w lingwistyce*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin 1981.
- „E” – „Etnolingwistyka”, t. 1–7, Lublin 1988–1995; t. 8–34 jako „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”, Lublin 1996–2022.
- ESWO – *Etyka słowa. Wybór opracowań*, t. 1, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Jadwiga Puzynina, Lublin 2017.
- Głaz Adam, 2015, *O współpracy z Profesorem Jerzym Bartmińskim osobiście i nieosobistywnie*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 27, s. 266–269.
- Głaz Adam, 2022, *Człowiek w centrum języka. Jerzy Bartmiński (1939–2022)*, „Polskie Towarzystwo Językoznawstwa Kognitywnego”, zob. <http://ptjk.org.pl/wiadomosci.html> (dostęp: 15.08.2022).
- Grzegorzczkowska Renata, 1995, *Der Lubliner antropologisch-kulturelle und kognitive Sprachwissenschaft der letzten Jahrzehnte*, [w:] *Convivium. Germanisches Jahrbuch. Polen*, Bonn, s. 153–179.
- JAK – *Język a kultura*:
- t. 1. *Podstawowe pojęcia i problemy*, red. Janusz Anusiewicz, Jerzy Bartmiński, Wrocław 1989 [wyd. 2. 1991].
  - t. 2. *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, red. Jadwiga Puzynina, Jerzy Bartmiński, Wrocław 1990 [wyd. 2. 1991].
  - t. 4. *Funkcje języka i wypowiedzi*, red. Jerzy Bartmiński, Renata Grzegorzczkowska, Wrocław 1991.
  - t. 12. *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, red. Janusz Anusiewicz, Jerzy Bartmiński, Wrocław 1998.
- JPjPDU – *Język polski jako przedmiot dydaktyki uniwersyteckiej. Materiały z XXII konferencji ogólnopolskiego konwersatorium „Język a kultura”*. Lublin, 26–27 listopada 1998, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Karwatowska, Lublin 2000.
- JOS – *Językowy obraz świata*, Lublin 1990 [wyd. 2. popr., Lublin 1999; wyd. 3. – Lublin 2004].
- Judin Aleksej V., 2019, *Ježi Bartmin’skomu – 80!*, „Naučnýj al’manah „Tradicionnaja kul’tura”, t. 20, nr 3, s. 178–179.
- JwKW – *Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin 2003.
- K – *Konotacja*. Praca zbiorowa pod red. Jerzego Bartmińskiego, Lublin 1988.
- Kaczmarek Leon, Bartmiński Jerzy, Mazur Jan, 1978, *Ugrupowanie gwar Lubelszczyzny*, „Biuletyn LTN” 1978, vol. 20, nr 1–2, s. 65–89.
- Karwatowska Małgorzata, 2022, *Jerzy Bartmiński*, „Lublin. Kultura i Społeczeństwo” nr 1–2 (111–112), rok XIX, styczeń–kwiecień, s. 98–99.
- Kljaus Vladimir, 2022, *Ježi Bartmin’skij (19.09.1939–07.02.2022)*, „Naučnýj al’manah „Tradicionnaja kul’tura”, t. 23, nr 1, s. 189–190.

- LASiS – *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. naczelny Jerzy Bartmiński:
T. 1. *DOM*, red. Jerzy Bartmiński, Iwona Bielińska-Gardziel, Beata Żywicka, Lublin 2015.
T. 2. *EUROPA*, red. Wojciech Chlebda, Lublin–Opole 2018.
T. 3. *PRACA*, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Brzozowska, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin 2016.
T. 4. *WOLNOŚĆ*, red. Maciej Abramowicz, Jerzy Bartmiński, Lublin–Warszawa 2019.
T. 5. *HONOR*, red. Petar Sotirov, Dejan Ajdačić, Lublin 2017.
- Lewicki Andrzej Maria, 1984, *Zeszyt próbny „Słownika ludowych stereotypów językowych”*, „Poradnik Językowy”, nr 9–10, s. 587–592.
- Maksymiuk-Pacek Beata, Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława (red.), 2009, *Bibliografia adnotowana lubelskiego zespołu etnolingwistycznego (do roku 2009)*, Lublin [pozycje J. Bartmińskiego na s. 66–163].
- Maksymiuk-Pacek Beata, Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława (red.), 2014, *Bibliografia dorobku naukowego pracowników Instytutu Filologii Polskiej UMCS (do roku 2013)*, Lublin [pozycje J. Bartmińskiego na s. 96–139].
- Michalec Anna, Szadura Joanna, 1999, *Bibliografia prac Profesora Jerzego Bartmińskiego*, [w:] *W zwierciadle języka i kultury*, red. Jan Adamowski, Stanisława Niebrzegowska, Lublin, s. 21–38.
- Nepop-Ajdaczyc Lidia, 2007, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów.
- Nowosad-Bakalarczyk Marta, Szadura Joanna, 2022, *Jerzy Bartmiński (1939–2022). In memoriam*, „Lublin. Kultura i Społeczeństwo” nr 1–2 (111–112), rok XIX, styczeń–kwiecień, s. 100–103.
- NW – *Nazwy wartości. Studia leksykalno-semantyczne I*, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Mazurkiewicz-Brzozowska, Lublin 1993.
- ODiD – *O definicjach i definiowaniu*, red. Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski, Lublin 1993.
- Piekarczyk Dorota, Szadura Joanna, 2015, *Sylwetka naukowa Profesora Jerzego Bartmińskiego*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 27, s. 257–262.
- Prorok Katarzyna, Wasiuta Sebastian, 2022a, *Jerzy Bartmiński (1939–2022) – Pożegnanie*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 34, s. 19–24.
- Prorok Katarzyna, Wasiuta Sebastian, 2022b, *Życie dla nauki i dla drugiego człowieka*, „Wiadomości Uniwersyteckie” marzec, s. 54–57.
- PP – *Profilowanie pojęć. Wybór prac*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin 1993.
- PwJiK – *Podmiot w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Anna Pajdzińska, Lublin 2008.
- PwJiT – *Profilowanie w języku i w tekście*, red. Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski, Lublin 1998.
- PWwJiK – *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin 2004.

- PWwTiD – *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin 2004.
- SLSJ – *Słownik ludowych stereotypów językowych*. Zeszyt próbny, przygotował zespół pod kierunkiem naukowym Jerzego Bartmińskiego, Wrocław 1980.
- SPiR 1998 – *Słownik ludowych stereotypów i symboli – pomysł i jego realizacja*, [dyskusja:] Czesław Hernas, Jerzy Bartmiński, Svetlana M. Tolstaja, Krzysztof Wrocławski, Anna Dąbrowska, Jan Miodek, Jolanta Ługowska, Iwona Smolka, Piotr Matywiecki, Roch Sulima, „Literatura Ludowa”, nr 6, s. 51–71.
- SPiR 2000 – *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, [dyskusja:] Roch Sulima, Jadwiga Sambor, Władysław Kupiszewski, Renata Grzegorzczkova, Jadwiga Puzynina, Hanna Popowska-Taborska, Elżbieta Sękowska, Anna Engelking, Joanna Partyka, „Literatura Ludowa”, nr 1, s. 35–48.
- SSiSL – *Słownik stereotypów i symboli ludowych*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska [od cz. 3. Niebrzegowska-Bartmińska]:
- T. 1. *Kosmos*, cz. 1. *Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*, Lublin 1996; cz. 2. *Ziemia, woda, podziemie*, Lublin 1999; cz. 3. *Meteorologia*, Lublin 2012; cz. 4. *Świat, światło, metale*.
- T. 2. *Rośliny*, cz. 1. *Zboża*, Lublin 2017; cz. 2. *Warzywa, przyprawy, rośliny przemysłowe*, Lublin 2018; cz. 3. *Kwiaty*, Lublin 2019; cz. 4. *Zioła*, Lublin 2019; cz. 5. *Drzewa iglaste*, Lublin 2020; cz. 6. *Drzewa liściaste*, Lublin 2021; cz. 7. *Krzewy i krzewinki*, Lublin 2022.
- Sulima Roch, 1990, *Słowa, sny, słowniki i „wypisy” z Miłozsa*, „Regiony”, s. 123–126.
- Tolstaja Svetlana M., 1993, *Ětnolingvistika v Ljubline*, „Slavjanovedenie” nr 3, s. 47–59.
- Tolstaja Svetlana M., 2005, *Ětnolingvistika Eži Bartmin’skogo*, [w:] Jerzy Bartmiński, *Jazykovej obraz mira: očerki po ětnolingvistike*, Moskva 2005, s. 9–20.
- TPT – *Tekst. Problemy teoretyczne*, red. Jerzy Bartmiński, Barbara Boniecka, Lublin 1998.
- TAiI – *Tekst. Analizy i interpretacje*, red. Jerzy Bartmiński, Barbara Boniecka, Lublin 1998.
- Underhill James, 2013, *Reflections upon Bartmiński’s ethnolinguistic approach to language and culture*, [w:] *The Linguistic Worldview. Ethnolinguistics, Cognition, and Culture*, ed. Adam Gład, David Danaher, Przemysław Łozowski, London, s. 339–349.
- Underhill James, 2022, *Jerzy Bartmiński – Citoyen du monde*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 34, s. 41–49.
- Vaňková Irena, 2010, *Úvodem: na cestě kognitivní (etno)lingvistice*, „Slovo a Slovesnost: časopis pro otázky teorie a kultury jazyka” 71, nr 4, s. 245–249.
- Vaňková Irena, 2016, *Jerzy Bartmiński a lublinská škola kognitivní etnolingvistiky*, [w:] Jerzy Bartmiński, *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha, s. 139–145.

- Vinogradova Ljudmila, 2019, *Jeży Bartmin'skomu – 80!*, „Naučnýj al'manah „Tradicionnaja kul'tura”, t. 20, nr 3, s. 180–181.
- WJOSS 1–6 – *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*:
T. 1. red. Maciej Abramowicz, Jerzy Bartmiński, Iwona Bielińska-Gardziel, Lublin 2012.
T. 2. *Wokół europejskiej aksjofery*, red. Jerzy Bartmiński, Iwona Bielińska-Gardziel, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin 2014.
T. 3. *Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*, red. Iwona Bielińska-Gardziel, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura, Lublin 2014.
T. 4. *Słownik językowy – leksykon – encyklopedia w perspektywie badań porównawczych*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura, Beata Żywicka, Lublin 2018.
T. 5. *Koncepty i ich eksplikowanie*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Dorota Pazio-Wlazłowska, Lublin 2019.
T. 6. *Jedność w różnorodności. Wokół słowiańskiej aksjofery*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Dorota Pazio-Wlazłowska, Lublin 2019.
- WPWO – *Współczesna polszczyzna wybór opracowań*:
T. 1. *Problemy dydaktyczne. Bibliografia. Etykieta językowa*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin 2004.
T. 2. *Warianty języka*, red. Jerzy Bartmiński, Joanna Szadura, Lublin 2003.
T.3. *Akty i gatunki mowy*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura, Lublin 2004.
T. 4. *Tekstologia*, część pierwsza, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin 2004.
T. 5. *Tekstologia*, część druga, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin 2004.
T. 6. *Części mowy*, red. Jerzy Bartmiński, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Lublin 2003.
T. 9. *Prozodia, fonetyka, fonologia*, red. Jerzy Bartmiński, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Lublin 2010.
- Zinken Jörg, 2009, *The Ethnolinguistic School of Lublin and Anglo-American cognitive linguistics*, [w:] Bartmiński Jerzy, 2009, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, London, s. 1–5.
- Zinken Jörg, 2015, *Lubelska szkoła etnolingwistyczna a anglo-amerykańskie językoznawstwo kognitywne*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 27, s. 273–277.
- Żmigrodzki Piotr, 2019, *Profesor Jerzy Bartmiński i doskonałość naukowa (na osiemdziesiątą rocznicę urodzin)*, „Język Polski”, z. 3, s. 118–119.

Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska

Zasady redakcyjne

Celem publikacji jest pełna prezentacja prac Profesora Jerzego Bartmińskiego powstałych w latach 1959–2022, tj. od jego debiutu naukowego na łamach czasopisma „Językoznawca” do śmierci.

Podstawę opracowania stanowią dane przekazane redakcji przez autora, a także zestawione we wcześniejszych bibliografiach jego dorobku naukowego¹. Całość zebranego materiału została przez nas zweryfikowana, uzupełniona i ułożona w sposób odpowiadający przyjętej koncepcji wydawniczej. Zarejestrowane publikacje ułożono w ramach 18 działów wyodrębnionych ze względu na rodzaj reprezentowanego piśmiennictwa. Są wśród nich monografie autorskie, prace redagowane (w tym: słowniki i leksykony, serie wydawnicze, prace zbiorowe, czasopisma), edycje tekstów, rozprawy (w czasopismach i dziełach zbiorowych), teksty materiałowe, przekłady, hasła słownikowe i encyklopedyczne, podręczniki i programy dydaktyczne, sylwetki i wspomnienia, recenzje, artykuły popularnonaukowe, artykuły publicystyczne, teksty okoliczno-

---

¹ Pierwsza ukazała się w postaci artykułu w tomie wydanym z okazji jubileuszu 40-lecia pracy naukowej: zob. Maksymiuk Beata, Szadura Joanna, *Bibliografia prac Prof. Jerzego Bartmińskiego*, [w:] *W zwierciadle języka i kultury*, red. Jan Adamowski, Stanisława Niebrzegowska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1999, s. 21–38. Dwie kolejne ukazały się w ramach *Bibliografii adnotowanej lubelskiego zespołu etnolingwistycznego (do roku 2008)* i *Bibliografii adnotowanej lubelskiego zespołu etnolingwistycznego (do roku 2009)*. Obie pozycje zostały opracowane przez Beatę Maksymiuk-Pacek i Stanisławę Niebrzegowską-Bartmińską i ukazały się nakładem lubelskiego wydawnictwa „Polihymnia” w roku 2008 (publikacja przygotowana z okazji Międzynarodowego Kongresu Sławistów w Ochrydzie, 10–16 IX 2008) i 2009 (publikacja przygotowana z okazji 70-lecia urodzin Profesora Jerzego Bartmińskiego). Zestawienie prac profesora zawiera też *Bibliografia dorobku naukowego pracowników Instytutu Filologii Polskiej UMCS (do roku 2013)*, zredagowana przez Beatę Maksymiuk-Pacek i Stanisławę Niebrzegowską-Bartmińską (Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 96–139).

ściowe, sprawozdania i projekty, bibliografie i indeksy, wywiady oraz inne opracowania niemieszające się w ramach wyróżnionych działów. Odnotowano też nieopublikowane jeszcze teksty złożone do druku. Wewnątrz działów publikacje podano w kolejności chronologicznej.

Wszystkie z zarejestrowanych prac opisano bibliograficznie w sposób umożliwiający dotarcie do danej pozycji wydawniczej. Większość z nich opatrzone też streszczeniem lub abstraktem dającymi wgląd do treści publikacji. Przygotował je autor – Jerzy Bartmiński (sygnowano je skrótem JB, w przypadku prac współautorskich także inicjałami współautora), a w części (zwłaszcza prac wydanych przed 2008) przygotowali je także jego uczniowie i współpracownicy – magistranci, doktoranci, asystenci i adiunkci (podajemy w kolejności alfabetycznej): Agata Bielak [AgB], Agnieszka Boguta [AB], Anna Budniewska [AnB], Małgorzata Brzozowska [MB], Anna Kaczan [AnK], Urszula Majer-Baranowska [UMB], Agnieszka Kościuk [AK], Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska [SNB], Marta Nowosad-Bakalarczyk [MNB], Ewa Paclawska [EP], Joanna Szadura [JSz], Łukasz Tomczak [ŁT], Sebastian Wasiuta [SW], Marta Wójcicka [MW], Barbara Zgnielec [BZ], Magdalena Żydek [MŻ]. W adnotacjach do poszczególnych publikacji podawano informacje bibliograficzne na temat ich przekładów na inne języki, przedruków oraz zmodyfikowanych wersji (nie odnotowywano ich jako oddzielnych pozycji). Starano się też uwzględnić ich ogłoszone drukiem recenzje (odpowiednie dane bibliograficzne opatrzone skrótem Rec.).

Przedstawiany spis dzieł Profesora Jerzego Bartmińskiego z pewnością nie jest kompletny – obejmuje jedynie te pozycje, o których nas poinformował lub o których istnieniu wiedzieliśmy. Mamy świadomość, że do wielu wydanych tekstów Jego autorstwa nie udało nam się dotrzeć oraz że pozostawił manuskrypty, które zostaną opublikowane dopiero w przyszłości. Żywimy jednak nadzieję, że przygotowana *Bibliografia adnotowana...* wystarczająco dobrze ukazuje bogactwo i różnorodność dorobku naukowego (i szerzej: piśmienniczego) Profesora Jerzego Bartmińskiego i że będzie przydatna jako źródło informacji naukowej (zwłaszcza dla młodych badaczy).

Marta Nowosad-Bakalarczyk

Bibliografia prac Profesora Jerzego Bartmińskiego

1. Monografie

1. *O języku folkloru*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1973, 286 s. [„Z dziejów form artystycznych w literaturze polskiej”, t. 32].

Rec.: Julian Krzyżanowski, „Literatura Ludowa” 1974, nr 4–5, s. 94; Michał Łesiów, „Nasza Kultura” 1974, nr 4; Krystyna Pisarkowa, „Język Polski” 1974, z. 4, s. 288–291; Wojciech Ryszard Rzepka, „Nurt” 1974, IX, s. 37–38; Oldřich Sirovátka, „Národopisné Aktuality” 1974, XI, c. 2, s. 128–129; Roch Sulima, „Nowe Książki” 1974 (18), s. 15–16; Hanna Walińska, „Literatura Ludowa” 1974, nr 4–5, s. 36–48; Dagmar Klímová, „Český Lid” 1975, nr 1; Jadwiga Jagiełło, „Pamiętnik Literacki” 1976, z. 2, s. 329–340; Halina Zgólkowa, „Slavia Occidentalis” 33, 1976, s. 179–182; Stenogram dyskusji nad książką odbytej na dorocznym zjeździe Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza w 1974 r. w Słupsku, zob. *Co to jest język folkloru?*, „Literatura Ludowa” 1976, nr 4–5, s. 3–21 [wypowiadali się: Czesław Hernas, Roch Sulima, Aleksander Bereza, Jerzy Kopeć, Jerzy Bartmiński].

W książce opartej na rozprawie doktorskiej wykonanej pod opieką prof. Leona Kaczmarka (według zaleceń prof. Marii Renaty Mayenowej) podejmowany jest problem stosunku folkloru słownego do gwary. Praca przygotowana została na bazie bogatego materiału (głównie samodzielnie zebranego przez autora w trakcie badań terenowych) z 71 wsi Lubelszczyzny. Autor wychodzi od teorii języka poetyckiego sprecyzowanych przez Romana Jakobsona i Jerzego Kuryłowicza (wprowadzając modyfikację ujęcia dyferencjalnej cechy poetyckiej zarówno jako jakościowej, jak też ilościowej). Wykazuje, że folklor jest postacią języka ustnego, co znajduje potwierdzenie w obecności zjawisk takich, jak elipsa, kontaminacja, formułczość, powtórzenie, incipitowość, dialogowość. Omawia swoiste cechy fonetyczne tekstu śpiewanego (m.in. barwę samogłosek w śpiewie i modyfikacje przebiegu ich artykulacji poprzez jotację). Charakteryzuje język wiersza na tle języka prozy (analizuje zdrobnienia i spieszczenia, krótkie i długie postaci wyrazów jako czynniki rytmizujące, szyk

przydawki dzierzawczej, łamanie normy językowej w rymach). Z kolei opisuje te swoistości języka folkloru, które nie są determinowane przez meliczność lub wierszowość, lecz mają motywację ogólniejszą, strukturalno-poetycką (liryczne mazurzenie w pieśniach zamojskich, opozycje leksykalne, np. poetyckie wyrażenia *bór, gaj* – wobec potocznego – *las*, opozycje semantyczne, np. *dunaj* poet. ‘wielka woda’: pot. ‘nazwa własna’). Ta analiza porównawcza prowadzi do wniosku, że język folkloru jest swoistą, odrębną postacią gwary (gwarą artystyczną). Swoistości poetyckie ujawniają się w fonetyce, morfologii, słownictwie i składni (mają charakter jakościowy lub ilościowy, tzn. różny stopień natężenia); w folklorze dokonuje się selekcja i generalizacja elementów potocznych, aktywizowane są bierne elementy językowe; kształtuje się na gruncie folkloru swoisty interdialekt poetycki. Poetyzmy mają różnorodną genezę (archaizmy, neologizmy, zapożyczenia). Język folkloru jest wewnętrznie zróżnicowany w obrębie gatunków tekstów ludowych. [UMB]

2. *O derywacji stylistycznej. Gwara ludowa w funkcji języka artystycznego*. Rozprawa habilitacyjna, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Humanistyczny 1977, 226 s.

Rec.: Jolanta Ługowska, *Wokół zagadnień języka i poetyki tekstów folkloru*, „Literatura Ludowa” 1979, nr 1–3, s. 133–136.

Książka przedstawia rozwiniętą koncepcję derywacji stylistycznej rozumianej transformacyjnie jako wyprowadzenie pochodnego funkcyjnego wariantu języka o węższym zakresie użycia z empirycznie poświadczonego wariantu podstawowego (języka potocznego), który pełni funkcję bazy derywacyjnej i zarazem rolę tła motywującego walory stylistyczne tegoż wariantu. Rozprawa stanowi próbę teoretycznego uogólnienia porównawczej charakterystyki gwar i języka folkloru, zawartej w wielu wcześniejszych publikacjach autora. W części pierwszej autor omawia kwestie oralności tekstu ludowego, analizuje strukturę językową incipitu pieśni, krzyżowanie się tekstów ludowych, problem składnika pieśni, mechanizmy spójnościowe w pieśni ludowej, Lordowską koncepcję formuły i statystyczną strukturę słownictwa pieśni. Część drugą poświęca poetyzmom gwarowym w folklorze. Szczegółowo zajmuje się poetycką funkcją mazurzenia, formowaniem się interdialektu poetyckiego, generalizacją elementów potocznej gwary w tekstach folkloru, naddanymi wartościami symbolicznymi w erotykach ludowych. W ostatniej części poddaje obserwacji funkcjonowanie gwary w literaturze (stylizacja gwarowa w twórczości Adolfa Dygasińskiego; selekcja i generalizacja elementów gwarowych w literaturze i kształtowanie się stereotypu gwary w literaturze i kulturze masowej; związki między pisarstwem chłopskim a tradycyjnym folklorem, gwara jako styl). W zakończeniu autor stwierdza, że przedstawiona koncepcja derywacji stylistycznej

wymagałaby jeszcze dalszego rozwinięcia, uwzględniającego ustalenia rozwijającej się gramatyki tekstu. Styl jest bowiem kategorią ponadtekstową, jego wybór jest dokonywany na etapie poprzedzającym derywację tekstu. [UMB]

3. *Nazwiska obce w języku polskim. Problemy poprawnościowe. Słownik wymowy i odmiany*, [współaut.: Izabela Bartmińska], Warszawa: PWN 1978, 211 s. [wyd. 2. pt. *Słownik wymowy i odmiany nazwisk obcych*, Olsztyn: Wydawnictwo „Książnica Polska” 1992, 232 s.; wyd. 3. *Słownik wymowy i odmiany nazwisk obcych*, Bielsko-Biała: PPU „Park” 1997, 383 s.].

Rec.: Lucja Szewczyk, „Poradnik Językowy” 1979, nr 7, s. 350–352; Elżbieta Supranowicz, „Język Polski” 1983, z. 1–2, s. 123–126; Hanna Jadaćka, „Poradnik Językowy” 1992, nr 9–10, s. 693–697; Edward Łuczyński, „Język Polski” 1994, z. 1, s. 61–64.

Książka obejmuje dwie części: teoretyczną i praktyczną. W części pierwszej – teoretycznej autorzy charakteryzują cztery obiegi nazwisk w komunikacji społecznej (pisany oficjalny i nieoficjalny oraz mówiony staranny i swobodny), różne systemy antroponimiczne (dwuelementowe nazwy złożone z imienia i nazwiska; system jednoelementowy z użyciem imienia; nazwy zawierające trzy elementy, np. u Rosjan, lub pięć elementów, np. u Arabów), sposoby powstawania nazwisk w różnych językach. Podejmują kwestie tłumaczenia i przyswajania nazwisk (m.in. różne stopnie polonizacji); charakteryzują sygnały obcości nazw przyjmowanych z innych języków (np. specyficzne głoski, akcent). Ustalają reguły rządzące odmianą nazwisk obcych w polszczyźnie (17 grup deklinacyjnych) oraz argumentują zasadność uproszczonej bezpretensjonalnej wymowy nowo przyjmowanych nazwisk w kontekście polszczyzny mówionej. Podają sposoby zastępowania w języku polskim niektórych obcojęzycznych głosek oraz zasady pisowni nazwisk obcych (w ujęciu historycznym). Część druga zawiera słownik wymowy i odmiany nazwisk obcych (zakończony uproszczonymi zasadami czytania niektórych liter i ich połączeń w najczęściej używanych językach europejskich posługujących się alfabetem łacińskim). [UMB]

4. *Folklor – język – poetyka*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1990, 241 s.

Rec.: Jan Adamowski, *O istocie stylu ludowego*, „Twórczość Ludowa” 1991, nr 3–4, s. 86–87.

Książka stanowi podsumowanie badań autora z lat 1972–1990 nad językiem i poetyką folkloru. Autor definiuje folklor jako „składnik duchowej kultury, którego jądrem jest żywe słowo uwikłane w mniej lub bardziej zrytualizo-

wane sytuacje i zachowania” (s. 5). Funkcjonowanie tego składnika oparte jest na społecznie uzgodnionej wiedzy o świecie i wspólnym systemie wartości. Za podstawowe cechy definicyjne folkloru uważa kolektywność, ustność i estetyzm; podkreśla wielorakie powiązania folkloru z religią. Prezentuje własną systematykę gatunków polskiego folkloru, opierając ją na 11 cechach. Część pierwsza książki poświęcona jest charakterystyce języka folkloru (tj. ludowemu stylowi artystycznemu), opisanemu jako „interdialekt poetycki”. Cechy swoiste w języku polskiego folkloru mają funkcje meliczne, rytmizacyjne i rymotwórcze, realizują główną funkcję stylu artystycznego – funkcję poetycką. Spośród czterech technik derywacyjnych stosowanych w tekstach folkloru za najważniejszą autor uważa generalizację elementów gwary potocznej (ilustruje ten proces wieloma przykładami z wszystkich płaszczyzn języka). Zestawiwszy wyniki dotychczasowych badań nad językiem polskiego folkloru w 10 twierdzeniach (s. 57–59), skupia się na geografii zjawisk językowych w gwarze i w folklorze, po czym opisuje rzadkie zjawisko stylizacji na mazurzenie w pieśniach lirycznych (osobliwość wschodniej Lubelszczyzny).

W drugiej części książki podjęte zostały problemy stylu. Po przedstawieniu swojej semiotyczno-derywacyjnej koncepcji stylu (zob. poz. nr 156, *Derywacja stylu*) autor zinterpretował używanie gwary w folklorze i w literaturze dialektyzowanej jako zastosowanie mechanizmów transformacyjnych – przede wszystkim selekcji (od dźwięku do znaczenia i modelu świata) i generalizacji (frekwencyjnej, zakresowej, gatunkowej, geograficznej); na koniec autor dowodzi, że stereotyp gwary uformowany w literaturze i kulturze masowej można uznać za produkt derywacji stylistycznej.

W trzeciej części publikacji poruszono problemy struktury tekstu. Autor zreferował różne podejścia do tekstu folkloru w polskiej folklorystyce; opowiedział się za stanowiskiem kulturowym i za wykorzystaniem dorobku tradycyjnej filologii i nowych koncepcji lingwistyki tekstu. Przyjmuje, że tekst to „swoista złożona jednostka języka (a nie jedynie doraźna konstrukcja), tj. makroznak, wykazujący integralność i wewnętrzną spójność, podlegający całościowej interpretacji semantycznej i mający komunikatywną samodzielność” (s. 130); ma nacechowanie stylowe i gatunkowe; jego podstawowy kościoc stanowi struktura tematyczno-rematyczna; stoi on najwyżej w układzie jednostek języka: fonem – morfem – leksem – zdanie – tekst (tekstem). Folklor jest zjawiskiem językowym (w jego opisie ważne jest rozróżnienie utworu/tekstu i jego wariantu), zjawiskiem ustnym, wielotworzywowym. Związek tekstu folkloru z określoną sytuacją użycia sygnalizują wykładniki semantyczne i strukturalne; tekst modeluje sytuację. Intencja tekstu (tj. „celowościowe nastawienie nadawcy wobec odbiorcy”) zawarta jest w treści i strukturze tekstu, zaś funk-

cja tekstu nie ma jednoznacznych wykładników tekstowych – jest kategorią pragmatyczną; reguły wiązania tekstów z określonymi sytuacjami utrwalone są w etykiecie językowej. Dalej autor stawia i uzasadnia tezę, że pozycjami węzłowymi w rozczłonkowaniu tekstu pieśni ludowej – inaczej niż w wierszu literackim – są początki wersów (incipity); udowadnia, że szczególnie ważnym elementem w strukturze i semantyce pieśni ludowej są powtórzenia. Analizując spójność pieśni ludowej, charakteryzuje proces krzyżowania się (kontaminacji) tekstów ludowych; wyróżnia motywy wędrowne, minimalne składniki tekstu ludowego, strofy formułiczne i odcinki formułiczne – bada ich łączliwość; pokazuje dwa podstawowe wzorce spójnościowe w pieśni ludowej: szeregowy i łańcuchowy. Wykazuje, że podstawową funkcją powtórzenia (językowego i pozajęzykowego) w tekście ludowym jest funkcja rytualna i zarazem sakryfikująca. Zestawiwszy refleksje różnych badaczy na temat formuły jako narzędzia opisu tekstu, postuluje, aby pojęcie to połączyć w system terminologiczny (formuła, klisza, topos, archetyp, stereotyp) i wówczas zbudować ich nieizolowane definicje. Na koniec prezentuje wyniki porównawczej analizy polskich pieśni na tle prozatorskich opowiadań ludowych w świetle statystyki leksykalnej (bogactwo słownictwa, jego struktura gramatyczna i stopień koncentracji słownictwa, najczęstsze hasła, przyrost nowych haseł, filiacja tekstów). [UMB]

5. *Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике*, Moskwa: Indrik 2005, 527 s.

Rec.: Alena Rudenka, „Belaruskaja lingvistika” 2006, vyp. 58, s. 156–161; Ekaterina Anastasova, „Bylgarski Folklor. Razkazvaneto. Ustni i pisemni praktiki” 2007, nr 2, s. 145–148; Włodzimierz Wyszoczański, „Slavia Orientalis” 2007, t. 56, nr 1, s. 134–139.

Przygotowana przez Swietłanę Tołstojową z pomocą Jeleny Bieriezowicz książka zawiera rosyjskie przekłady 27 artykułów dokonane przez zespół rosyjskich (głównie moskiewskich) etnolingwistów, traktujące m.in. o stereotypach, definicji kognitywnej, profilowaniu pojęć, punkcie widzenia i językowym obrazie świata (JOS), o słownikach: etnolingwistycznym i aksjologicznym, o pojęciu tekstu i stylu, o języku i poetyce tekstów folkloru; także analizy pojęć matki, ludu, ziemi i stereotypu Niemca. Całość poprzedzona została szkicem S. M. Tołstojowej pt. *Ètnolingvistika Eži Bartmińskiego*. W tomie zamieszczono pełną bibliografię prac autora do roku 2004 (372 pozycje). [JB]

6. *Языковые основы образа świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, 318 s. [wyd. 2. uzupełnione, Lublin 2007, 328 s.; wyd. 3. – Lublin 2009; wyd. 4. – Lublin 2012; wyd. 5. – Lublin 2012].

Ułożony problemowo, uporządkowany wybór najważniejszych 21 artykułów i studiów, publikowanych przez autora w latach 1984–2004. Prezentowane są aktualne dyskusje o dorobku i perspektywach etnolingwistyki, przedstawiane kluczowe dla całej dziedziny zagadnienia językowego obrazu świata (JOS). W części pierwszej (*Język a świat*) autor omawia pojęcie JOS i podstawową literaturę przedmiotu na jego temat. Część druga (*Jak opisywać językowy obraz świata?*) gromadzi ważne artykuły na temat definicji kognitywnej, wyboru hiperonimu, czyli nadrzędnej kategoryzacji przedmiotu, wpływu JOS na spójność tekstu, punktu widzenia, perspektywy oglądu, profilowania pojęć, w końcu – wartości jako podstawy JOS. W kolejności – część III – (*Fragmenty polskiego językowego obrazu świata*) autor przeprowadza rekonstrukcję językowo-kulturowych obrazów matki, domu i świata, ojczyzny, ludu, prawicy i lewicy oraz omawia przemiany, jakim JOS podlega we współczesnym polskim dyskursie. Zamknięcie książki (część IV) stanowią rozprawy o charakterze komparatystycznym: omówiono założenia teoretyczne badań porównawczych (*Koncepcja językowego obrazu świata w programie sławistycznych badań porównawczych*), następnie przedstawiono porównawcze analizy pojęć pol. *los/dola* – ros. *sud’ba*, pol. *lud* – franc. *peuple* oraz pol. *ojczyzna* – ros. *rodina / otečestvo*. [SW]

7. *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, 360 s. [wyd. 2. – Lublin 2009].

Rec.: Ljubov A. Feoktistova, *Apologija stereotipa*, „Živaja starina” 2008, nr 2, s. 57–58; Jacek Skawiński, *O stereotypach niestereotypowo*, „Akcent” 2008, nr 1 (111), s. 98–104.

Tom składa się z 22 artykułów, które ukazały się drukiem w latach 1985–2005. Książka jest komplementarna wobec wydanych wcześniej *Językowych podstaw obrazu świata* w dwojakim sensie. Po pierwsze, przynosi prace poświęcone problematyce stereotypów językowych jako niezbywalnych elementów komunikacji językowej, których nie da się „przewyciężyć” czy „zlikwidować”, wbrew opiniom potocznym (niejęzykoznawczym). Po drugie, dopełnia poprzednią publikację o teksty poświęcone przedmiotowi etnolingwistyki, dziejom jej lubelskiej odmiany (nazywanej coraz częściej *etnolingwistyką kognitywną*) oraz słownikowi etnolingwistycznemu. Wyraźnie widoczna jest ewolucja koncepcji stereotypów językowych – od ujęcia formalnego do „mentalnego”. W części pierwszej wprowadza się czytelnika w złożoną problematykę relacji między językiem a kulturą, a także omawia teoretyczne podstawy etnolingwistyki. W części drugiej (*Miejsce stereotypów w języku*) omówione zostają podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem, kryteria ilościowe w tych badaniach, miejsce stereotypów we współczesnej polszczyźnie, problematyka

gry ze stereotypami oraz geneza i stan obecny *Słownika stereotypów i symboli ludowych*. Kolejna część książki dotyczy polskiego antropokosmosu. Omówiono tu pojęcia nieba, ziemi, piekła i rzeki. W części czwartej publikowane są artykuły dotyczące pojęć obdarzonych w polskim języku (i w kulturze) wyraźnym nacechowaniem aksjologicznym – ojczyzny, Matki Boskiej, sacrum w folklorze. Tutaj także zamieszczono artykuł o założeniach planowanego polskiego słownika aksjologicznego. Ostatnia partia książki poświęcona jest stereotypom narodowym – Niemca, Rosjanina i Ukrainca oraz ich profilom w dyskursie. [SW]

8. *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, 250 s. [reprinted 2010; paperback 2012].

Rec.: Enrique Bernárdez, „Review of Cognitive Linguistics” 2010, 8:2, s. 376–385 [przekład na polski: „Biuletyn PTJ” 2012, t. 48, s. 253–261]; Marta Nowosad-Bakalarczyk, „Biuletyn PTJ” 2010, t. 46, s. 253–261 [informacja syntetyczna zob. „Wiadomości Uniwersyteckie” 2009, nr 9(159), s. 7]; NN, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, „Annual Report” 2010, s. 25–27; Aleksander Kikiewicz, Michał Wilczewski, *Współczesna lingwistyka kulturowa: zagadnienia dyskusyjne (na marginesie monografii Jerzego Bartmińskiego „Aspects of Cognitive Ethnolinguistics”)*, „Biuletyn PTJ” 2011, t. 47, s. 165–178; Adam Głaz, *Prostowanie zwierciadła. Przyczynek do (jeszcze?) niezaistniałej dyskusji nt. kondycji lubelskiej etnolingwistyki*, „Biuletyn PTJ” 2013, t. 49, s. 139–151; Marta Degani, LINGUIST List 23.3940 [Mon Sep 24 2012]; Ljiljana Šarić, „Studies in Language” 2012, s. 956–965; Valentina Kul’pina, Viktor Tatarinov, „Vestnik Moskovskogo Universiteta” 2012, 1, s. 82–88.

W książce prezentowane są założenia etnolingwistyki polskiej w jej wersji uprawianej w środowisku lubelskim, w kręgu rocznika „Etnolingwistyka”, którego 20 tomów wydano w latach 1998–2008. Pierwsza połowa książki ma charakter teoretyczny i metodologiczny, druga jej część zawiera analizy wybranych pojęć. Etnolingwistyka za swój przedmiot przyjmuje badanie JOS i zmierza do podmiotowej rekonstrukcji obrazu świata. Książka zawiera prace, które odpowiadają na pytania: czym zajmuje się etnolingwistyka; czym jest JOS i jakimi sposobami można go rekonstruować; jakie jest miejsce wartości w językowym obrazie świata; jak rozumieć stereotyp jako przedmiot lingwistyki; czym jest definicja kognitywna, punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata; czym są profile; jaka jest dynamika kategorii punktu widzenia w języku, tekście i dyskursie. Połowę książki zajmują analizy semantyczne *słońca*, *matki*, *domu*, *ojczyzny*, *losu* i *doli*, *lewicy* i *prawicy*, polskiego stereotypu *Niemca*. W zakończeniu przedstawiono program badań porównawczych projektowanych w ramach międzynarodowego konwersatorium EUROJOS. [JB]

9. *Tekstologia*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2009, 382 s. [wyd. kolejne: 2010, 2011, 2012].

Rec.: Jolanta Nocoń, „Stylistyka” 2010, XIX, s. 455–468; Małgorzata Karwatowska, *Zrozumieć tekst*, „Polonistyka” 2011, nr 2, s. 61–63; Waldemar Czachur, „Tekst i Dyskurs / Text und Diskurs” 3, 2010, s. 255–257.

Pozycja jest podręcznikiem uniwersyteckim, dającym całościowy zarys problematyki tekstu. Tekst zostaje włączony do systemowego opisu języka, a tekstologia jest rozumiana integralnie – jako nauka o tekście (której częścią jest edytorstwo), traktowana jako pomost między językoznawstwem i literaturoznawstwem. Omawia się relację tekst–dyskurs, podaje definicję „tekstologiczną” tekstu jako makroznaku, przybliża relację tekstu wobec zdania, zawiadomienia i wykrzyknienia, definiuje wzorzec tekstu (tekstem), hipertekst, tekst multimedialny, tekst kultury, intertekstualność. Osobny rozdział traktuje o relacji tekstu do wariantów języka, o różnicy między tekstem ustnym a pisany, o stylach, aktach i gatunkach mowy. Odróżnia się intencje i funkcje tekstu, omawia modalność wypowiedzi. Kolejny rozdział dotyczy struktury i semantyki tekstu (derywacji tekstu, metatekstu i operatorów, delimitacji, podziału na temat i reumat, presupozycji, izotopii, następstwa tematycznego oraz spójności i integralności tekstu). W dwóch ostatnich rozdziałach podejmowany jest temat przekształceń tekstu (wyboru słów kluczowych, nicowania, streszczania, dekompozycji i gniazdowania, transformacji, parafrazy i trawestacji, adiustacji i korekty) oraz analizy i interpretacji. Dołączona obszerna bibliografia. [JB]

10. *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, 569 s.

Książka zawiera przekłady na język serbski 20 prac etnolingwistycznych autora z obszerną, liczącą prawie 50 stron, bibliografią cytowanych prac. Publikację otwiera programowa rozprawa pt. *Czym zajmuje się etnolingwistyka*, a cztery zasadnicze bloki dotyczą problemów językowego obrazu świata, miejsca wartości w językowym obrazie świata, definicji kognitywnej jako narzędzia opisu konotacji, miejsca hiperonimu w definicji leksykograficznej, profili i podmiotowej interpretacji świata, dynamiki kategorii punktu widzenia w języku, tekście i dyskursie. Drugi blok tematyczny w książce stanowią prace na temat stereotypów – tworzy go sześć tekstów: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki; Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu matki; Dom i „świat” – opozycja i komplementarność; Polskie rozumienie ojczyzny i jego warianty; Prowincja w kręgu mitów inteligentnych; Profile pojęcia ludu i ich konteksty kulturowe*. Trzeci blok obejmuje polskie stereotypy et-

niczne Niemca, Rosjanina i Ukraińca, oraz stereotypy ideologiczne – Wschodu i Zachodu, prawicy i lewicy. Na najkrótszy – czwarty blok składają się dwie rozprawy otwierające perspektywy na dalsze badania porównawcze: *Koncepcja językowego obrazu świata w programie slawistycznych badań porównawczych i Opozycja swój/obcy a problem językowego obrazu świata*. Całość zamyka szkic Dejana Ajdačicia pt. *O Jeźiju Bartmińskom*. Świadectwem szczególnej staranności wydawcy jest nota edytorska, w której znalazły się informacje o innojęzycznych przekładach publikowanych w książce tekstów (na angielski – 14 tekstów, na rosyjski – 7, na czeski – 2, na niemiecki – 1). [SNB]

11. *Polskie wartości w europejskiej aksjoserferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, 372 s.

Rec.: Roch Sulima, *Język – wartości – polska tożsamość kulturowa*, „Akcent” 2015, nr 3 (141), s. 141–145.

Książka *Polskie wartości w europejskiej aksjoserferze* została przygotowana na 75-lecie autora przez troje jego najbliższych współpracowników. Zawiera wybrane studia i szkice aksjologiczne oraz głosy obywatelskie na tematy aksjologiczne publikowane w ciągu dwu dekad na przełomie XX i XXI wieku – w okresie transformacji ustrojowej, integracji europejskiej, tworzenia społeczeństwa obywatelskiego. Podejmowane tematy to kanon wartości jako narzędzie tożsamości grupowej, etyka słowa i wiarygodność słowa we współczesnym dyskursie publicznym, profilowanie pojęć aksjologicznych: *OJCZYŻNA*, *PATRIOTYZM*, *MIĘDZYLUDZKA SOLIDARNOŚĆ*, *EUROPA*, *WSCHÓD* i *ZACHÓD*. Szczególną uwagę zwrócono na podstawowe idee pierwszej „Solidarności”: samorządność i pracę ludzką, jej godność, sens i etos. Ostatnia partia książki zbiera wyniki badań na temat zmian w językowym obrazie świata Polaków w okresie transformacji ustrojowej, w tym zwłaszcza podsumowanie badań ankietowych nt. Europy, Europejczyka, ojczyzny, Polski, Polaka, świata, Wschodu i Zachodu, prowadzonych z myślą o przygotowywanym słowniku aksjologicznym. [JB]

12. *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha: Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2016, 168 s.

Książka zawiera przekłady na język czeski 12 artykułów autora, które pomysłodawczyni publikacji, prof. Irena Vaňková, ułożyła w trzy bloki. Pierwszy – zatytułowany *Potrzeba nowego spojrzenia na język* – obejmuje teksty ogólne: *Język w kontekście kultury*, *Etnolingwistyka słowiańska – próba bi-*

lansu (z roku 2004) i *Niektóre problemy i pojęcia etnolingwistyki lubelskiej*. W drugim bloku prezentowany jest ludowy obraz świata, tj. dwa artykuły folklorystyczne: *Ludowy styl artystyczny* i *Formy obecności sacrum w folklorze*. Trzeci jest najobszerniejszy, wprowadza w główne problemy lubelskiej etnolingwistyki kognitywnej: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki*, *Czy możemy wyzwolić się ze stereotypów*, *Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji*, *O profilowaniu pojęć*; znalazły się tu także rekonstrukcje polskich stereotypów słońca i matki oraz lewicy i prawicy. Redaktorka tomu i tłumaczka umieściła na początku książki wstęp wydawcy, a na jej końcu – 7-stronicowy szkic zatytułowany *Jerzy Bartmiński i lubelska szkoła etnolingwistyki kognitywnej*, w którym m.in. podkreśliła jednoczesność prac powstających od lat 80. w Polsce, w środowisku UMCS, oraz w USA (Lakoff, Johnson, Langacker), zwróciła też uwagę na pokrewieństwo koncepcji Bartmińskiego z filozofią czeskiego fenomenologa Jana Patočki. Edytorka książki i tłumaczka zamówiła także komentarz u europejskiego etnolingwisty i bohemy, prof. Jamesa Underhilla (który uwydatnił europejski wymiar lubelskiej etnolingwistyki), sama zaś opatrzyła książkę bardzo starannie opracowaną, obszerną notą edytorską, bibliografią, indeksem osobowym i streszczeniem w języku angielskim. [JB]

13. *Język w kontekście kultury, czyli co dziś znaczy metafora „europejski dom”?*, Katowice: „Śląsk” 2018, 67 s. [wersja angielska: *Language in the Context of Culture. The Metaphor of „Europe as Home” in This Day and Age*, translated by Adam Głaz, Katowice: „Śląsk” 2018, 69 s.].

Broszura została przygotowana w dwóch wersjach językowych, polskiej i angielskiej. Jest to rozwinięta wersja referatu plenarnego, zamówionego przez komitet organizacyjny XVI Międzynarodowego Kongresu Słowistów w Belgradzie. Autor w pierwszej części tekstu przedstawił argumenty przemawiające na rzecz lingwistyki kulturowej, wedle formuły „kultura w języku” (nie: „język w kulturze”), a w drugiej – poddał analizie metaforę „wspólnego europejskiego domu”, odwołując się do definicji kognitywnych EUROPY i DOMU, opracowanych zbiorowo w ramach Konwersatorium EUROJOS i opublikowanych w *Leksykonie aksjologicznym Słowian i ich sąsiadów* (t. 1–2, Lublin 2015, 2018). [JB]

14. *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, 262 s.

Pozycja zawiera 30 tekstów ułożonych w cztery działy: I. *Szkoła wspólnoty* (o ks. Franciszku Blachnickim), II. *Przyjaciele z „Solidarności”* (Adam Stanowski,

ks. Mieczysław Brzozowski, Jan Paweł II, abp. Józef Życiński, Jerzy Kłoczowski, Stefan Symotiuk, Bogusia Kaczyńska, Radosław Łukasz Drwal), III. *Ludzie lubelskich uniwersytetów* (Leon Kaczmarek, Józef Kania, Leon Koj, Michał Łesiów, Jerzy Święch) oraz IV. *Ludzie nauki* (laudacje z okazji doktoratów honorowych prof. Nikity Tołstoja i prof. Anny Wierzbickiej, mowy jubileuszowe na cześć Jadwigi Puzyniny, Swietłany Tołstojowej, Jana Adamowskiego, mowy pożegnalne dla Marii Renaty Mayenowej, Stefana Nieznanowskiego, Władimira Toporowa). Większość tekstów stanowią przedruki, ich zestaw został jednak uzupełniony o specjalnie napisane wspomnienia osobistych kontaktów autora z Czesławem Hernasem, Rochem Sulimą i Renatą Grzegorzycową. Zebrali je i przygotowali do druku redaktorzy tomu, wstęp napisała Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska. [SNB]

2. Prace pod redakcją

2.1. Słowniki i leksykony

15. *Słownik ludowych stereotypów językowych. Zeszyt próbny*, przygotował zespół pod kierunkiem naukowym Jerzego Bartmińskiego, Wrocław: Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego 1980, 275 s.

Rec.: Anton Hónig, „Semantische Hefte” IV, 1978/79, s. 8–15, Heidelberg; Helena Kapełus, „Rocznik Literacki” 1980, s. 371; Nikita i Svetlana Tołstye, *Poleskij etnolingwističeskij sbornik*, Moskwa 1983, s. 16; Andrzej Maria Lewicki, „Poradnik Językowy” 1984, nr 9–10, s. 587–592; Ivanka Gugulanova, „Sypostavitelno ezikoznanie” 1986, nr 3, s. 92–94, Sofia; Andrzej Bogusławski, „Etnolingwistyka” 1, 1988, s. 14–15.

16. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 1. *Kosmos, cz. 1. Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1996, 439 s.

Rec.: Svetlana Tołstaja, „Živaja starina” 1997, nr 4, s. 52–53; Barbara Boniecka, „Twórczość Ludowa” 1997, nr 4, s. 43–45; *Językowy obraz kultury ludowej* [Władysław Kupiszewski, Marian Pilot, Jacek Banaszkievicz, Roch Sulima], „Regiony” 1997, nr 3, s. 2–11; *Słownik ludowych stereotypów i symboli – pomysły i jego realizacja*: Czesław Hernas, Jerzy Bartmiński, Swietłana Tołstojowa, Krzysztof Wrocławski, Anna Dąbrowska, Jan Mioddek, Jolanta Ługowska, Roch Sulima, Iwona Smolka, Piotr Matywiecki, „Literatura Ludowa” 1998, nr 6, s. 51–71; Aleksej Juđin, „Slavjanovedenie” 1998, nr 5, s. 98–100; Aleksej Juđin, „Narodnoznavčij Zošyty” 1997, nr 6, s. 400–403; Aleksej Juđin, „Slavica Gandensia” 1999, nr 26, s. 62–64; Bogdan Kasanović, „Slavistika” IV, Belgrad 2000, s. 277–278; *Słownik stereotypów i symboli ludowych* [zapis dyskusji odbytej w czerwcu 1998 roku w Uniwersytecie Warszawskim

na posiedzeniu Komisji Folklorystycznej Komitetu Nauk o Literaturze PAN, w której udział wzięli: Roch Sulima, Jadwiga Sambor, Władysław Kupiszewski, Renata Grzegorzczkowska, Jadwiga Puzyńska, Hanna Popowska-Taborska, Elżbieta Sękowska, Anna Engelking, Teresa Smolińska, Joanna Partyka, Jerzy Bartmiński, „Literatura Ludowa” 2000, nr 1, s. 35–48; Czesław Robotycki, *Przeciw Kopałińskiemu – w stronę Bartmińskiego. O polskim słowniku stereotypów i symboli ludowych*, „Polska Sztuka Ludowa. Konteksty” 2007, nr 1 (276), s. 129–134.

W 16 lat po wydaniu zeszytu próbnego (w roku 1980, zob. poz. nr 15) opublikowano pierwszy zeszyt poświęcony elementom kosmosu – niebu, światłom niebieskim, ogniom i kamieniom – opracowany przez zespół etnolingwistyczny UMCS w składzie: Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska, Joanna Szadura, Małgorzata Brzozowska (z udziałem Artura Drozdowskiego, Marii Koziół, Ewy Lipskiej, Urszuli Majer-Baranowskiej, Marty Trockiej i Moniki Żuk). Całość poprzedzona została obszernym wstępem *O Słowniku stereotypów i symboli ludowych* pióra redaktora, zestawem źródeł i opracowań oraz wykazem skrótów. [JB]

17. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 1. *Kosmos*, cz. 2. *Ziemia, woda, podziemie*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1999, 481 s.

18. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 1. *Kosmos*, cz. 3. *Meteorologia*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2012, 521 s.

19. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 1. *Kosmos*, cz. 4. *Świat, światło, metale*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2012, 395 s.

20. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rosliny*, cz. 1. *Zboża*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2017, 404 s.

Rec.: Anna Ty r p a, *Zboża w życiu Polaków*, „Akcent” 2018, nr 2 (152), s. 128–130; Svetlana M. To l s t a j a, *Simvolika restenij v pol’skoj narodnoj tradicii. Zlaki*, „Rocznik Sławistyczny” 2018, t. 67, s. 189–197 (DOI: 10.24425/rslaw.2018.124602); Katarzyna S o b o l e w s k a, „Język Polski” 2019, z. 3, s. 129–132 (DOI: 10.31286/J.P.99.3.12).

21. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny*, cz. 2. *Warzywa, przyprawy, rośliny przemysłowe*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2018, 531 s.

Rec.: Agnieszka Wełpa-Siudek, „Język Polski” 2019, z. 3, s. 133–135 (DOI: 10.31286/Jp.99.3.13).

22. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny*, cz. 3. *Kwiaty*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2019, 295 s.

Rec.: Svetlana M. Tolstaja, *Novyj vypusk Slovarja narodnych stereotipov i simbolov*, „Rocznik Sławistyczny” 2020, t. 69, s. 237–244 (DOI: 10.24425/rslaw.2020.134718); Damian Gocół, *Nagroda dla opracowań słownikowych poświęconych językowi i kulturze ludowej*, „Pismo Folkowe” 2020, nr 3 (151), s. 19; Irena Jaros, „Prace Językoznawcze” 2021, XXIII/1, s. 249–254 (DOI: 10.31648/pj.6331); Maciej Rak, *Lubelski Kwietnik i Zielnik*, „Język Polski” 2021, z. 1, s. 131–134 (DOI: 10.31286/Jp.101.1.12).

23. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny*, cz. 4. *Zioła*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2019, 494 s.

Rec.: Damian Gocół, *Nagroda dla opracowań słownikowych poświęconych językowi i kulturze ludowej*, „Pismo Folkowe” 2020, nr 3 (151), s. 19; Irena Jaros, „Prace Językoznawcze” 2021, XXIII/1, s. 249–254 (DOI: 10.31648/pj.6331); Maciej Rak, *Lubelski Kwietnik i Zielnik*, „Język Polski” 2021, z. 1, s. 131–134 (DOI: 10.31286/Jp.101.1.12); Svetlana M. Tolstaja, *Očerednye vypuski «Slovarja narodnych stereotipov i simbolov»*, „Rocznik Sławistyczny” 2021, t. 70, s. 241–250 (DOI: 10.24425/rslaw.2021.138356).

24. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny*, cz. 5. *Drzewa owocowe i iglaste*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2020, 299 s.

Rec.: Svetlana M. Tolstaja, *Očerednye vypuski «Slovarja narodnych stereotipov i simbolov»*, „Rocznik Sławistyczny” 2021, t. 70, s. 241–250 (DOI: 10.24425/rslaw.2021.138356).

25. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny*, cz. 6. *Drzewa liściaste*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, 430 s.

Rec.: Svetlana M. Tolstaja, *Očerednye vypuski «Slovarja narodnyh stereotipov i simbolov»*, „Rocznik Slawistyczny” 2021, t. 70, s. 241–250 (DOI: 10.24425/rslaw.2021.138356).

26. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny*, cz. 7. *Krzewy i krzewinki*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, 333 s.

Rec.: Margarita V. Žukova, *Svit roslyny u tradycijnij narodnij kul'turi ta etnolingwistyčnomu slovnyku: Recenzja na vypusky tomu „Rośliny” bagatomogo vydannja „Słownik stereotypów i symboli ludowych”*, „Language. Literature. Folklore” 2023, nr 1, s. 137–139. (DOI: 10.26661/2414-9594-2023-1-18).

* * *

27. *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. nacz. Jerzy Bartmiński, t. 1. *DOM*, red. Jerzy Bartmiński, Iwona Bielińska-Gardziel, Beata Żywicka, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2015, 504 s.

Rec.: Ljudmila L. Fedorova, *Mesto „Aksjologičeskogo slovarja slavjan i ih sosedej” sredi sovremennyh slovaraj kul'turnyh konceptov (na primere toma DOM)*, [w:] *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 4. *Słownik językowy – leksykon – encyklopedia w programie badań porównawczych*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura, Beata Żywicka, Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2018, s. 25–43.

Pierwszy z pięciu tomów *Leksykonu*, przygotowany w ramach międzynarodowego konwersatorium EUROJOS, opracowany w sposób porównywalny na podobnym zestawie źródeł i według uzgodnionej wspólnej metodologii. Tom obejmuje 18 studiów na temat konceptu kulturowego DOM w językach słowiańskich (są to: polski i czeski, rosyjski, białoruski i łemkowski, z południowych – bułgarski, serbski i chorwacki) i niesłowiańskich – w tym zarówno sąsiadów Słowian bliskich geograficznie (litewski, grecki), jak i dalszych (angielski, francuski i portugalski). Dołączono także artykuły poświęcone językowi japońskiemu i trzem językom afrykańskim: suahili, tamaszek i hausa. [JB]

28. *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. nacz. Jerzy Bartmiński, t. 3. *PRACA*, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Brzozowska, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2016, 455 s.

Rec.: Valentina G. Kul'pina, Viktor A. Tatarinov, *Aksiologija truda i žizni, v jazyke i v slovarje (po materialam toma PRACA „Aksjologičeskogo leksikona slavjan i ih sosedej”)*, [w:] *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 5. *Koncepty i ich profilowanie*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Dorota

Pazio-Włazłowska, Lublin 2019, s. 35–63; Aleksandra Niewiara, *Praca ludzka w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. Arkadiusz Bałtajewski, Jerzy Bartmiński, Monika Łaszczewicz, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2018, s. 398; *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, tom 3.: *PRACA*, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Brzozowska, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2016, s. 455, „Język Polski”, z. 3, s. 124–128.

29. *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. nac. Jerzy Bartmiński, t. 5. *HONOR*, red. Petar Sotirov, Dejan Ajdačić, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2017, 431 s.

Rec.: Petar Sotirov, *Uwagi redaktorskie po opublikowaniu tomu HONOR Leksykonu aksjologicznego Słowian i ich sąsiadów*, [w:] *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 5. *Koncepty i ich profilowanie*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Dorota Pazio-Włazłowska, Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2019, s. 65–71.

30. *The Axiological Lexicon of Slavs and their Neighbours*. Jerzy Bartmiński (ed.). Vol. 1, *The Concept of HOME*. English Version, Abridged, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2018, 161 s.

Skrócona, monolingwalna wersja wielojęzycznego tomu *Leksykonu aksjologicznego Słowian i ich sąsiadów*, t. 1. *Dom*, wydane w roku 2015 i liczącego 504 strony. [JB]

31. *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. nac. Jerzy Bartmiński, t. 2. *EUROPA*, red. Wojciech Chlebda, Lublin–Opole: Wydawnictwo UMCS 2018, 525 s.

Rec.: Waldemar Czachur, *Jak porównywać obrazy Europy? Refleksje teoretyczno-metodologiczne po lekturze „Leksykonu aksjologicznego Słowian i ich sąsiadów”*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Linguistica” 53, 2019, s. 7–20.

32. *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. nac. Jerzy Bartmiński, t. 4. *WOLNOŚĆ*, red. Maciej Abramowicz, Jerzy Bartmiński, Lublin–Warszawa: Wydawnictwo UMCS 2019, 620 s.

Rec.: A. Baboša, I. A. Erofeev, V. G. Kul’pina, A. M. Pšenyčnyj, *O svobode na platforme interdiskursivnosti i cennostnyh prioritetov krupnym planom*, [w:] *Jazyk, soznanie, komunikacija*, vyp. 63, otv. red. serii Viktorija V. Krasnyh, Andrej I. Izotov, Moskva: MAKS Press 2021, s. 109–147; Dejan Ajdačić, *Tom etnolingwistycznych badań nad konceptem wolności*, „Rocznik Sławistyczny” 2021, t. 70, s. 173–178.

2.2. Serie wydawnicze

„Biała seria wrocławska”

33. *Język a kultura*, t. 1, [współred.: Janusz Anusiewicz], Wrocław: Wydawnictwo CPBP 08.05 „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe i percepcja” 1988, 366 s. [przedruk: pt. *Język a kultura*, t. 1. *Podstawowe pojęcia i problemy*, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1991, 221 s.].

34. *Język a kultura*, t. 2, [współred.: Jadwiga Puzynina], Wrocław: Wydawnictwo CPBP 08.05 „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe i percepcja” 1989, 397 s. [przedruk pt. *Język a kultura*, t. 2. *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1991, 264 s.].

35. *Język a kultura*, t. 4. *Funkcje tekstu i wypowiedzi*, [współred.: Renata Grzegorzczkowska], Wrocław: Wiedza o Kulturze 1991, 194 s.

36. *Język a kultura*, t. 12. *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, [współred.: Janusz Anusiewicz], Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej 1998, 335 s.
Rec.: Aleksy Judin, „Slavica Gandensia” 1999, nr 26, s. 65–66.

„Czerwona” seria Instytutu Filologii Polskiej UMCS

37. *Pojęcie derywacji w lingwistyce*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1981, 228 s.

38. *Konotacja*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1988, 202 s.

39. *Językowy obraz świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1990, 316 s. [wyd. 2. popr., Lublin 1999; wyd. 3. – Lublin 2004].

Rec.: Danuta Ulicka, *Język a rzeczywistość*, „Nowe Książki” 1992, nr 12, s. 23.

40. *O definicjach i definiowaniu*, [współred.: Ryszard Tokarski], Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, 400 s.

41. *Nazwy wartości. Studia leksykalno-semantyczne I*, [współred.: Małgorzata Mazurkiewicz-Brzozowska], Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, 276 s.

42. *Profilowanie w języku i w tekście*, [współred.: Ryszard Tokarski], Lublin: Wydawnictwo UMCS 1998, 379 s.

Rec.: Aleksy Judin, „Slavica Gandensia” 1999, nr 26, s. 65.

43. *Tekst. Analizy i interpretacje*, [współred.: Barbara Boniecka], Lublin: Wydawnictwo UMCS 1998, 292 s.

44. *Tekst. Problemy teoretyczne*, [współred.: Barbara Boniecka], Lublin: Wydawnictwo UMCS 1998, 233 s.

45. *Język polski jako przedmiot dydaktyki uniwersyteckiej. Materiały z XXII konferencji ogólnopolskiego konwersatorium „Język a kultura”*. Lublin, 26–27 listopada 1998, [współred.: Małgorzata Karwatowska], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2000, 290 s.

46. *Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003, 462 s.

47. *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, [współred.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, 377 s.

48. *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie*, [współred.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, 361 s.

49. *Bariery i pomosty w komunikacji językowej Polaków*, [współred.: Urszula Majer-Baranowska], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2005, 361 s.

50. *Podmiot w języku i w kulturze*, [współred.: Anna Pajdzińska], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2008, 239 s.

51. *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów 1*, [współred.: Maciej Abramowicz, Iwona Bielińska-Gardziel], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2012, 316 s.

52. *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 2. *Wokół europejskiej aksjofery* [współred.: Iwona Bielińska-Gardziel, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, 316 s.

„Zielona” seria dydaktyczna

53. *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 1. *Programy dydaktyczne. Bibliografia. Etykieta językowa*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, 190 s.

54. *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 2. *Warianty języka*, [współred.: Joanna Szadura], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003, 292 s.

55. *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 3. *Akty i gatunki mowy*, [współred.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, 358 s.

56. *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 4. *Tekstologia*, cz. 1, [współred.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, 228 s.

57. *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 5. *Tekstologia*, cz. 2, [współred.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, 233 s.

58. *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 6. *Części mowy*, [współred.: Marta Nowosad-Bakalarczyk], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003, 209 s.

59. *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 8. *Morfologia*, [współred.: Marta Nowosad-Bakalarczyk, Anna Orłowska], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2023, 210 s.

60. *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 9. *Prozodia. Fonetyka. Fonologia*, [współred.: Marta Nowosad-Bakalarczyk], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2010, 339 s.

2.3. Prace zbiorowe

61. *Literatura ludowa i literatura chłopska. Materiały z ogólnopolskiej naukowej sesji folklorystycznej 16–18 II 1973*, [współred.: Alina Aleksandrowicz, Czesław Hernas], Lublin: Wydawnictwo UMCS 1977, 236 s.

62. *Kolędowanie na Lubelszczyźnie*, [współred.: Czesław Hernas], Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 1986, 397 s., nuty, il. [„Literatura Ludowa”, ogólnego zbioru rocznik 25. za rok 1981].

Rec.: Jan Okoń, „Tygodnik Powszechny” 1988, nr 10.

63. *Tekst ustny – texte oral. Struktura i pragmatyka – problemy systematyki – ustność w literaturze*, [współred.: Maciej Abramowicz], Wrocław: Wiedza o Kulturze 1989, 332 s.

64. *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 6. *Między Wschodem a Zachodem*, cz. 4. *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*, [współred.: Michał Łesiów], Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe 1992, 347 s.

65. *Spółeczne skutki przekształceń gospodarczych i politycznych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Materiały z III Międzynarodowej Konferencji w Krasnem 3–7 września 1991*, [współred.: Wiesław Grzegorzczak, Wojciech Samoliński], Lublin: Lubelskie Konsorcjum Kształcenia Dorosłych i Rozwoju Ludzkich Możliwości 1992, 204 s.

66. *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2. *Współczesny język polski*, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1993, 659 s. [wyd. 2. uzupełnione i popr. pt. *Współczesny język polski*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2001, 695 s.; wyd. 3. – Lublin 2010, wyd. 4. – Lublin 2012; wyd. 5. – Lublin 2014].

Rec.: Władysław Miodunka, „Przegląd Polonijny” 1995, z. 4, s. 138–141; Tatiana Černyš, Svitlana Ermołenko, *Nova encyklopedija pol’skojji movy*, „Movoznavstvo” 1995, nr 2–3, s. 70–72; Michael Mikóš, „The Polish Review” 1996, vol. 41, nr 2, s. 241–243 [<https://www.jstor.org/stable/25778928>]; Jerzy Świąch, *Polszczyzna jaką mówimy. Zapiski na marginesach tomu Współczesny język polski*, „Akcent” 1996, nr 2 (64), s. 52–63.

67. *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej 1993, 318 s.

68. *Profilowanie pojęć. Wybór prac*, zestawiał Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, 231 s.

69. *Opuscula Logopaedica in honorem Leonis Kaczmarek*, komitet red. Jerzy Bartmiński, Stanisław Grabias (przewodn.), Bożydar Kaczmarek, Michał Łesiów, Tomasz Woźniak, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, 328 s.

70. *Folklor – sacrum – religia*, [współred.: Maria Jasińska-Wojtkowska], Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej 1995, 294 s.

71. Anna Wierzbicka, *Język – umysł – kultura. Wybór prac*, red. Jerzy Bartmiński, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1999, 593 s.

72. *Język – wartości – polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, 632 s.

Rec.: Walery Pisarek, *Co stoi za nazwami wartości?*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2006, nr 3–4, s. 141–142; Elżbieta Sękowska, „Poradnik Językowy” 2007, nr 6, s. 85–89; Alicja Leix, *A real human still has to help others*, „Human Affairs” 2011, 21, s. 326–329.

Celem badań, których wyniki przynosi zbiorowa publikacja, było zbadanie wpływu sytuacji po roku 1989 na rozumienie przez młodzież nazw wartości, konkretnie 100 wyrażen z sześciu kręgów tematycznych: (1) nazw działań, stanów i postaw, wartości i celów (bohaterstwo, kariera, praca, wolność, niepodległość, solidarność itp.), (2) nazw wspólnot (rodzina, naród, społeczeństwo); (3) nazw członków tych wspólnot (matka, ojciec, chłop, Polak, Żyd, Europejczyk); (4) nazw instytucji (państwo, władza, Kościół), (5) nazw miejsc wyróżnionych mentalnie (Europa, Polska, Zachód, region), (6) nazw przedmiotów-symboli (krzyż, chleb). Zbadano łącznie 2000 studentów uczelni lubelskich w roku 1990 i 2000. Respondenci odpowiadali na jedno pytanie: „Co wedle ciebie stanowi o istocie prawdziwego X-a?”. W stu kilkustronicowych artykułach opracowano wyniki badań od strony jakościowej (wymieniane przez respondentów cechy z ich przyporządkowaniem do określonych aspektów) i ilościowej, różnice oceniano statystycznie za pomocą testu istotności. Założenia metody omówiła Małgorzata Brzozowska, wyniki syntetycznie przedstawił Jerzy Bartmiński w osobnym szkicu (zob. poz. 266). [JB]

73. *Europa und seine Werte. Akten der internationalen Arbeitstagung „Normen-und Wertbegriffe in der Verständigung zwischen Ost- und Westeuropa”, 3./4. April 2008 in Lublin, Polen*, [współred.: Rosemarie Lühr], Frankfurt am Main: Peter Lang 2009, 287 s.

74. *Lubelska pieśń ludowa na tle porównawczym*, [współred.: Beata Maksymiuk-Pacek], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, 299 s.

75. *Rozmyślanie przemyskie – świadectwo średniowiecznej kultury religijnej*, [współred.: Artur Timofiejew], Przemyśl: Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska 2016, 212 s.

Rozmyślanie przemyskie, należące do najciekawszych zabytków polskiego średniowiecza, jest zarazem świadectwem pogranicza kulturowego i religijnego, dokumentem, który pozwala wnikać w charakter i istotę umysłowości epoki. Tom zawiera materiały z konferencji odbytej w roku 2014 w Przemyślu w PWSW. Zespół autorski tomu złożony z teologów, językoznawców, folklorystów i literaturoznawców – z Polski, Ukrainy i Rosji, pracujących w insty-

tutach uczelnianych i akademickich Lublina, Krakowa, Poznania, Przemysła, Rzeszowa i Warszawy, a także Lwowa (Uniwersytet im. Iwana Franki) i Moskwy (RAN, RGGU) – poddał analizie kanon wiedzy o *Rozmyślaniu* (Tomasz Mika, Dorota Rojszczak-Robińska), jego związku z chrześcijańskimi apokryfami (ks. Marek Starowieyski), konteksty folklorystyczne (Wasyl Iwaszkiewicz, Jerzy Bartmiński), powiązania z apokryfami wschodniosłowiańskimi (Olga Bielewa, Andriej Moroz), także relacje do piśmiennictwa Czechów (Karolina Borowiec) i południowych Słowian (Krzysztof Wrocławski). W kilku dalszych artykułach omówiono też językowe i stylistyczne właściwości tekstu. [JB]

76. *Etyka słowa. Wybór opracowań I*, [współred.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Jadwiga Puzynina], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2017, 602 s.

77. *Praca ludzka w perspektywie interdyscyplinarnej*, [współred.: Arkadiusz Bałajewski, Monika Łaszkiewicz, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2018, s. 398.

Rec.: Aleksandra Niewiara, *Praca ludzka w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. Arkadiusz Bałajewski, Jerzy Bartmiński, Monika Łaszkiewicz, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2018, s. 398; *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów, tom 3.: Praca*, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Brzozowska, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2016, s. 455, „Język Polski”, z. 3, s. 124–128.

2.4. Czasopisma

78.–84. „Etnolingwistyka”

- 1, 1988, 203 s.;
- 2, 1989, 163 s.;
- 3, 1990, 219 s.;
- 4, 1991, 170 s.;
- 5, 1992, 161 s.;
- 6, 1994, 213 s.;
- 7, 1995, 210 s.

85.–106. „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury”

- 8, 1996, 323 s.;
- 9/10, 1998, 366 s.;
- 11, 1999, 258 s.;
- 12, 2000, 324 s.;

- 13, 2001, 306 s.;
- 14, 2002, 247 s.;
- 15, 2003, 291 s.;
- 16, 2004, 380 s.;
- 17, 2005, 360 s.;
- 18, 2006, 391 s.;
- 19, 2007, 345 s.;
- 20, 2008, 457 s.;
- 21, 2009, 388 s.;
- 22, 2010, 289 s.;
- 23, 2011, 332 s.;
- 24, 2012, 285 s.;
- 25, 2013, 352 s.;
- 26, 2014, 256 s.;
- 27, 2015, 306 s. [redakcja numeru Adam Głaz i Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska];
- 28, 2016, 393 s. [w przekładzie Adama Głaza i in. na angielski jako: „Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture” 28, 2017, 304 s.];
- 29, 2017, 340 s. [w przekładzie Adama Głaza i in. na angielski jako: „Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture” 29, 2018, 312 s.];
- 30, 2018, 374 s. [w przekładzie Adama Głaza i in. na angielski jako: „Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture” 30, 2019, 354 s.].

Rec.: tomu 1–2 – Stanisława Niebrzegowska, „Twórczość Ludowa” 1990, nr 2, s. 44–45; t. 3 – Barbara Boniecka, „Twórczość Ludowa” 1992, nr 1–2, s. 84–86; t. 4 – Paweł Nowak, „Twórczość Ludowa” 1992, nr 3–4, s. 78–79; t. 1–5 – Tat’jana I. Kasina, *Novye issledovanija po etnolingvistike*, „Voprosy polonistiki” I, Moskwa 1996, s. 95–100; t. 14 – Roman Holyk, *Ljudyna etnična i semiotyčna: problema nacional’nyh stereotypiv u dostiżennjah ljublins’koji etnolingvistyčnoj školy*, „Dialektolohični studiji 4. Školy, postati, problem”, Lviv 2004, s. 523–527; o tomach 1–27 – Wojciech Chlebda, *Czy polska etnolingwistyka może być zwornikiem nauk humanistycznych?*, „Akcent” 2012, nr 4 (130), s. 91–95 [tenże tekst po angielsku: *Can Polish Ethnolinguistics Become a Philological Keystone of the Humanities?*, [w:] *The Linguistic Worldview: Ethnolinguistics, Cognition and Culture*, eds. Adam Głaz, David Danaher, Przemysław Łozowski, London: Versita 2013, s. 29–37].

3. Edycje tekstów

107. *Wybór tekstów nowopolskich z XVIII–XX wieku*, cz. 3, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej – Instytut Filologii Polskiej 1978, 75 s.

Wybór obejmuje próbki 34 tekstów dialektyzowanych (od XVII wieku po wiek XX), 15 tekstów archaizowanych oraz 9 przykładów hasła „lewica” w słownikach z XVII–XX wieku.

108. *Teksty gwarowe z Lubelszczyzny*, [współaut.: Jan Mazur], Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1978, 96 s.

Teksty gwarowe ze 108 wsi Lubelszczyzny, obszaru bardzo zróżnicowanego pod względem językowym i etnograficznym. Jest to dokumentacja wszystkich zespołów gwarowych, dających się wydzielić na tym terenie, tj. gwar mazowieckich, małopolskich i kresowych. W większości zostały zarejestrowane w latach 1960–1976 na taśmach magnetofonowych. Teksty zostały podane w zapisie fonetycznym. Całość poprzedzona *Uwagami wstępnymi*, w których syntetycznie ujęto podział językowy Lubelszczyzny z dołączeniem mapy; w zakończeniu indeks gatunkowy i tematyczny tekstów oraz wykaz zbieraczy i transkrybentów. [SNB]

109. *Ojczyzno ma! Zbiór pieśni patriotycznych*, [oprac. zespół., wybrał, słowo wstępne i red. całości Andrzej Świdnicki [pseud. Jerzego Bartmińskiego], Lublin: Biblioteka Informatora Regionu Środkowo-Wschodniego NSZZ „Solidarność”, 1986, 184 s., nuty, il.; [wyd. 2. – Lublin 1987].

110. *Kolędy polskie*, wybór i oprac. Jerzy Bartmiński, Roch Sulima, wstęp Roch Sulima, posłowie Jerzy Bartmiński, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza 1991, 179 s.

Rec.: Jan Adamowski, *Kolędy polskie – od średniowiecza do współczesności*, „Twórczość Ludowa” 1992, nr 1–2, s. 89–90; Zygmunt Kubiak, *Poezja polskich kolęd*, „Przełąd Katolicki” 1992, nr 3 (370), s. 4–5.

Antologię poprzedzono wstępem Rocha Sulimy i zamknięto posłowiem Jerzego Bartmińskiego. Całość obejmuje też różnorodne aktualizacje tekstów kolędowych w postaci kolęd powstańczych, robotniczych, okupacyjnych, „strajkowych” i „internowanych”, głównie z lat 1980–1982. [JSz]

111. *Polskie kołеды ludowe. Antologia*, zebrał, wstępem, komentarzami i przypisami opatrzył Jerzy Bartmiński, Kraków: Universitas 2002, 412 s.

Rec.: Iryna Koval-Fučylo, „Dialektologiczni studiji 3. Zbirnyk pamjati Jaroslavy Zakrevs'koj”, Lviv 2003, s. 552–559; Ljudmila Vinogradova, „Živaja starina” 2004, nr 2 (42), s. 57–58; Vera Frolova, „Ethnologia Europae Centralis” 2005, nr 7, s. 140–143; Donat Niewiadomski, *Od „Konopielki” do „Ślicznej Liliji”*, „Akcent” 2006, nr 1 (106), s. 134–138.

Zbiór 150 polskich kołęd ludowych, na który składają się teksty bożonarodzeniowe („szczodraki” i powinszowania, kołеды bożonarodzeniowe), noworoczne, w tym przemowy i kołеды życzące, a wśród nich kołеды gospodarskie (dla dorosłych) i młodzieżowe (dla chłopca i dziewczyny) oraz teksty związane z kołędowaniem wielkanocnym. Całość zbioru została opatrzona obszernym wstępem, w którym autor objaśnia m.in. istotę kołędowania i jego związki z obrzędowością doroczną. [JSz]

112.–117. *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4. *Lubelskie*, cz. I–VI, opracował zespół pod kierunkiem naukowym Jerzego Bartmińskiego, Lublin: Wydawnictwo Muzyczne „Polihymnia” 2011:

- Cz. I. *Pieśni i obrzędy doroczne*, całość 538 s., nuty, mapy, płyta;
- Cz. II. *Pieśni i obrzędy rodzinne*, 756 s., nuty, 2 płyty;
- Cz. III. *Pieśni i teksty sytuacyjne*, 681 s., nuty, płyta;
- Cz. IV. *Pieśni powszechne*, 716 s., nuty, płyta;
- Cz. V. *Pieśni stanowe i zawodowe*, 498 s., nuty, płyta;
- Cz. VI. *Muzyka instrumentalna. Instrumentarium – wykonawcy – repertuar*, 373 s., nuty, płyta.

Rec.: Katarzyna Smyk, *Dzieło wiekopomne. Lubelskie tomy „Nowego Kolberga”*, „Literatura Ludowa” 2014, nr 3, s. 47–51; Zbigniew Jerzy Przerembski, *Nowy Kolberg: Czwarta odsłona – lubelska*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 26, 2014, s. 192–198; Donat Niewiadomski, „Nowy Kolberg” – *Lubelskie*, „Akcent” 2012, nr 1 (127), s. 108–114.

118. *Dlaczego wąż nie ma nóg? Zwierzęta w ludowych przekazach ustnych*, [współaut.: Olga Kielak, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], Lublin, Wydawnictwo UMCS 2015, s. 370.

Rec.: Agnieszka Kościuk-Jarosz, *Zmory na koniach jeździły*, „Pismo Folkowe” 2017, nr 4 (131), s. 38; Beata Maksymiuk-Pacek, „Dlaczego wąż nie ma nóg?” *Zwierzęta widziane oczami lubelskich etnolingwistów*, „Twórczość Ludowa” 2017, nr 3–4, s. 55–56.

Drugi tom „Materiałów etnolingwistycznych” (po tomie *Przestrach od przestrachu* Stanisławy Niebrzegowskiej, 2000) gromadzonych na podstawie własnych nagrań terenowych z przeznaczeniem do wykorzystania jako bazy źródłowej *Słownika stereotypów i symboli ludowych*. [JB]

4. Rozprawy

119. *Cechy charakterystyczne gwary*, „Językoznawca” 1959, nr 1 (2), s. 19–22.

Komentarz do tekstów gwarowych ze wsi Horyszów Polski (pow. Zamość).

120. *Krótką charakterystyka gwary*, „Językoznawca” 1959, nr 1 (2), s. 4–6.

Komentarz do tekstów gwarowych ze wsi Skowieszyn koło Puław.

121. *O stylizacji gwarowej w „Pokładzie Joanny” Gustawa Morcinka*, [współaut.: Mieczysław Buczyński, Krystyna Długołęcka, Halina Dólowy, Halina Ignatowicz, Helena Kuźnar, Jadwiga Wiejak], „Językoznawca” 1959, nr 2 (3), s. 2–22.

Charakterystyka metody stylizacyjnej stosowanej przez Gustawa Morcinka w *Pokładzie Joanny*. O stosunku języka powieści do gwary śląskiej i kryteriach doboru cech gwarowych. Analiza fonetyki, fleksji, słowotwórstwa i słownictwa; wniosek: pisarz wybierał elementy gwarowe typowe dla całego Śląska (zasadniczo cieszyńskie i górnośląskie) i jednocześnie zabiegał o to, by jego utwory były komunikatywne dla czytelników spoza tego regionu. [EP]

122. *Niebezpieczeństwa stylizacji. (Uwagi o metodzie archaizacji języka u A. Gołubiewa)*, „Językoznawca” 1960, nr 5, s. 3–15.

Autor analizuje przyjętą przez A. Gołubiewa w powieści *Bolesław Chrobry* metodę archaizacji, obejmującą poziom fonetyczny, fleksyjny, słowotwórczy, leksykalny, składniowy (z różnym natężeniem, w zależności od partii naracyjnych i dialogowych), pisarz korzysta z zabytków gwar staropolskich, stosuje neologizmy, w efekcie język utworu jest pozbawiony spójności, jest rozchwiany. [EP]

123. *Ewolucja metody użytkowania gwary w utworach Adolfa Dygasińskiego*, „Językoznawca” 1961, nr 6, s. 12–32 [przedruk pt. *Sposoby użytkowania gwary w utworach Adolfa Dygasińskiego (W 60-lecie śmierci pisarza)*, „Język Polski” 1962, z. 4, s. 264–280].

Tekst referatu nagrodzonego II nagrodą na Zjeździe Kół Językoznawczych w Poznaniu w 1961 r. Na podstawie wczesnej twórczości A. Dygasińskiego autor przedstawia sposób wykorzystywania języka ludowego. Wyróżnia trzy stadia ze względu na funkcję gwary: gdy gwara używana tylko w dialogach służy realistycznej metodzie przedstawiania chłopskiego świata (1883–1885), gdy wspomaga metodę unaoczniającą (1886–1887) oraz gdy stosowana jest jako podstawowy środek wyrazu w dialogach i narracji (od 1888 r.). Zmiana funkcji wpływa na odpowiednie przetworzenie materiału dialektalnego, co można uogólnić następująco: gdy gwara ze środka pomocniczego staje się podstawowym środkiem ekspresji, elementy systemowe ustępują cechom leksykalnym, frazeologicznym i składniowym jako odbijającym postawę wobec świata i kulturę mówiących. Zdaniem autora ewolucja od stosowania gwary „autentycznej” w funkcji urealniającej świat przedstawiony do stosowania stylizacji gwarowej jako samodzielnego tworzywa literackiego czyni Dygasińskiego prekursorem poszukiwań językowych Młodej Polski. [EP]

124. *Metaforyka wierszy Awangardy Krakowskiej*, „Annales UMCS” 1961, sectio F, vol. XVI, s. 161–188.

Tekst referatu nagrodzonego I nagrodą na Ogólnopolskim Zjeździe Kół Polonistycznych we Wrocławiu w 1960 r. Autor analizuje metaforykę Awangardy Krakowskiej w wybranych tomach wierszy J. Brzękowskiego, J. Kurka, T. Peipera, A. Ważyka i J. Przybosia. Bada charakter tzw. wtórnej sfery przedstawień, a także strukturę formalną metafory samej w sobie i na tle kontekstu. Omawia kierunki skojarzeń metaforycznych – metaforę „przemysłową”, metaforę z kręgu codzienności, animizację; zjawiska z pogranicza porównania i metafory (utożsamienie retoryczne, peryfrazę); przejście metafory w zdanie metaforyczne, a także fenomen metafory niewyobrażalnej plastycznie. Porusza problem odległości skojarzeń w metaforze i roli, jaką w ich uzasadnianiu pełni kontekst; a także możliwych sposobów łączenia metafor ze sobą. Rozważania kończy przeglądem funkcji metafory w wybranej grupie tekstów; są to: funkcja uplastyczniania treści, uczuciowego wartościowania, funkcja konstytuowania poetyckości – poprzez ekwiwalentyzację i wiązanie z procesami poznawczymi (myśleniem poprzez włączanie w kompleksy), funkcja kompozycyjna. [EP]

125. *Słownictwo środowiskowe studentów lubelskich w okresie 1957–1961*, [współaut.: Mieczysław Buczyński, Irena Niewęglowska], „Językoznawca” 1963, nr 8–9, s. 61–78.

Autorzy prezentują słownictwo środowiskowe studentów lubelskich w okresie 1957–1967. Omawiają leksykę (pogrupowaną tematycznie), słowotwórstwo i fleksję. Wskazują na źródła słownictwa studenckiego: zmianę zna-

czenia słów języka ogólnego, czerpanie ze słownictwa uczniowskiego, żargonów, gwar. Podkreślają, że słownictwo studenckie odzwierciedla określoną postawę wobec świata, służy efektom humorystycznym, plastyczności, wyrażaniu emocji. Zgłaszają projekt opracowania słownika gwary studenckiej i formułują postulaty metodologiczne. [EP]

126. *Ludowe słownictwo logopedyczne*, „Logopedia. Zagadnienia kultury żywego słowa” 1965, nr 6, s. 66–83.

Słownictwo logopedyczne to nazwy dotyczące czysto fonicznej strony mówienia. Autor na podstawie danych wybranych z 34 polskich słowników gwarowych i materiałów zebranych ankietowo w 17 wsiach wschodniej Polski próbuje odpowiedzieć na pytanie, jakie wady wymowy znalazły swoje odbicie w języku? Po przeanalizowaniu bogatego materiału leksykalnego obejmującego ponad 200 rdzeni wyrazowych, stanowiących bazę derywacyjną dla czasowników i rzeczowników, formułuje następujące wnioski. (1) Najczęściej w polszczyźnie ludowej pojawiają się nazwy mowy niewyraźnej i niezrozumiałej, zbyt głośnej i zbyt cichej, obfitej (wielomówstwa) i zbyt szybkiej, w kolejności nazwy wad wymowy poszczególnych głosek, najczęściej *s*, *sz*, *r*. (2) Mimo płynności znaczeniowej większości słów widoczna jest też specjalizacja mająca podstawy dźwiękonaśladowcze: rdzeń *geg-* || *gąg-* występuje w nazwach nosowania, *mamr-* || *maml-* w nazwach mowy niewyraźnej, *szwarg-* || *szwandr-* w nazwach mowy niezrozumiałej, *szep-* – wadliwej wymowy głosek *s*, *sz*. (3) Słownictwo gwarowe odnoszące się do mówienia opiera się na zasadzie fonetycznej, a nie fonologicznej. (4) Ludowe słownictwo logopedyczne ma dla użytkowników ujemne nacechowanie emocjonalne – nazwy osób mówiących wadliwie (*beblak*, *mamrot*, *jąkała*, *rykała*) funkcjonują zazwyczaj jako słowa obraźliwe. [JB]

127. *Problemy archaizacji językowej w powieści*, [w:] *Styl i kompozycja. Konferencje teoretycznoliterackie w Toruniu i Ustroniu*, red. Jan Trzynałowski, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1965, s. 218–233.

Próba zdefiniowania archaizacji językowej na tle struktury utworu powieściowego. Autor za kluczowy uznaje problem funkcji poszczególnych elementów w utworze i zauważa, że funkcję archaizmu mogą pełnić wszystkie, a nie tylko wyróżnione elementy języka i stylu. Proponuje zatem zastąpić termin „archaizacja” terminem „stylizacja historyczna”. Stawia pytania o to, w jaki sposób archaizmy wpływają na komunikatywność tekstu, czy posiadają treść charakteryzującą, czy i w jakim stopniu mogą być zastępowane przez inne formy i wyrazy współczesne oraz w jakim stosunku pozostają względem

siebie. Rozróżnia archaizm rzeczywisty i funkcjonalny, analizuje intensywność archaizacji w zależności od partii utworu (dialogowych, narracyjnych, mowy pozornie zależnej). Podkreśla, że archaizacja polega nie tylko na stosowaniu starych form i wyrazów, ale pociąga odpowiednie uporządkowanie wszystkich składników tekstu. [EP]

128. *O słownictwie folkloru w związku z nowym Słownikiem gwarowym*, [współaut.: Izabela Bartmińska], „Język Polski” 1967, z. 5, s. 360–373.

Autorzy zabierają głos w sprawie wykorzystywania tekstów folkloru do *Słownika gwar polskich*. Dowodzą, że język folkloru jest odmienny od gwary potocznej. Poddają analizie wybrane gatunki folkloru: pieśń, przysłowie i bajkę, wskazując na ich cechy specyficzne – występowanie archaizmów, różnego typu zapożyczeń i nowotworów językowych. Opowiadają się za włączeniem do słownika cytatów z tekstów folkloru dla zilustrowania użycia wyrazów znanych także poza folklorem oraz wprowadzeniem wyłącznie folklorystycznych haseł wyrazowych i ilustrowanie ich użycia kontekstami pieśni, przysłów itd., co czynili już tacy dialektolodzy, jak W. Kosiński, E. Pawłowski, A. Zaręba, M. Szymczak i F. Lorentz. [EP]

129. *Wschodnia granica a pochylonego w gwarach południowej Lubelszczyzny*, [współaut.: Jan Mazur], „Annales UMCS” 1967, sectio F, vol. XXII, s. 175–221.

Na podstawie danych zebranych do *Atlasu gwar lubelskich*, materiałów toponomastycznych oraz własnych zapisów tekstów gwarowych (łącznie materiały ze 106 wsi Lubelszczyzny) autorzy korygują dotychczasowe ustalenia K. Nitscha, W. Kuraszkiewicza, S. Urbańczyka i przesuwają granicę izofony *a* pochylonego dalej w kierunku wschodnim. Analizują częstotliwość występowania form wyrazowych z *a*, zwracają uwagę na niejednakowy zasięg terytorialny *a* w różnych pozycjach fonetycznych (przed spółgłoskami nosowymi *a* występuje najszerzej) i morfologicznych, podają sposoby wymowy kontynuantu staropolskiego *a* oraz sytuują obserwowane zjawiska na tle historyczno-rozwojowym. Dołączają mapy. [EP]

130. *Cechy specyficzne języka zamojskich pieśni ludowych w zestawieniu z gwarą mówioną*, [w:] *Zamość i Zamojszczyzna w dziejach i kulturze polskiej*, red. Kazimierz Myśliński, Zamość: Zamojskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk 1969, s. 457–465.

Autor porównał teksty śpiewane, rozmowy i opowiadania zarejestrowane od tej samej osoby, która śpiewała pieśni, a także śpiewane i mówione lub

recytowane teksty pieśni i zestawiał różnice między nimi. Do fonetycznych właściwości tekstów śpiewanych należy m.in. niewystępowanie redukcji nieakcentowanych samogłosek *o* i *e*; upodabnianie się samogłosek wysokich *i*, *y*, *u* do samogłosek średnich *e* i *o*. Występowanie silnej prejotacji samogłoski *i*. Tekst śpiewany zawiera przyśpiewy wykrzyknikowe typu *oj*, *ej*, *e*, *da* i liczne powtórzenia. Autor podkreśla, że autentyczny tekst pieśni ludowej to tekst śpiewany. [AgB]

131. *O dwóch rzadszych formach stopnia wyższego: potoczne „bardziej wyższy”, gwarowe „gorszy chory”, „Język Polski” 1969, z. 3, s. 222–224.*

Szerzące się w polszczyźnie mówionej formy stopnia wyższego typu: *bardziej wyższy* – będące kontaminacją formy opisowej (*bardziej wysoki*) i słowotwórczej (*wyższy*) – autor traktuje jako formy stopnia podwyższonego, wynikające z dążenia do utrwalenia trójstopniowego systemu odmiany przymiotnika, który został zachwiany poprzez postępującą degradację znaczeniową niektórych form stopnia wyższego do rzędu stopnia równego w wyrażeniach typu: *jeden głębszy* – ‘głęboki’, *lepszy numer* – ‘dobry’, a nawet do oznaczania natężenia słabszego niż wyrażane przez stopień równy, np. *ważniejsze publikacje* – ‘trochę, w pewnym stopniu, ponieważ’ ważne. [EP]

132. *Jak poprawnie wymawiać nazwiska obce w polskim kontekście językowym?*, [współaut.: Izabela Bartmińska], „Logopedia. Zagadnienia Kultury Żywego Słowa” 1969, nr 8–9, s. 88–110.

Problem wymowy nazwisk obcych w polskim kontekście językowym jest znormalizowany tylko częściowo. Autorzy omawiają zasady normatywne obowiązujące w innych językach i opowiadają się za zasadą polszczenia nazwisk obcych w sposób praktykowany w bezpretensjonalnej polszczyźnie mówionej. Zgłaszają projekt opracowania słownika wymowy nazwisk obcych i poddają pod dyskusję zasady teoretyczne takiej publikacji. [EP]

133. *Jotacja samogłosek w pieśniach ludowych na Lubelszczyźnie*, [w:] *Metryka słowiańska*, red. Zdzisława Kopczyńska, Lucylla Pszczółowska, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1971, s. 245–263.

W gwarach lubelskich jota pojawia się w mowie potocznej najczęściej przed *i* oraz *a* (np. *jinszy*, *jindyk*, *janiol*, *jagrest*), natomiast w śpiewie ludowym występuje szerzej. Śpiew nie tylko wzmacnia jotację nagłosowego *i*, ale też wprowadza prejotację nagłosowego *u* (np. *justysze*, *na julicy*), a także postjotację (obejmującą *a* o *e* u, np. *buziaj malowana*, *cicho żonaj nie wygrażaj*; *czyja*

toj dziewczyna) – jotacja w pieśniach podnosi śpiewność tekstu, pomaga wyśpiewać sąsiadującą samogłoskę na podwyższonym tonie. Jotacja w obu odmianach jest formą dyftongizacji samogłosek, ma funkcję meliczną; zasięg zjawiska w lubelskim folklorze pieśniowym jest ograniczony do wschodniej części województwa i ma związek z konwencją śpiewu ludowego ukraińskiego. [UMB]

134. *Formy celownika-miejscownika l.p. typu „(na) blasze”, „(na) blase” w gwarach niemazurzących na Lubelszczyźnie. Przyczynek do charakterystyki lubelskich gwar przejściowych i sprawy mazurzenia nad górnym Wieprzem*, [współaut.: Czesław Kosyl], „Język Polski” 1971, z. 4, s. 255–263.

Autorzy podejmują problem specyfiki językowej pasa przejściowego oddzielającego gwary zachodnie Lubelszczyzny od nadbużańskich gwar kresowych. Badają formy celownika i miejscownika rzeczowników zakończonych na *-cha*, jak *blacha*. W zachodniolubelskich gwarach formy typu *na blase* są wynikiem mazurzenia, natomiast w gwarach kresowych, uformowanych na substracie ruskim, są wynikiem dawnej wschodniosłowiańskiej palatalizacji *ch>s*, np. *blacha*, *blase*. Między te dwa obszary z różnymi genetycznie formami typu *blase*, wchodziły formy typu *blasze*, które występują na zwartym obszarze w środkowym pasie województwa – u którego podstawy leży Biłgoraj i Tomaszów, a u wierzchołka Parczew. Lokalizacja form z *sz* w temacie każe przyjąć za Taszyckim i innymi, że brak mazurzenia na Zamojszczyźnie jest archaizmem peryferyjnym. [EP]

135. *O „bystrej wodzie w jeziorze” i nazwie rzeki „Bystrzycy”*, [współaut.: Czesław Kosyl], „Język Polski” 1972, z. 2, s. 112–118.

Pojawienie się w tekstach pieśni ludowych przymiotnika *bystry* obok rzeczowników nazywających wody stojące – jezioro, dunaj, każe przyjąć, że słowo *bystry* oznacza także ‘czysty, przezroczysty’. Autorzy na wybranych przykładach dowodzą, że znaczenia tego nie można uznać za innowację poetycką, ale za archaizm semantyczny. Znaczenie to obecne było w nazwie rzeki Bystrzycy. [EP]

136. *Poetycka funkcja mazurzenia w folklorze nad górnym Wieprzem*, „Annales UMCS” 1973, sectio F, vol. XXVII, s. 1–15 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *O derywacji stylistycznej. Gwara ludowa w funkcji języka artystycznego*. Rozprawa habilitacyjna, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Humanistyczny 1977, s. 110–125; *Folklor – język – poetyka*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1990, s. 63–77].

Występowanie mazurzenia (u Oskara Kolberga – form zmazurzonych) w tekstach folkloru z terenów niemazurzących nasuwa pytanie o charakter i funkcję tego zjawiska. Autor stwierdza istnienie dwóch funkcji mazurzenia: socjalnie charakteryzującej i zarazem humorystycznej (ta notowana w różnogatunkowych tekstach na terenie całej Polski, oparta jest na negatywnym wartościowaniu mazurzenia) oraz poetyckiej, a może nawet hipokorystycznej (ta występuje w utworach o charakterze osobistym i emocjonalnym, notowanych nad górnym Wierpzem). U podstaw tej drugiej funkcji leży pozytywne wartościowanie mazurzenia. W pieśniach ludowych nad górnym Wierpzem mazurzenie nie jest, jak sądzą niektórzy badacze, reliktem, ale świadomą poetyzacją i sposobem odróżnienia się od ruskiego podłoża i sąsiedztwa. [EP]

137. *Czy język polski staje się językiem pozycyjnym?*, „Język Polski” 1973, z. 2–3, s. 81–95.

Punktem wyjścia rozważań autora jest stwierdzenie, że we współczesnym języku polskim często brak fleksyjnych sygnałów związków składniowych w zdaniach, co jest wyznaczone przez: (1) synkretyzm form mianownika i biernika niektórych rzeczowników: (a) męskich nieżywotnych, np. *Dostatek czyni statek*, (b) żeńskich spółgłoskowych, np. *Mysz gryzie kość*, (c) nijakich, np. *Borgowanie sprawuje kłopotanie*, (d) w l. mn. nijakich i żeńskich, np. *Godności odmieniają obyczajności*, oraz męskich nieosobowych, np. *Dydki rodzą zbytki*, (e) w skupieniach z liczebnikami od 5 wzwyż – też męskich osobowych, np. *40 żołnierzy zaatakowało 5 czółgów* – oraz (2) nieodmienność przez rodzaje czasowników w czasie teraźniejszym (np. *Byt określa świadomość*). Brak fleksyjnych sygnałów stosunków składniowych powoduje przejście funkcji dystynktywnych przez szyk, przez sygnały pozycyjne. Autor przeprowadził ankietę sprawdzającą, czy dla użytkowników współczesnej polszczyzny zdania typu *Kurczę widzi cielę*, *Byt określa świadomość* są jednoznaczne; przeważała interpretacja członu pierwszego jako podmiotu, drugiego – jako dopełnienia, a więc tendencja do stabilizacji miejsca podmiotu, ale jeszcze nie stanowi ona normy. O uznaniu wyrazu za podmiot lub dopełnienie decydują czynniki semantyczne i frazeologiczno-leksykalne. [UMB]

138. *O procesie formowania się interdialektu poetyckiego w języku polskiego folkloru*, [w:] *Ludowość dawniej i dziś. Studia folklorystyczne*, red. Ryszard Górski, Julian Krzyżanowski, Wrocław: Ossolineum 1973, s. 237–257 [przedruk pt. *Niektóre prawidłowości procesu formowania się interdialektu poetyckiego* w: Jerzy Bartmiński, *O derywacji stylistycznej. Gwara ludowa w funkcji języka artystycznego. Rozprawa habilitacyjna*,

Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Humanistyczny 1977, s. 126–153 oraz pt. *O formowaniu się interdialektu poetyckiego*, w: Jerzy Bartmiński, *Folklor – język – poetyka*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1990, s. 24–48].

Podsumowanie własnych badań nad specyfiką języka folkloru na tle gwary. Analiza porównawcza języka folkloru na tle gwary prowadzi do wniosku, że w folklorze (pieśniach ludowych, zagadkach, przysłowiaach, rymowankach itd.) funkcjonują formy językowe (jotacja, zdrobnienia, formy *ptaszkowe*, *pierscieniec*, *kować*) i wyrazy (*dunaj*, *dąbrowa*, *nadobny*, *wrony*...) nieużywane potocznie, mające zasięgi interdialektalne. Pełnią one funkcje meliczne, rytmizujące, ogólnopoetyckie. [JB]

139. *Struktura językowa incipitu pieśni ludowej*, [w:] *Semiotyka i struktura tekstu*. Studia poświęcone VII Międzynarodowemu Kongresowi Sławistów, red. Maria Renata Mayenowa, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1973, s. 81–101 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *O derywacji stylistycznej. Gwara ludowa w funkcji języka artystycznego*. Rozprawa habilitacyjna, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Humanistyczny 1977, s. 12–33 oraz Jerzy Bartmiński, *Folklor – język – poetyka*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1990, s. 149–170].

Autor wychodzi z założenia, że jeśli pieśń ludowa ma charakter meliczny, a językowa prozodia (akcent, intonacja, iloczasy) jest w niej podporządkowana wymogom muzyki, to musi to mieć konsekwencje w sposobie organizacji tekstu. Opisuje budowę incipitu, który ma zwykle ustalony kształt, kośnie jako formuła semantyczno-leksykalna, stanowiąca punkt wyjścia dla rozwijania tekstu pieśni. Formuluje i uzasadnia tezę, że pozycjami węzłowymi w językowym rozczłonkowaniu tekstu pieśni ludowej są początki wersów, strof i całych utworów. Stwierdza, że (1) meliczny wiersz pieśni ludowej ma podwójne rozczłonkowanie rytmiczne, pierwsze oparte na wyznacznikach językowych, drugie, meliczne, nadbudowane nad pierwszym, funkcjonujące w śpiewie; (2) delimitatory językowe wiersza pieśni ludowych skupiają się w incipitach (rymowe też w zakończeniach), a delimitatory muzyczne – w zakończeniach; (3) „incipitowość” wiersza ludowego pozostaje w funkcjonalnym związku z jego melicznością oraz ustnością; (4) incipity mają pewne cechy szczególne, różne od tekstu nieincipitowego, takie jak skłonność do inwersji w grupach nominalnych, zbudowanych z rzeczownika i zaimka (*córuś moja* itp.) i redundancje leksykalne (*Pod lasem, pod lasem*) itp.; (5) najbardziej podobne do

siebie są incipity całych tekstów i incipity poszczególnych strof, co ma związek z „autonomicznością” strof. [BZ/JB]

140. „*Jaś koniki poił*”. *Uwagi o stylu erotyku ludowego*, „Teksty” 1974, nr 2, s. 11–24 [przedruk: *Naddane wartości symboliczne (na przykładzie erotyku ludowego)*, w: Jerzy Bartmiński, *O derywacji stylistycznej. Gwara ludowa w funkcji języka artystycznego. Rozprawa habilitacyjna*, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Humanistyczny 1977, s. 162–172; *Teoria kultury. Folklor a kultura (dla studentów I i II roku kulturoznawstwa, I roku filologii polskiej studiów dziennych oraz IV roku filologii polskiej studiów zaocznych)*, oprac. i wyboru dokonał Michał Waliński, Katowice: Uniwersytet Śląski 1978, s. 174–185; wersja rosyjska w: Eżi Bartmin’skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 450–460].

Według autora szczególnie ważne są trzy cechy erotyku ludowego: miłość jest ukazana jako proces dynamiczny; w koncepcji miłości w sposób harmonijny są łączone elementy zmysłowe i psychiczne; rola kobiety jest tak samo istotna, jak rola mężczyzny. Uczucia są wyrażane poprzez zachowanie. Istotną rolę odgrywa opis ciała: w sercu są lokalizowane uczucia, w głowie – smutek, w oczach uzewnętrzniają się przeżycia, podanie ręki świadczy o zycliwym nastawieniu dziewczyny do chłopca. Najważniejszą częścią ciała kochanków są narządy płciowe, nazywane dosłownie (*pałka, wrzeciono*) lub za pomocą symboli (*zamek i klucz, łączka i kosa*). Rekwizyty: *ruciany wianek* (znak dziewictwa), *chusteczka jedwabna* (symbol przyjaźni), *pierścionek* (wierność), *fartuszek, malowana skrzynia, koń* (symbol męskiej potencji), *pas, szabelka* itd. potęgują przeciwstawienie światów kobiety i mężczyzny. Symboliczne są zachowania: *otwieranie bramy, pukanie w okienko, wejście do komory, toczenie czerwonego jabłuszka, pojenie konika* itd. Prostymi symbolami dziewczyny są głównie rośliny (*kalina, leszczyna, malina, pszenica*), a chłopca – ptaki (*gąsior, gołąb, kaczor*), zwierzęta (*jeleń, koń*) i rośliny (*jawor, dąb*). Do określenia aktu płciowego używa się złożonych obrazów: *picie wody, niszczenie rośliny (konik depta ogródek)*, zbieranie owoców (*Jaś zrywa jabłko*). Podstawą symboliki ludowej jest paralelizm zjawisk przyrody i życia ludzkiego. [AgB]

141. *O pewnej różnicy między językiem pisanym a mówionym (zasada minimalizacji wyboru)*, „Prace Filologiczne” 1974, t. 25, s. 225–232.

Różnice między językiem mówionym i pisanym są według autora konsekwencją sterującej tokiem wypowiedzi ustnych zasady minimalizacji wyboru środków językowych. Za konstytutywne cechy języka mówionego uznano:

istnienie określonego wspólnego dla nadawcy i odbiorcy zasobu wiedzy językowej i pozajęzykowej danego przez konsytuację, bezpośredni kontakt, wspólne doświadczenia oraz jednoczesność mówienia i myślenia. Omówiono: różnego typu błędy, przejęzyczenia, rolę rzeczowników i przymiotników oraz zaimków (w tym nieznane językowi pisanemu „zaimki” czasownikowe). Powtórzenia leksykalne pełnią: (1) funkcję impresywną, wzmacniającą „wrażalność” tekstu (np. *Idź, idź!*), (2) funkcję składniową, służącą wiązaniu członów składniowych (np. *On się przewrócił. Przewrócił i nieżywy!*) oraz (3) funkcję semantyczną, np. *Plakała i plakała* ‘plakała bardzo długo’. Cechą potocznych wypowiedzi jest operowanie utartymi połączeniami wyrazów mających status „klisz” czy „formuł” językowych, zaś na poziomie składniowym wysoka frekwencja konstrukcji współrzędnych, w tym zwłaszcza łącznych. [JSz]

142. *O spójności pieśni ludowej*, [w:] *Tekst i język. Problemy semantyczne*, red. Maria Renata Mayenowa, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1974, s. 107–129 [przedruk pt. *O krzyżowaniu się tekstów utworów ludowych, Problem składnika pieśni, Mechanizmy spójnościowe w pieśni ludowej* w: Jerzy Bartmiński, *O derywacji stylistycznej. Gwara ludowa w funkcji języka artystycznego*. Rozprawa habilitacyjna, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Humanistyczny 1977, s. 34–61, oraz w nieco rozszerzonej wersji w: Jerzy Bartmiński, *Folklor – język – poetyka*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1990, jako rozdział III pt. *O spójności pieśni ludowej*, s. 171–193].

Autor zajmuje się w artykule trzema problemami: (1) krzyżowaniem się tekstów folklorystycznych, (2) składnikami tekstów, (3) mechanizmami spójnościowymi. Teksty folkloru ulegają procesom krzyżowania, skracania lub rozpadu. Dochodzi do wytworzenia mechanizmów spójnościowych ułatwiających zapamiętanie kolejności poszczególnych elementów tekstu. Człony tekstu mogą być połączone dwoma sposobami. Autor wyróżnia dwa modele spójności tekstu, (1) łańcuchowy (na początku kolejnego członu tekstu powtarzany jest element końcowy członu poprzedniego), (2) szeregowy (kolejne segmenty tekstu powtarzają element nadrzędny, hipertemat). [BZ/JB]

143. *Wokół Lordowskiej koncepcji formuły*, „Literatura Ludowa” 1975, nr 6, s. 3–11 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *O derywacji stylistycznej. Gwara ludowa w funkcji języka artystycznego*. Rozprawa habilitacyjna, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Huma-

nistyczny 1977, s. 62–72 oraz Jerzy Bartmiński, *Folklor – język – poetyka*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1990, s. 205–214; przeład na r o s y j s k i w: Eži Bartmin'skij, *Ĵazykovej obraz mira: očerki po ětnolingvistike*, Moskva: Indrik 2005, s. 395–404].

Komentarz do pracy Alberta B. Lorda o formule, której zaletą jest to, że bierze on pod uwagę trzy wyznaczniki formuły jednocześnie: metryczny, leksykalny i semantyczny. Formuła ma związek ze sposobem użycia języka, a nie z jego strukturą. Według Lorda formuły są konkretyzacjami pewnego wzorca, mają znaczenie nie tylko dla nadawcy, ale także dla odbiorcy. Autor podkreśla, że formuła nie dotyczy wyłącznie tekstów ustnych, występuje również w tekstach pisanych (np. tekstach urzędowych czy dziennikarskich). [AgB]

144. *Oralność tekstu pieśni ludowej w świetle statystyki leksykalnej*, [w:] *Semantyka tekstu i języka*, red. Maria Renata Mayenowa, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1976, s. 175–201 [przedruk pt. *Statystyczna struktura słownictwa pieśni w: Jerzy Bartmiński, O derywacji stylistycznej. Gwara ludowa w funkcji języka artystycznego*. Rozprawa habilitacyjna, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Humanistyczny 1977, s. 73–109, oraz pt. *Tekst pieśni ludowej w świetle statystyki leksykalnej w: Jerzy Bartmiński, Folklor – język – poetyka*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1990, s. 215–234].

Autor przedstawia rezultaty badań porównawczych nad tekstami pieśni (wierszowanymi) i opowiadaniem ludowymi (prozatorskimi). Odróżnia teksty pieśni śpiewane i recytowane (tekst jest zredukowany). Pieśń ludowa ma zmienioną strukturę językową. Cechuje ją nominalizm (przewaga rzeczownika, przymiotnika i przyimka nad czasownikiem, przysłówkiem i spójnikiem), co zbliża słownictwo pieśni do języka literackiego pisanego. Ustność potwierdzają jednak takie cechy, jak: ubóstwo leksykalne tekstów niespotykane w utworach literackich, duży stopień koncentracji słownictwa, specjalna rola zaimka. Odpowiednie obliczenia autor przedstawił w tabelach i na wykresach. [BZ/JB]

145. *Literatura chłopska wobec językowych tradycji folkloru*, [w:] *Literatura ludowa i literatura chłopska. Materiały z ogólnopolskiej naukowej sesji folklorystycznej 16–18 II 1973*, red. Alina Aleksandrowicz, Czesław Hernas, Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1977, s. 65–79 [przedruk pt. *Literatura chłopska a językowe tradycje folkloru*

w: Jerzy Bartmiński, *O derywacji stylistycznej. Gwara ludowa w funkcji języka artystycznego. Rozprawa habilitacyjna*, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Humanistyczny 1977, s. 209–221].

Autor omawia dwa sposoby korzystania z gwary w tekstach artystycznych, w folklorze i w literaturze chłopskiej. O ile w pieśniach ludowych usuwa się cechy gwarowe i wprowadza elementy z języka literackiego (w zakresie fonetyki, morfologii, słowotwórstwa i leksyki) w celu podniesienia estetycznej wartości tekstu, o tyle autorzy chłopscy zrzeszeni w Stowarzyszeniu Twórców Ludowych wykorzystują najbardziej wyraziste cechy gwarowe, głównie mazurzenie, *a* pochylone, *e* pochylone i zaokrąglone *o*. Chcąc dobitnie podkreślić swój związek ze środowiskiem wiejskim lub konkretnym regionem, postępują inaczej niż klasycy nurtu wiejskiego, tacy jak Władysław Orkan, Władysław Reymont, Adolf Dygasiński czy Tadeusz Nowak, którzy dążyli do czegoś przeciwnego – do ograniczenia jaskrawych dialektyzmów, zwłaszcza fonetycznych, by nie utrudniać czytelności utworów szerszej, także pozawiejskiej społeczności. [AgB]

146. *O derywacji stylistycznej (na przykładzie poetyckiego interdialektu folkloru i „gwary” w literaturze)*, [w:] *Z zagadnień języka artystycznego. Materiały I konferencji poświęconej problematyce języka literatury zorganizowanej przez Instytut Filologii Polskiej UJ. Kraków, 17–19 II 1975*, red. Józef Bubak, Aleksander Wilkoń, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze” 1977, z. 54, Kraków, s. 87–111 [w wersji zmodyfikowanej pt. *Kształtowanie się stereotypu [gwary]* rozprawa weszła do: Jerzy Bartmiński, *O derywacji stylistycznej. Gwara ludowa w funkcji języka artystycznego. Rozprawa habilitacyjna*, Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Humanistyczny 1977, s. 186–208, oraz pt. *Przykłady derywacji stylistycznej jako rozdział II* w: Jerzy Bartmiński, *Folklor – język – poetyka*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1990, s. 99–122].

Przedmiotem zainteresowania autora jest poetycki język ludowy używany w tekstach folkloru, a także elementy gwary stosowane przez pisarzy w tekstach literackich, dla celów artystycznych. Autor wprowadza pojęcie derywacji stylistycznej jako procesu, którego wynikiem jest utworzenie nowego wariantu funkcyjnego języka. Derywacja stylistyczna obejmuje aspekt strukturalno-gramatyczny, semantyczny i funkcjonalno-pragmatyczny. Do technik derywacyjnych stosowanych w tekstach folkloru należą: dodanie pewnych elementów językowych do wariantu bazowego, wymiana jednego elementu

na inny, eliminacja elementu, zmiana statusu elementu w systemie środków językowych. Autor analizuje mechanizm selekcji i generalizacji dialektyzmów w utworach literackich (m.in. Władysława Orkana, Adolfa Dygasińskiego, Władysława Reymonta). Wyróżnia cztery typy generalizacji: frekwencyjną, zakresową (paradygmatyczną), gatunkową i geograficzną. [AgB]

147. *Swoiste formy orzeczeń w języku ustnym (orzeczenie onomatopieczne, kompozycjonalne, zaimkowe, podwojone)*, [w:] *Studia nad składnią polszczyzny mówionej. Księga referatów konferencji poświęconej składni i metodologii badań języka mówionego (Lublin 6–9 X 1975)*, red. Teresa Skubalanka, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1978, s. 159–175.

Odrębność języka ustnego i pisanego polega w dużej mierze na obecności lub braku określonych typów konstrukcji gramatycznych – ukształtowanych przez specyfikę sytuacji komunikacyjnej (zewnątrzny synkretyzm mowy ustnej). Autor analizuje swoiste dla odmiany ustnej formy orzeczeń, uwzględniając w ich charakterystyce – typowe dla odmiany ustnej – splatanie się elementów składniowych, fonetycznych, morfologicznych, leksykalnych i tekstowych (co nazywa synkretyzmem wewnątrzjęzykowym). Termin „język ustny”, a nie „język mówiony”, pozwala objąć badaniami teksty mówione i śpiewane. W żywej mowie funkcjonują: (a) orzeczenia onomatopieczne proste – naśladowcze (np. *ru, buch, łaps, tubudu, migut*); (b) orzeczenia kompozycjonalne – zbudowane z czasownika złożonego, występujące w odmianie niefleksyjnej (onomatopiecznej, np. *puk-puk, szast-prast*, i nieonomatopiecznej, np. *gadu-gadu, myju-myju*) oraz odmianie fleksyjnej (np. *stukać-pukać, siadła-padła*); (c) orzeczenia zaimkowe – tworzone przez zaimki czasownikowe (np. *onaczyć, tentegować, utego, podtego coś*); (d) orzeczenia z quasi-przytoczeniem – będące kontaminacją orzeczenia naśladowczego i słownego (np. *bęc, upadł*); (e) orzeczenia podwojone – zbudowane z dwu form osobowych czasownika; są one konstrukcją wyrazów, a nie wyrazem złożonym; mają całościowe znaczenie jak frazeologizm; w stosunki składniowe z kontekstem wchodzi bądź jako jedna całość, bądź poprzez człon konstytutywny; są konstruowane według pewnych modeli, np. VV, V i V, V to V, V nie V, *wziąć + (i) + V idzie, idzie; płacze i płacze; poszedł to poszedł; siada nie siada; wziął (i) zrobił*. Autor wymienia nadto jeszcze orzeczenia „formuliczne” (np. *nuże bić, jak nie skoczy*) oraz konstrukcje predykatywne bezczasownikowe (np. *robota robotą, co za człowiek*). Artykuł zamyka tabela, w której zestawiono 12 cech wyróżniających poszczególne typy orzeczeń ustnych, a także zasygnalizowano zakres występowania owych typów w polszczyźnie. [UMB]

148. *Wokół derywacji stylistycznej ludowego języka poetyckiego*, [w:] *Z polskich studiów slawistycznych*, seria V, [cz. 2], red. Maria Bujnowska, Warszawa: PWN 1978, s. 323–331.

Referat przedstawiony na MKS w Zagrzebiu w 1978 roku zawiera syntetyczną prezentację wyników badań nad językiem folkloru polskiego na tle słowiańskim. Autor zwrócił uwagę na występowanie w folklorze różnych narodów słowiańskich dyferencjalnych poetyzmów fonetycznych, gramatycznych, leksykalnych, które są pokrewne typologicznie i w znacznym stopniu też historycznie; omówił proces dyferencjacji stylistycznej dialektu (tj. proces derywacji stylistycznej). Folklor, tkwiąc głęboko w konkretnej gwarze, równocześnie od niej językowo odbiega, wytwarza własne normy ponadregionalne, co prowadzi do powstania interdialektu poetyckiego; wyróżnia go swoistość funkcji (główna: estetyczna) oraz obecność szeregu wyznaczników strukturalnych i semantycznych (np. meliczne wykorzystanie języka w pieśniach, operowanie fonetycznymi i morfologicznymi dubletami leksemów). Stwierdza, że takie związki nie są tylko reliktem, efektem konserwatyizmu, lecz także wynikiem innowacji uzasadnionej potrzebami stylu poetyckiego. Zasięgi geograficzne i chronologiczne form i wyrazów w folklorze są zwykle szersze niż w gwarze. Charakteryzuje techniki derywacji stylistycznej w języku folkloru. [UMB]

149. *Ugrupowanie gwar Lubelszczyzny*, [współaut.: Leon Kaczmarek, Jan Mazur], „Biuletyn LTN” 1978, vol. 20, nr 1–2, s. 65–89.

Autorzy, wykorzystując dane z *Małego atlasu gwar polskich* oraz materiały rękopiśmienne Instytutu Filologii Polskiej UMCS do *Atlasu gwar Lubelszczyzny*, przygotowanego pod kierunkiem prof. Pawła Smoczyńskiego w latach 1957–1959, określają przebieg najważniejszych izoglos. W gwarach tego regionu wydzielają na mapach cechy kresowe, małopolskie i mazowieckie. Cechy małopolskie (np. fonetyka międzywyrazowa) są regresywne, cechy mazowieckie (np. wymowa typu *lypa*, *śfat*, *rəkamy*) – ekspansywne. Stosunkowo wolny od wpływów zewnętrznych jest środek Lubelszczyzny (od Lublina do Bychawy i Kraśnika). [AgB]

150. *Miejsce Adolfa Dygasińskiego w historii dialektyzacji literackiej*, [w:] *O Adolfie Dygasińskim. Materiały z sesji naukowej w 75-lecie śmierci pisarza. Kielce, 18–19 maja 1977*, red. Helena Wolny, Kielce: Instytut Kształcenia Nauczycieli i Badań Oświatowych w Kielcach 1979, s. 129–150.

Autor wyróżnia w prozie Adolfa Dygasińskiego pewne wzorce dialektyzacji: (1) narrator wszechwiedzący oraz postacie z ludu mówią językiem

ogólnym, występuje jedynie stylizacja na składnię języka potocznego, (2) dialektyzmy (głównie fonetyczne i morfologiczne) wprowadzane w dialogach dla społecznej charakterystyki postaci z ludu kontrastują z językiem literackim narratora, (3) dialektyzmy obejmują i dialogi, i narrację, narrator nie jest już wszechwiedzący – ma język i mentalność zbliżoną do mentalności chłopskiej (jak w *Beldonku*). Aby odpowiedzieć na drugie pytanie, jakiej gwary używał Dygasiński, autor przeanalizował zasięgi geograficzne wyrazów gwarowych obecnych w utworach tego pisarza oraz niektórych dialektalnych cech fonetycznych i morfologicznych. Przeprowadził badania słownictwa w czterech miejscowościach na Kielecczyźnie oraz skorzystał z prac Jana Karłowicza i Karola Dejny. Na tej podstawie wyróżnił cztery grupy cech gwarowych w tekstach Dygasińskiego: (1) cechy gwarowe znane na Pomidziu i w innych gwarach (m.in. mazurzenie, używanie końcówek *-wa* w 1. osobie l. mn., a *-ta* w 2. osobie l. mn. czasowników), (2) cechy gwarowe charakterystyczne wyłącznie dla Pomidzia (m.in. wyrazy *dzimdzia*, *kostrubacz*), (3) elementy obce mowie Pomidzia, a znane w innych gwarach (m.in. końcówka *-ch* w 1. osobie l. p. trybu przypuszczającego), (4) cechy, które nie występują w gwarach Pomidzia ani w innych gwarach (np. mazurzenie *rz*). Autor formułuje wniosek, że „gwara” Dygasińskiego jest stylizacją, opartą głównie na gwarze Pomidzia, ale korzysta też z elementów językowych znanych z południowej Małopolski i Polski północnej. [AgB]

151. *Propozycja modelu tekstu dla celów wyszukiwawczych*, „Literatura Ludowa” 1979, nr 4–6, s. 109–117.

W związku z rozpoczętą pracą nad systematyką polskich pieśni ludowych autor bada możliwości wykorzystania komputera do grupowania i wyszukiwania tekstów folkloru. Dla grupy 30 tekstów (wcześniej już sklasyfikowanych filologicznie) sprawdził efektywność trzech typów modeli (reprezentacji leksykalnych), mających postać wybranych z tekstów rzeczowników, czasowników, słów rymowych. Każdy model miał swoje odmiany w zależności od tego, czy wyrazy występują w postaci takiej, jak w tekście, czy były normalizowane pod względem morfologicznym oraz szyku. Komputer porównywał, a następnie określał wskaźnik ich zgodności. Kolejne etapy testowania modeli od najszczegółowszych do najbardziej uproszczonych wykazały dużą siłę skupiania i wartość wyszukiwawczą zarówno „modelu rymowego”, jak też czasownikowego i rzeczownikowego. Dla grupowania tekstów za najbardziej przydatny uznano model rzeczownikowy. Jednak wybór szczegółowego modelu musi być adekwatny do celów systematyki. [JB]

152. *Założenia deskryptorowej systematyki tekstów folkloru*, „Literatura Ludowa” 1979, nr 4–6, s. 3–9.

Na potrzeby planowanego słownika języka folkloru i wstępnej systematyki tekstów pieśni ludowych autor proponuje przyjęcie ogólnych zasad systematyki deskryptorowo-fasetowej. Powinny to jego zdaniem być cztery grupy deskryptorów tekstu (rozumianych jako zapisy pewnych właściwości tekstu): porządkowe (numer tekstu w kartotece, rok i miejsce zapisu, wykonawca), pragmatyczne (gatunek, sposób wykonania), strukturalno-tekstowe (temat, formy podawcze), strukturalno-muzyczne (forma strofy, metrum). Jednostką opisywaną powinien być pełny tekst, czyli zapis wariantu wykonawczego. [AgB]

153. *Założenia teoretyczne słownika*, [w:] *Słownik ludowych stereotypów językowych. Zesztyt próbny*, przygotował zespół pod kierunkiem naukowym Jerzego Bartmińskiego, Wrocław: Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego 1980, s. 7–36 [przedruk pt.: *Założenia teoretyczne słownika [ludowych stereotypów narodowych]*, [w:] *Profilowanie pojęć. Wybór prac*, zestawiał Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, s. 18–47].

Uzasadnione zastrzeżenia dialektologów co do wiarygodności pieśni ludowych jako źródła do projektowanego nowego słownika gwarowego składają do osobnego opracowania słownika pieśni ludowej. Autor przedstawia założenia takiego słownika, który jego zdaniem powinien mieć charakter etnolingwistyczny, dawać „opis stereotypów językowych utrwalonych w kulturze ludowej”, więc poza „znaczeniem leksykalnym” uwzględniać także treści towarzyszące, określane mianem „konotacji semantycznej”. Dla jej opisu autor (nawiązując do koncepcji logików) proponuje zastosować definicje typu „częstkowego”, budowane z „kontekstów diagnostycznych”, a te w kolejności grupować w „kategorie semantyczne”, takie jak kolekcja, części, atrybuty, gradacja, ilość, przeżycia, czynności, stany i procesy; przyczyna i skutek, obiekt, adresat, materiał, narzędzie, lokalizacja w miejscu i czasie, podobieństwo i przeciwieństwo. Siatka takich kategorii ma ułatwiać operowanie dużym materiałem, ale przede wszystkim modelować świadomość nosiciela języka. W dalszej części omówiono sposoby konstruowania kontekstów diagnostycznych (minimalnych zdań komunikujących stereotypowy sąd o przedmiocie), sposób traktowania modalnych komponentów zdania, zgłoszono też postulat uwzględnienia w słowniku innych niż pieśń gatunków folkloru, opowiadań gwarowych i opisów obrzędów, praktyk i wierzeń ludowych. [JB]

154. *O rytualnej funkcji powtórzenia w folklorze. Przyczynek do poetyki sacrum*, [w:] *Sacrum w literaturze*, red. Jan Gotfryd, Maria Jasińska-Wojtkowska, Stefan Sawicki, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1980, s. 257–266 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Folklor – język – poetyka*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1990, s. 194–204; przekład na rosyjski w: Eżi Bartmin'skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 405–417].

Powtórzenie jest stylistyczną dominantą tekstów folkloru, pojawia się jako zasada konstruowania grup wyrazowych, zdań, wersów, całych strof, tekstów – często bez wyraźnego związku z semantyką powtarzanych elementów. Część powtórzeń (repetycje) służy potrzebom muzyki i śpiewu, część zaś (reduplikacje) pełni funkcje wierszotwórcze. Są też powtórzenia, które służą zabezpieczeniu spójności tekstu i podnoszeniu jego „wrażalności”. W niektórych konstrukcjach powtórzenia komunikują specjalne odcienie znaczeniowe, pełnią funkcje semantyczne. Autor dowodzi, że powtórzenia częściej występują w języku potocznym niż artystycznym, częściej w językach i kulturach starszych, podczas gdy w kulturach świeckich i zracjonalizowanych ograniczają swój zasięg. Dzieli powtórzenia na: językowe, angażujące jednostki formalne i znaczeniowe oraz pozajęzykowe, w tym konstrukcyjne (dotyczące elementów świata przedstawionego) i pragmatyczne (obejmujące czynności m.in. związane z mówieniem). Za podstawowe uznaje te ostatnie. Bez względu na to, w jakiej materii realizuje się powtórzenie, można mu przypisać ogólny model złożony z dwu nierównorzędnych elementów: wzorca i jego reprodukcji. Wzorzec jest jeden, zaś reprodukcja może podlegać multiplikacji, a także w określonych granicach – zmianom. W płaszczyźnie psychologicznej powtórzenie jest odbierane jako intensyfikacja łączona z wartościowaniem: wzorzec zostaje wzmocniony, ulega zaakcentowaniu. Powtórzenie pozostaje w związku z koncepcją czasu nawrotowego, wyraża ją w sposób elementarny środkami języka. Otwierając perspektywę nieskończonego wydłużania tekstu, współtworzy czas mityczny. Dopiero z czasem rytuał stał się ornamentem, a funkcje powtórzenia z sakralnej i sakryfikującej rozwinęły się w estetyczne. [SNB]

155. *Zasięgi zjawisk językowych w gwarze i w folklorze*, „Biuletyn PTJ” 1980, t. 37, s. 117–127 [przedruk pt. *Geografia zjawisk językowych w gwarze i w folklorze* w: Jerzy Bartmiński, *Folklor – język – poetyka*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1990, s. 56–62].

Autor interpretuje specyfikę języka pieśni ludowych jako wynik generalizacji (syntagmatycznej i paradygmatycznej) elementów potocznych z różnych

plaszczyn języka: upodobnienia sąsiadujących segmentów tekstu, np. przez przekształcanie związków składniowych w szeregi: *Wianeczku lawendeczku < lawendowy*; rozszerzenie oboczności ściągnięta/nieściągnięta forma zaimkowa na wszystkie przypadki: *moja/ma, mojego/mego* itd.; szerszy zakres deminutywizacji, np. *piąteczek, wodeńka, weseliczeńko*. Dowodzi, że wszystkie odmianki generalizacji manifestują się od strony geografii jako rozszerzenie areału danego zjawiska językowego w folklorze, np. *bór, gaj, chata, palica, kowalicha* 'żona kowala' itp., w stosunku do zasięgów w gwarze. [UMB]

156. *Derywacja stylu*, [w:] *Pojęcie derywacji w lingwistyce*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1981, s. 31–54 [przedruk pt. *Styl jako znak. Derywacyjna koncepcja stylu* w: Jerzy Bartmiński, *Folklor – język – poetyka*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1990, s. 78–98; *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 2. *Warianty języka*, [współred.: Joanna Szadura], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003, s. 59–70; przekład na r o s y j s k i pt. *Stil kak znak. Derivacionnaja koncepcija stila*, w: Eži Bartmin'skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po étnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 320–341; przekład na a n g i e l s k i: *Style as a Sign. Derivative Concept of Style*, [w:] *Contemporary Stylistics: Trends and problems. Colection of Scientific Articles / Šiuolaikinės stilistikos kryptys ir problemos. Makslo straipsnių rinkinys*, kolegium redakcyjne, compiled by Irena Smetonienė, Ona Petrenienė, Vilnius: Edukologija 2013, s. 29–46].

Za punkt wyjścia autor przyjmuje semiotyczną koncepcję stylu i definiuje styl jako „ponadtekstową strukturę znakową, w której stroną znaczoną (signifié) są uporządkowane w pewien sposób wartości, a stroną znaczącą (signifiant), czyli eksponentami tekstowymi tych wartości, są elementy języka przynależne do różnych poziomów jego struktury”. Te same wartości mogą być kodowane za pomocą różnych środków językowych i na odwrót – takie same strukturalnie środki mogą być eksponentami różnych wartości. Na wartości stylu składają się: (1) założenia dotyczące sposobu istnienia świata i typu racjonalności porozumiewających się osób; (2) punkt widzenia i pochodny od niego obraz świata; (3) intencje komunikacyjne nadawcy wobec odbiorcy; (4) przyjęte zasady stylistyczne (np. zasada ścisłości w stylu naukowym). Wśród formalnych cech stylu (eksponentów) autor wyróżnia sygnały stylu (tj. cechy służące jego globalnej identyfikacji, będące cechami dystynktywnymi poszczególnych stylów) oraz wykładniki (tj. cechy służące ujawnieniu tych zasad, np. definiowanie i hierarchizowanie znaczeń jako eksponent ścisłości w stylu naukowym;

cechy te odnoszą się do szczegółowych wartości stylu). Autor podkreśla szczególnie status nadawcy w stylu. Normy stylistyczne regulują dobór środków językowych w derywacji tekstu i zdania (F. Miko). Dalej autor przedstawia własną koncepcję derywacji stylu. Opierając się na własnych badaniach języka polskiego folkloru, stwierdza, że między stylem poetyckim i stylem potocznym zachodzi taki sam związek jak między derywatem a jednostką bazową – styl poetycki jako (derywat) jest wtórny wobec stylu potocznego (baza). Na poziomie środków formalnych ludowy język poetycki jest rezultatem zastosowania określonych technik derywacyjnych. Derywacja stylu obejmuje w pierwszej kolejności wartości stylu, a następnie ich eksponenty. Jeśli są to eksponenty tylko pozajęzykowe, tkwiące w obudowie sytuacyjnej i kulturowej tekstu, to styl jest zjawiskiem semiotycznym, a nie językowym. „Ujęzykowanie” stylu dokonuje się, gdy zostaną ukształtowane językowe wykładniki kategorii stylistycznych i językowe sygnały stylu. Styl sytuuje się w szeregu: język > odmiany językowe > style > gatunki wypowiedzi. Na koniec autor stawia i uzasadnia tezę o dominacji stylu potocznego nad innymi stylami. [UMB]

157. *Dictionnaire ethno-linguistique polonais*, tłum. z pol. Lucjan Grobelak [oraz] *Annexe*, tłum. z pol. Maciej Abramowicz, [w:] *Literary Studies in Poland. Etudes Littéraires en Pologne*, red. Hanna Dziechcińska, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1981, vol. 8, s. 157–172.

Omówienie na użytek czytelnika francuskojęzycznego koncepcji słownika stereotypów językowych (jak w szkicu *Założenia teoretyczne słownika*). [JB]

158. *Klasyfikacje gatunkowe a systematyka tekstów folkloru*, [w:] *Literatura popularna – folklor – język*, t. 2, red. Witold Nawrocki, Michał Waliński, Katowice: Uniwersytet Śląski 1981, s. 7–25 [przedruk fragmentu pt. *Analiza morfologiczna. Przykład „Pieśni o żołnierzu tulaczu”*, [w:] Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, *Tekstologia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2009, s. 331–338].

Przedmiotem rozważań autora są problemy związane z systematyką tekstów folkloru. Istniejące systematyki autor dzieli na hierarchiczne (należy tu systematyka W. Proppa) i współrzędne. Koncepcja W. Proppa, oparta na modelu taksonomii strukturalnej, ma ograniczenia, bo teksty folklorystyczne cechuje otwartość i dynamika. Nie jest możliwe jednoznaczne zaklasyfikowanie zapisu tekstu do grupy wariantów jednego utworu i przyporządkowanie każdemu tekstowi jednego stałego miejsca w tworzonym zbiorze. Po przeanalizowaniu 50 wariantów *Pieśni o żołnierzu-Tulaczu* i wyróżnieniu członów autor ustala cztery typy relacji między wariantami jednego utworu: (1) warianty

ekwiwalentne o identycznej formule kompozycyjnej, np. ABC; (2) warianty rozłączne, typu AD, BX; (3) warianty pokrewne, typu AB i BC; (4) warianty nierównorzędne, typu A i AB. [AgB]

159. *Polskie czasowniki złożone typu stukać-pukać*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica” 1981, 2, s. 5–15.

Composita werbalne typu zestawieniowego (typowe dla języka mówionego) nie były wcześniej przedmiotem wnikliwszej analizy. Autor zgromadził bogaty materiał (głównie z mowy potocznej, nagrań rozmów dzieci do lat 7, nagrań tekstów gwarowych z Lubelszczyzny, także z wybranych tekstów literackich). Zebrane zestawienia czasownikowe podzielił ze względu na relacje semantyczne między członami na: (I) zestawienia o członach równorzędnych i (II) zestawienia o członach nierównorzędnych; dalszego zróżnicowania dokonał, uwzględniając fleksyjność członów lub jej brak, typ bliskoznaczności, zastosowane środki uniwersalizujące, obecność lub brak nacechowania ekspresywnego. W grupie I wyodrębniają się więc: (1) zestawienia niefleksyjne (typu *puk-puk*, *gadugadu*, *szast-prast*), (2) fleksyjne: (a) o członach synonimicznych (np. *stuka-puka*), (b) o członach kohiponimicznych (np. *czyta-pisze*); zaś w grupie II: (1) zestawienia neutralne (np. *śpi-chrapie*), (2) ekspresywne (np. *orać-szmorać*). Między zestawieniami czasownikowymi a imiennymi zachodzi podobieństwo: główne odmianki odpowiadają sobie, zachodzi daleko idący izomorfizm w obu typach. [UMB]

160. *Definicja leksykograficzna a opis języka*, [w:] *Słownictwo w opisie języka*, red. Kazimierz Polański, Katowice: Uniwersytet Śląski 1984, s. 9–21 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 35–41; Lidia Nepop-Ajdaczyć, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów: CWP „Uniwersytet Kijowski” 2007, s. 49–56; przekład na rosyjski w: Eżi Bartmin’skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po ètnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 39–46].

Rec.: Piotr Żmigrodzki, *Definicja leksykograficzna a opis języka – ćwierć wieku później. Jeszcze o roli naiwnego obrazu świata w definiowaniu*, [w:] *Etnolingwistyka a leksykografia. Tom poświęcony Profesorowi Jerzemu Bartmińskiemu*, red. Wojciech Chlebda, Opole 2010, s. 33–40.

Autor przeprowadza krytykę taksonomicznych (minimalnych) definicji leksykograficznych, ograniczających się do podawania w definiensie tylko cech „koniecznych i wystarczających”, z pominięciem cech utrwalonych językowo, tzw. konotacyjnych. Na przykładzie hasła *świnia* (i innych nazw zwierząt w *Słowniku języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego, Warszawa

1958–1969) autor pokazuje różnice między naukową i potoczną (utrwaloną w języku standardowym) konceptualizacją rzeczywistości i argumentuje na rzecz uwzględnienia w definicji lingwistycznej wszystkich elementów składających się na konotację słowa: utrwalonych językowo w znaczeniu nazwy podstawowej i w derywatach słowotwórczych (*świnic* ‘brudzić’), metaforach (*świnia* ‘człowiek podły, nieetyczny, świntuch’), wyrażeniach porównawczych (*źreć jak świnia*), konstrukcjach przeciwstawnych (przysłowie: *Gdzie koni brakuje, tam osłów używają*). W przygotowywanym słowniku etnolingwistycznym w definicjach będą rejestrowane wszystkie składniki semantyczne relewantne z punktu widzenia językowego. [JB]

161. *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki (cz. 1)*, [w:] *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej III*, red. Mieczysław Basaj, Danuta Rytel, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1985, s. 25–53 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 53–71; Lidia Nepop-Ajdaczyc, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów: CWP „Uniwersytet Kijowski” 2007, s. 121–142; przekład na r o s y j s k i w: Eži Bartmin’skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 133–157; na a n g i e l s k i w: *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s.132–148; na s e r b s k i w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 195–217; na c z e s k i w: Jerzy Bartmiński, *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha: Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2016, s. 60–76].

Przegląd badań nad stereotypami od Waltera Lippmanna (1922), poprzez polską szkołę etnologiczną (Znanięcki, Chałasiński, Bystroń) i frazeologiczną (Lewicki), po współczesne ujęcia niemieckie i amerykańskie, ze szczególnym uwzględnieniem prac Uty Quasthoff i Hilarego Putnama. Autor ukazuje próbę stworzenia własnej typologii stereotypów (topiki, formuły, idiomy). [JB]

162. *Kolęda i jej odmiany gatunkowe*, [w:] *Kolędowanie na Lubelszczyźnie*, red. Jerzy Bartmiński, Czesław Hernas, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 1986 [„Literatura Ludowa”, ogólnego zbioru rocznik 25. za rok 1981], s. 78–184.

W artykule scharakteryzowane zostały odmiany gatunkowe kolęd według kryterium intencjonalnego, dające podstawę do wydzielenia trzech typów kolęd: (I) kolędy noworoczne (życzące, dunajowe) związane z obrzędowym obchodzeniem domów z życzeniami w okresie Nowego Roku (nowe lato); (II) kolędy bożonarodzeniowe: przedstawiające zdarzenia związane z narodzeniem Jezusa, witające (pochwalne, adorujące) i interpretujące sens przedstawionych zdarzeń (refleksyjne, teologiczne); (III) kolędy przystosowane do nowych sytuacji towarzyskich (parodie kolęd) i społecznych. Kolędy życzące łączą się z funkcjami magiczno-agrarnymi i zalotnymi, ich poetyka czerpie z zasobu najbardziej tradycyjnej symboliki ludowej. Kolędy bożonarodzeniowe są kolędami w popularnym rozumieniu tego słowa, tzn. pieśniami o narodzeniu Jezusa Chrystusa. Kolędy przetworzone, przystosowane do nowych okoliczności, modelują aktualną sytuację na wzór sytuacji biblijnej lub sytuacji święta. W części materiałowej podano zapisy tekstowe i melodie 98 kolęd wybranych z nagrań zgromadzonych w Archiwum Etnolingwistycznym UMCS (80), MWL (13) i KUL (3). [JB]

163. „Wszystko się zmieniło, jak nigdy nie było”, [w:] *Kolędowanie na Lubelszczyźnie*, red. Jerzy Bartmiński, Czesław Hernas, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 1986 [„Literatura Ludowa”, ogólnego zbioru rocznik 25. za rok 1981], s. 5–10.

Autor podejmuje próbę syntetycznej charakterystyki całego bogatego repertuaru bożonarodzeniowego zebranego w zbiorowym tomie *Kolędowanie na Lubelszczyźnie*. Podkreśla – nawiązując do szkicu Jacka Salija o ludowej teologii Bożego Narodzenia – że fenomen zwany kolędowaniem łączy w sobie elementy chrześcijańskie i ogólnokulturowe, przedchrześcijańskie, o pogańskiej proveniencji. W czasie świątecznym świat sięga po „twórczą moc”, by się odmłodzić i odzyskać pełnię życia. Przywracana jest wolność, dozwolone są przeróżne wybryki. Zawieszane są wszelkie granice, następuje zbliżenie się świata i zaświatów, przywracana jest pierwotna jedność. To, co dawne, łączy się z tym, co nowe; swojskie – z obcym (instytucjonalno-kościelnym, odległym regionalnie, narodowo); ustne – z pisanim (książkowym); to, co istnieje obecnie, nawiązuje kontakt z przyszłością; to, co ludzkie, staje się udziałem zwierząt i roślin. Neutralizacja opozycji nie idzie w nieskończoność, schodząc coraz głębiej, nie dotyka fundamentu, nie zaciera granicy między tym, co święte, żywe, a tym, co nie-święte, martwe. Nienaruszona pozostaje opozycja sacrum/profanum, następuje ekspansja jej pozytywnego członu sakralnego, tego co żywe i dobre. [SNB]

164. „Herody” lubelskie – między misterium a kolędą życzącą, [współaut.: Jan Adamowski], [w:] *Kolędowanie na Lubelszczyźnie*, red. Jerzy Bartmiński, Czesław Hernas, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 1986 [„Literatura Ludowa”, ogólnego zbioru rocznik 25. za rok 1981], s. 240–245 [w wersji zmodyfikowanej w: *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4. Lubelskie, cz. I. *Pieśni i obrzędy doroczne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo Muzyczne „Polihymnia” 2011, s. 315–319].

Autorzy na materiale widowiska ludowego „herody”, zapisanego w 22 wariantach z Lubelszczyzny, rekonstruuja podstawowy wątek dramatyczny (zbrodnia Heroda i jego śmierć) i stawiają tezę, że funkcja widowiska ewoluowała od staropolskiego dramatu liturgicznego (misterium) w stronę ludowego widowiska kolędniczego, kończącego się zalotami do panny. [JB]

165. „Bóg się szerzy”. *Przykład chrystianizacji noworocznej kolędy ludowej*, [w:] *Biblia a literatura*, red. Stefan Sawicki, Jan Gotfryd, Lublin: Wydawnictwo Towarzystwo Naukowe KUL 1986, s. 479–497 [przekład na rosyjski w Eżi Bartmin’skij, *Jazykowej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 433–449].

Tekst zawiera analizę jednej ludowej kolędy noworocznej, śpiewanej gospodarzowi w czasie tradycyjnego obrzędu kolędowania. Według autora tekst kolędy, zaczynający się w zapisie spod Lubartowa (Michałówka, 1980) od słów *A wyjdźże, wyjdźże, panie gospodarzu, Bóg się szerzy w twym podwórzu*, stanowi przykład połączenia starych elementów pogańskich z elementami chrześcijańskimi. Stare stereotypowe motywy znane z innosłowiańskich (ukraińskich, bułgarskich) świeckich wariantów tego utworu – mnożenie się bydła, wydobycie z ziemi złotej bryły, ulanie złotego kielicha, z którego pije nadobna dziewczyna z kawalerami – są w polskich wersjach tekstu modyfikowane przez wprowadzenie motywów już jednoznacznie chrześcijańskich; najważniejsza jest substytucja: ze złotego kielicha piją nie kochankowie, lecz Pan Jezus chodząc po kolędzie i Najświętsza Paniienka ze świętymi. Autor formuluje wniosek, że pod wpływem doktryny chrześcijańskiej zmianie został poddany cały pierwotny sens kolędowania noworocznego, przyjęło ono funkcję głoszenia Dobrej Nowiny o narodzeniu Zbawiciela, a to z kolei pociągało zmiany w repertuarze tekstów, a także w sposobie ich rozumienia. Refleksem starszej wizji świata jest symbolika bryły złota (jako słońca), dzikiej świni (jako zwierzęcia solarne) i jodły (jako drzewa życia), także rozumienie Boga jako dawcy bogactwa (formuła „szerzenia się Boga” objawiającego się mnożeniem zwierząt), ale już

nowy sens ma złoty kielich, a przede wszystkim finalna scena, w której „sam Pan Jezus po kolędzie” pije ze złotego kielicha – ten motyw stanowi pointę ideową całego utworu. Analiza semantyczna tekstu ujawnia mechanizmy przetwarzania w duchu religijnym słowiańskiej kolędy świeckiej, co autor traktuje jako szczegółowy przypadek szerszego procesu chrystianizacji folkloru. [SNB]

166. *Czym zajmuje się etnolingwistyka?*, „Akcent” 1986, nr 4 (26), s. 16–22 [w nieco zmodyfikowanej formie jako: *Z problemów etnolingwistyki (wybrane aspekty zagadnienia)*, „Annales UMCS” 1987, sectio FF, vol. V, s. 5–14; przedruki w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 32–39; Lidia Nepop-Ajdaczyć, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów: CWP „Uniwersytet Kijowski” 2007, s. 27–35; przekład na rosyjski w: Eži Bartmin’skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po ètnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 23–32; wersja rozszerzona po angielsku w: Jerzy Bartmiński, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009; po czesku pt. *Čím se zabývá etnolingvistika?*, tłum. Daniela Lehárová, „Slovo a smysl” 2009, R. IV, nr 8 [za 2007 r.], s. 299–309; po serbsku w wersji rozszerzonej i zmodyfikowanej w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 9–40].

Etnolingwistyka, która na gruncie polskim, ściślej: lubelskim, rozwija się intensywnie od lat 70., podejmuje program rekonstrukcji wizji świata w nawiązaniu do prac Bronisława Malinowskiego, Tadeusza Milewskiego, Anny Wierzbickiej, a także etnolingwistyki amerykańskiej (Edward Sapir, Benjamin Lee Whorf, Charles Peirce) i rosyjskiej (Wiacesław W. Iwanow, Władimir N. Toporow, Nikita I. Tołstoj, Jurij D. Apresjan, Igor Mielczuk). Za cel przyjmuje pokazanie „przyjętych w kulturze sposobów konceptualizacji i kategoryzacji rzeczy, systemów wartościowań, punktów widzenia, utrwalonych społecznie postaw wobec świata”. Etnolingwistyka chce, wychodząc od języka, docierać do człowieka, jego sposobu pojmowania świata. Jako zagadnienia szczegółowe podejmuje badanie dyferencjacji stylowej języka, gatunków mowy, kategorii językowych, słownictwa jako klasyfikatora doświadczeń społecznych. Bazą materiałową tych badań jest polszczyzna ludowa, a ich efektem będzie [jest już poniekąd, bo pierwsze zeszyty wyszły w roku 1996 i 1999] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*. Zeszyt próbny tego słownika, stanowiący *sui generis* „manifest etnolingwistyczny” wydano we Wrocławiu w roku 1980 pt. *Słownik*

ludowych stereotypów językowych, wedle opinii recenzenta, prof. Andrzeja M. Lewickiego, jest to słownik zupełnie nowego typu. [JB]

167. *Językowy obraz świata a spójność tekstu*, [współaut.: Ryszard Tokarski], [w:] *Teoria tekstu. Zbiór studiów*, red. Teresa Dobrzyńska, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1986, s. 65–81 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 59–75; *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 4. *Tekstologia*, cz. 1, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, s. 210–228; przekład na rosyjski w: Eżi Bartmin'skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 296–319].

Autorzy podejmują problem spójności semantycznej tekstu i jej zależności od założonego językowego obrazu świata (JOS). O spójności tekstu decydują nie tylko określone reguły następstwa tematycznego (T : T), lecz także przestrzeganie pewnych reguł dotyczących przypisywania tematu i rematu (relacja T : R) i reguł nałożonych na wszystkie rematy danego tekstu (relacja R : R). Autorzy omawiają cztery najbardziej charakterystyczne typy wypowiedzi, (1) teksty, w których orzekana właściwość jest cechą definicyjną tematu, tkwi immanentnie w jego znaczeniu; (2) wypowiedzi, w których część tematyczna przypisuje tematowi cechy wyraźnie mu obce, niezgodne ani z ustaloną wiedzą o świecie, ani z opartym na niej rozumieniem znaczeń leksykalnych; (3) teksty o charakterze metaforycznym; (4) teksty, dla których interpretacja semantycznej spójności związanej z relacją T : R musi przywoływać jakiś odrębny JOS. Autorzy przyjęli, że relacja między tekstem językowym a obrazem świata zawartym w tekście jest taką samą relacją, jak relacja między obiektem modelującym a modelowanym. JOS jest to „pewien zespół sądów mniej lub bardziej utrwalonych w języku, zawartych w znaczeniach wyrazów lub przez te znaczenia implikowanych, który orzeka o cechach i sposobach istnienia obiektów świata pozajęzykowego” (s. 72). Istnieją standardowe JOS-y, tj. takie językowe obrazy świata, które są zawarte i utrwalone w języku, a wynikają z codziennej potocznej wiedzy o świecie. Istnienie standardowego JOS zakłada możliwość istnienia również JOS-ów niestandardowych. Niestandardowy JOS jest bardzo silnie uzależniony od wyznaczników stylowych i gatunkowych tekstu. [BZ/JB]

168. *Betlejem po polsku. O kolędach i kolędowaniu w Polsce*, „Tygodnik Powszechny” 1987, nr 51/52, s. 6–7 [fragment jako posłowie w: *Kolędy polskie*, wybór i opracowanie Jerzy Bartmiński, Roch Sulima, wstęp Roch Sulima, posłowie Jerzy Bartmiński, Warszawa: Ludowa

Spółdzielnia Wydawnicza 1991, s. 164–176; przekład na angielski pt. *Polish Christmas Carols and Their Cultural Context*, „Slavic and East European Journal” 1990, Albany USA vol. 43, nr 1, s. 83–97; przedruk polskiej wersji: „Tygodnik Powszechny” 3.11.2021, wyd. spec., s. 64–69].

Kolęda jest kluczem do polskiej kultury, obyczaju i mentalności. Łączy kulturę współczesną z tradycją wieków minionych. W harmonijną całość łączą się w niej różne środki wyrazu artystycznego, z których najważniejsze jest słowo. Istotną rolę odgrywa w kolędzie także muzyka. Kolęda jest tekstem ściśle związanym z określoną sytuacją. Stanowi część misterium bożonarodzeniowego. Jednym ze znaczeń słowa *kolęda* jest ‘podarunek, dar’. Podarunek był bardzo ważnym elementem scenariusza świętowania Bożego Narodzenia. Obowiązywała ludowa zasada wzajemności *do ut des* (daję, abys i ty dał). W kolędzie dokonuje się synteza kultur: ludowej i chrześcijańskiej. Słowo *kolęda* dawniej miało znaczenia: ‘okres czasu’, ‘zwyczaj praktykowany w tym czasie’, ‘dar dawany w czasie obrzędu’ i ‘pieśń towarzysząca obrzędowi’. W XVI w. kolędy, będące świeckimi pieśniami obrzędowymi, śpiewano na Nowy Rok. Sądzono, że w nich Bóg mówi do ludzi. *Kolędq* zaczęto nazywać pieśń bożonarodzeniową dopiero na początku XIX w. Teksty kolęd życzących zostały schryścianizowane, natomiast pastorałki i kolędy ludowe są przejawem folkloryzacji chrześcijaństwa. [AgB]

169. „*Co się myśli to się przysni*”. *O interpretacji obrazów w senniku ludowym*, „Polska Sztuka Ludowa” 1987, nr 1–4, s. 121–124.

W senniku ludowym, opartym na przekazie ustnym i poświadczonym wieloma wariantami, wykładanie snów nie jest czysto umowne. Między obrazami sennikowymi a ich interpretacją w wykładni istnieje wyraźny związek, oparty na zasadach: (1) pełnej tożsamości obrazu i wykładni, (2) metonimii, tj. styczności przestrzennej, czasowej lub myślowej, (3) podobieństwa językowego, (4) podobieństwa treściowego oraz na (5) zasadzie kontrastu i (6) uogólnienia cech obrazu i wykładni. Na konkretne efekty zastosowania zasad w odniesieniu do określonych obrazów decydujący wpływ ma język z jego charakterystykami przedmiotów i zdarzeń, utrwalonymi w postaci szeroko rozumianych znaczeń słów. [SNB]

170. *Dwie wersje tekstu pieśni ludowej: meliczna i recytacyjna*, „Pamiętnik Literacki” 1987, z. 2, s. 185–206 [wersja w języku angielskim pt. *On Melic and Declamatory Versions of Folk Songs*, w: *Russian Verse Theory. Proceedings of the 1987 Conference at UCLA*, ed. by Barry P. Scherr and Dean S. Worth, Columbus, Ohio: Slavica Publishers, 1989, s. 57–80].

Autor porównuje polskie teksty śpiewane i mówione z Lubelszczyzny, aby wydobyć te właściwości tekstu pieśni ludowej, które służą zwiększeniu „śpiewności” tekstu językowego. Materiał badawczy – 1000 pieśni ludowych i teksty mówione (pochodzące od tych samych osób) – został zebrany w latach 1962–1970. Wersja mówiona i wersja śpiewana tekstu tej samej pieśni różnią się od siebie. W śpiewie tekst podlega przekształceniom, przystosowuje się do melodii i rytmu. Efektem tych transformacji jest meliczna wersja tekstu. Transformacja meliczna obejmuje płaszczyznę składniową, leksykalną i fonetyczną. Polega ona na: zastosowaniu powtórzeń określonych członów tekstu, na dodaniu interiekcji (np. *oj, da dana*), zmianach w zakresie fonetyki tekstu. Powtórzenia występujące tylko w wersji śpiewanej autor nazywa *repetycjami*, a powtórzenia zachowujące się w recytacji – *reduplikacjami*. Interiekcje dzieli na prymarne, zwane *przyśpiewami* (typu *hej*), i sekundarne (typu *matulu moja*). W śpiewie występuje tendencja do dyftongizacji samogłosek (prejotacja i postjotacja) i neutralizacji ich barwy. Inną cechą tekstu śpiewanego na płaszczyźnie fonetycznej jest uniezależnienie się jednostek językowych od kontekstu. Autor omawia zjawisko transakcentacji melicznej. W śpiewie akcenty tekstu językowego są podporządkowane melodii. [AgB]

171. *Ojczyzna. Projekt fragmentu hasła do słownika aksjologicznego*, [w:] *Co badania filologiczne mówią o wartości. Materiały z sesji naukowej 17–21 listopada 1986 r.*, t. 2, red. Andrzej Bogusławski, M. Krzysztof Byrski, Zbigniew Lewicki, przy współpracy Janusza Krzywickiego, Warszawa: Uniwersytet Warszawski 1987, s. 133–168.

Zdaniem autora pełna definicja pojęcia *OJCZYZNY* nie może być ograniczona do cech kategoryjalno-semantycznych. Powinna uwzględniać wszystkie cechy ustabilizowane, odpowiednio do wymogów definicji kognitywnej. Autor przedstawia fragment hasła *ojczyzna* do słownika aksjologicznego. *Ojczyzna* w polskim rozumieniu jest: (1) matką, królową, Matką Boską, kobietą, kochanką i osobą, (2) miejscem: (I) domem, gruntem, miejscowością, rodzinną okolicą, regionem, krajem, światem, (II) miejscem: pochodzenia, przebywania, własności, przywiązania uczuciowego, oparcia życiowego, dobrobytu, przeznaczenia, (3) wspólnotą ludzi, (4) społeczną instytucją obejmującą: państwo, język, religię i kulturę, (5) ideą, myślą, programem (etycznym, politycznym, społecznym), (6) syntezą składników 1–5. [AgB]

172. *Z ruska po polsku łagodniejsza mowa, czyli o języku folkloru na pograniczu polsko-ukraińskim*, „Akcent” 1987, nr 3 (29), s. 84–92 [przedruk: pt. *O języku folkloru na pograniczu polsko-ukraińskim*, [w:]

Dzieje Lubelszczyzny, t. 6. *Między Wschodem a Zachodem*, cz. 4. *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*, Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe 1992, s. 141–153; ponownie w: *Na pograniczu narodów i kultur. Polska – Europa – Ameryka*. Wstęp i suplement Bogusław Wróblewski, wybór i opracowanie Bogusław Wróblewski i Łukasz Janicki, Czytelnik – Warszawa, Wschodnia Fundacja Kultury „Akcent” – Lublin, s. 229–242].

Pogranicze polsko-ukraińskie jest miejscem, w którym spotykają się dwa języki i dwie kultury, co pozwala z dużą wyrazistością obserwować zarówno tendencje do kontrastowania, jak i przenikania, akceptacji i asymilacji. Folklorysty zapisali wiele tekstów mieszanych językowo. Kontakty języków i kultur prowadziły do: (1) włączania obcojęzycznych tekstów do własnego repertuaru na zasadzie „cytatu”; (2) pełnego przyswojenia tekstu i jego przekładu na własny język etniczny; (3) podtrzymywania pod wpływem sąsiada tekstów dawnej wspólnej tradycji; (4) tworzenia tekstów mieszanych i makaronicznych; (5) uformowania swoistego repertuaru środków językowych, genetycznie będących zapożyczeniami, ale funkcjonujących konwencjonalnie w celach stylistycznych (jako ozdobniki). Każde z tych zjawisk autor ilustruje przykładami. Ślady mieszanej językowo twórczości ludowej można na tych terenach odnaleźć jeszcze po II wojnie światowej. Są one kontynuacją tzw. poezji polsko-ruskiej. Autor przywołuje zapisy Kolberga oraz własne. Następnie, posługując się wprowadzonym przez M. Pełczyńskiego odróżnieniem makaronizmu (gdy dwujęzyczne słownictwo jest poddane jednemu systemowi gramatycznemu) od melanzu (gdy dwujęzyczności słownictwa odpowiada dwujęzyczna fonetyka i gramatyka), opisuje przykłady melanzu polsko-ruskiego obecne w żywym folklorze. [JSz]

173. *Słownik ludowych stereotypów językowych. Założenia ogólne*, „Etnolingwistyka” 1, 1988, s. 11–34 [zmodyfikowana wersja tekstu z roku 1980 pt. *Założenia teoretyczne Słownika*, zob. poz. 153; przedruk w: *Profilowanie pojęć. Wybór prac*, zestawił Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, s. 18–47; Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 112–124].

Autor omawia podstawowe założenia *Słownika ludowych stereotypów językowych*, nad którym prace podjęto w roku 1976 w Zakładzie Języka Polskiego na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Zasadniczym celem słownika, odpowiednio do celów etnolingwistyki, jest odtworzenie ludowego obrazu świata leżącego u podstaw języka i przywoływanego jako substrat

informacyjny, obrazu stanowiącego podstawę procesu komunikacji językowej i kulturowej. Słownik oparty będzie na dostępnej w druku dokumentacji polskiej kultury ludowej (w tym zwłaszcza folkloru i gwar), a także na materiałach specjalnie zebranych w terenie. Autor omawia kolejno: budowę artykułu hasłowego, układ haseł (tematyczny, nie alfabetyczny), treść i formę eksplicacji, układ zdań definiujących, źródła. Wykorzystywane będą w nim następujące grupy źródeł: (1) opublikowane zapisy tekstów folkloru w całej ich różnorodności gatunkowej, (2) zapisy dialektologiczne w postaci słowników i monografii gwarowych, a także potocznych rozmów i opowiadań, (3) źródła etnograficzne dotyczące wierzeń i praktyk ludowych, (4) materiały z zakresu folkloru, gwar oraz wierzeń i praktyk, zebrane współcześnie w terenie. Zarys koncepcji słownika został zaprezentowany w zeszycie próbnym *Słownika ludowych stereotypów językowych*, Wrocław 1980. [ŁT/JB]

174. *Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji*, [w:] *Konotacja*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1988, s. 169–183 [przedruki w: *Profilowanie pojęć. Wybór prac*, zestawił Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, s. 75–89; Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 42–51; Lidia Nepop-Ajdaczyć, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów: CWP „Uniwersytet Kijowski” 2007, s. 57–67; przekład na r o s y j s k i w: Eži Bartmin’skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 55–67; na a n g i e l s k i w: Jerzy Bartmiński, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 67–75; na s e r b s k i w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 93–106; na c z e s k i w: Jerzy Bartmiński, *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková; doslov James Underhill, Praha: Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2016, s. 83–92].

Autor w nawiązaniu do prac H. Putnama i A. Wierzbickiej, wychodząc od doświadczeń w pracy nad słownikiem etnolingwistycznym, wprowadza pojęcie „definicji kognitywnej”. Termin *konotacja* używany jest przez autora jako synonim treści znaczeniowej, intensji, do której włącza zarówno cechy „kryterialne”, jak i charakterystyczne, stereotypowe. Definicja kognitywna uchyla klasyczny postulat ograniczania opisu znaczenia do wskazywania tylko

cech koniecznych i wystarczających, opiera się na założeniu, że celem definicji jest „zdanie sprawy ze sposobu pojmowania przedmiotu przez mówiących danym językiem”, tj. utrwalonej społecznie i dającej się poznać poprzez język wiedzy o świecie, kategoryzacji, charakterystyki i wartościowania jego zjawisk. Różnice w stosunku do definicji taksonomicznych podawanych w akademickim *Słowniku języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego zostały pokazane na przykładzie *deszczu i strzygonia* (ludowego demona). Autor wymienia cztery podstawowe cechy definicji kognitywnej: odwołanie do świadomości potocznej, a nie wiedzy naukowej; odwzorowywanie cech przedmiotu „typowego” (w nawiązaniu do koncepcji E. Rosch); operowanie sądami o przedmiocie, a nie abstrakcyjnymi cechami z „check listy”; fasetowe uporządkowanie zdań definiujących. [JB]

175. *„Niebo się wstydzi”. Wokół ludowego pojmowania ładu świata*, [w:] *Kultura, literatura, folklor. Prace ofiarowane Profesorowi Czesławowi Hernasowi w sześćdziesięciolecie urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. Marek Graszewicz, Jacek Kolbuszewski, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza 1988, s. 96–106 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 133–140].

Autor przywołuje ustalenia Williama Thomasa i Floriana Znanieckiego na temat wyobrażeń i wierzeń religijnych chłopca polskiego i rekonstruuje globalną wizję świata utrwaloną w kulturze tradycyjnej i języku ludowym. Twierdzi, że u podstaw tradycyjnej wizji świata leży uczucie bezpośredniej jedności z wszechświatem, przekonanie, że kosmos jest żywym organizmem, którego naturalną częścią są ludzie oraz że człowiek pozostaje w intymnym związku ze światem pozaludzkiem. Związek ten rozciąga się na wszystkie sfery dostępne człowiekowi i na zasadzie partnerstwa z człowiekiem – dostępne całemu otaczającemu światu. Formułuje dziewięć tez: (I) Kosmos żyje tak, jak roślina, zwierzę, człowiek i jest ożywiany przez współdziałanie pierwiastka żeńskiego (ziemia) i męskiego (niebo). (II) Rytm kosmosu wyznacza rytm człowiekowi i grupie ludzkiej. (III) Ład kosmiczny jest prototypem ładu społecznego, ludzkiego. (IV) Kosmos jest życzliwy człowiekowi. (V) Człowiek rozmawia z kosmosem. (VI) Człowiek poprzez różne obrzędowe praktyki pomaga zwyciężać słońcu, odradzać się życiu, trwać światu. (VII) Kosmos jest wielką wioską. (VIII) Ciało człowieka jest obrazem kosmosu. (IX) Ziemia jest moralnie wrażliwa, oburza się na zbrodnię popełnioną na jej powierzchni. [SNB]

176. *Kryteria ilościowe w badaniu stereotypów językowych* (cz. 2), „Biuletyn PTJ” 1988, t. 41, s. 91–104 [przedruk w: *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 72–84].

Autor referuje polskie opracowania stereotypów oparte na badaniach ankietowych (W. i K. Pisarków, A. Kapiszewskiego) i stawia pytanie o próg statystycznej istotności wskazań, od którego można uznać, że cecha jest składnikiem stereotypu. Akceptuje metodę dyferencjału semantycznego Ch. Osgooda i przedstawia jej zmodyfikowaną wersję na przykładzie *lekarza i naukowca*. Modyfikacja polegała na poprzedzeniu badań wstępnym eksperymentem skojarzeniowym, który pozwolił ustalić listę cech semantycznie łączliwych z badanym przedmiotem, np. leniwy – pracowity, postępowy – konserwatywny; po drugie – na lingwistycznej interpretacji Osgoodowskiej skali siedmiopunktowej, przez nawiązanie do stopniowania przymiotnika (dla celów obliczeniowych przyporządkowano stopniom wartości liczbowe). Metoda ta eliminuje wewnętrzne sprzeczności w opisie treści stereotypu, pozwala też uwzględnić siłę związku między daną cechą a nazwą, a także stwarza podstawę do porównania ze sobą konotacji różnych nazw. Jako istotne ograniczenia metody opartej na dyferencjale semantycznym Osgooda autor traktuje sztuczność w konkretnych zestawieniach cech i nieustalenie progu statystycznej istotności wskaźników ilościowych. Dlatego postuluje badanie korelacji danych ilościowych z kategoriami jakościowymi z wynikami badania derywatów, frazeologizmów, wynikami testu semantycznego z *ale*, np. *To Szkot, ale jest hojny*. Na koniec stwierdza, że niska statystyczna ranga cechy nie wyklucza jej przynależności do stereotypu, bowiem dla stereotypu istotne jest myślenie nie w kategoriach ilości, lecz reprezentatywności (*Każdy prawdziwy/typowy X jest...*). [UMB]

177. *Z problemów systematyki polskiej pieśni ludowej*, [współaut.: Jan Adamowski], [w:] *Z problemów badania kultury ludowej*, red. Tadeusz Kłak, Katowice: Uniwersytet Śląski 1988, s. 49–75.

Autorzy zajmują się problemami systematyki, która odpowiadałaby zarówno na zapotrzebowanie naukowe, jak praktyczne. Powinna służyć orientacji w zasobach materiału oraz określeniu tych właściwości utworów folkloru, które są warunkiem ich poprawnej analizy i interpretacji. Autorzy podkreślają przydatność do celów semantyki terminologii ludowej. W terminologii ludowej nazwy utworów nawiązują do sytuacji wykonania (*kolęda podokienna*), do typowych dla całych grup utworów refrenów (*danajki, łolomy*) lub do aktów mowy (*bajka* od *bajać*, *pieśń* od *pieć*). Następnie autorzy dają przegląd klasyfikacji polskich pieśni ludowych oraz przedstawiają koncepcję nowej

systematyki. Najważniejsze ustalenia tej koncepcji (wyłożone wcześniej w artykule J. Bartmińskiego, *Założenia deskryptorowej systematyki tekstów folkloru*, „Literatura Ludowa” 1979, nr 4–6, s. 3–10, zob. poz. 152) są następujące: (1) podstawową jednostką systematyki jest tekst wraz z melodią i informacja o sytuacji wykonawczej, (2) tekst podlega opisowi ze względu na cztery zespoły kryteriów: (a) porządkowe i zewnętrzne: incipit, źródło, rok i miejsce zapisu, sposób zapisu, zbieracz; (b) pragmatyczne: wykonawca, związek tekstu z sytuacją; (c) strukturalno-tekstowe: temat i wewnętrzna intencja tekstu, postacie, forma podawcza, budowa wierszowa, słowa kluczowe; (d) strukturalno-muzyczne: tonalność, melodyka, metrum muzyczne. [JB]

178. *The oral/written opposition and the Polish folklore of today*, [w:] *Usmeno i pisano/pismeno u kniževnosti i kulturi*, red. Svetazar Petrović, Novi Sad 1988, s. 217–225 [przekład na polski: *Opozycja ustności i literackości a współczesny folklor*, „Literatura Ludowa” 1989, nr 1, s. 3–12; przedruk w: *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 2. *Warianty języka*, red. Jerzy Bartmiński, Joanna Szadura, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003, s. 90–95; przedruk części pt.: *Opozycja ustności i literackości*, w: *Antropologia słowa. Zagadnienia i wybór tekstów*, oprac. Grzegorz Godlewski, Andrzej Mencwel, Roch Sulima, wstęp i red. Grzegorz Godlewski, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2003, s. 430–434; przekład na rosyjski w: *Eži Bartmin'skij, Jazykovej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 382–392].

Ustność, tradycyjnie uznawana za dystynktywną cechę folkloru – według autora – to pojęcie wielotreściowe, zespół cech prostych występujących w różnym natężeniu i kombinacjach, spośród których tylko jedna (1) ma charakter kategoryjny, klasyfikujący, pozostałe zaś mają charakter typologiczny (2–6). Cechy, które tworzą opozycję ustny/pisany, to: (1) dźwiękowość; (2) dialogowość, polegająca na istnieniu dynamicznej relacji partnerskiej „ja – ty”, manifestująca się w doraźnej, „tu i teraz”, przemienności ról nadawcy i odbiorcy; (3) teatralność i gestyczność (obecność subkodu somatycznego; behawioralny charakter tekstu mówionego); (4) obecność subkodu prozodycznego; (5) sytuacyjność („kontekstualność”; silne uwikłanie mowy w bliskie relacje przestrzenne i ogólnie rozumiane okoliczności komunikowania – elementy sytuacji przenikają do tekstu słownego jako jego prepozycja); (6) obecność specyficznych wyrażen i struktur gramatycznych. Zdaniem autora opozycja oralności/literackości daje podstawę do mówienia o nich jako biegunach, ku którym ciążyą konkretne wypowiedzi, nie daje zaś podstawy do przeprowadze-

nia ostrej granicy między tekstami ustnymi i tekstami literackimi (pisanymi). W praktyce wypowiedzi mogą mieć charakter mieszany, np. list pomimo pisemnej formy silnie ciąży ku modelowi tekstu ustnego, a ballady czy bajki folklorystyczne pomimo swej ustnej formy silnie ciężą ku modelowi tekstów literackich. Granica pomiędzy ustnością a literackością jest otwarta zarówno typologicznie, jak i historycznie. Proces dyferencjacji kultury ustnej i ustno-pisanej, który dokonał się w europejskich kulturach narodowych w średniowieczu, obecnie – zdaniem autora – dokonuje się we współczesnej kulturze ludowej w Polsce. [MNB]

179. *La collection dans la structure thématique du texte oral*, [w:] *Tekst ustny – texte oral. Struktura i pragmatyka – problemy systematyki – ustność w literaturze*, red. Maciej Abramowicz, Jerzy Bartmiński, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1989, s. 77–102 [przekład na polski: *Kolekcja w strukturze tematycznej tekstu ustnego*, w: *Tekst w kontekście. Zbiór studiów*, red. Teresa Dobrzyńska, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich 1990, s. 155–174.]

Struktura tekstu pozostaje w bezpośrednim związku ze strukturą znaczenia (konotacji) słowa. W tekście znaczenie słowa podlega aktualizacji i ujawnia istotne właściwości swojej struktury semantycznej. Autor odnosi tę tezę do prezentowanych w artykule tekstów ustnych, w których strukturze dużą rolę odgrywają kolekcje, czyli zespoły przedmiotów współwystępujących w jednym miejscu i czasie oraz partycypujących w jednym zdarzeniu w jednakowy sposób. Elementy zespołu uzupełniają się wzajemnie w ramach większej całości. Kolekcja może być *zamknięta* (np. rodzina) lub *otwarta* (np. ubranie), *przedmiotowa* (np. krajobraz, dom) lub *zdarzeniowa* (np. żniwa). Autor przedstawia zasady budowania kolekcji oraz rozważa ich udział w strukturze tekstu. Kolekcje wprowadzane w pozycje tematyczne czynią tekst spójnym nawet bez jawnych nawiązań. Kolekcja ma wyróżniającą ją nazwę, która jest hiper-tematem całej sekwencji zdań i całego tekstu. Kolekcje mogą występować także w pozycji rematycznej. Mechanizm działania kolekcji polega na podziale całości na części, przy czym wprowadzenie jednego składnika kolekcji otwiera pole dla wprowadzenia kolejnego składnika. Sposób segmentacji zespołu na składniki i ich uporządkowanie pozostaje w związku z intencją komunikatywną przekazu. Autor rozważa możliwość wykorzystania pojęcia kolekcji do opisu tematu tekstu w ramach koncepcji derywacji tematycznej Daneša. [JB]

180. *Językowe sposoby porządkowania świata. Uwagi na marginesie biłgorajskich relacji o kosmosie*, „Etnolingwistyka” 2, 1989, s. 49–58 [prze-

druk w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 22–31].

Artykuł jest komentarzem do materiału zapisanego w 1984 roku podczas dwóch wypraw badawczych w okolicy Biłgoraja, podjętych w zespole studentów i pracowników UMCS. Ów materiał ma postać jednolitych tematycznie tekstów o kosmosie, w których jednak widać kontrastowe konceptualizacje tych samych obiektów, pochodzące z różnych epok i różnych kultur. Autor stara się odpowiedzieć na pytanie o możliwość przeprowadzenia rekonstrukcji „ludowej wizji świata i człowieka” na podstawie zróżnicowanych źródeł współczesnych i proponuje po pierwsze – rozróżnić dwa typy informatorów: jeden o świadomości naiwnej, drugi – refleksyjnej. Odpowiednio do tego rozróżnienia wskazuje różne formuły metatekstowe (opertyory tekstowe), które służą komentowaniu przekazów. W przypadku informatora refleksyjnego są to formuły prawdziwościowe (*to jest faktycznie prawda, rzekomo* itp.), przyporządkowane im formuły testimonialne (*słyszałem, jak moja mama kiedyś opowiadali* itp.). Autor zestawia też listę stosowanych w opowieściach potocznych czasowników illokucyjnych typu: *twierdzo, pytają się, przepowiadają* itp. [ŁT/JB]

181. *Projekt i założenia ogólne słownika aksjologicznego*, [w:] *Język a kultura*, t. 2. red. Jerzy Bartmiński, Jadwiga Puzynina, Wrocław: Wydawnictwo CPBP 08.05 „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe i percepcja” 1989, s. 293–315; wyd. 2. *Język a kultura*, t. 2. *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, red. Jerzy Bartmiński, Jadwiga Puzynina, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1991, s. 197–209 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 214–225; przekład na rosyjski w: *Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике*, Moskwa: Indrik 2005, s. 115–130].

W tekście zaprezentowano koncepcję *Polskiego słownika aksjologicznego* (PSA), którego realizacji podjął się zespół lubelski po konferencji w Nieborowie (1985) w ramach umowy z wrocławskim biurem problemu węzłowego „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe i percepcja”. Opracowanie ma przynieść językową rekonstrukcję polskiego świata wartości na materiale leksykalnym, metodami współczesnej semantyki językoznawczej. Ma mieć formę słownika nazw wartości istotnych dla kultury narodowej. W pracach nad PSA język będzie traktowany jako informator o wartościach, a więc od strony jego funkcji poznawczych. Podstawową jednostką opisu będą wyrazy

(nazwy wartości) z całym bogactwem ich znaczeń. PSA będzie słownikiem językoznawczym, jednak pod pewnymi względami zbliży się też do słownika encyklopedycznego. Punktem wyjścia będzie współczesny język polski, ale zasięgiem chronologicznym obejmie przynajmniej 200 ostatnich lat historii Polski. Jako istotne dla kształtu słownika i organizacji prac nad nim, autor wysuwa trzy kwestie: listy haseł, kanonu źródeł i modelu artykułu hasłowego. W PSA powinny się znaleźć różne grupy słownictwa aksjologicznego: nazwy wartości moralnych i estetycznych (*dobro, zło, piękno, brzydota, prawda, fałsz*); nazwy wartościowanych postaw ogólnoludzkich (*miłość, nadzieja, rozpacz*); nazwy stanów i sytuacji społecznych (*wolność, niewola, tolerancja*); nazwy zachowań indywidualnych i zbiorowych (*rewolucja, walka, praca*); nazwy zbiorowości ludzkich (*naród, rodzina*); nazwy instytucji politycznych, społecznych i kulturowych (*państwo, kościół, język*); nazwy osób i rzeczy, które są nosicielami wartości i stają się wartościami w odczuciu zbiorowym (*matka, ojciec, dziecko, dom, chleb, pieniądz*); nazwy przedmiotów traktowanych jako symbole wartości (*krzyż, orzeł*). Badaniu będą podlegały: współczesna świadomość językowa oraz współczesne teksty ustne (zbierane drogą wywiadów i ankiet), a także źródła drukowane (publicystyka polityczno-społeczna, eseistyka moralno-filozoficzna, programy partii politycznych i organizacji społecznych, konstytucje, mowy poselskie, kazania i listy duszpasterskie, teksty literatury popularnej, pamiętniki i listy, poezja i proza literacka). Opracowanie hasła powinno dać wgląd w całe bogactwo cech semantycznych, składających się na konotację wyrażenia, podobnie jak to przyjęto na użytek SSiSL (zapis cech semantycznych w postaci zdań definiujących, grupowanych w kategorie semantyczne (fasety, aspekty), wprowadzenie cytatów). [SNB]

182. *Kolędy na pograniczu polsko-ukraińskim*, [współaut.: Michał Łesiów], [w:] *Chrześcijański wschód a kultura polska*, red. Ryszard Łużny, Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1989, s. 229–251.

Na pograniczu polsko-ukraińskim funkcjonują podobne do siebie, choć językowo różne kolędy: noworoczne i bożonarodzeniowe. W polskiej tradycji kolędy bożonarodzeniowe były bardziej liczne i rozprzestrzeniały się na tereny ukraińskie i białoruskie. Kolędy noworoczne z kolei zachowały się zdecydowanie lepiej u Słowian wschodnich niż zachodnich. Cofanie się kolęd noworocznych w Polsce dokonało się pod naciskiem kościelnego repertuaru bożonarodzeniowego, ich relikty odnaleźć można jeszcze na pograniczu wschodnim, i to w dużym stopniu dzięki wpływowi sąsiadów. Sprzyjał temu m.in. zwyczaj wspólnego (do wybuchu II wojny światowej) spędzania świąt

Bożego Narodzenia i Nowego Roku przez ludność polską i ukraińską i kołędowania w obydwu językach. [JSz]

183. *Jak biegną drogi ojczyzny? „Ethos”* 1989, nr 5 (1), s. 165–171 [przedruk w: *Z Karolem Wojtyłą myśląc Ojczyzna*, red. Wojciech Chudy, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2002, s. 41–49; Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 169–174.]

W ramach redakcyjnego cyklu komentarzy do poematu Karola Wojtyły *Myśląc Ojczyzna*, autor analizuje implikacje wyrażenia „drogi Ojczyzny”, pokazując obecność w polskim społecznym pojmowaniu ojczyzny trzech wymiarów: lokalistycznego, wspólnotowego i aksjologicznego. Funkcje dynamizujące, kreatywne w pojęciu ojczyzny pełni sfera wartości, wymiar aksjologiczny. [JB]

184. *Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin 1990, s. 109–127 [przedruk w: *Profilowanie pojęć. Wybór prac*, zestawił Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, s. 90–108; Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 76–88; przekład na r o s y j s k i w: Eži Bartmin'skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskva: Indrik 2005, s. 87–104; na a n g i e l s k i w: *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 76–87; na c z e s k i p t. *Úhel pohledu, perspektiva, jazykový obraz světa*, „Studie z aplikované lingvistiky”, 2010/1, s. 111–130].

Autor omawia pojęcie punktu widzenia i perspektywy, rozwijając koncepcję „definicji kognitywnej”. Uznaje, że językowy obraz świata jest interpretacją (a nie odbiciem) rzeczywistości dokonywaną przez mówiących, a zawartą w gramatyce i słowniku. Proponuje wprowadzenie do opisu językowego obrazu świata dwu skorelowanych ze sobą językowo-kulturowych pojęć porządkujących: podmiotowego punktu widzenia i przedmiotowej perspektywy (zespołu aspektów tworzących strukturę kognitywną przedmiotu). Punkt widzenia decyduje o kategoryzacji i wyborze cech orzekanych o przedmiocie (implikuje więc orzekaną strukturę kognitywną przedmiotu) i jego językowej interpretacji. Na przykład *blawatek* interpretowany (z jednego punktu widzenia) jako ‘kwiat’ musi być definiowany ze względu na: wygląd, zapach, kolor itp., interpretowany (z innego punktu widzenia) jako ‘chwast’ – ze względu na: wygląd i sposób identyfikacji, szkodliwość, sposób likwidacji itp. Na przykładzie nazw

'żrenicy oka' autor wyróżnia punkty widzenia: fizykalistyczny, funkcjonalny, społeczno-kulturowy. [JB]

185. *Szczodry wieczór – szczedryj weczir. Kolędy krasiczyńskie jako zjawisko kultury pogranicza polsko-ukraińskiego*, [w:] *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 1. *Studia z dziejów chrześcijaństwa na pograniczu etnicznym*, red. Stanisław Stępień, Przemysł: Południowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemysłu 1990, s. 271–284.

Autor artykułu podziela opinię Ludmiły Winogradowej o międzyetnicznym charakterze tradycji kolędniczej. Wskazuje na szereg wspólnych elementów polsko-ukraińskich wynikających z żywotności tradycji chrześcijańskiej (zespół wierzeń i wartości, zachowań oraz tekstów). Polacy i Ukraińcy zamieszkujący Krasiczyn mieli zwyczaj wspólnego świętowania Bożego Narodzenia. W obu tradycjach narodowych, polskiej i ukraińskiej, następowała folkloryzacja przekazów chrześcijańskich i równoczesna chrystianizacja folkloru, co jest szczególnie widoczne w kolędach apokryficznych zebranych w Krasiczynie w latach 1984–1988 przez autora, jego współpracowników i studentów. Procesy te są ilustrowane przykładami utworów zarówno polskich, jak i ukraińskich. [JSz]

186. *Ojczyzna w pieśniach i wierszach chłopskich*, „Polska Sztuka Ludowa” 1990, nr 3, s. 9–13 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 175–186].

Celem artykułu jest prezentacja przemian pojęcia ojczyzny na gruncie twórczości ludowej, tj. tradycyjnych pieśni ludowych oraz pisanej poezji chłopskiej, która w ostatnim czasie powraca do źródeł, do podstawowych wartości. Rozwój pojęcia ojczyzny w polskiej kulturze ludowej przebiegał inaczej niż w kulturze ogólnonarodowej. Na ludowe rozumienie ojczyzny składa się bowiem recepcja propagandy patriotycznej z końca XVIII wieku i samorzutne rodzenie się wśród chłopów poczucia wspólnoty ponadregionalnej. Przetwarzanie koncepcji narodowych w duchu chłopskiego systemu wartości i religijno-ludowej waloryzacji świata i człowieka w efekcie doprowadziło do uformowania własnego, ludowego wariantu pojęcia ojczyzny, a współcześnie znalazło swe odzwierciedlenie w koncepcji „małych ojczyzn”. Ludowe rozumienie ojczyzny jest związane z rodziną i domem, co oddaje pierwotne znaczenie wyrazu ojczyzna 'grunt i dom dziedziczony po ojcu; ojcowizna'. W dokumentacji *Słownika gwar polskich* PAN znaczenie ojczyzny narodowej dokumentowane jest rzadziej, funkcjonuje jako element uroczystego słownika patriotycznego,

jako Polska – ojczyzna narodowa. W poezji chłopskiej i w ludowej tradycji pojawia się tendencja do sakralizacji ojczyzny poprzez nawiązanie do ziemi – fundamentu chłopskiego świata, miejsca pracy i źródła życia, i wpisanie jej w szereg elementów związanych z żeńskością i macierzyństwem, co znajduje swój wyraz religijny w kulcie maryjnym. Po II wojnie światowej zdecydowanie poszerza się horyzont tego pojęcia, ojczyzna traktowana jest jako ‘ziemia mojego narodu, co jednak nie osłabia pozycji centralnego członu tego pojęcia, jakim jest dom i rodzinna okolica, czyli „mała ojczyzna”. [JSz]

187. *Miejsce hiperonimu w definicji leksykograficznej*, [w:] *Words are Physicians for an Ailing Mind*, red. Maciej Grochowski, Daniel Weiss, „Sangers Slavistische Sammlung” Bd 17, München: Verlag Otto Sagner 1991, s. 45–50 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 52–58; przekład na serbski w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 107–117].

W nawiązaniu do propozycji Hilarego Putnama (1975) i Anny Wierzbickiej (1985) autor stawia pytanie o miejsce hiperonimu w definicji kognitywnej, nastawionej na to, „jak użytkownicy języka rozumieją słowa i do czego je odnoszą”. Rekonstrukcja potocznego, obiegowego, więc relewantnego dla lingwisty – sposobu rozumienia słów prowadzi do postawienia tezy o subiektywizmie definicji już na poziomie wyboru *genus proximum* (hiperonimu), czyli kategoryzacji na etapie pierwszym. W potocznym rozumieniu *śliwka* nie jest ‘rzeczą’, lecz ‘owocem’, *blawatek* nie jest ‘rośliną’, lecz ‘kwiatem’ lub ‘chwastem’, *żyto* nie jest ‘trawą’, lecz ‘jednym z podstawowych zbóż’ itd. Autor za właściwe uznaje sięganie w definicjach nie do kategorii z poziomu najwyższego (‘rzecz’, ‘coś’), lecz respektowanie hierarchii utrwalonych w świadomości nosicieli języka. Formułuje to jako „zasadę bliskiej przyległości hiperonimu”. [JB]

188. *Odmiany a style języka*, [w:] *Wariancja w języku. III Opolskie Spotkania Językoznawcze. Szczedrzyk, 10–11.10.1989 r.*, red. Stanisław Gajda, Opole 1991, s. 11–16 [przedruk w: *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 2. *Warianty języka*, red. Jerzy Bartmiński, Joanna Szadura, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003, s. 53–58].

Terminologiczny chaos, panujący w literaturze językoznawczej dotyczącej wariantów języka, autor proponuje opanować, wprowadzając rozróżnienie „odmian” i „stylów językowych”. Style w przeciwieństwie do odmian są dla języka kategorią obligatoryjną (w każdym języku funkcjonują co najmniej dwa

style: potoczny i artystyczny). O tożsamości stylów decydują przede wszystkim wartości. Style – potoczny, artystyczny, urzędowy, naukowy – są identyfikowane przez wzajemne odniesienia do siebie, mają konwencjonalne wykładniki i sygnały językowe. W przeciwieństwie do stylów – odmiany języka są kategorią fakultatywną, podział języka na odmiany zależy od społecznych warunków komunikacji, istnienia określonych wspólnot społecznych i technik przekazu (ogólne, regionalne i środowiskowe odmiany języka; ustna i pisana odmiana języka). Odmiany nie tworzą systemu, lecz układ otwarty; nie funkcjonują dyferencjalnie. Style są wzajemnie nieprzekładalne, odmiany można wzajemnie przekładać. [UMB]

189. *Styl potoczny jako centrum systemu stylowego języka*, [w:] *Synteza w stylistyce słowiańskiej. Materiały konferencji z 24–26 IX 1990 r. w Opolu*, red. Stanisław Gajda, Opole: Wyższa Szkoła Pedagogiczna 1991, s. 33–47 [równoległa publikacja: „Poradnik Językowy” 1991, nr 1–2, s. 10–23, oraz: *Styl potoczny*, w: *Język a kultura*, t. 5. *Potoczność w języku i w kulturze*, red. Janusz Anusiewicz, Franciszek Nieckula, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1992, s. 37–54]. Wersja ostateczna pt. *Styl potoczny*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2. *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1993, s. 115–134; przedruk w: *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 2. *Warianty języka*, red. Jerzy Bartmiński, Joanna Szadura, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003, s. 156–165.

Styl potoczny, zdaniem autora, jest pierwszym i naturalnym językiem człowieka. Stanowi centrum systemu stylowego języka i bazę derywacyjną dla innych stylów. Potoczność występuje zarówno w odmianie ustnej, jak i pisanej. Dotyczy nie tylko form wyrazu, lecz tkwi w głębszej warstwie języka, w sferze znaczeń i postrzegania rzeczywistości, sięga sfery zachowań człowieka. Styl potoczny utrwała „naiwny” obraz świata, budowany z postawy zdroworozsądkowej i punktu widzenia „prostego człowieka”. Wszystko to znajduje swój wyraz w strukturze słownictwa, jego semantyce, frazeologii, derywatach, wzorcach budowy zdań i sposobach konstruowania tekstów. Słownik podstawowy w tym stylu tworzą wyrazy nazywające części ciała, rozwój i funkcjonowanie człowieka, odżywianie, dom i wyposażenie, rodzinę itp. Styl potoczny ma rejestry – neutralny i emocjonalny oraz swobodny i staranny. Podstawowe wartości stylu potocznego to: antropocentryzm i konkretność. Mechanizmy porządkujące wypowiedź potoczną bazują na kolekcji, scenariuszu i typizacji. Potoczność wchodzi w trzy podstawowe relacje, które wyznaczają jej pozy-

cję w systemie wariantów współczesnego języka polskiego: potoczność vs. poetyckość, potoczność vs. naukowość, potoczność vs. oficjalność. W refleksji nad potocznością autor wyróżnił dwie koncepcje: *opolską*, w której jest ona traktowana jako podstawowy wariant języka narodowego (co łączy się z antropologiczną koncepcją stylu) oraz *warszawską*, rozumianą stylistycznie, sytuacyjnie, pragmatycznie, a nie semantycznie. Sam opowiada się za koncepcją pierwszą. [SNB]

190. *Prawica – lewica. Sposoby profilowania pojęć*, „Poradnik Językowy” 1991, nr 5–6, s. 160–166 [równoległe jako: *Prawica – lewica. Sposoby profilowania pojęć*, „Wiadomości Uniwersyteckie” 1991, nr 4, s. 4–5; przedruk w: *Profilowanie pojęć. Wybór prac*, zebrał Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, s. 147–153; Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 201–207; przekład na r o s y j s k i w: Eži Bartmin’skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po ètnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 244–251; na a n g i e l s k i w: *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 199–203, na s e r b s k i w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 419–427; na c z e s k i w: Jerzy Bartmiński, *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha: Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2016, s. 132–138].

Na przykładzie wyrazów *prawica – lewica* autor pokazuje, jak wyznawany przez społeczeństwo system wartości oddziałuje na konotację (treść) słowa, jej wewnętrzne uporządkowanie i sposób posługiwania się tymi leksemami. Z wypowiedzi polityków i publicystów na temat prawicy i lewicy autor wydobył cechy definicyjne i połączył je w „wiązki” (fasety): wartości, przekonania, postawy wobec zjawisk społecznych, program, sposoby działania, ludzie głoszący idee. Analizowane pojęcia są przez użytkowników polszczyzny różnie profilowane, tj. ujmowane w określonej perspektywie – w ustalonym zestawieniu aspektów – odpowiednio do intencji komunikatywnych, przyjętej hierarchii wartości i punktu widzenia. Ze względu na dominujący aspekt można mówić o czterech wersjach (profilach) obu pojęć: programowym, postawowym, osobowym, aksjologicznym. [UMB]

191. *Miejsce kryterium gatunkowego w systematyce tekstów folkloru*, [współaut.: Jan Adamowski], [w:] *Folklórne žánre – archívy – katalogy. Oral literature – genres – archives – catalogues*, red. Hana Hlůšková, Eva Krekovičová, Bratislava: NU SAV 1991, s. 67–78.

Autorzy prezentują główne założenia nowej systematyki pieśni ludowych przygotowanej pod kierunkiem J. Bartmińskiego. Podkreślają, że najczęściej zasadniczym sposobem systematyki tekstów folkloru pozostaje odwołanie się do pojęcia gatunku. Akcentują wartość systematyki dokonywanej przez samych nosicieli, wykonawców. Twierdzą, że zadaniem najważniejszym jest podjęcie rekonstrukcji kryteriów, według których nosiciele folkloru wyróżniają grupy tekstów. Wśród tych zasad wymieniają: odniesienie do sytuacji wykonawczej, określenie powstałe od typowego miejsca wykonywania, nazwy mówiące o czasie wykonania, trwania i powstawania utworu, nazwy ujawniające adresata tekstu, wskazujące na intencję tekstu, utrwalające wykonawców, charakteryzujące sposób wykonania utworu oraz nazwy powstałe od typowych refrenów. Autorzy ukazują niedostatki opisu dystynktywnego tekstów folkloru. Zauważają, że analiza podstaw onomazjologicznych nazw gatunków daje podstawę do zrekonstruowania cech definicyjnych gatunku. Przedstawiają to na przykładzie nazwy *kolęda*. W zakończeniu podkreślają, że w pracach dotyczących systematyki folkloru pojęcie gatunku powinno być używane na dwa sposoby: jako hipoteza wyjściowa przez odwołanie się do praktyki kwalifikowania przez wykonawców i nosicieli folkloru, jako zhierarchizowany opis (suma) istotnych cech prostych wydobytych w trakcie analizy tekstów. [MW]

192. *Nazwiska obce na tle kontaktów językowych i kulturowych*, [w:] *Język a kultura*, t. 7. *Kontakty języka polskiego z innymi językami na tle kontaktów kulturowych*, red. Jolanta Maćkiewicz, Janusz Siatkowski, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1992, s. 9–13.

Specyfika zapożyczenia nazwisk wynika z ich nieprzekładalności, stąd nadwartościowanie poprawnej wymowy i odmiany. Autor wyróżnia sześć stopni przyswojenia nazwiska w języku polskim jako języku-biorcy: (1) cytaty, które zachowują obcą ortografię, fonetykę, nie odmieniają się i nie są aktywne derywacyjnie: np. *Henrietta Beecher-Stowe*, (2) elementy obce z zachowaną oryginalną ortografią i częściowo fonetyką, częściowo spolonizowane morfologicznie: np. imiona *René, Hans*, (3) elementy obce z zachowaną oryginalną ortografią i częściowo fonetyką, odmieniane i aktywne derywacyjnie: *Watcher, Croce, Chomsky*, (4) elementy obce zachowujące obcą pisownię, ale wymawiane z polską, odmieniane i aktywne derywacyjnie: *Darwin, Wilson*, (5) elementy

przyswojone graficznie, fonetycznie, fleksyjnie i derywacyjnie: *Klajn, Szulc*, (6) elementy przyswojone graficznie, fonetycznie, fleksyjnie i derywacyjnie, dodatkowo z wewnętrzną zmianą morfologiczną: *Anczyc, Wierzynek, Frajtak*. Większość nazwisk to nieodmienne „cytaty” oraz elementy „obce”. Tendencją współczesnego języka polskiego jest nieodmienność nazwisk, wynikająca z trudności ustalenia wzorca odmiany, konieczności chronienia mianownikowej postaci nazwiska oraz stosowania zasady wywodliwości formy mianownikowej z form przypadków zależnych. Możliwy jest odwrotny niż przyswojenie kierunek – cofnięcie asymilacji, gdy nazwisko wychodzi z obiegu (przykładem jest nadanie z powrotem hiszpańskiego brzmienia nazwiskom *Don Kichot, Don Juan*). [SW]

193. *Streszczenie w aspekcie typologii tekstów*, [w:] *Typy tekstów. Zbiór studiów*, red. Teresa Dobrzyńska, Warszawa: Wydawnictwo IBL 1992, s. 7–14 [przedruk w: *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 4. *Tekstologia*, cz. 1, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, s. 224–233].

Autor przedstawia własną lingwistyczną teorię streszczenia, różną od teorii logicznych, nastawionych tylko na tematy i nieuwzględniających tego, co na dany temat powiedziano (rematów). Założenia teorii są następujące: streszczenie jest derywatem od tekstu oryginalnego utworzonym metodą skrótu i/lub przekładu z jednego systemu pojęciowego na inny i/lub opisu metatekstowego; streszczenie uwzględnia tematyczno-rematyczny podział tekstu, zmierza do określenia tematu i rematu całego tekstu, ale wymaga sprecyzowania głębokości operacji streszczenia. Streszczenie ma określoną strukturę kognitywną, zależną od charakterystyki gatunkowej tekstu wyjściowego. Obowiązkowe są pytania o temat i remat; fakultatywne – o nadawcę-autora, odbiorcę-adresata, operacje, materiał, założenia, metody, intencje, idee. Streszczenie jako tekst jest organizowane także na własnym poziomie operacyjnym, tzn. podlega ukształtowaniu intencjonalnemu. Rozróżnia się więc streszczenia omawiające, wyjaśniające, zalecające itp., których zastosowanie zależy od przewidywań, jaki użytek ma być zrobiony ze streszczenia. Zdaniem autora dobre streszczenie zmierza do uchwycenia idei organizującej tekst oryginalny i do wydobycia jego makrostruktury semantycznej. [AnB/JB]

194. *Tekst folkloru jako przedmiot folklorystyki*, [w:] *Nowe problemy metodologiczne literaturoznawstwa*, red. Henryk Markiewicz, Janusz Sławiński, Kraków: Wydawnictwo Literackie 1992, s. 246–271 [wcześniej w: Jerzy Bartmiński, *Folklor – język – poetyka*, Wrocław: Zakład Naro-

dowy im. Ossolińskich 1990, s. 123–148; przekład na r o s y j s k i w: Eži Bartmin'skij, *Ĵazykovej obraz mira: očerki po ètnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 358–381].

Badania procesów komunikacji folklorystycznej oraz tzw. badania kontekstowe folkloru nie mogą pomijać badań rozumianego lingwistycznie tekstu jako „swoistej złożonej jednostki języka”, która ma „integralność i wewnętrzną spójność, podlega całościowej interpretacji semantycznej i ma komunikatywną samodzielność”. Równocześnie tekst folkloru współdziała z elementami przynależnymi do innych kodów semiotycznych, które wchodzą w polifoniczną strukturę komunikacji. Folklorystyka bada muzyczność, somatyczność, sytuacyjność tekstu jako immanentne cechy jego struktury. Synkretyzm, jak i dialogowość, jest wyznacznikiem ustności folkloru. Autor wprowadza pojęcie funkcji tekstu, różniące się od pojęcia intencji wewnętrznej, odpowiadające sposobom użycia tekstu; ujmuje to etykieta. Cyklizacja tekstów w procesie przekazu wskazuje na praktyki w ramach swoistych seansów wykonawczych, w czasie których jednostkowy tekst jest tylko segmentem potoku tekstowego. Aby dokonać systematyki na poziomie wariantów i wersji oraz na poziomie utworów czy gatunków, trzeba rozwiązać problem delimitacji tekstu, jego integralności i spójności, hierarchii delimitatorów, hierarchii wydzielanych jednostek. Za kluczowe zadanie folklorysty autor uważa ustalenie tożsamości nadawcy i użytkownika tekstu, jego pojmowania swojej roli, jego wizji świata, jego mentalności i systemu wartości. [AnB/JB]

195. *Wprowadzenie*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2. *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1993, s. 13–23 [w wydaniu drugim jako: *Ĵęzyk w kontekście kultury*, w: *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński, wyd. 2. popr., Lublin: Wydawnictwo UMCS 2001, s. 13–22; przekład na c z e s k i p t. *Ĵazyk v kontextu kultury*, w: Jerzy Bartmiński, *Ĵazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha: Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2016, s. 14–20].

O koncepcji tomu *Współczesny język polski*, miejscu języka w kulturze, w życiu narodu, o odmianach i stylach językowych oraz kulturowych funkcjach języka. [JB]

196. *Ludowy styl artystyczny*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2. *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński, Wrocław:

Wiedza o Kulturze 1993, s. 213–222 [przedruk w: *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński, wyd. 2. popr., Lublin: Wydawnictwo UMCS 2001, s. 223–233; przekład wersji rozszerzonej na rosyjski w: Eži Bartmin'skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po ètnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 342–357; na czeski w: Jerzy Bartmiński, *Jazyk v kontekstu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha: Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2016, s. 40–48].

Dialekty mają dwa style językowe: potoczny i artystyczny, które tworzą minimalny system stylowy, najbardziej elementarny i nieredukowalny, znany wszystkim kulturom świata. W kulturze ludowej odrębność języka poetyckiego ma charakter nie tylko funkcjonalny, lecz także strukturalny i semantyczny. Konstytutywne dla ludowego stylu poetyckiego są trzy wewnętrznie z sobą powiązane środki: powtórzenie, paralelizm i symbol, wszystkie będące sposobami realizowania zasady ekwiwalencji (sformułowanej przez R. Jakobsona). Ludowy styl poetycki ma swoiste formy językowe, znaczenia, konstrukcje składniowe i tekstowe, zawiera elementy lokalne (dialektalne i wąskogwarowe), jak też międzyregionalne i ponadregionalne. Źródła odrębności języka folkloru w stosunku do gwary wynikają z potrzeby śpiewu, rytmu i estetyzmu. [SNB]

197. *Stereotypy językowe*, [współaut.: Jolanta Panasiuk], [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2. *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1993, s. 363–387 [przedruk w: *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński, wyd. 2. popr., Lublin: Wydawnictwo UMCS 2001, s. 371–395; Lublin 2012, 2014; Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 85–105; przekład na rosyjski w: Eži Bartmin'skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po ètnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 158–187].

Autorzy traktują stereotypy jako szczególną podklasę pojęć (pojęcia potoczne), które są silnie zabarwione podmiotowo i wchodzą w skład językowo-kulturowego obrazu danej wspólnoty komunikatywnej. Uważają, że stereotyp jest nierozłącznie związany z językiem i słowem, łączy charakterystyki opisowe przedmiotu (przysłowiowe „ziarno prawdy”) z ocenami emocjonalnymi i wartościowaniem (podkreślają, że podstawowe są składniki poznawcze stereotypu, natomiast oceny emocjonalne są na nie wtórnie nakładane i nie zawsze są

negatywne). Autorzy wyróżniają cztery odmiany stereotypów: obrazy, wzory, wyobrażenia mitologiczne oraz wyobrażenia ideologiczne, w zależności od typu modalności, jaka w strukturze stereotypu dominuje. Wyodrębniają też językowe wykładniki stereotypizacji. W drugiej części artykułu podają wybrane przykłady stereotypów funkcjonujących we współczesnym języku polskim. Są to obrazy niektórych elementów kosmosu (słońce, księżyc, gwiazda, ziemia, ogień, woda, powietrze), wybrane obrazy zwierząt, ptaków i roślin, stereotypy niektórych narodowości, stereotypy mieszkańców niektórych regionów i miejscowości, przykładowe stereotypy zawodów, wybrane stereotypy ról rodzinnych, przykładowe wyobrażenia mitologiczne i ideologiczne. W podsumowaniu podkreślają, że wiedza o świecie obiektywnym jest filtrowana przez społeczną świadomość i transformowana odpowiednio do przyjętego przez społeczność systemu norm i wartości, potrzeb i postaw. Dlatego stereotypowy obraz świata jest obrazem subiektywnym. [MNB]

198. *O profilowaniu i profilach raz jeszcze*, [w:] *O definicjach i definiowaniu*, red. Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, s. 269–275 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 94–97].

Autor postuluje, by w opisie znaczenia (1) ujmować wszystkie cechy zakodowane w strukturze języka i przypisywane przedmiotowi w sposób stały (bez ograniczania się do cech „koniecznych i wystarczających”), (2) odtwarzać wewnętrzne uporządkowanie cech, zgodnie z poczuciem mówiących i odpowiadające utrwalonemu w języku „naiwnemu obrazowi świata”. Z ogółu cech utrwalonych użytkownik dokonuje wyboru i tworzy konfiguracje, będące wariantami wyobrażenia przedmiotu lub profilami pojęcia (subiektywnie zrelatywizowanymi wariantami znaczenia). Mechanizmy sterujące kreowaniem wariantów znaczenia dają się opisać za pomocą takich pojęć, jak intencja, punkt widzenia, perspektywa, postawa oraz przyjęty przez użytkownika zespół wartości. Profilowanie obejmuje: (1) wstępną kategoryzację przedmiotu, (2) dobór aspektów odpowiadających dokonanej kategoryzacji, (3) jakościowe charakterystyki przedmiotu w ramach przyjętych aspektów. Wszystkie te operacje są ze sobą ściśle powiązane. Autor prezentuje przykładowy opis znaczenia słowa *gwiazda* oraz słów z pola leksykalno-semantycznego rośliny. [AB/JB]

199. *Definicja semantyczna: czego i dla kogo?*, [współaut.: Ryszard Tokarski], [w:] *O definicjach i definiowaniu*, red. Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, s. 47–61.

Autorzy przedstawiają koncepcję definicji słownikowych. Rozwijając koncepcję definicji kognitywnej, przyjmują umiarkowane subiektywistyczne stanowisko, w którym znak językowy i skorelowane z nim znaczenie sytuują się w triadzie: użytkownik języka – znak językowy – rzeczywistość pozajęzykowa. Rozpatrują znaczenie w kategoriach interpretacji i projekcji, co wymaga odwoływania się do otaczającej rzeczywistości pozajęzykowej oraz uwzględniania człowieka jako podmiotu dokonującego językowej interpretacji czy kreacji. Na kształt semantycznej definicji wyrażenia wywiera wpływ założony typ racjonalności, określane różnymi współczynnikami: (a) typowe (prototypowe, stereotypowe) ukierunkowanie podmiotu na opisywany przedmiot, (b) stylowa i gatunkowa charakterystyka tekstu, (c) semantyczne modyfikacje znaczeniowe w tekście artystycznym. Semantyczny opis słowa jest uwikłany w trzy następujące ciągi opozycyjne: (1) trwałość lub okazjonalność ujawnianych cech semantycznych, (2) zamkniętość lub otwartość zespołu cech semantycznych, (3) eksplikująca lub dokumentacyjna rola cytatu w opisie słownikowym. W oparciu o te przeciwstawienia autorzy proponują dwa zasadnicze typy opisu słownikowego: (I) definicja ograniczona do cech o najwyższym stopniu utrwalenia, funkcjonujących jako cechy kategoryzujące i dyferencjalne, operująca formułą opisu zamkniętego z cytataми ilustrującymi tylko użycie danego słowa, (II) tzw. eksplikacja wykraczająca poza zespół cech koniecznych i wystarczających, uwzględniająca cechy tradycyjnie określane jako „konotacyjne”, „asocjacyjne”, operująca formą opisu otwartego z cytataми jako elementami integralnymi definicji. [AB/JB]

200. *LUD. Profile pojęcia i ich konteksty kulturowe*, [współaut.: Małgorzata Mazurkiewicz-Brzozowska], [w:] *Nazwy wartości. Studia leksykalno-semantyczne I*, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Mazurkiewicz-Brzozowska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, s. 213–230 [przedruk w: *Profilowanie pojęć. Wybór prac*, zestawił Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, s. 181–216; Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 186–200; przekład na rosyjski w: Eži Bartmin'skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 225–243; na serbski w: Jerzy Bartmiński, *Jeziik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 291–312].

Znaczenie słowa *lud* w języku polskim oscyluje w okresie od XVIII do XX wieku między 'plebs, populus' ('nieuprzywilejowane warstwy społeczeństwa, zwłaszcza chłopci') a 'naród, społeczeństwo'. Współcześnie tradycyjne poję-

cie ludu w Polsce zanika, jest zastępowane przez pojęcie społeczności, ogółu. W artykule pokazano, jak inwariantne jądro znaczeniowe podlegało w języku polskim w okresie od XVIII do końca XX wieku modyfikacjom znaczeniowym (profilowaniu) w zależności zarówno od kontekstu historycznego i czynnika podmiotowego (od przyjętego systemu wartości i typu racjonalności, przyjętego punktu widzenia i perspektywy oraz intencji komunikacyjnych). Jako narzędzie opisu procesu profilowania w rozprawie wykorzystuje się rozbudowane fasetowo definicje kognitywne *LUDU* w różnych okresach historycznych. Lud najpierw wyróżniany w opozycji do szlachty, potem inteligencji i bogaczy, na koniec w relacji do władzy – otrzymuje różne szczegółowe charakterystyki dotyczące sposobów jego nazywania, przypisywanych mu atrybutów, działań, roli społecznej i związanej z nim symboliki. Cztery wyróżnione profile pojęcia mają oparcie w systemie wartości tych, którzy o ludzie mówią. Pojęcie ludu powstało w kontekście społeczeństwa klasowego i funkcjonuje poza środowiskiem uznawanym w tradycji za „ludowe”. [JB, MB]

201. *Polskie rozumienie ojczyzny i jego warianty*, [w:] *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej 1993, s. 23–48 [przekład na serbski w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: Slovo-Slavia 2011, s. 245–270; przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 114–140].

W artykule przedstawiono polskie rozumienie pojęcia ojczyzny i odtworzono etapy historycznego rozwoju znaczenia i jego warianty. Rekonstruowano motywujące je systemy wartości. Stawiano kolejno pytania, do jakiej kategorii zjawisk ojczyzna należy (jaka jest jej substancja – ziemia, wspólnota, zespół wartości, instytucja, dziedzictwo, osoba), kto ma ojczyznę; na czym polega więź z ojczyzną (dziedziczenie, pochodzenie, przebywanie, dobrobyt, duma, przeznaczenie, powołanie, przywiązanie, start życiowy, orientacja w świecie). W jakie konfiguracje wchodzi ze sobą poszczególne składniki, tworząc warianty pojęcia takie, jak: ojczyzna rodzinno-domowa; mała ojczyzna: lokalna i regionalna; ojczyzna narodowa, państwowa, społeczna, kulturowa. Ojczyzna jest miejscem, ale jej centrum, prototypem jest matka i dom. Koncepcje te współwystępują w różnych obiegach społeczno-komunikacyjnych – oficjalnym (państwowym, kościelnym i szkolnym) i potocznym (w którym jednak pojawia się rzadko). Spory dotyczą przestrzeni ojczystej (czy tylko miejsce

zamieszkania), roli państwa i narodu, miejsca wartości. Za najdojrzałą koncepcję ojczyzny autor uznaje tę, którą przedstawił Cyprian Kamil Norwid w wierszu *Moja ojczyzna*. [MB]

202. *Ojczyzny europejskie – duże i małe*, [w:] *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej 1993, s. 5–11 [przekład na francuski i polski pt. *Grandes et petites patries Européennes*, w: *Identité(s) de l'Europe Centrale. Publié sous la direction de Michel Masłowski*, Paris: Institut d'études slaves 1995, s. 55–64; przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjoserze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 141–148].

Artykuł przynosi podsumowanie wyników badań przeprowadzonych w ramach konwersatorium *Pogranicze* i przedstawionych następnie na międzynarodowej konferencji *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich* (1992). Badania (prowadzone w całej Europie – Rosja, Białoruś, Ukraina, Polska, Czechy, Słowacja, Bułgaria, Francja, Włochy, Wielka Brytania, Niemcy) objęły analizy tekstów drukowanych (literackich, publicystycznych, słownikowych), korzystały też ze specjalnej ankiety; pokazano, że w pojęciu ojczyzny europejskiej jest wiele wspólnego. Osłabieniu ulega przede wszystkim ranga ojczyzny ideologicznej i patriotyzmu państwowego (jakkolwiek są one wciąż żywe dla narodów długo pozbawionych niepodległości), a obserwuje się powrót do więzi najbardziej podstawowych, rodzinnych i lokalnych. Prototypem ojczyzny jest wciąż kobieta-matka. [MB]

203. *O profilowaniu pojęć w słowniku etnolingwistycznym*, [w:] *Philologia Slavica. K 70-letiju akademika N. I. Tolstogo*, otvet. red. Vladimir N. Toporov, Moskva: Nauka 1993, s. 12–19 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 89–97; przekład na czeski w: Jerzy Bartmiński, *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha: Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2016, s. 60–76].

Autor definiuje profil przedmiotu jako właściwość utrwalonego jego wyobrażenia (stereotypu), które polega z jednej strony na swoistym doborze i ustrukturuowaniu aspektów, w jakich ujmowany jest przedmiot, z drugiej zaś –

zestawie odnoszących się do tych aspektów konkretnych charakterystyk jakościowych. Jedne i drugie pozostają w związku z czynnikami należącymi do bazy poznawczej i kulturowej: przyjętym przez podmiot mówiący punktem widzenia, rodzajem wiedzy o świecie, typem racjonalności, systemem wzorów i wartości. Autor pokazuje profilowanie pojęć w słowniku etnolingwistycznym na konkretnych przykładach, np. słońca, konia, kąkolu, bławatka i rumianku. [MB]

204. *Wymowa w śpiewie*, [w:] *Opuscula logopaedica in honorem Leonis Kaczmarek*, komitet red. Jerzy Bartmiński, Stanisław Grabias (przewodn.), Bożydar L. J. Kaczmarek, Michał Łesiów, Tomasz Woźniak, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, s. 226–231 [przedruk w: *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 9. *Prozodia. Fonetyka. Fonologia*, red. Jerzy Bartmiński, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2010, s. 284–291].

Autor podejmuje problem wymowy w śpiewie, ustala, czym różni się ona od wymowy potocznej, jakie zmiany są konieczne, a jakie fakultatywne, jakie tendencje można tu zaobserwować i analizuje kolejno: prozodię, artykulację samogłosek – ich „śpiewność”, barwę, wysokość, tempo, dyftongizację, w końcu sylabację. Przyjmuje tezę Rousseau, że pieśń stanowi rozwinięcie prozodycznych właściwości języka ustnego. Prozodia językowa zostaje w śpiewie zastąpiona prozodią muzyczną, a akcent wpływa też na barwę samogłosek. Zmiany fonetyczne w śpiewie można podzielić na obligatoryjne (wzbogacanie barwy samogłosek) i fakultatywne (osłabienie wpływu kontekstu na wymowę poszczególnych głosek i autonomizacja segmentów fonicznych, dyftongizacja samogłosek). [MB]

205. *Stereotyp słońca w polszczyźnie ludowej*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska], „Etnolingwistyka” 6, 1994, s. 95–143 [przekład wersji skróconej na angielski w: Jerzy Bartmiński, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 120–131; przekład na czeski w: Jerzy Bartmiński, *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha: Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2016, s. 99–114].

Autorzy prezentują stereotyp słońca w polszczyźnie ludowej. Opracowanie zostało pomyślane jako artykuł hasłowy „słońce” do *Słownika stereotypów i symboli ludowych*. Zgodnie z metodologią słownika, analizie poddano dane

systemowe (etymologia słowa, nazwy, znaczenia słów, derywaty i związki frazeologiczne), teksty folkloru (małe formy folkloru, pieśni, proza ludowa) oraz dane przyjęzykowe (zapisy wierzeń i praktyk, opisy zwyczajów i obrzędów) i tzw. pisana poezja chłopska. Opis prowadzony jest wedle zasad definicji kognitywnej, z tego względu w artykule hasłowym rekonstruowane jest „typowe” wyobrażenie przedmiotu. Artykuł zawiera opis czterech znaczeń *słońca*, jako: (1) ‘dziennego światła na niebie’, (2) ‘blasku i ciepła pochodzącego od słońca’, (3) ‘miejsca nasłonecznionego, (4) ‘pogody słonecznej, a także podhasel w stosunku do *słońca – wschodu i zachodu oraz zaćmienia słońca*. Wewnętrzna struktura opisywanych części jest przeważnie dwudzielna, składa się z eksplikacji w układzie fasetowym i kontekstów dokumentacyjnych w układzie gatunkowym. I tak np. dla pierwszego znaczenia są to fasety (podkategorie semantyczne) następujące: nazwy, kategoryzacje, opozycje, kolekcje, pochodzenie, wygląd, właściwości, czynności, gra słońca, przeżycia, słońce a wąż, rozmowy ze słońcem, słońce jako obiekt czci, charakterystyka czasoprzestrzenna, przepowiednie, ekwiwalencje, słońce jako symbol, symbole słońca. Dokumentację dla wszystkich znaczeń tworzą: zagadki, przysłowia, modlitwy i modlitewki, zamówienia i rymowanki, przemowy, kolędy, pieśni żniwne i dożynkowe, weselne, miłosne, historyczne, przyśpiewki, pieśni zawodowe, religijne, bajki, pisana poezja chłopska, teksty gwarowe potoczne. [SNB]

206. *Atlas etnolingwistyczny pogranicza polsko-białorusko-ukraińskiego*, [współaut.: Jan Adamowski, Feliks Czyżewski], [w:] *Euroregion Bug. Problemy współpracy przygranicznej Polski, Białorusi i Ukrainy*, t. 1, red. Maciej Bałtowski, Lublin: Politechnika Lubelska 1994, s. 143–152 [przedruk: *Atlas etnolingwistyczny Pobuża (Projekt)*, w: *Język i kultura na pograniczu polsko-ukraińsko-białoruskim*, red. Feliks Czyżewski, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej 2001, s. 243–252, mapy].

Autorzy prezentują koncepcję *Atlasu etnolingwistycznego Pobuża*, który programowo ma objąć tereny Białorusi, Ukrainy i Polski w granicach Euroregionu Bug. Przedstawiają zakres badań, metody i źródła. Atlas obejmie zarówno dane ściśle językowe (zasięgi słów, znaczeń, form językowych, teksty folkloru), jak też kulturowe (obrzędy, wierzenia i praktyki). Badania będą oparte na kwestionariuszu (150 pytań), który zostanie odpytany w równomiernie rozłożonych punktach po obu stronach Bugu. Źródłami atlasu poza materiałami terenowymi mają być także dotychczas opublikowane atlasy i słowniki. Do artykułu dołączono mapę 45 punktów przewidzianych do atlasu. [SNB]

207. *Jak zmienia się stereotyp Niemca w Polsce?*, „Przegląd Humanistyczny” 1994, nr 5, s. 81–101 [przedruk fragmentu pt. *Zmiany stereotypu Niemca w Polsce. Profile i ich historyczno-kulturowe uwarunkowania*, w: *Profilowanie w języku i w tekście*, red. Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1998, s. 225–235; przedruk w: Lidia Nepop-Ajdaczyć, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów: CWP „Uniwersytet Kijowski” 2007, s. 174–196; przekład na niemiecki: *Wie andert sich das Stereotyp des Deutschen in Polen*, „ZET”, „Zeitschrift für Empirische Textforschung”, Trier [Niemcy] 1995, nr 2, s. 18–29; na rosyjski w: Eżi Bartmin’skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po ètnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 252–278; na angielski w: Jerzy Bartmiński, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 178–198; na serbski w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 313–342].

W tekście zaprezentowano dynamikę polskiego stereotypu Niemca w nowej sytuacji internetniczej (lata 90. XX wieku). Przyjmując lingwistyczną koncepcję stereotypów, autor opiera się na badaniach ankietowych przeprowadzonych wśród lubelskich studentów (1990–1993). Badania te pozwalają zauważyć zmiany polskiego stereotypu Niemca w ostatnich latach. Autor podaje krótki rys kształtowania się stereotypu Niemca. Wyróżnia profile budowane z różnych punktów widzenia: (1) okres najdawniejszy – punkt widzenia prostego człowieka – *Niemiec jako prototyp obcego*; (2) okres staropolski – punkt widzenia Sarmaty – *Niemiec „pludrak”* (obcy strój, religia i zachowania Niemców); (3) okres zaborów – punkt widzenia patrioty – *Niemiec wróg i reprezentant wysokiej kultury*; (4) okres II wojny światowej – punkt widzenia ofiary przemocy – *Niemiec zbrodniarz*; (5) lata 90. XX wieku – punkt widzenia studenta lat 90. – *Niemiec Europejczyk*. Autor podkreśla ewolucję polskiego stereotypu Niemca po rozpadzie bloku komunistycznego. Polacy dodatnio oceniają aspekty cywilizacyjne w charakterystyce Niemców, a negatywnie – społeczne (stosunek do innych). [SNB]

208. *Formy obecności sacrum w folklorze*, [w:] *Folklor – sacrum – religia*, red. Jerzy Bartmiński, Maria Jasińska-Wojtkowska, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej 1995, s. 9–19 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 205–213; przekład na czeski w:

Jerzy Bartmiński, *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha: Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2016, s. 49–58].

W kwestii stosunku folkloru do religii i sacrum, autor wyróżnia trzy stanowiska – teologiczne, racjonalistyczne i mitologiczne. W swoim wystąpieniu stawia pytanie szczegółowe o „poetykę sacrum”, tj. o to, jak przejawia się sacrum w strukturze tekstów folkloru, ich kompozycji, w doborze środków wyrazu. Autor kolejno omawia elementy, które konstytuują tę poetykę: autonomiczną rolę słowa, formuliczność wyrazu, powtórzenie, paralelizm, symbolikę, koncepcję czasu i przestrzeni, rozmowy ze światem (dialog z kosmosem). [UMB]

209. *Nasi sąsiedzi w oczach studentów (Z badań nad stereotypami narodowymi)*, [w:] *Narody i stereotypy*, red. Teresa Walas, Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury 1995, s. 258–269 [równoległe wersje językowe angielska i niemiecka: *Poland's neighbours in the eyes of Polish students*, w: *Stereotypes and Nations*, red. Teresa Walas, Cracow: International Cultural Centre 1995, s. 252–263; *Unsere Nachbarn aus der Sicht der Studenten (Aus Untersuchungen über nationale Stereotypen)*, w: *Stereotypen und Nationen*, red. Teresa Walas, Krakau: Internationales Kulturzentrum 1999, s. 311–323].

Autor rekonstruuje stereotypy polskich sąsiadów (są to: Litwin, Rosjanin, Ukraińiec, Czech, Słowak, Niemiec, Żyd) oraz autostereotyp Polaka na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych w 1993 roku wśród lubelskich studentów z wykorzystaniem metody dyferencjału semantycznego Osgooda. Lista badanych cech objęła 26 par opozycyjnych cech dotyczących postaw, charakteru światopoglądu i wyglądu zewnętrznego. [SNB]

210. *Przesłanki i bariery awansu folklorystyki*, [w:] *Folklorystyka. Dylematy i perspektywy*, red. Dorota Simonides, Opole: Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1995, s. 39–54.

Diagnoza kondycji folklorystyki na tle sytuacji współczesnej kultury polskiej: z jednej strony można mówić o lekceważącym stosunku do folklorystyki, z drugiej zaś – o szansach jej rozwoju. Współcześnie słowo *folklor* otrzymuje negatywne konotacje w dyskursie publicznym i ta opinia jest pochodną negatywnego obrazu chłopskości, uformowanego w tradycji szlachecko-ziemiańskiej

i kulturze inteligenckiej oraz w okresie PRL-owskiego instytucjonalnego, emblematycznego folkloryzmu. Dziś folklorystyka winna na nowo zdefiniować wartości tradycji ludowej. Z punktu widzenia współczesnej humanistyki są to te elementy, które należą do światopoglądowej bazy folkloru, jak idea solidarności życia w przyrodzie, koncepcja kosmosu jako żywego organizmu przyjaznego człowiekowi, koncepcja domu jako centrum zmitologizowanego antropokosmosu, pojmowanie ojczyzny w kategoriach rodzinno-przestrzennych itp. Zdaniem autora przesłanki rewaloryzacji folkloru i folklorystyki wynikają z kryzysu nowoczesności w kulturze elitarnej oraz z odradzania się idei regionalizmu. Optymizmem napawa wzrost zainteresowań folklorem i folkloryzmem wśród młodzieży. W sytuacji kryzysu czytelnictwa, spowodowanego ekspansją form wizualnych i dźwiękowych przekazu, przywracana jest ranga ustności w komunikacji. Mając świadomość funkcjonowania współcześnie dwóch definicji folkloru (węższej, filologicznej i szerszej, kulturowej), autor skłania się ku tej węższej (opartej na kryteriach werbalności, ustności, kolektywności) i widzi perspektywy rozwijania folklorystyki „intensywnej”, wychodzącej od tekstu i zmierzającej do odkrywania zawartego w nim bogactwa sensów. By folklorystyka w Polsce uzyskała status autonomiczny, potrzeba kilku kroków praktycznych: (1) zdiagnozowania stopnia społecznego zainteresowania folklorem. (2) sporządzenia bilansu stanu kadrowego, wydawniczego i badawczego dzisiejszej folklorystyki. (3) wprowadzenia „folklorystyki” jako samodzielnej dyscypliny do rejestru dyscyplin Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego. (4) opracowania odpowiednich programów dydaktycznych i wprowadzenia folklorystyki jako kierunku studiów. (5) przygotowania kilkutomowego wyboru najlepszych tekstów polskiego folkloru w układzie gatunkowym oraz syntetycznego opracowania *Folklor polski*. [SNB]

211. O „*Słowniku stereotypów i symboli ludowych*”, [w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska, t. 1. *Kosmos*, cz. 1. *Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1996, s. 9–34 [przekład na r o s y j s k i w Eżi Bartmin'skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 68–86].

We wstępie do *Słownika stereotypów i symboli ludowych* (SSiSL) twórca koncepcji i redaktor słownika omawia założenia metodologiczne, podstawę materiałową, historię badań nad słownikiem oraz zestawia bibliografię najważniejszych opracowań związanych ze słownikiem (zamieszcza także wykaz prac doktorskich i magisterskich). Jak pisze, SSiSL jest próbą rekonstrukcji tradycyjnego obrazu świata i człowieka, utrwalonego w języku, tekstach folkloru,

wierzeniach i obrzędach. Podstawową jednostką opisu w SSiSL są semantyczne korelaty, które stoją między wyrazami i przedmiotami, inaczej mówiąc – społeczne wyobrażenia przedmiotów. Wyobrażenia te dostępne są poprzez dane zawarte w języku i w tekstach, mają charakter stereotypowy i symboliczny. Słownik reprezentuje podejście onomazjologiczne i ideograficzne (od przedmiotów i ich wyobrażeń do nazw). W SSiSL stosowana jest definicja kognitywna, która za główny cel przyjmuje zdanie sprawy ze sposobu pojmowania przedmiotu przez mówiących danym językiem, tj. wiedzy o świecie, kategoryzacji jego zjawisk, ich charakterystyki i wartościowania. Definicja ta ma nie tyle odpowiadać na pytanie, co znaczy X, lecz jak ludzie rozumieją X. Podstawowym postulatem redaktorów jest dostosowanie treści definicji do wiedzy i intuicji użytkowników języka. W efekcie dąży się do wydobycia wszystkich konotacji ustabilizowanych, współtworzących językowy obraz przedmiotu. Stereotypowe (tj. stabilizowane) sądy o przedmiocie są grupowane w bloki (fasety) takie, jak nazwy, derywaty, synonimy, hiperonimy, hiponimy i kohiponimy, kolekcje i opozycje, pochodzenie, wygląd, części, ilość, działania, przeżycia, skutki, zastosowania, czas i miejsce, przepowiednie i wróżby, ekwiwalencje i symbolika.

Artykuł hasłowy w SSiSL składa się ze wstępu ogólnokulturowego, eksplikacji i dokumentacji oraz bibliografii. Części – eksplikacyjna i dokumentacyjna – powiązane są odsyłaczami numerycznymi. Eksplikacja podaje w postaci zdań definicyjnych ustabilizowane charakterystyki, jakie otrzymuje przedmiot hasłowy w tradycji ludowej i jakie pozwalają odtworzyć jego językowo-kulturowy obraz. Część dokumentacyjna zawiera cytaty z ludowych tekstów, niekiedy też ich streszczenia czy omówienia, ułożone wedle gatunków mowy.

Podstawę materiałową SSiSL stanowią zapisy dialektologów, folklorystów i etnografów, a zatem słów i wypowiedzi, reprodukowanych w społecznym obiegu tekstów pieśni, bajek, przysłów, zamówień magicznych oraz zachowań, obrzędów, praktyk i wierzeń. W słowniku stosowany jest opis zintegrowany, który odpowiada wymogom etnolingwistyki (lingwistyki antropologicznej). Etnolingwistyczny charakter SSiSL polega na ujmowaniu języka w kontekście kultury, a więc w konsekwencji na wyjściu poza dane czysto językowe (leksyka, semantyka), na sięganiu do utrwalonych społecznie wierzeń i praktyk, tworzących przyjęzyczny (nie: pozajęzyczny) kontekst wypowiedzi słownych. Materiał pochodzi zarówno z zapisów współczesnych, przeważnie dokonywanych w terenie przez autorów i współautorów haseł słownikowych, jak też publikacji dawniejszych, dokumentujących stan folkloru i kultury ludowej w wieku XIX i wcześniej. Pod względem geograficznym SSiSL obejmuje teren etnicznie polski oraz środowiska Polaków mieszkających poza tym terenem, głównie na wschodzie. [SNB]

212. *Francuski „peuple” i polski „lud”. Dwa pojęcia – dwa paradygmaty językowo-kulturowe*, [współaut.: Maciej Abramowicz], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 8, 1996, s. 41–56 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 271–282; przekład na francuski: „Peuple” et „lud” – deux notions, deux paradigmes socio-culturels, w: *Langues et peuples d’Europe Centrale et Orientale dans la culture française*, publié sous la direction de Danuta Bartol-Jarosińska, Paris: Institut d’études slaves 1998, s. 15–26; przekład na rosyjski: pt. *Narod (na materiale pol’skoj i francuskoj lingwokuł’tur)*, w: *Slavjanskaja konceptosfera v sopostawitel’nom osveščennii. Leksikon*, red. Evgenij Stefanskij, Samara 2011, s. 222–234].

Zdefiniowawszy paradygmat językowo-kulturowy jako społeczny model poznawczy, leżący u podstaw języka i związany ze specyfiką kultury narodowej, autorzy prezentują kontrastywną analizę słów-kluczy: polskiego *LUDU* i jego francuskiego odpowiednika *PEUPLE* według założeń lingwistyki antropologicznej, wyodrębniając ich aspekty semantyczne (fasyty), badając ich wypełnienie i stawiając pytanie o cechy dominujące. Analiza koncentruje się na znaczeniu ‘nieuprzywilejowane warstwy społeczne’. Jak wynika z analiz, oba języki wykazują pewną istotną zbieżność, bo zarówno we Francji, jak i w Polsce słowa te są używane przez ludzi stojących poza i ponad społecznością, o której mówią, ale równocześnie istnieje szereg rozbieżności: w języku polskim *LUD* oznacza głównie chłopstwo, w języku francuskim *PEUPLE* dotyczy przede wszystkim miejskiego proletariatu. Różna jest także struktura aspektowa obu pojęć, o ile w *PEUPLE* dominuje aspekt materialny i moralny, to w *LUDZIE* – aspekt społeczny i kulturalny. Inne jest wreszcie wypełnienie faset: *PEUPLE* cechuje niższość intelektualna, *LUDOWI* zaś przypisuje się swoistą mądrość. Te różnice warunkują różnice wartościowania w obu językach (bardziej pozytywnego w języku polskim), a także odmienny kierunek historycznej ewolucji pojęć, francuski *PEUPLE* stał się synonimem ‘narodu’, polski *LUD* zmierza do znaczenia ‘społeczeństwo’, przeciwstawianego elitom i władzy. [JB]

213. *„Dunaj” w polskim folklorze*, [współaut.: Urszula Majer-Baranowska], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 8, 1996, s. 167–184.

Artykuł zawiera projekt hasła *dunaj* do *Słownika stereotypów i symboli ludowych*. Jako wyraz pospolity *dunaj* jest w polszczyźnie ludowej poetyzmem o podstawowym znaczeniu ‘wielkiej, głębokiej wody’; w przysłowiach i pieśniach przybiera bogate znaczenia symboliczne: swobody, młodości, miłości

oraz początku i końca granicy przestrzennej i życiowej; w pieśniach weselnych także drogi, która łączy bliskich ludzi, oraz miejsc skupienia mocy życiodajnej i sakralnej. Językowy obraz dunaju jest kwintesencją stereotypów wody i rzeki utrwalonych w polskim folklorze. W okolicach Biłgoraja *dunaj* oznacza kolędy życzące dla dziewczyny i chłopca z motywem zamażpójścia/ożenku – zwane inaczej pieśniami dunajowymi. [ŁT]

214. *Folklor – czy tylko kontekst w badaniach literackich?*, [w:] *Wiedza o literaturze i edukacja. Księga referatów Zjazdu Polonistów, Warszawa 1995*, red. Teresa Michałowska, Zbigniew Goliński, Zdzisław Jarosiński, Warszawa: Wydawnictwo IBL 1996, s. 715–735.

W artykule dokonano całościowego oglądu polskiej folklorystyki w jej relacji do literaturoznawstwa. Folklor i literatura zanurzone są w kulturze, a ich relacja jest historycznie zmienna. Literatura polska nie wyrasta z tradycji rodzimego folkloru, stąd między obydwoimi obiegami słowa jest do dziś wyraźny rozdział; pas przejściowy stanowią literatura brukowa i dziecięca. Kontekst folklorowy przywoływany jest przez badaczy literatury: (1) przy klasyfikacjach genologicznych, (2) w badaniach procesu historycznoliterackiego, (3) w analizach twórczości pisarzy chłopskich, (4) w badaniach nurtu chłopskiego w prozie XX-wiecznej, (5) w badaniach elementów folkloru w najwybitniejszych dziełach literatury rodzimej, (6) w badaniach literatury religijnej, (7) w analizach obiegu tekstów literackich w okresie okupacji hitlerowskiej i stanu wojennego, (8) w badaniach recepcji literatury, gdy analizuje się, jak folklor przetwarza wątki literackie. Jednak zdaniem autora folklor powinien być obiektem badań nie tylko jako kontekst literatury, lecz także jako samodzielna dziedzina twórczości słownej. [SW]

215. *Ludowe kolędy apokryficzne*, [w:] *Z kolędą przez wieki. Kolędy w Polsce i w krajach słowiańskich*, red. Tadeusz Budrewicz, Stanisław Koziara, Jan Okoń, Tarnów: Wydawnictwo Biblos 1996, s. 319–330 [przedruk w: *Wieczór Trzech Króli. Szkice o kolędach i zwyczajach bożonarodzeniowych*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Sebastian Wasiauta, Lublin: „Polihymnia” 2009, s. 17–35; przekład na rosyjski w: Eżi Bartmin’skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po ètnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 418–432; na ukraiński: *Narodni koljadky apokryfičnoho zmistu*, „Folklorystyčni Zošyty”, wyp. 2, 1999 (wydano w 2000)].

Kolędy ludowe stanowią samo jądro kolęd polskich, zawierają bowiem kwintesencję tego, co w polskiej tradycji ludowej przyjęło się rozumieć pod nazwą *kolęd* i *kolędowania*. Autor, nawiązując do swoich wcześniejszych usta-

leń, wyodrębnia cztery typy gatunkowe kolęd, różniące się pod względem intencji i funkcji: *noworoczne*, *bożonarodzeniowe*, *parodystyczne* (*żartobliwe*) i *aktualizowane* (np. *okupacyjne*). W artykule skupia się na kolędach bożonarodzeniowych i omawia ich najbardziej typowe cechy: postawienie w centrum świata postaci matki i dziecka, obrazowość i konkretność, opartą na wzorach archetypicznych, elementy symboliczne i cudownościowe, asymilację przekazu biblijnego o narodzeniu Jezusa do realiów miejscowych. Za szczególnie ważne uznaje traktowanie kolędy jako daru słowa oraz jej funkcjonowanie w ramie rytualnego dialogu. Ludowa kolęda apokryficzna stanowi „przecięcie” chrześcijaństwa i ludowości. Jest stylistycznym prototypem kolędy polskiej. [SNB]

216. *Z prac nad katalogiem kolęd polskich. Kryteria opisu i systematyki kolęd*, [współaut.: Artur Drozdowski], [w:] *Z kolędą przez wieki. Kolędy w Polsce i w krajach słowiańskich*, red. Tadeusz Budrewicz, Stanisław Koziara, Jan Okoń, Tarnów: Wydawnictwo Biblos 1996, s. 70–79.

Autorzy przedstawiają projekt deskryptorowej systematyki kolęd, nawiązując do deskryptorowego systemu wyszukiwawczego, opublikowanego w „Literaturze Ludowej” nr 4–6 z 1979 roku. Kartoteka kolęd w Instytucie Filologii Polskiej UMCS liczy 5 tys. kart. Jest opisywana za pomocą czterech typów deskryptorów: porządkowych, pragmatycznych, strukturalno-tekstowych, strukturalno-muzycznych. Szczególnie ważny jest deskryptor gatunkowy, z którym jest związana intencja tekstu. Temat będzie zapisywany w postaci zdań minimalnych. Planowane jest opracowanie indeksów i słownika słów kluczowych. [AgB]

217. *Język nośnikiem tożsamości narodowej i przejawem otwartości*, [w:] *Tożsamość polska i otwartość na inne społeczeństwa*, red. Leon Dyczewski OFM-Conv, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1996, s. 39–59 [w wersji zmodyfikowanej i rozszerzonej pt. *Językowy obraz świata jako podstawa tożsamości narodowej*, w: *Kultura wobec kręgów tożsamości. Materiały konferencji przedkongresowej. Poznań, 19–21 października 2000*, red. Teresa Kostyrko, Tadeusz Zgółka, Poznań–Wrocław: Wydawnictwo DTSK Silesia 2000, s. 152–167; przedruk pod pierwotnym tytułem w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 11–31; przekład na francuski pt. *La langue polonaise comme symbole d'identité nationale*, w: *Mythes et symboles politiques en Europe centrale*, red. Chantal Delsol, Michel Masłowski, Joanna Nowicki, Paris: Presses Universitaires de France

2002, s. 519–536; przekład na r o s y j s k i pt. *Pol'skij jazyk kak simbol nacionalnoj samobytnosti*, „Slavjanovedenie” 2005, nr 6, s. 27–37].

W artykule mowa o roli języka w kształtowaniu i podtrzymywaniu tożsamości narodowej. W pierwszej części artykułu autor rozważa relację naród – język w perspektywie opisowej (jaka jest obiektywnie) i ideologicznej (jak jest widziana w tradycji romantycznej, żywej do dziś). W drugiej części podejmuje kwestię, czego możemy się dowiedzieć o naszej narodowej tożsamości, badając język, jakim mówimy, jakie dziedzictwo język ten nam przekazuje. Lingwistyka antropologiczna pokazuje, że język jest z jednej strony narzędziem przekazu informacji, z drugiej zaś jest równocześnie klasyfikatorem i interpretantem świata, należy do sfery kultury, tworzonej przez wspólnotę ludzką. W języku, w jego słownictwie i gramatyce, zawarty jest pewien obraz świata (różny w różnych językach), zmagazynowane są wytwory działań językowo-kulturowych, np. formuły etykiety językowej i gatunkowe wzorce wypowiedzi (toast, skarga, podanie itp.), też całe klisze tekstowe (przysłowia, modlitwy, bajki itp.). Dzięki temu język funkcjonuje jako archiwum kultury. Język jest także ściśle powiązany z systemem wartości, jest narzędziem wartościowania, nosicielem wartości i magazynem informacji o wartościach. Zdaniem autora dowodem otwartości kultury narodowej na kontakty z innymi kulturami są zapożyczenia obcojęzyczne, których zasób we współczesnym języku polskim jest niezwykle bogaty. [MNB]

218. *Visatos kalbinis paveikslas lenkų liaudies kultūroje*, „Liaudies Kultūra” 1996, nr 5, s. 56–59.

O wizji świata (kosmosu) w polskiej kulturze ludowej na podstawie I tomu *Słownika stereotypów i symboli ludowych*, cz. 1. *Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1996. [JB]

219. *Dom i świat – opozycja czy współdziałanie*, [w:] *Dom w języku i kulturze. Materiały z konferencji „Dom w języku i kulturze”, zorganizowanej w Uniwersytecie Szczecińskim przez Zakład Etnolingwistyki w dniach 22–24 marca 1995 roku*, red. Grażyna Sawicka, Szczecin: Wydawnictwo JotA 1997, s. 11–22 [przedruk pt. *Dom i świat – opozycja i komplementarność* w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 167–177; przekłady wersji zmodyfikowanej na angielski w: Jerzy Bartmiński, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 149–161; na serbski w: *Jerzy Bartmiński, Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: Slovo-

Slavia 2011, s. 219–243; na niemiecki pt. *Das polnische 'Haus' (dom) unter dem physikalischen, sozialen und kulturalen Aspekt*, w: *Europa und seine Werte. Akten der internationalen Arbeitstagung „Normen- und Wertbegriffe in der Verständigung zwischen Ost- und Westeuropa”*, 3./4. April 2008 in Lublin, Polen, red. Jerzy Bartmiński, Rosemarie Lühr, Frankfurt am Main: Peter Lang 2009, s. 143–160].

Autor rozważa relację między pojęciami *DOM* a *ŚWIAT* w języku polskim na podstawie danych słownikowych i ankietowych. Podkreśla, że zarówno dom, jak i świat mają podobne wymiary znaczeniowe: fizyczny i społeczny, o ile jednak w przypadku domu wymiar społeczny jest pierwszy, a fizyczny wtórny, w przypadku „świata” jest odwrotnie. Opozycja dom – świat zasadza się na wiązce cech: (a) wewnątrz/zewnątrz, (b) swój/obcy. Człowiek utożsamia się z domem, ale nie ze światem: „Ogólnie – relacja człowiek – świat, to relacja dwóch bytów dalekich, odrębnych. W przeciwieństwie do tego relacja dom – człowiek jest relacją bytów bliskich, poniekąd jakby tożsamych; dom jest symbolem i skrótem losu ludzkiego”. Dla tradycyjnej kultury ludowej znamienne jest przekonanie, że „cały świat jest domem człowieka, niebo jest dachem tego domu”. Istnieją dwa nietożsame sposoby konceptualizacji – świat wyobrażany jako dom oraz dom pojmowany na podobieństwo świata. Dom otwarty na świat – ta perspektywa znajduje wyraz w przysłowiu *Gość w dom, Bóg w dom*. [AK]

220. *Etnocentrizm stereotypa. Pol'skie i nemeckie studenty o svoih soseďjah*, „Slavjanovedenie” 1997, nr 1, s. 12–24 [wersja polska pt. *Etnocentryzm stereotypu. Polscy i niemieccy studenci o swoich sąsiadach*, w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 229–241.

Wyniki badań nad polskimi stereotypami narodowymi (Polak, Niemiec, Rosjanin, Ukrainiec, Litwin, Czech, Słowak, Żyd) z roku 1993 autor porównuje z wynikami podobnych badań, które przeprowadził w r. 1993 wśród studentów niemieckich (Polak, Niemiec, Rosjanin, Czech, Żyd oraz Francuz, Amerykanin, Włoch, Szwed). W obu razach zastosowano tę samą metodę (zmodyfikowany dyferencjał semantyczny Osgooda), ten sam zestaw 26 cech opozycyjnych. Studenci niemieccy charakteryzują podobnie Czechów, Polaków i Rosjan, studenci polscy – odmiennie (Czecha lepiej, Rosjanina gorzej). Żyda niemieccy studenci oceniają bardziej pozytywnie niż polscy. Obraz Niemca jest bardziej pozytywny w oczach Polaków niż samych Niemców. Ocena jest silnie powią-

zana z aspektami (bytowe charakterystyki Niemca są bardziej pozytywne niż społeczne). [JB]

221. *Kognitivnoe opredelenie, profilirovanie ponjatij i sub"ektnaja interpretacija mira*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska], [w:] *Kognitivnaja lingvistika konca XX veka. Materialy Meždunarodnoj Naučnoj Konferencii 7–9 oktjabrja 1997 v treh častjah. I*, Mińsk 1997, s. 4–8.

Autorzy przybliżają czytelnikowi rosyjskojęzycznemu podstawowe pojęcia lubelskiej etnolingwistyki: definicji kognitywnej, która zdaje sprawę z wyobrażenia przedmiotu typowego; podmiotu mówiącego odpowiedzialnego za subiektywną operację profilowania, czyli swoiste ukształtowanie obrazu przedmiotu poprzez ujęcie go w określonych aspektach (podkategoriach, fa-setach) w ramach pewnego typu wiedzy i zgodnie z wymogami określonego punktu widzenia; profilu i profilowania, które w rozumieniu lubelskim jest częścią całego zespołu pojęć, do którego należą też: rama doświadczeniowa, scena, punkt widzenia, językowy obraz świata. Profilowanie jest sterowane przez takie czynniki podmiotowe, jak: typ racjonalności, wiedzę o świecie i przede wszystkim przez system wartości. Człowiek jako instancja profilująca jest interpretatorem i organizatorem sceny. [SNB]

222. *Specyfika językowo-kulturowa Pobuża. Problem delimitacji Euroregionu Bug*, [współaut.: Feliks Czyżewski], [w:] *Euroregion Bug*, t. 9. *Zagadnienia wielokryterialnej delimitacji euroregionu na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim*, red. Andrzej Miszczuk, Lublin: Wydawnictwo Norbertinum 1997, s. 91–115.

Próba usytuowania Euroregionu Bug (EB) na mapie dialektologicznej Polski. Teren Euroregionu ma charakter typowo pograniczny. Najważniejszy podział EB pokrywa się z aktualnymi granicami państwowymi. Cały ten Euroregion można podzielić na sektory: czysto polski, czysto białoruski, czysto ukraiński oraz mieszany pośrodku nich, co jest pochodną dwukierunkowych procesów osadniczych. Autorzy podają wschodnie i zachodnie zasięgi cech fonetycznych (mazurzenia, wymowy *á, ł* przedniojęzykowego, dźwięcznego *v* w grupach nagłosowych *kv-, tv-*, redukcji nieakcentowanych *o, e*), morfologicznych, a także niektórych wyrazów w gwarach polskich (nazwy związane z budownictwem, nazwy narzędzi, części ciała człowieka, potraw, strojów) oraz zachodnie zasięgi cech językowych wschodniosłowiańskich. Korzystają z niepublikowanego *Atlasu gwar Lubelszczyzny* oraz licznych publikacji. [SW]

223. *Piekło społeczne w ujęciu Andrzeja Bursy*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska], „Język Polski w Szkole dla klas IV–VIII” 1997/1998, nr 4, s. 32–35.

Analiza utworu Andrzeja Bursy pt. *Dno piekła* pod kątem poetyckiej interpretacji piekła. Autorzy rekonstruują przedchrześcijański, judeochrześcijański i chrześcijański obraz *PIEKŁA* i jego obraz polski. Derywaty typu: *piekielnik, piekielnica, piekielko, pieklić się*, związki frazeologiczne: *piekielny śmiech/wrzask, piekielna awantura* i przysłowia (*Jak się kto przynaloczy, to mu i w piekle niezgorzej*) świadczą o tym, że piekło zostało sprowadzone z nieba na ziemię, a aspekt metafizyczny ustąpił społecznemu. W konsekwencji kulturowy obraz *PIEKŁA* uległ banalizacji i spowszednieniu. W świetle poetyckiej wizji Bursy, bazującej na potocznym doświadczeniu językowym, piekłem staje się pewna sytuacja na styku człowiek – człowiek. [SNB]

224. „*Dusze rzewnie zapłakały*”. *Odmiany gatunkowe pieśni o wędrówce dusz szukających miejsca wiecznego spoczynku*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 9/10, 1998, s. 149–168.

Pieśń o zatwardziałych duszach błakających się po śmierci w poszukiwaniu miejsca wiecznego spoczynku, której 17 wariantów zapisano w latach 1843–1996, funkcjonowała w repertuarze dziadowskim, a po zaniku tego środowiska przeszła do obiegu ludowego, przybierając inną funkcję, stając się pieśnią zaduszkową lub – częściej – maryjną. Odpowiednio do charakteru gatunkowego, a więc wewnętrznej intencji wykonawczej oraz sytuacyjnej funkcji tekstu, różnie kształtowany jest w niej obraz zaświatów. Wykonując pieśń jako legendę religijną z wyraźnym celem wychowawczym, eksponowano karę za grzechy, niemożność znalezienia sobie po śmierci miejsca na świecie, zgodnie z prototypowym obrazem świata przywoływanym w archaicznych przysięgach na niebo i ziemię, ogień i wodę. Warianty zaduszkowe wprowadzają obraz zaświatów widzianych po chrześcijańsku z wyeksponowaniem motywu czyśćca. Jeśli natomiast pieśń przyjmuje nowe funkcje pieśni maryjnej, wędrówka duszy odbywa się przez bliższy człowiekowi świat przyrody formowany w konwencji „pejzażu maryjnego” (lasy, góry, zboża, łąki, kwiaty). Obraz świata pośmiertnego ma wyraźne piętno gatunkowe. [JB]

225. *Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu ‘matki’*, [w:] *Język a kultura*, t. 12. *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, red. Janusz Anusiewicz, Jerzy Bartmiński, Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej 1998, s. 63–83 [przedruk pt. *Polski stereotyp matki*

w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 151–166; Lidia Nepop-Ajdacyć, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów: CWP „Uniwersytet Kijowski” 2007, s. 143–163; przekład na rosyjski w: Eži Bartmin’skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 188–213, na angielski w: Jerzy Bartmiński, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 132–148, na serbski w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 195–217; na czeski w: Jerzy Bartmiński, *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha: Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2016, s. 115–131].

W nawiązaniu do definicji strukturalnej M. Bierwischa (1969), kognitywistycznej G. Lakoffa (1986) i semantycznej A. Wierzbickiej (1996), autor przedstawia własną propozycję definicji *MATKI* w języku polskim, opartą na założeniach definicji kognitywnej. Uwzględnia ona wszystkie cechy (co prawda w różnym stopniu) ustabilizowane językowo. Odkrywa ich aż 32. Opiera się na szerokiej bazie dowodowej, uwzględnia trzy typy danych językowych: systemowe (definicje podawane w słownikach języka polskiego, derywaty słowotwórcze i semantyczne, czyli metafory; zestawienia i frazeologizmy, etymologia nazwy), eksperymentalne, ankietowe (stosowano *but-test*; pytania o cechy matki „typowej” i „prawdziwej”, pytanie o charakterystyczne przedmioty; testowano łączliwość leksykalną *matki*) oraz tekstowe (przysłowia, kazania kościelne, publicystyka feministyczna, pieśni ludowe). Bazowy zespół charakterystyk przypisywanych matce mieści się w ramie doświadczeniowej języka i jest w praktyce społecznej komunikacji (w dyskursie) poddawany profilowaniu, polegającemu na eksponowaniu pewnych aspektów (społecznego, psychicznego, biologicznego, etycznego) i doborze szczegółowych charakterystyk w ramach wyróżnionych aspektów. [JB]

226. Czy „językowy” jest tylko stereotyp „formalny”? (W odpowiedzi Profesor Swietłanie Tołstojowej), [w:] *Język a kultura*, t. 12. *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, red. Janusz Anusiewicz, Jerzy Bartmiński, Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej 1998, s. 105–108 [przedruk w: Lidia Nepop-Aj-

daczyć, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów: CWP „Uniwersytet Kijowski” 2007, s. 170–173].

Odpowiadając na zarzut profesor S. Tolstojowej, że przy opisie stereotypów językowych lubelscy autorzy przekraczają granice systemu językowego, autor wyjaśnia kluczowe pojęcia, którymi posługują się lubelscy etnolingwiści, tj. stereotyp, utrwalenie językowe, konotacja. (1) Badają oni zawsze stereotypy, tj. ustabilizowane wyobrażenia rzeczy i ludzi, pojmowane w duchu lingwistyki antropologicznej i semantyki kognitywnej, a więc połączenia nie tylko formalne, ale i semantyczne. (2) „Językowy” nie znaczy tylko „utrwalony formalnie” (w rozumieniu semantyki strukturalnej – tj. w danych systemowych), lecz także taki, który jest już ustabilizowany semantycznie i daje o sobie znać w budowaniu tekstów i w funkcjonowaniu znaków językowych (dotekstowy opis znaczenia). Przyjmuje się więc semantyczne, „dotekstowe”, funkcjonalne rozumienie jednostki językowej – cechy formalne uznaje się za wtórne w stosunku do cech semantycznych. (3) W kwestii stosunku stereotypu do kultury autor uważa (biorąc za podstawę tezy Benveniste’a o języku jako interpretancie kultury i Lévi-Straussa o języku jako najidealniejszym przejawie porządku kultury), że stereotypy językowe są z natury stereotypami kulturowymi. (4) Analizując stosunek stereotypu językowego do konotacji, autor wyjaśnia, że pod mianem „stereotypu” opisywany jest pełny, „mentalny” obraz przedmiotu, obejmujący zarówno cechy kategorialne, jak i charakteryzujące (granica między nimi jest płynna), ale tylko cechy ustabilizowane. [UMB]

227. *Profile a podmiotowa interpretacja świata*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska], [w:] *Profilowanie w języku i w tekście*, red. Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1998, s. 211–224 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 98–105; Lidia Nepop-Ajdaczyć, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów: CWP „Uniwersytet Kijowski” 2007, s. 241–250; przekład na r o s y j s k i w: Eži Bartmin’skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskva: Indrik 2005, s. 105–114; na a n g i e l s k i w: Jerzy Bartmiński, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 88–94; na s e r b s k i w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 119–130; na c z e s k i w: „Slovo a smysl” 2009, t. 4, nr 8, s. 310–321].

Autorzy definiują profilowanie zgodnie z propozycjami zawartymi w *Zeszytach próbnym Słownika ludowych stereotypów językowych* (1980) oraz w książce Anny Wierzbickiej *Lexicography and conceptual analysis* (1985) jako subiektywną (mającą swój podmiot) operację językowo-pojęciową, polegającą na swoistym ukształtowaniu obrazu przedmiotu poprzez ujęcie go w określonych aspektach (podkategoriach, fasetach), takich jak np.: pochodzenie, cechy, wygląd, funkcje, zdarzenia, przeżycia itp., w ramach pewnego typu wiedzy i zgodnie z wymogami określonego punktu widzenia. Pojęcie profilu i profilowania stanowi dla autorów centrum całego zespołu pojęć, do którego należą: rama doświadczeniowa, scena, punkt widzenia, aspekt, przyporządkowanych do ogólniejszego pojęcia językowego obrazu świata. Profilowanie jest sterowane przez takie czynniki podmiotowe, jak: typ racjonalności, wiedza o świecie i przede wszystkim system wartości. Obowiązkowa jest obecność człowieka jako interpretatora i organizatora sceny. Profilowanie omawiane jest na przykładach gwiazd, kwiatów, ognia, wody, stereotypu Niemca w języku polskim. [JB, SNB]

228. *Tekst jako przedmiot tekstologii lingwistycznej*, [w:] *Tekst. Problemy teoretyczne*, red. Jerzy Bartmiński, Barbara Boniecka, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1998, s. 9–25 [przedruk w: *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 4. *Tekstologia*, cz. 1, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, s. 9–24; *Polska genologia lingwistyczna*, red. Danuta Ostaszewska, Romuald Cudak, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2008, s. 43–56; przekład na rosyjski w: Eži Bartmin'skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 281–295].

Autor przedstawia program badań lingwistycznych nad tekstem i dyskursem w ramach lingwistycznie rozumianej tekstologii. W jej obrębie wyróżnia: gramatykę tekstu, fonetykę tekstu, semantykę i pragmatykę tekstu. Przez tekst autor rozumie „ponadzdaniową jednostkę (nie tylko konstrukcję), makroznak”, która ma określone nacechowanie gatunkowe i stylowe, poddaje się całościowej interpretacji semantycznej i komunikatywnej, wykazuje językową integralność oraz spójność (semantyczną i strukturalną), podlega podziałowi wedle kryterium tematycznego, logicznego i kompozycyjnego. Analogicznie do par: głoska – fonem, morf – morfem itd. wprowadza się parę pojęciową: wypowiedź – tekstem. Tekstem to ponadindywidualny, istniejący potencjalnie wzorzec tematyczno-logiczno-kompozycyjny, który w jednostkowych użyciach (w wypowiedzeniach, ciągach wypowiedzi tworzących dyskurs) może być wypełniony materiałem leksykalnym o różnym stopniu stabilności. Od-

powiednio do mniejszego lub większego stopnia tej stabilności można mówić o tekstach kliszowanych (powtarzalnych) bądź niepowtarzalnych. W tekstologii autor wyróżnia orientację teoretyczną (teoria tekstu), analityczną (analiza tekstu – opis, interpretacja) i użytkową (analiza sposobów działania na tekście, postępowania z tekstem). Autor postuluje wykorzystanie wyników badań tekstologicznych w dydaktyce szkolnej. [JB]

229. *Pocałunek ziemi. Szkic etnolingwistyczny*, [w:] *Słowo i kul'tura. Pamjati Nikity I. Tolstogo*, t. 2, red. Tat'jana A. Agapkina, Moskwa: Izd. Indrik 1998, s. 34–43 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 149–156; przekład na rosyjski w: Eżi Bartmin'skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po ètnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2005, s. 214–224].

Autor nawiązuje do tekstu N.I. Tołstoja pt. *Pokajanie zemle* (1988). Gest całowania ziemi, znany z pielgrzymek papieskich, jest zakorzeniony w polskiej kulturze ludowej, wyraża pokorę i wdzięczność, jest też gestem pokuty. Ziemia wiązana jest w tym rozumieniu z sacrum chrześcijańskim, a kontakt z nią daje człowiekowi poczucie szczęścia. W polskiej kulturze ludowej ziemia konceptualizowana jest jako matka wszystkiego, co żyje, jest święta, gwarantuje ład moralny w świecie, wymierza sprawiedliwość, zapewnia poczucie tradycji. Kult ziemi, poświęcony głównie w Polsce wschodniej i południowej, znany jest całej Słowiańszczyźnie, ale gest całowania ziemi w przypadku Jana Pawła II ma sens uniwersalny, stał się również znakiem szacunku dla ziemi jako dzieła Boga, ojczyzny wszystkich ludzi i szacunku dla mieszkańców odwiedzanego przez papieża kraju. [SW]

230. *Pieśń o pannie, co „trzy wianeczki wiła”. Między staropolskim erotykiem a kolędą ludową. Problem tożsamości tekstu*, [w:] *Wszystek krąg ziemski. Antropologia. Historia. Literatura. Prace ofiarowane Profesorowi Czesławowi Hernasowi*, red. Piotr Kowalski, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1998, s. 148–163.

Autor daje propozycję nowego modelu monografii pieśni ludowej w ramach folklorystyki „tekstocentrycznej”. Przyjmuje założenie, że struktura tekstu jest podporządkowana intencji związanej z sytuacją komunikacyjną. Analizuje XVII-wieczną pieśń miłosną o pannie, co trzy wianeczki wiła o incipicie *Z onej strony morza rozświeciły zorza*, mającą 43 zapisy w źródłach folklorystycznych. Pieśń tę przerabiano na kolędę, pannę-córkę zmieniając na Najświętszą Pannę, zaś motyw dawania wianków interpretując jako zachowanie, a nie utratę dziewictwa. Zmiana taka jest sygnałem powstania nowego tekstu.

Autor inaczej niż Aurelia Mioduchowska twierdzi, że zapisane warianty należą nie do jednego, lecz kilku utworów: (1) kolędy o zwiastowaniu Maryi Pannie i narodzeniu Jezusa, (2) pieśni maryjnej o „ślicznej Pani”, która chodzi po łące z synem, zbiera kwiaty i wije wianuszki, (3) pieśni maryjnej o ratowaniu sierot przez Marię. Najbardziej spójne tematycznie warianty tekstu pieśni pochodzą z lat współczesnych, co podważa tezę o rozprzeganiu tekstów folkloru wraz z upływem czasu. [SW]

231. *Dynamika polskiego pojęcia ojczyzny*, „Prace Filologiczne” 1998, t. 43, s. 53–60 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 178–185; przekład na angielski w: Jerzy Bartmiński, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 162–177; na serbski w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 245–279].

Po wstępnych uwagach dotyczących stanu badań nad pojęciem *OJCZYZNY* autor wyróżnia podmiotowe profile pojęcia *OJCZYZNA*, tworzone wokół pewnych dominant, takich jak dom, strony rodzinne, kraj i naród, Europa, świat. Podstawowe profile polskiej *OJCZYZNY* nazywa ze względu na to, na który składnik kładziony jest szczególnie nacisk. Są to takie profile, jak: ojczyzna rodzinno-domowa, lokalna, narodowa (podstawowy wariant polskiej ojczyzny, uformowany po upadku wielonarodowej Rzeczypospolitej szlacheckiej), państwowa, społeczna (publiczna), kulturowa. W koncentrycznie zorganizowanej przestrzeni semantycznej polskiej *OJCZYZNY* następuje transfer cech i wartości, ich przenoszenie na osi łączącej charakterystyki w ramach jednego wymiaru, a także między wymiarami. Równocześnie z transferami następuje konfrontacja cech i wartości. Centralna pozycja domu i matki w stosunku do wszystkich innych, rozwiniętych ideologicznie wariantów pojęcia pozwala mówić o matce i rodzinie jako prototypie ojczyzny. [MB]

232. *Ojczyzna w polskim i rosyjskim językowym obrazie świata*, [współaut.: Irina Sandomirskaja, Veronika Telija], [w:] *Z polskich studiów slawistycznych. Seria IX. Językoznawstwo. Prace na XII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Krakowie 1998*, Warszawa: Wydawnictwo Energeia 1998, s. 21–29 [pełna wersja jako: *Ojczyzna w polskim i rosyjskim językowym obrazie świata*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 11, 1999, s. 25–49; przedruk w Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 252–270].

Autorzy przedstawiają wyniki analizy porównawczej pojęcia *OJCZYŹNY* w językach polskim i rosyjskim, pokazując, że to ogólnoeuropejskie pojęcie, wywodzące się z łac. *patria*, rozwija się w obu językach różnie, odpowiednio do jego miejsca w całej „konceptosferze”, współtworzącej narodowy (polski, rosyjski) językowy obraz świata, ale zarazem w pojmowaniu *OJCZYŹNY* jest w obu językach wiele zbieżności, co otwiera drogę do dialogu interkulturowego. W języku polskim leksem *ojczyzna* ma bogatą, wielowymiarową treść bazową (wymiar przestrzenny, społeczny, kulturowy, instytucjonalny), która jest profilowana na poziomie społecznego dyskursu, uzyskując wyniki w postaci zestawień typu *ojczyzna domowa*, *ojczyzna lokalna*, *ojczyzna regionalna*, *mała ojczyzna*, *ojczyzna narodowa*, *ojczyzna publiczna*. W języku rosyjskim jednemu polskiemu leksemowi odpowiadają trzy: *rodina*, *otečestvo*, *otčizna*. *Rodina* to przestrzeń oswojona przez człowieka jako jednostkę i naród, dominantą *otečestva* jest wymiar instytucjonalny, państwowy, *otčizna* (zapożyczona z polskiego) to narodowe dziedzictwo historyczne i kulturowe. Najbliższa polskiej *OJCZYŹNIE* jest rosyjska *RODINA*, a ich bliskość oparta jest na ogólnosłowiańskim micie ziemi-matki i prototypie domu jako miejsca rodzinnego. W polu semantycznym („konceptosferze”) *OJCZYŹNY* w języku polskim szczególnie silny jest wymiar kulturowy, w rosyjskim – państwowy, co wynika z odmiennych historycznych dziejów obu narodów. [JB]

233. *Ethno-linguistic explorations in Lublin*, „*Dictionary of Folk Stereotypes and Symbols*” (1996), „*Ethnolinguistics*” (1988–1998), [współaut.: Stanisława Niebrzegowska], [w:] *Ethnology and Anthropology at the Time of Transformation. Poland at the 14th Congress of the International Union of Anthropological and Ethnological Sciences*, vol. 9, red. Katarzyna Kaniowska, Danuta Markowska, Łódź: Ethnological Sciences Comitee Polish Academy of Sciences 1998, s. 135–137.

W tekście omówiono zawartość rocznika „Etnolingwistyka” za lata 1988–1996 oraz koncepcję *Słownika stereotypów i symboli ludowych* (t. 1. *Kosmos*, cz. 1. *Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*, Lublin 1996). Odnotowano także recenzje pierwszego zeszytu słownika pióra Swietłany Tołstojowej i Rocha Sulimy. [SNB]

234. *Nationale und universale Elemente in polnischen patria – Begriff „ojczyzna”*, [w:] *Geschichtliche Mythen in den Literaturen und Kulturen Ostmittel- und Südosteuropas*, red. Eva Behring, Ludwig Richter, Wolfgang F. Schwarz, Stuttgart: Franz Steiner Verlag 1999, s. 71–96.

Prezentacja różnych wariantów polskiego rozumienia ojczyzny (jak w artykule z roku 1993), ze szczegółowym omówieniem uniwersalistycznej, chrześcijańskiej koncepcji Cypriana Kamila Norwida, przedstawionej w jego wierszu *Moja ojczyzna*, koncepcji mającej swoje przedłużenie w polskim dyskursie publicznym w eseistyce Stanisława Brzozowskiego i Józefa Tischnera, w poemacie Karola Wojtyły *Mysłąc Ojczyzna*. [JB]

235. *Językowy obraz polskiego nieba i piekła*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska], [w:] *Tysiąc lat polskiego słownictwa religijnego*, red. Bogusław Kreja, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 1999, s. 195–203 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 141–148; przekład na rosyjski pt. *Языковая картина пол'ского рая и ада*, w: *Славянские этюды. Сборник к юбилею S.M. Толстой*, red. Tat'jana A. Agapkina, Ljudmila Vinogradova, Elena Levkievskaja, Anna Plotnikova, Moskwa: Izdatel'stvo Indrik 1999, s. 58–69].

Autorzy rekonstruują językowy obraz *NIEBA* i *PIEKŁA* i stawiają pytania, o to (1) jakie czynniki historyczne, kulturowe, w tym zwłaszcza jakie systemy wartości go ukształtowały; (2) jakiego rodzaju więź łączy niebo i piekło; (3) w jakich aspektach są one postrzegane; (4) z czyjego punktu widzenia obraz ten jest formowany, tzn. jaki subiekt w sensie kulturowym jest kreatorem tych obrazów. Analiza danych systemowych (etymologii, znaczeń słów, derywatów, frazeologii) oraz tekstowych (przysłów) pokazała, że kontrastowanie nieba i piekła pogłębia się w miarę rozwoju radykalnej doktryny chrześcijańskiej, a maksymalną wyrazistość osiąga w polszczyźnie XVII i XVIII wieku. Na wyobrażenie nieba i piekła nakłada się matryca językowa zakładająca dualistyczną koncepcję świata. Proces „symetryzacji” wyobrażeń nieba i piekła w polskim językowym i kulturowym obrazie świata polega na ujmowaniu obu wyobrażeń w podobnych aspektach i przypisywaniu im kontrastowych charakterystyk. Szczegółowe analizy dowodzą, że niebo i piekło nie są jednak do końca symetryczne, bo jedynie niebo posiada wymiar fizyczny. Wspólnym mianownikiem jest moralny punkt widzenia. Podmiotem kreującym wizję nieba i piekła jest *homo ethicus*. [JB, SNB]

236. *Językowy obraz Chrystusa we współczesnej kulturze polskiej*, [współaut. Jadwiga Puzynina], [w:] *Człowiek – nauka – wiara. Materiały z sympozjum dla uczczenia jubileuszu 2000-lecia chrześcijaństwa*, red. Jacek J. Jadacki, Krzysztof Wójtowicz, Warszawa: Uniwersytet Warszawski 1999, s. 13–41 [w wersji pełnej jako: *Językowy obraz Chrystusa we*

współczesnej kulturze polskiej, w: *U progu trzeciego tysiąclecia. Człowiek – nauka – wiara. Księga pamiątkowa Sympozjum Naukowego zorganizowanego w Uniwersytecie Warszawskim z okazji 2000-lecia chrześcijaństwa w dniach 19–21 listopada 1999*, red. Aleksandra Białecka, Jacek J. Jadacki, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper 2001, s. 457–487].

Autorzy stawiają pytanie o to, jak postrzegają Chrystusa współcześni Polacy. Językowy obraz *CHRYSTUSA* rekonstruuja na podstawie wypowiedzi (tekstów) ludzi składających świadectwo swojego stosunku do Niego w odpowiedziach na ankiety z pytaniem: „Kim jest dla Ciebie Jezus Chrystus” oraz współczesnych tekstów poetyckich. Wyróżniono następujące warianty obrazu Chrystusa funkcjonujące we współczesnej kulturze polskiej: Chrystus cierpiący; Chrystus – upostaciowanie miłości; Chrystus – Bóg nieobjęty, niedocieczony, nieznan; Chrystus paradoksów; Chrystus – droga, wzór, nauczyciel; Chrystus – dawca życia, lekarz, Zbawiciel. Wśród nich szczególnie wyraziste i istotne są dwa: Chrystusa cierpiącego i Chrystusa – Miłości. Autorzy zwrócili uwagę na różnicę obrazów Chrystusa w ujęciu poetyckim i ludowym. W perspektywie ludowej Chrystus jest silniej włączony w codzienne życie człowieka, a Jego transcendencja przejawia się głównie w czynieniu cudów. Poetyckie widzenie Chrystusa jest natomiast wielostronne, wyznaczone przez horyzonty tych Jego wyznawców (i kontestatorów), których życie intelektualne i duchowe jest bardziej rozwinięte. [MNB]

237. *Czy możemy wyzwolić się ze stereotypów? Stereotypy a wzory kultury*, „Język Polski w Szkole. Gimnazjum” 1999/2000, nr 1, s. 75–80 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 106–111; przekład na c z e s k i w: Jerzy Bartmiński, *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha: Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2016, s. 77–82].

Na pytanie zawarte w tytule artykułu autor odpowiada przecząco. Jego zdaniem wyeliminowanie stereotypów z praktyki społecznej jest niemożliwe, ponieważ ujmowanie rzeczywistości w ramach społecznych modeli poznawczych (pewnych schematów opisujących i wartościujących) tkwi w samej naturze języka, leży u podstaw utrwalonego w nim obrazu świata. Jest to też w pewnym stopniu nawet niepożądane, ponieważ obok stereotypów negatywnych (Polak – leń i pijak; chłop – uparty, zawzięty; ojciec – surowy) są też

pozytywne (Polak – towarzyski, odważny, patriota; chłop – pracowity, praktyczny; ojciec – opiekuńczy), które funkcjonują jako wzory ukierunkowujące zachowania. Zdaniem autora zamiast wzywać do totalnego zwalczania stereotypów, warto raczej badać ich funkcjonowanie w języku, w literaturze i sztuce, w filmie, karykaturze, reklamie, w komunikacji kulturowej w najszerszym sensie, od towarzyskiej do publicznej. [MNB]

238. *Polska dola – rosyjska sud’ba*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 12, 2000, s. 25–37 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 242–252; przekład na angielski w: Jerzy Bartmiński, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 204–212; na rosyjski: *Pol’skie „los”, „dola” i russkaja sud’ba*, [w:] *Pol’skij jazyk sredi drugih slavjanskih jazykov. IV Suprunovskie čtenija. Konferencija, posvjaščennaja pamjati professora Adama Evgen’eviča Supruny (1928–1999), 7–9 oktjabrja 2004 g. (Minsk)*, Minsk: Rivš 2004, s. 8–19; przedruk wersji rosyjskiej w: *Žmogaus samprata tradicineje kultūroje. Konferencijos medžiaga*, red. Rita Balkutė, Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras 2005, s. 21–33].

Ostry kontrast między semantyką polskiego *losu* i rosyjskiej *sud’by*, jaki zarysowała Anna Wierzbicka w szkicu *Język i naród. Polski „los” i rosyjska „sud’ba”* oraz w książce *Semantics, Culture and Cognition* wymaga, zdaniem autora, reinterpretacji, mianowicie: po pierwsze – uwzględnienia innych ważnych pojęć, które funkcjonują w ramach konceptosfery odnoszącej się do egzystencjalnej sytuacji człowieka, przede wszystkim koncepcji *doli*; po drugie – powiązania konceptów językowych raczej z czynnikami społecznymi niż mitycznym charakterem narodowym. Polska koncepcja *losu*, bliska łać. *fortunie*, ma konotacje szlachecko-romantyczne, wiąże się z grą, z losowaniem, szczęśliwym przypadkiem, z niewiadomą i odwagą ryzykowania. *Dola*, która od XIX wieku przyjmuje w połączeniach *polska dola*, *chłopska dola* konotacje negatywne – przedłuża semantykę łać. *fatum*, oznacza sytuację egzystencjalną daną z góry, z łaski Boga, trudną do zmiany. O ile polski *los* jest istotnie kontrastowy wobec ros. *sud’by*, o tyle polska *dola*, współcześnie wiązana z optyką „prostego człowieka”, niepartycypującego w profitach transformacji ustrojowej, jest z ros. pojęciem *sud’by* w dużym stopniu zgodna. Rozróżnienie *losu* i *doli* opiera się na ogólnokulturowym przeciwieństwie przypadku i konieczności, daru i przeznaczenia. [JB]

239. *Językowy obraz świata Polaków w okresie przemian*, [w:] *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich*, red. Stanisław Gajda, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 2000, s. 179–195 [przedruk fragmentu polskiej wersji w: Lidia Nepop-Ajdaczyć, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów: CWP „Uniwersytet Kijowski” 2007, s. 213–225; przekład na rosyjski: *Izmenenija jazykowej kartiny mira poljakov*, w: *Sprachwandel in der Slavia. Die slavischen Sprachen an der Schwelle zum 21. Jahrhundert. Ein internationales Handbuch*, Teil 1, red. Lew N. Zybatow, Frankfurt am Main i in.: Peter Lang 2000, s. 481–492].

Autor rozważa możliwość zastosowania pojęcia językowego obrazu świata (JOS) do badań porównawczych. Proponuje podjęcie pięciu następujących zagadnień: (1) nowe sposoby (podstawy) określania tożsamości zbiorowej (auto-stereotypy narodowe: Polak, Polska); (2) zmiany w systemie społecznie obowiązujących (traktowanych jako obowiązujące) wartości; (3) zmiany językowych stereotypów sąsiadów (heterostereotypy); (4) nowe sposoby konceptualizacji „naszego” miejsca, „naszej” lokalizacji w świecie; (5) nowe, zaktualizowane sposoby konceptualizacji czasu wspólnotowego (społecznego). Zdaniem autora w badaniach JOS walor zasadniczy ma pytanie o podmiot postrzegający rzeczywistość i dokonujący jej językowej konceptualizacji. [MNB]

240. *Rzeka w językowo-kulturowym obrazie świata Polaków*, [w:] *Rzeki. Kultura – cywilizacja – historia*, t. 9, red. Jerzy Kułtuniak, Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk” 2000, s. 41–54.

We wstępie artykułu autor przypomina, czym jest językowy obraz świata w rozumieniu etnolingwistyki. Następnie ogólnie charakteryzuje *wodę* i zbiorniki wodne (*wody*) jako składniki językowego obrazu świata Polaków. Współczesne konotacje wyrazu *rzeka* utrwalają najważniejszą cechę – ruch wody (np. *plynie, biegnie, wije się*). Nazwy konkretnych rzek odnoszą się do barwy wody (np. *Biała*), sposobu płynięcia (np. *Bystrzyca*), temperatury wody (np. *Chłodna*), jakości łożyska (np. *Kamienna*), roślinności (np. *Sitna*), żyjących w niej istot (np. *Rakówka*) itd. W archaicznych tekstach rzeka traktowana jest jako żywiol żeński; tradycyjnie umieszczana w parze z górą. Najczęstsze epitety określają jej cechy fizykalistyczne (np. *długa, wielka, głęboka*), ale też charakteryzują ją jak obiekt przeżywający (np. *senna, kapryśna*); wiele czasowników nazywa jej działania sprawcze (np. *wylewa, topi*). Rzeka jest też domeną źródłową dla wielu metafor dotyczących ludzkiego życia (np. *głębokie rzeki cicho płyną*). Rzeka

pełni funkcję granicy, ale i łączącej drogi. W wierzeniach bywa siedliskiem złych duchów; w pieśniach jest miejscem zdarzeń miłosnych. [UMB]

241. *Pasywne i aktywne paneuropeizmy we współczesnym języku polskim*, [w:] *Słownictwo współczesnej polszczyzny w okresie przemian*, red. Jan Mazur, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2000, s. 109–116.

Autor wychodzi od krytycznej oceny książki Mario Wandruszki *Die europäische Sprachengemeinschaft. Deutsch – Französisch – Englisch – Italienisch – Spanisch im Vergleich* (Tübingen: Francke 1990), w której jako paneuropejska została opisana wspólnota językowa romańsko-germańska, z wykluczeniem języków słowiańskich. Na podstawie porównania kilkuset wyrazów, uznanych przez Wandruszkę za paneuropejskie (związanych z budownictwem, religią, nauką, polityką, kulturą i psychiką człowieka) z zawartością standardowych słowników języka czeskiego (SSJC CAV 1989), polskiego (SJP Szymczaka 1978) i rosyjskiego (Ożegowa) autor wykazuje, że wszystkie one (np. *mur* i *furta*; *anioł* i *apostol*; *organ* i *reguła*; *kryzys* i *konflikt*; *idea* i *eksponat*; *talent* i *entuzjizm* itd.) są od dawna obecne w tych trzech językach, funkcjonują w nich jako słowa obiegowe, są też aktywne derywacyjnie, np. w języku polskim *forma* > *format*, *formować*, *formalny*, *formalność*, *formalizm*, *formalista*, *formalistyczny* itd. Mając silną pozycję w systemie językowym, współtworzą językowy obraz świata ich użytkowników. Tworzą z rdzennym słownictwem pary zróżnicowane stylistycznie, np. *osoba* // *persona*, *pamiętniki* // *memuary*, *naród* // *nacja* itp. [JB]

242. *Ład uobecniony. O stylu językowym Jana Pawła II. Uwagi na marginesie przemówień i homilii wygłoszonych w czasie VII pielgrzymki do Polski*, „Ethos” 2000, nr 3 (51), s. 262–269.

Zawarte w artykule uwagi na temat właściwości stylu językowego Jana Pawła II dotyczą przemówień i homilii wygłoszonych w czasie VII pielgrzymki do Polski w roku 1999. Autor przyjmuje założenie, że styl jest znakiem łączącym eksponenty i wartości. Stawia pytanie o wartości, które odnajdujemy w języku Jana Pawła II, poświadczone w kształcie jego wypowiedzi. Omawia siedem najważniejszych, a wśród nich: (1) interakcjonizm otwarty na drugiego człowieka (funkcja interpersonalna wypowiedzi wybija się na plan pierwszy, funkcja merytoryczna jest zawsze wpisywana w określoną ramę interakcyjną); (2) przejście od relacji „ja – wy” do wspólnotowego „my”; (3) przemyślane następstwo trybów (przejście od opisu do apelu, od prezentacji faktów do wezwania, od trybu oznajmującego do życzącego i rozkazującego); (4) wiązanie modalności powiadamiającej i postulatywnej w taki sposób, że powinności są traktowane jako konsekwencja i integralna część konstatacji; (5) przejście od dialogu horyzontalnego (międzyludzkiego) do dialogu wertykalnego (w którym partnerami

stają się Bóg i Maryja); (6) przenikające się porządki – kościelny (oparty na hierarchii odgórnej) i świecki (bazujący na hierarchii oddolnej); (7) idea harmonii oparta na jedności w różnorodności (łączenie wielości wymiarów i różnorodności płaszczyzn rzeczywistości na zasadzie takiego uporządkowania odgórnego, że w centrum kosmicznego ładu stawiany jest Bóg bliski człowiekowi). [MNB]

243. *Za hristijanizacijata na folklor a i folklorizacijata na hristijanstvoto (Po primera na polskite koledni narodni pesni)*, „B”lgarski Folklor” 2000, kn. 3, s. 29–42.

Zbierając swoje szczegółowe uwagi na temat historii kolęd i kolędowania w Polsce, autor pokazuje dwa procesy pozornie różne: wielowymiarowej chrystianizacji tradycyjnego słowiańskiego kolędowania noworocznego, np. poprzez łączenie kościelnych pieśni o narodzeniu Jezusa z ludowymi powinszowaniami noworocznymi i kolędami „podokiennymi” czy przez wprowadzanie religijnych motywów do tekstów świeckich kolęd życzących, a z drugiej strony folkloryzacji przekazów chrześcijańskich, przejawiającej się w powstawaniu kolęd apokryficznych, np. o ucieczce świętej Rodziny do Egiptu. Efektem obu procesów jest powstanie żywego w Polsce nurtu twórczości ludowo-chrześcijańskiej, ludowego katolicyzmu. [JB]

244. *Kontekst założony, historyczny czy kreowany?*, [w:] *Semantyka tekstu artystycznego*, red. Anna Pajdzińska, Ryszard Tokarski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2001, s. 109–121 [przedruk w: *Polska genologia lingwistyczna*, red. Danuta Ostaszewska, Romuald Cudak, Warszawa 2008, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 57–67; w wersji zmodyfikowanej jako rozdział pt. *Analiza kontekstualna. Przykład „Mojej ojczyzny” Norwida*, [w:] Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, *Tekstologia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2009, s. 338–348].

Sztuka interpretacji tekstu artystycznego jest w ostatnich dziesięcioleciach uprawiana pod kątem kontekstualności i intertekstowości. Na przykładzie wiersza Cypriana Norwida *Moja ojczyzna* autor artykułu prezentuje trzy typy kontekstu. Pierwszy to kontekst założony przez autora, posiadający własne wykładniki wewnątrztekstowe (sygnały i interpretanty). Drugi to kontekst historyczny, który jest dany obiektywnie w historycznym czasie powstania utworu. Jego ważnym składnikiem jest kontekst autorski. Trzecim typem jest kontekst kreowany (stanowiony, porównawczy), dobierany swobodnie przez odbiorcę (czytelnika, badacza) analizującego tekst z porównawczego, typologicznego lub heurystycznego punktu widzenia. [JB]

245. *Między systemem a tekstem: standardy semantyczne i standardowe motywy*, [w:] *Język w komunikacji*, t. 1, red. Grażyna Habrajska, Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi 2001, s. 59–69.

Autor porównuje standardy semantyczne Awdiejewa i „stereotypowe motywy” (SSiSL). Standardy semantyczne tj. „trwale konfiguracje treści zmagazynowane w pamięci mówiących danym językiem” służą wedle Awdiejewa jako „jednostki bazy interpretacyjnej w realnych dyskursach tego języka”. Według autora relację system – tekst można rozpatrywać w kategoriach „motywu” w rozumieniu przyjętym w tekstologii folklorystycznej i literaturoznawczej. Motywy możemy identyfikować jako człony powtarzalne stojące między systemem i tekstem. [JB]

246. *Nekotorye spornye problemy etnolingvistiki*, [w:] *Jazyk i kul'tura. Problemy sovremennoj etnolingvistiki. Materialy meždunarodnoj naučnoj konferencii. Minsk 2–4 nojabrja 2000*, red. Irina I. Tokareva, Minsk: Minskij gosudarstvennyj lingvističeskij universitet 2001, s. 16–22 [przedruk w: Eži Bartmin'skij, *Jazykovej obraz mira: očerki po etnolingvistike*, Moskva: Indrik 2005, s. 33–38].

W tekście zostały omówione podstawowe problemy etnolingwistyki jako dyscypliny, która bada relację między językiem a kulturą. Punktem wyjścia dla rozważań autora jest teza, że etnolingwistyka to kierunek w lingwistyce, a nie dziedzina interdyscyplinarna. Bliższa jest etnonauce niż etnografii. Przedmiotem badań etnolingwistyki są nie tylko (jak się przyjęło sądzić) związki między językiem ludowym i kulturą ludową, lecz także relacje między językiem ogólnym i kulturą ogólnonarodową. Etnolingwistyka, podobnie jak językoznawstwo w ogóle, wykorzystuje zarówno materiał historyczny, jak i współczesny. Celem badań jest podmiotowa rekonstrukcja kultury i badanie świadomości nosicieli określonego języka, konceptualizacji świata utrwalonych w języku. Siatkę podstawowych pojęć tworzą: językowy obraz świata, stereotyp i wartości. Podstawą materiałową dla badań mogą być dane systemowe (gramatyka i leksyka), tekstowe (zwłaszcza teksty kliszowane) oraz dane „przyjęzykowe” (zapisy wierzeń, praktyk, opisy obrzędów). Etnolingwistyka przesuwa punkt ciężkości w badaniach – z form językowych na analizę pojęć zawartych w aktach mowy, w dyskursie. Kultura stanowi nie tylko kontekst dla opisu języka, lecz nierozdzieloną część tego opisu. [SNB]

247. *O językowym obrazie świata Polaków końca XX wieku*, [w:] *Polszczyzna XX wieku. Ewolucja i perspektywy rozwoju*, red. Stanisław

Dubisz, Stanisław Gajda, Warszawa: Dom Wydawniczy „Elipsa” 2001, s. 27–53 [rozszerzona i zmodyfikowana wersja artykułu: *Językowy obraz świata Polaków w okresie przemian*, w: *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich*, red. Stanisław Gajda, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 2000, s. 179–195; przedruk fragmentu w wersji zmodyfikowanej pt. *Zmiany obrazu świata Polaków we współczesnym dyskursie publicznym* w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 208–225; przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjoserferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 198–224].

Autor przedstawia zmiany zachodzące w językowym obrazie świata (JOS) Polaków w końcu XX wieku. Po prezentacji stanu badań nad językowym obrazem świata formułuje w dziesięciu punktach założenia opisu JOS: (1) trzyczłonowa koncepcja języka: system – norma – użycie; (2) badanie języka na tle faktów „przyjękowych”; (3) lingwistyczne rozumienie stereotypu; (4) uwzględnienie dyferencjacji stylowej i gatunkowej; (5) definicja kognitywna jako narzędzie opisu JOS; (6) przedmiot ujmowany w stanie wewnętrznych relacji; (7) profilowanie; (8) rola modyfikatorów „typowy”, „prawdziwy” itp.; (9) problem specyfiki narodowej JOS; (10) postulat nieizolowania odmian języka narodowego. Zdaniem autora systematyczny opis JOS powinien objąć sześć zagadnień: kto – z kim – gdzie – kiedy – po co – jak się porozumiewa. Odpowiednio można tu zadać pytania o autostereotypy, heterostereotypy, sposoby konceptualizacji miejsca i czasu, wartości obowiązujące w świecie, stosowane środki wyrazu – i zachodzące w tym wszystkim zmiany historyczne. W dalszej części artykułu autor podejmuje opis polskiego JOS według zarysowanego schematu. [MB]

248. *Media wobec stereotypów narodowych na pograniczu*, „Akcent” 2001, nr 4 (86), s. 26–30.

Autor rozważa funkcjonowanie trudnych do przezwyciężenia negatywnych stereotypów narodowych. Stwierdza, że funkcjonujący dziś w Polsce wysoce negatywny stereotyp Ukraińca jest w istocie wytworem polsko-ukraińskiego bolesnego pogranicza i że stereotyp ten coraz wyraźniej zaczyna dziś wchodzić w konflikt z obrazem wschodniego sąsiada kształtującym się w obiegu ogólnonarodowym i odpowiadającym współczesnej nowej relacji między oboma narodami. Zwraca uwagę, że wizyta Jana Pawła II na Ukrainie latem 2001 r. stworzyła Polakom nową perspektywę widzenia Ukrainy, jej

kultury, problemów, z jakimi borykają się jej mieszkańcy, w konsekwencji – perspektywę przełamania negatywnego obrazu wschodniego sąsiada. [MNB]

249. *Operatory „typowy” i „prawdziwy” w strukturze semantycznej tekstu*, „Prace Filologiczne” 2001, t. 46, s. 41–47 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, *Tekstologia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2009, s. 196–203].

Autor oponuje przeciwko traktowaniu operatorów *typowy* i *prawdziwy* jako synonimicznych. Stwierdza, że *typowy* ma funkcję uogólniania w sensie statystycznym, jest opisowy, dotyczy przeciętności, natomiast wyrażenie *prawdziwy* – zawiera modalność zarówno opisową, jak postulatyczną. Np. *typowy* Niemiec to jeden z wielu, z całego szeregu Niemców (uogólnienie), podczas gdy *prawdziwy* Niemiec odpowiada jakiemuś przyjętemu wyobrażeniu o takim Niemcu, jakim go ktoś chce widzieć (subiektywizacja). [MNB]

250. *Patriotyzm w czasie pokoju i globalizacji*, [debata konferencyjna *Patriotyzm polski jaki jest? Jaki winien być?*, zorganizowana pod patronatem Ministra Edukacji Narodowej i Ministra Obrony Narodowej w Warszawie 28 kwietnia i 7 maja 1999], [w:] *Patriotyzm polski. Jaki jest? Jaki winien być?*, Warszawa: Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Oficyna Wydawnicza „Rytm” 2001, s. 113–119 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjoserze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 149–153].

Autor stwierdza, że w dyskusji nad pojęciami *OJCZYZNY* i *PATRIOTYZMU* brakuje głosu młodzieży, tego, co o ojczyźnie myśli młode pokolenie Polaków. Z tej przyczyny odwołuje się do badań nad tymi pojęciami prowadzonymi w kilku krajach europejskich, opublikowanych w książce *Pojęcie ojczyzny we współczesnych językach europejskich* (Lublin 1993). Do niedawna dominował w Polsce model romantyczny ojczyzny, silnie związany z religijnością, z kultem wartości narodowych, walką o niepodległe państwo. W chwili obecnej młodzi ludzie okazują niechęć do samego słowa *ojczyzna*, które tak chętnie było używane w okresie PRL. Pojawił się nowy sposób pojmowania patriotyzmu – jest to patriotyzm świecki, ekologiczny (nastawiony na ochronę środowiska), „partnerski”, czyli oparty na zasadzie wymiany usług. Studenci, deklarując służbę ojczyźnie, jednocześnie pytali, co im ojczyzna daje, czy zapewnia perspektywy życiowe? Na zakończenie autor stwierdza, że o problemach patriotyzmu należy dyskutować w zespole reprezentującym ludzi z różnych środowisk, pokoleń,

a także z naszymi sąsiadami: Ukraińcami, Białorusinami, Litwinami, Rosjanami, a zwłaszcza z Niemcami, którzy przewyciężyli patriotyzm nazistowski. [AnK]

251. *Stereotyp Rosjanina i jego profilowanie we współczesnej polszczyźnie*, [współaut.: Irina Lappo, Urszula Majer-Baranowska], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 14, 2002, s. 105–151 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 262–298; przekład na serbski w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 343–380].

Autorzy rekonstruują polski stereotyp językowy *ROSJANINA*, stosując metodę definicji kognitywnej, której podstawową jednostką są predykcje typu: „Rosjanie piją”, „są brutalni”, „agresywni”, „muzykalni” itp., a w kolejności zmierzają też do uchwycenia mechanizmów rządzących funkcjonowaniem stereotypu w dyskursie publicznym. Zespół takich utartych sądów liczący w przypadku *ROSJANINA* około 70 jednostek układa się w kilka wiązek (syndromów) – „rosyjskiej duszy”, „brata Słowianina” – agresora i wroga, „władcy-niewolnika”, tj. człowieka zarazem despotycznego i zniewolonego, „Azjaty”, nosiciela specyficznej i bogatej kultury, handlarza bazarowego. Na poziomie współczesnego dyskursu publicznego z takich wiązek cech budowane są profile, tj. funkcjonalne warianty stereotypu, których kreatorem jest zawsze określony socjologicznie i kulturowo podmiot, np. Polak – prosty człowiek, polski patriota, inteligent o horyzontach europejskich, młody pragmatyk. Bazowy zespół cech przypisywanych stereotypowo Rosjanom przez Polaków autorzy ustalają na podstawie trojkiego typu danych językowych: systemowych (etnonim i tworzone od niego derywaty, frazeologizmy i kolokacje), eksperymentalnych (tj. wynikach badań ankietowych prowadzonych różnymi metodami w latach 1990–2000 w środowisku studenckim Lublina) oraz tekstowych. [JB]

252. *Media w kręgu potoczności – zagrożenie i szanse?*, [w:] *Kongres Kultury Polskiej 2000*, red. Stefan Bednarek, Anatol Jan Omelaniuk, Andrzej Tyszka, Andrzej Zieliński, Wrocław–Warszawa: Wydawnictwo DTSK Silesia 2002, s. 395–402.

Uczestnicząc w kongresowym panelu na temat komunikacji w mediach, autor podjął kwestię ekspansji potoczności w mediach. W przeciwieństwie do purystów językowych, obrońców scentralizowanego systemu ustalania norm językowych, głosicieli tezy o wyższości mowy oficjalnej nad mową codzienną, pisma nad mową, dostrzegł w tym zjawisku raczej szanse niż zagrożenie.

Potoczność zdefiniował w kategoriach antropologiczno-kulturowych jako językowy wyraz elementarnych sposobów doświadczania i konceptualizacji świata. Potoczność języka mediów – zdaniem autora – jest przejawem demokratyzacji kultury i życia społecznego. Jest otwarciem szans na lepsze rozumienie się nadawców i odbiorców, bowiem wraz z potocznością języka wraca kategoria „zdrowego rozsądku” i perspektywa „prostego człowieka”. Autor stwierdza, że w sytuacji kryzysu kultury elitarnej i przerostu profesjonalizmu nawrót do potoczności jest zdrowym odruchem samoobronnym. [MNB]

253. *W świecie polskich kołęd ludowych*, [wstęp do:] *Polskie kołеды ludowe. Antologia*, zebrał, wstępem, komentarzami i przypisami opatrzył Jerzy Bartmiński, Kraków: Universitas 2002, s. 17–61].

Antologia polskich kołęd ludowych przybliży tradycyjny świat kołedy ludowej. Autor wraca do starszego rozumienia kołęd jako pieśni związanych nie tylko z Bożym Narodzeniem, ale też z Nowym Rokiem, czego konsekwencją jest włączenie do antologii także pieśni kołędniczych, czyli kołęd życzących, noworocznych i wielkanocnych. Odróżnia ludowe kołеды od pastorałek, spopularyzowanych przez XVIII- i XIX-wieczne kościelne kantyczki. Prezentowane w tomie kołеды mają charakter apokryficzny, są świadectwem zderzenia tradycji ludowej z przekazem chrześcijańskim, co zaowocowało powstaniem utworów ludowo-chrześcijańskich, by wymienić pieśni takie, jak: *Najświętsza Panienska po świecie chodziła; Stoi tu lipeczka; Stała nam się nowina miła; Z tamtej strony dwora; Poszedł Józef ścinać lipki*, czy schryścianizowanych pieśni obrzędowych, jak: *Panie gospodarzu, był ci tu Pan Bóg u ciebie; Chodzi Pan Jezus po waszym poleniu; Gdzie święty Jerzy chodzi, tam się żytko rodzi* itp. Zastosowano w antologii podział repertuaru na trzy następujące po sobie części: Boże Narodzenie, Nowy Rok i Wielkanoc. [JB]

254. *Lubelska etnolingwistyka*, „Analecta. Studia i materiały z dziejów nauki” 2002, z. 1–2 (21–22), s. 29–42 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 40–50; Lidia Nepop-Ajdaczyć, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów: CWP „Uniwersytet Kijowski” 2007, s. 36–48; przekład na angielski pt. *Lublin ethnolinguistics*, [w:] *Schools of Polish Language Studies in 20th Century*, red. Irena Bajerowa, Warsaw: Wydawnictwo Retro-Art 2004, s. 41–61].

Autor prezentuje kolejne etapy rozwoju lubelskiej etnolingwistyki. Pierwszy dotyczył języka folkloru na tle gwary lokalnej. Doprowadził do publikacji książki *O języku folkloru* (1973), wykształcenia derywacyjnej koncepcji stylu

w książce *O derywacji stylistycznej* (1977) i projektu *Słownika stereotypów i symboli ludowych*, ogłoszonego w 1980 r., realizowanego od 1996 w formie zeszytów. W badaniach nawiązujących do etnolingwistów amerykańskich (E. Sapir, B. L. Whorf) i rosyjskich (W. Iwanow, W. Toporow, S. i N. Tołstojowie) kładziono nacisk na pojęcie językowego obrazu świata i problem stereotypów opisywanych za pomocą specjalnych narzędzi badawczych (definicja kognitywna). Teoretyczne aspekty badań były omawiane podczas konferencji, których efektem są publikacje książkowe (w ramach „czerwonej serii” oraz kolejnych tomów rocznika „Etnolingwistyka”). Etnolingwiści lubelscy rozszerzyli pole swoich badań z lokalnych gwar i folkloru na język ogólny. Badania te znalazły miejsce w nurcie współczesnej lingwistyki antropologiczno-kulturowej i kognitywnej. [MNB]

255. *Miejsce wartości w językowym obrazie świata*, [w:] *Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003, s. 59–86 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 131–148; Lidia Nepop-Ajdaczyć, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów: CWP „Uniwersytet Kijowski” 2007, s. 272–292; przekład na angielski w: Jerzy Bartmiński, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 38–49; na serbski w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 71–92; na rosyjski pt. *Mesto cennostej v jazykovej kartine mira*, w tomie: *Ėvolucija cennostej v jazykah i kul'turah*, red. Irina A. Sedakova, Moskwa: Institut Slavjanovedenija RAN 2011, s. 51–80; skrócona wersja rosyjska jako *Cennosti kak osnova jazykovej kartiny mira*, „Filologija. Pasaulio vaizdas kalboje” 2005, nr 10, s. 89–96].

Wychodząc z założenia, że „współczynnik aksjologiczny jest stałym komponentem wszelkiego mówienia” (Michał Głowiński), autor zmierza do pokazania, jak wartości sterują konstruowaniem wizji świata przez podmiot doświadczający i konceptualizujący rzeczywistość. Skupia uwagę nie tylko na języku jako narzędziu wartościowania, lecz przede wszystkim jako źródle informacji o wartościach wyznawanych przez wspólnotę językowo-kulturową. Wskazuje na wagę analiz semantycznych nazw wartości, zwraca uwagę na wartościowanie ukryte w stereotypach narodowych i zawodowych oraz w nazwach przestrzennych. Dowodzi, że określone wartości i ich systemy leżą u podłoża różnych sposobów rozumienia pojęcia *OJCZYŹNY* – jako ojczyzny narodowej,

regionalnej, państwowej czy kulturowej. Językowe eksponenty wartości są zróżnicowane. Hierarchie wartości dają się rekonstruować przez analizę szyku członów w zestawieniach bliźniaczych typu *ojcowie i dzieci, mąż i żona*, w konwencjonalnych formułach powitań (*panowie i panie vs. panie i panowie; bracia i siostry*), w formułach sakralnych (*Ojciec, Syn i Duch Święty*). Wartości i oceny nie są dodatkiem do znaczenia, dającym się wydzielić pod nazwą „konotacji wartościującej”, przeciwnie, założony system wartości stanowi bazę, na której wspiera się cały proces kategoryzacji językowej. Na przykład wydzielenie takich kategorii funkcjonalnych, jak chwasty, zboża, zioła lecznicze, drzewa owocowe, zwierzęta dzikie i domowe, zabawki, broń, używki, opiera się na zespoleniu wartości użytkowych pojmowanych antropocentrycznie. [JB]

256. *Folklorystyka, etnonauka, etnolingwistyka – sytuacja w Polsce*, [w:] *Slavistická folkloristika na rázcestí*, red. Zuzana Profantová, Bratislava: Ústav etnológie Slovenská Akadémia Vied 2003, s. 21–32 [przedruk: *Folklorystyka, etnonauka, etnolingwistyka – sytuacja w Polsce*, „Literatura Ludowa” 2005, nr 6, s. 5–13; przekład na rosyjski: *Folkloristika, ètonauka, ètnolingvistika – situacija v Polše*, „Slavjanovedenie” 2004, nr 6, s. 89–98; przedruk: *Folkloristika, ètonauka, ètnolingvistika – situacija v Polše*, v: *Pervyj Vserossijskij Kongress Fol’kloristov. Sbornik dokladov*, t. 1, red. Anatolij S. Kargin, Moskwa: Gosudarstvennyj respublikanskiy centr russkogo fol’klora 2005, s. 106–117].

Autor omawia kontrowersje związane z pozycją folklorystyki we współczesnej nauce polskiej. Polemizuje ze stanowiskiem „likwidatorów folklorystyki” (w tym Piotra Kowalskiego, autora książki *Współczesny folklor i folklorystyka*), będącym odpowiedzią na zanik tradycyjnego pojęcia ‘ludu’, pojawienie się nowych zjawisk w postaci subkultur, rozmycie kryterium ludowości i ustności tekstu. Proponuje traktować ‘ludowość’ w kategoriach ‘potoczności’. Możliwość ocalenia „paradygmatu folklorystycznego” autor widzi w zastosowaniu w badaniach nad folklorem koncepcji etnolingwistycznych, a zwłaszcza podmiotowości i językowego obrazu świata. [JSz]

257. *Where we are? A new linguistic conceptualization of the national space in Polish*, [w:] *Rhetoric of Transformation*, red. Jerzy Axer, Warszawa: Wydawnictwo DiG 2003, s. 107–113.

W dyskursie publicznym w Polsce funkcjonuje nowa – w stosunku do okresu realnego socjalizmu – mentalna mapa świata, efekt nowej konceptualizacji przestrzeni społecznej Polaków. Odpowiednio do przyjmowanego systemu wartości i aktualnych aspiracji Polaków do nowoczesności w stylu

zachodnim, są kształtowane polskie stereotypy sąsiadów wschodnich i zachodnich: stereotyp Niemca ewoluuje w kierunku pozytywnym, Rosjanina – w kierunku negatywnym. U podłoża tego kontrastu leży przewartościowywanie opozycji Wschód – Zachód, Azja – Europa, socjalizm – kapitalizm. Oś Wschód – Zachód, z konotacją negatywną Wschodu, a pozytywną Zachodu, zachowuje rangę podstawową. Zmienia się obraz Europy i widzenie relacji Polska – Europa. Nowa konceptualizacja przestrzeni społecznej leży także u podłoża obywatelskiego patriotyzmu i odnowionego regionalizmu, wyrażającego się w haśle „małej ojczyzny”. [JB]

258. *Etnolingwistyka słowiańska – próba bilansu*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 16, 2004, s. 9–27 [przedruk w: Lidia Nipop-Ajdaczyć, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów: CWP „Uniwersytet Kijowski” 2007, s. 317– 333; przekład na angielski: *Basic Assumptions of Slavic Ethnolinguistics*, [w:] *Die slavischen Sprachen. The Slavic Languages. Ein internationales Handbuch zu ihrer Struktur, ihrer Geschichte und ihrer Erforschung. An International Handbook of their Structure, their History and their Investigation*. Herausgegeben von / edited by Karl Gutschmidt (†), Sebastian Kempgen, Tilman Berger, Peter Kosta, Band 2 / Volume 2, De Gruyter Mouton 2014, s. 1165–1175; na czeski w: Jerzy Bartmiński, *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polských originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha: Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2016, 21–32].

W artykule, który ma charakter przeglądu encyklopedycznego, autor omawia kolejno problemy ogólne etnolingwistyki słowiańskiej, etnolingwistyczne badania starożytności słowiańskich, daje krótką syntezę badań nad językiem folkloru i problemami etnopoetyki, akcentuje znaczenie prac z zakresu etnosemantyki, zwłaszcza związanych z badaniem stereotypów jako elementów kodu kulturowego i problemu językowego obrazu świata. Na koniec podkreśla doniosłość porównawczych badań interkulturowych, zwłaszcza tych, które skupiają się na nazwach wartości. [JB]

259. *Dynamika kategorii punktu widzenia w języku, tekście i dyskursie*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Punkt widzenia w języku i kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004,

s. 321–358 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 106–130; Lidia Nepop-Ajdaczyć, *Polska etnolingwistyka kognitywna. Pomoc dydaktyczna*, Kijów: CWP „Uniwersytet Kijowski” 2007, s. 83–111; przekład na angielski w: Jerzy Bartmiński, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 95–119; na serbski w: Jerzy Bartmiński, *Језик – слика – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 131–168].

Autorzy, deklarując się jako zwolennicy lingwistyki kognitywnej w jej wersji antropologiczno-kulturowej, podejmują próbę rekonstrukcji potocznego językowego obrazu *WIDZENIA* i zmierzają do odtworzenia utrwalonej w języku jego parametryzacji. Kategorię punktu widzenia, odróżnioną od punktu obserwacji, sytuują w szerszym kontekście: aktu widzenia (postrzegania), przedmiotu postrzeganego i podmiotu; prezentują także takie utrwalone w języku kategorie, jak narząd wzroku i narzędzie wspomagające widzenie; pole widzenia, widoczność; plany – pierwszy, drugi, dalszy – i tło, na którym lokalizowany jest obiekt percepcji; kąt widzenia, czyli układ linii wzroku w stosunku do linii podmiot-obiekt; perspektywa. Podkreślają, że widzenie nie jest traktowane jako czynność wyłącznie sensoryczna, lecz regularnie przyjmuje ono znaczenia mentalne i społeczne (rozumienia, wyobrażania sobie, kontaktu z drugim człowiekiem). Autorzy pokazują regularne przechodzenie od kategorii podmiotu indywidualnego do podmiotu uogólnionego, zbiorowego i wysuwają jako problem kluczowy sprawę relacji między różnymi punktami widzenia i ich motywacją. Stwierdzają istnienie zasadniczych rozbieżności między motywacją punktu widzenia poznawczą i pragmatyczną, a więc między dyskursem literackim i naukowym a politycznym. [SNB]

260. *Matka Boska w polskiej tradycji ludowej*, „Przegląd Powszechny” 2004, nr 5, s. 271–281; nr 6, s. 479–490 [przedruk pt. *Chrześcijaństwo a kultura ludowa. Matka Boska w polskiej tradycji ludowej* w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 187–204; przekład na rosyjski: *Hristianstvo i narodnaja kul’tura: Bogomater’ v pol’skoj narodnoj tradicii*, [w:] *Jazyk kul’туры: semantika i grammatika. K 80-letiju so dnia roždenija akademika Nikity Il’iča Tolstogo (1923–1996)*, red. Svetlana Tolstaja, Moskwa: Indrik 2004, s. 107–130].

W nawiązaniu do artykułu N.I. Tołstoja *Bogorodica w Slavjanskih drevnostjah*, napisanego z perspektywy *Slavia Orthodoxa*, autor uzupełnia językowo-

-kulturowy obraz Matki Boskiej z perspektywy *Slavia Latina*. W polskim kulcie maryjnym odróżnia (1) nurt kościelny (mający za sobą autorytet oficjalnej teologii), (2) nurt popularny, masowy, mający w Polsce silne piętno narodowe, (3) autentyczny nurt ludowy, pozakościelny, najslabiej rozpoznany, zwykle niesłusznie utożsamiany z nurtem popularnym, masowym. W ludowym obrazie Matki Boskiej nie ma ona rysów narodowych (polskich), jest matką służebną (*Bogu-rodzicą*, a nie *Boga-rodzicą*), kobietą cierpiącą, bliską wszystkim ludziom, patronką zakochanych, opiekunką kobiet rodzących, lekarką. Jest związana z ziemią i kwiatami, dziedziczy elementy archaicznego kultu matki-ziemi. Taki jej obraz ludowo-katolicki w Polsce jest bliski Jej traktowaniu w ludowym rosyjskim prawosławiu, jest bliższy obrazowi ewangelicznemu niż popularny obraz Królowej Polski, częstochowskiej „hetmanki”. [JB]

261. *Koncepcja językowego obrazu świata w programie slawistycznych badań porównawczych*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej” t. 40, Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy 2004, s. 259–280 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2006, s. 229–241; przekład na angielski w: Jerzy Bartmiński, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 213–221; na serbski w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 429–447; na rosyjski w tomie *Slavjanskaja konceptosfera v sopostavitel’nom osveščennii. Leksikon*, red. Evgenij Stefanskij, Samara: Izd-vo SaGa 2011, s. 29–43].

Autor, przypominając koncepcję językowego obrazu świata, formuluje postulat prowadzenia międzykulturowych analiz semantyki słownictwa społeczno-politycznego i etycznego. Do podstawowych problemów badawczych należy tu wybór podstawy porównania (leksem, przedmiot czy znaczenie, tj. przedmiot mentalny). Autor uważa, że lingwistyczne badania porównawcze mogą przyjąć charakter typologiczny i konfrontatywny, czyli nie powinny współcześnie ograniczać się do języków spokrewnionych, ale obejmować całą przestrzeń polityczną, społeczną i kulturową obszaru Unii Europejskiej. Funkcjonujące w różnych językach w ramach tej nowej przestrzeni komunikacyjnej nazwy pozornie ekwiwalentnych pojęć mają różne konotacje, co prowadzi do wielu nieporozumień. Metodyka wypracowana na gruncie badań JOS pozwala specyficzne dla różnych języków cechy wydobyć, ujawnić i opisać. Jego zdaniem w nowym słowniku powinny się znaleźć: pojęcia polityczne, społeczne, wartości moralne, cnoty osobowe, pojęcia ogólne, pojęcia poznawcze. [MB]

262. *Litewski i białoruski stereotyp Polaka (w świetle badań za pomocą dyferencjału semantycznego)*, [współaut.: Ludmiła Mavrič, Swiełłana Rzeutka], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 17, 2005, s. 187–195.

W badaniach nad stereotypami narodowymi dyferencjał semantyczny Osgooda pozwala osiągać wyniki porównywalne w zakresie wybranych cech, ich ewaluacji i natężenia. Dane zebrane w Wilnie i Mińsku w roku 2001 przez uczestniczki seminarium magisterskiego J. Bartmińskiego pozwoliły stwierdzić, że stereotyp Polaka na Litwie i na Białorusi jest rozszczepiony: Polak miejscowy jest postrzegany inaczej niż Polak z Polski. Na Litwie obraz miejscowego Polaka jest zdecydowanie bardziej negatywny: przypisuje mu się takie cechy, jak duma, zawziętość, agresywność, podczas gdy na Białorusi jest odwrotnie: lepiej są postrzegani Polacy miejscowi, którzy są w oczach Białorusinów bardziej od krajowych kulturalni, uczciwi, łagodni, bardziej towarzyscy i inteligentni, choć zarazem mniej przedsiębiorczy i mniej zamożni. [JB]

263. *„Cóż to jest prawda?”. Kryzys wiarygodności słowa we współczesnym dyskursie publicznym*, [w:] *Bariery i pomosty w komunikacji językowej Polaków*, red. Jerzy Bartmiński, Urszula Majer-Baranowska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2005, s. 325–346 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjoserferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 84–93].

Autor podejmuje problematykę semantyki słownictwa aksjologicznego, a także możliwości ustalania jego potocznych konotacji. Następnie przechodzi do kwestii związanych z jego używaniem i modyfikacjami. Punktem wyjścia do dyskusji jest pojęcie *SPRAWIEDLIWOŚCI*, które na gruncie ideologicznym charakteryzuje się rozmyciem semantycznym, zaś w polszczyźnie potocznej jest stosunkowo stabilne. Według autora bariery w porozumiewaniu się współczesnych Polaków mają swe źródło w naruszeniu Taylorowskich „założeń komunikacyjnych”, bez których akceptacji komunikacja traci sens (brak zaufania wśród porozumiewających się partnerów). O wiarygodności komunikacji decyduje kontekst, który albo uwiarygodnia słowa, albo odbiera im ich właściwe znaczenia, nadając im sens ironiczny lub parodystyczny. Ten rodzaj zakłóceń autor ilustruje na przykładzie użycia wyrazu i pojęcia *SOLIDARNOŚĆ*. Jest to pojęcie ponadpartyjne, które w języku potocznym ma określoną treść, ale może otrzymywać różne profile wywodzące się ze znaczeń podstawowych i niesprzeczne z nimi. Istnieje jednak pewna granica, której przekroczenie powoduje, że słowo

to staje się „pseudoznakiem wolnym od semantycznych zobowiązań”. Ową granicą jest właśnie naruszenie owych „założeń komunikacyjnych”. Problemem więc jest nie tyle poprawność językowa (gramatyczna), co poprawność zachowań językowych i adekwatność użycia określonych słów. [AB/JB]

264. *Pytania o przedmiot językoznawstwa: pojęcia językowego obrazu świata i tekstu*, [w:] *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja. Zjazd Polonistów. Kraków, 22–25 września 2004*, t. 1, zespół red. Małgorzata Czermińska (przewodnicząca), Stanisław Gajda, Krzysztof Kłosiński, Anna Legeżyńska, Andrzej Z. Makowiecki, Ryszard Nycz, Kraków: Universitas 2005, s. 39–49 [przedruk: *Pytania o przedmiot językoznawstwa: pojęcia językowego obrazu świata i tekstu w perspektywie polonistyki integralnej*, „Postscriptum”. Półrocznik Szkoły Języka i Kultury Polskiej UŚ w Katowicach, nr 1, 2004–2005, s. 114–125.

W tekście, przedstawionym jako referat plenarny na otwarciu krakowskiego Zjazdu Polonistów, J. Bartmiński zaproponował (w nawiązaniu do lubelskiej etnolingwistyki i wrocławskiej lingwistyki kulturowej) nowy sposób zdefiniowania przedmiotu językoznawstwa. Przyjął, że najważniejsze jest takie sformułowanie przedmiotu i zadań językoznawstwa, które uwzględni zarówno potrzeby naukowo-badawcze, jak i edukacyjne. Scharakteryzowawszy najważniejsze zmiany, jakie zachodzą w polskiej lingwistyce, stwierdził, że obecnie jej przedmiotem jest język traktowany humanistycznie, tj. jako swoiście, wieloaspektowo uporządkowany zbiór znaków i reguł, ujmowany w relacji do człowieka, jego zachowań psychicznych i społecznych oraz świata jego kultury. Zreinterpretowanie podstawowej funkcji języka (tj. przedstawieniowej) i wydzielenie z niej funkcji poznawczej (kognitywnej) i komunikatywnej (interpersonalnej) doprowadziło do powstania kognitywizmu i komunikacjonizmu. Centralnym pojęciem lingwistyki opartej na funkcji kognitywnej jest pojęcie językowego obrazu świata (z którym wiążą się pojęcia: stereotyp, profilowanie, podmiot mówiący kreujący JOS oraz definicja kognitywna jako narzędzie opisu JOS). Ze względów edukacyjnych, ale i naukowych, szczególnie ważne są badania porównawcze JOS. Posługiwanie się w definiowaniu składników JOS zdaniami definicyjnymi (a nie tradycyjnymi formułami nominalnymi) wiąże poziom leksykalny z poziomem tekstowym. Zdaniem autora słowo i tekst pozostają w korelacji pojęciowej (słowo-znak można „rozwinąć” w tekst, a tekst-makroznak można „zwinąć” w słowo, np. tytuł). Tworzenie i odbiór tekstów opiera się na systemie gramatycznym, leksykalnym, na założonym JOS i przyjętym systemie wartości. Na poziomie tekstu łączą się funkcjonal-

nie wszystkie elementy językowe; przy czym posługiwanie się tekstami to najwcześniej nabywana umiejętność, dlatego autor za najlepszy opis języka (i układ zagadnień na potrzeby dydaktyki) uważa opis „od góry do dołu”, tj. od najwyższej jednostki do najniższej (tekst – zdanie – wyraz – morfem – fonem). Nowocześnie rozumianą tekstologię uznaje za płaszczyznę integracji całej dyscypliny filologicznej – językoznawstwa i literaturoznawstwa. [UMB]

265. *Niektóre problemy i pojęcia etnolingwistyki lubelskiej*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 18, 2006, s. 77–90 [przekład na c z e s k i w: Jerzy Bartmiński, *Jazyk v kontextu kultury. Dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Vybrala z polskich originálů, přeložila, komentářem doplnila a úvodní a závěrečnou studii napsala Irena Vaňková, doslov James Underhill, Praha: Universita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum 2016, s. 33–38].

Próba syntetycznej prezentacji lubelskiej etnolingwistyki. Etnolingwistyka rozwija się w Polsce dwoma nurtami: jeden tworzą badania o nastawieniu socjologicznym i ekologicznym, drugi – antropologicznym i kognitywnym. Autor reprezentuje drugi z tych nurtów. W artykule zestawia i opatruje wskazówkami bibliograficznymi kluczowe pojęcia wypracowane w latach 1975–2005 w kręgu lubelskich etnolingwistów w związku z przygotowywanym i częściowo już realizowanym *Słownikiem stereotypów i symboli ludowych*. Są to pojęcia takie, jak konotacja i kulturowe rozumienie znaczenia słowa, definicja kognitywna, stereotyp jako potoczne wyobrażenie przedmiotu, językowy obraz świata, punkt widzenia i perspektywa, faseta, profilowanie i rama doświadczeniowa, podmiot, który doświadcza, konceptualizuje i werbalizuje. Podkreśla się związki lubelskiej etnolingwistyki zarówno z tradycją etnolingwistyki amerykańskiej, jak też z moskiewską szkołą etnolingwistyczną. [JB]

266. *Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce*, [w:] *Język – wartości – polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 8–35 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjoserferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 225–247].

W tekście przedstawiane są syntetyczne wyniki zespołowych badań nad 100 nazwami wartości. Badania te przeprowadzono metodą ankietową w latach

1990 i 2000 wśród lubelskich studentów. Badania pokazały znaczną – wbrew oczekiwaniom – stabilność sposobu rozumienia nazw wartości na przestrzeni lat 1990–2000 na gruncie potocznej polszczyzny (i potocznej świadomości) młodego pokolenia. Najbardziej trwale okazało się rozumienie nazw wartości uniwersalnych, takich jak dom i rodzina, uczciwość i sprawiedliwość, godność i honor, uczciwość i patriotyzm; zmieniło się natomiast rozumienie takich pojęć, jak praca, kariera, samorządność, pokój, odpowiedzialność, także konotacje słów Kościół, Europa, Polska. Większość zmian polegała tylko na „przeprofilowaniu” pojęć, czyli na częstszym lub rzadszym wskazywaniu i uwydatnianiu określonych aspektów (np. aspektu ideologicznego kosztem psychologicznego w nowszej konceptualizacji Europy). [MB]

267. *Porównanie jako gra na stereotypach. Podobieństwo realne, podobieństwo kulturowo stanowione*, [w:] *Seria „RRR” – Kognitywistyka*, t. 2. *Podobieństwo*, red. Henryk Kardela, Zbysław Muszyński, Maciej Rajewski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2006, s. 153–162.

Kategoria podobieństwa ma w języku wykładniki gramatyczne (przymiotniki i rzeczowniki symilatywne, stopniowanie, tropy językowe – powtórzenie, paralelizm, porównanie, metafora, symbol) i leksykalne. Dla interpretacji porównań centralnym zagadnieniem jest odkrycie podmiotu, który steruje procesem konceptualizacji i ma status metaprzedmiotowy. Wyrażenia porównawcze przymiotnikowe, rzeczownikowe i czasownikowe różnią się formalnie i semantycznie. Obiekty obecne w *comparatum* porównań przymiotnikowych typu *brudny jak świnia* bazują na wierzeniach i przekonaniach, a nie doświadczeniu empirycznym. Funkcja ekspresywna (i wartość komunikacyjna) porównań ujawnia się w ich wariantywności – jest największa, gdy za podstawę służy cecha o silnym ładunku aksjologicznym, np. głupota – oraz tworzeniu połączeń absurdalnych typu *coś jest jak z koziej dupy trąba*, *biegać jak pies po śmietnikach*. Porównania rzeczownikowe odwołują się do wspólnej wiedzy nadawcy i odbiorcy, bazują na stereotypach, nie ujawniają ich na powierzchni tekstu, ale je presuponują, na przykład w *Lalce* Bolesława Prusa – miłość jak lokomotywa, w *Drzewie* Tadeusza Różewicza – świat jak drzewo. Przywoływane są konotacje słabe, cechy peryferyjne, ale utrwalone w językowym obrazie lokomotywy i drzewa. Na presuponowanym stereotypie bazują także porównania tautologiczne, konfrontujące okaz z typem: *matka jak to matka – pokrzyczy, ale jeść da*. [SW]

268. *Semantyka i polityka. Nowy profil polskiego stereotypu Ukraińca*, [w:] *Przemiany języka na tle przemian współczesnej kultury*, red. Kazimierz Ożóg, Ewa Oronowicz-Kida, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwer-

sytetu Rzeszowskiego 2006, s. 191–211 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 299–314; przekład na serbski w: Jerzy Bartmiński, *Језик – слика – свет. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 381–407].

Autor przyjmuje, że relacja język – wartości jest dwukierunkowa i rozważa wpływ czynników pozajęzykowych na język. Analizując stereotyp Ukraińca, stwierdza, że w ciągu dziesięciolecia 1990–2000 zmienił się on w znaczący sposób, ewoluując od Ukraińca-nacjonalisty do Ukraińca-patrioty, osłabiony został też syndrom Ukraińca-rezuna, co w efekcie poprawiło obraz wschodniego sąsiada. Jest to wyrazem wpływu na semantykę językową polityki, międzynarodowych kontaktów politycznych, społecznych i kulturowych. [MB]

269. *Novye zapisy pol'skih vesennih koljadok*, „Živaja starina” 2006, nr 4 (52), s. 5–8 [polska wersja jako: *Nowe zapisy polskich kolęd wiosennych*, „Literatura Ludowa” 2010, nr 6, s. 3–11].

Jak dowiodła Ludmiła Winogradowa, noworoczne kolędy życzące wykazują funkcjonalną, obrazową i stylistyczną bliskość z wiosennymi pieśniami *woloczelnymi*. Autor akceptuje tę tezę, jedną nazwą *kolęda* obejmuje kolędy bożonarodzeniowe i wielkanocne. Przytacza nowe zapisy kolęd wielkanocnych nagranych w roku 2003 pod Lublinem i odtwarza scenariusz kolędowania wpisany w teksty i referowany przez wykonawców. Na koniec formułuje uwagi na temat zmian zachodzących we współczesnym folklorze: dłuższe teksty pieśni rozpadają się na samodzielne segmenty (zwykle wielkości strofy) i zaczynają funkcjonować jako „morfologiczny pył”; zmieniany jest adresat i wykonawcy (dziewczyny kolędują chłopcom); od praktyki wykonania z pamięci przechodzi się do śpiewania tekstu zapisanego w zeszycie. Teksty wprowadzone w nowy kontekst uzyskują nową kwalifikację gatunkową. W wiosennym kolędowaniu dawne magiczne funkcje kolędowania (intencja wpływania na vegetację przyrody) ustępują funkcjom społecznym (nawiązanie lub odnowienie kontaktów międzyludzkich). [SNB]

270. *Ludowe parateksty w kulturze pogranicza polsko-ukraińskiego*, [w:] *Spotkania polsko-ukraińskie. Język – Kultura – Literatura*, red. Halina Pelcowa, Chełm: Instytut Nauk Humanistycznych Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Chełmie 2006, s. 13–40.

Cechą środowisk dwujęzycznych jest funkcjonowanie językowych tekstów obocznych – *paratekstów*. Terminu tego autor używa w sensie kulturowym, a nie tekstologicznym: *paratekst* jest pewnym typem przekładu, polegającym

na substytucjach czysto fonetycznych (ewentualnie też i morfologicznych), z zachowaniem tej samej składni i słownictwa. Materiał analiz stanowią: teksty obrzędowe (kolędy bożonarodzeniowe i wielkanocne). Na przykładzie Niny Nikolajuk z Dobrynia Dużego gm. Zalesie, która za pomocą substytucji fonetycznej polonizowała pieśni „chachłackie” – autor omawia motywy tworzenia paratekstów: ułatwienie porozumienia z odbiorcą, a jednocześnie także koniunktura (w przypadku konkursów folklorystycznych), chęć dostosowania się do regulaminu i zapewnienia sobie prawa udziału w imprezie. [SW]

271. *Intencja a funkcja tekstu*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Język a komunikacja*, t. 12. *Oblicza komunikacji 1. Perspektywy badań nad tekstem, dyskursem i komunikacją*, red. Irena Kamińska-Szmaj, Tomasz Piekot, Monika Zaśko-Zielińska, Kraków: Tertium 2006, s. 25–44 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, *Tekstologia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2009, s. 155–170].

Autorzy wychodzą od rozumienia intencji bezpośredniej i jawnej (illokucji Austina), odczytywanej na podstawie znaczeń kodowych, a w kolejności wykorzystują koncepcje Searle’a intencji pośrednich, ukrytych (odczytywanych kontekstowo) i zmierzającą do opisanego dalszych, nadbudowanych celów wypowiedzi, które nie mieszczą się w nawet najszerzej rozumianej intencji i wymagają wprowadzenia pojęcia funkcji wypowiedzi. Analiza definicji słownikowych intencji i funkcji pokazuje, że są to pojęcia różne, a nie tożsame, m.in. dlatego, że intencja jest zawsze wiązana z podmiotem osobowym, a funkcja – zarówno z podmiotem osobowym, jak i nieosobowym. Obydwa pojęcia mają tylko wspólny element znaczeniowy ‘ukierunkowania na cel’. Pojęcie funkcji jako szersze zakresowo, obejmuje wszystkie konstytutywne i relewantne składniki aktu komunikacji: nadawcę, odbiorcę, tekst, rzeczywistość, okoliczności (w tym czas i miejsce), role pełnione przez nadawcę i odbiorcę. Polem weryfikacji intencji jest tekst, a polem identyfikacji funkcji – kontekst komunikacyjny i uniwersum mowy. Intencja jako kategoria wewnątrztekstowa posiada swoje wykładniki gramatyczne, leksykalne, prozodyczne. Funkcja jako kategoria transcendentna w stosunku do tekstu nie ma jednoznacznych wykładników ani treściowych, ani strukturalnych. Jest kategorią pragmatyczną, należy do sfery zastosowań tekstu. Jest wnioskowana na podstawie relacji tekstu do kontekstu, w tym wiedzy o świecie, obrazu świata, modelu stereotypowych zachowań, etykiety językowej. W ustalaniu funkcji pomocna może być teoria implikatur konwersacyjnych Grice’a. Analiza intencji i funkcji tekstów kliszowanych, pozwala wyodrębnić cztery typy relacji między nimi: (a) funkcja

może przedłużać i aktualizować intencję; (b) funkcja może się od intencji zupełnie odrywać i ją ignorować; (c) funkcja może intencję przekształcać, a nawet deformować; (d) funkcja może stanowić całkowite zaprzeczenie intencji. [SNB]

272. *Opozycja „swój/obcy” a problem językowego obrazu świata*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 19, 2007, s. 35–59 [przekład na s e r b s k i w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 449–479; przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 29–51].

Autor przedstawia propozycje dotyczące projektowanej komparacji słowiańskich językowych obrazów świata (JOS), wychodząc od analizy opozycji *swój/obcy*. W części pierwszej artykułu formułuje cztery warunki efektywnej komparacji: (1) sprecyzowanie *tertium comparationis*, (2) ustalenie zbliżonego poziomu ogólności, (3) zakreślenie granic pola badawczego, (4) ustalenie porównywalnej bazy materiałowej. Przyjmując, że płaszczyzną porównania mogą być między innymi opozycje typu *swój/obcy*, *męski/żeński*, *prawy/lewy* itp., wskazuje zarazem na pewne ograniczenia opisu skupionego wyłącznie na opozycjach, podkreślając, że cechy dystynktywne są zawsze wyborem z szerszego zespołu cech pozytywnych. Kategorie *swój/obcy* autor analizuje na materiale języka polskiego, wykorzystując trojakiemu typu dane: czerpane z systemu języka (wyrazy obce), słowników (definicje wyrazów *swój*, *swojak*, *swojski*, *obcy*) oraz badań ankietowych. Potwierdzają one skalarny charakter opozycji *swój/obcy*, istnienie wewnątrzjęzykowej kategorii „obcości” i wielowymiarową (wieloaspektową) strukturę kognitywną kategorii *swój*. Indywidualny nosiciel języka łączy w swojej świadomości swojskość z byciem blisko w sensie przestrzennym, wtórnie także psychospołecznym, a swoją tożsamość coraz częściej określa „poliwalentnie”, jako równoczesne uczestnictwo w wielu kręgach wspólnotowych typu lokalnego, środowiskowego, narodowego, kulturowego. [JB]

273. *East – West: on the Symmetry of Senses and Cultural Differentiation of Profiles*, [w:] *Cognition in Language. Volume in Honour of Professor Elżbieta Tabakowska*, red. Władysław Chłopicki, Andrzej Pawelec, Agnieszka Pokojska, Kraków: Tertium 2007, s. 543–554 [przekład na s e r b s k i w: Jerzy Bartmiński, *Jezik – slika – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 409–418; p o l s k a wersja pt. *Wschód – Zachód. O symetrii*

znaczenia i kulturowym różnicowaniu profili w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjoserze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 156–162].

Wschód i *Zachód* mają w słownikach polszczyzny standardowej znaczenia czasowe, kierunkowe i przestrzenne, pozostające względem siebie w relacji przyległości. W sferze jądrowej tych znaczeń dominują cechy fizykalne, ale przyłączane wtórnie charakterystyki kulturowe są różnicowane. O ile znaczenia kierunkowe są skontrastowane na zasadzie lustrzanego odbicia, o tyle przestrzenno-geograficzne przeciwstawienie Wschodu i Zachodu, omawiane w tym artykule na materiale ankiety aksjologicznej, jest niesymetryczne. Respondenci ASA–1990 i ASA–2000 postrzegali Zachód w kategoriach bogactwa (choć w r. 2000 dali więcej charakterystyk krytycznych niż poprzednio) i wartościowali pozytywnie, Wschód – w kategoriach specyficznej kultury (innej niż „nasza”), biedy, psychologii ludzi, religijności, z negatywnym wartościowaniem (z pewnym osłabieniem w r. 2000 krytycyzmu wobec Wschodu). Różnice w profilowaniu obrazów Zachodu i Wschodu w poszczególnych typach polskiego dyskursu publicznego są uzależnione od postawy ideologicznej mówiących podmiotów. [SW]

274. *Polnische RÖWNÖŚĆ ‘Gleichheit’ in semantischem Netz. Kognitive Definition der RÖWNÖŚĆ*, [współaut.: Grzegorz Żuk], [w:] *Normen und Wertbegriffe in der Verständigung zwischen Ost- und Westeuropa. Akten der internationalen Arbeitstagung, 27./28. Februar 2006 in Jena*, red. Bettina Bock, Rosemarie Lühr, Frankfurt am Main: Peter Lang 2007, s. 33–68 [polska wersja: *Pojęcie RÖWNÖŚCI i jego profilowanie we współczesnym języku polskim*, [współaut.: Grzegorz Żuk], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 21, 2009, s. 47–67].

W artykule autorzy dokonali rekonstrukcji polskiego pojęcia *RÖWNÖŚCI* metodą definicji kognitywnej, opartej na założeniach przedstawionych w pracach Anny Wierzbickiej (1985) i Jerzego Bartmińskiego (1988). Analiza różnego typu danych językowych – systemowych, tekstowych i pozyskanych metodami ankietowymi – prowadzi do ustalenia zespołu cech przypisywanych *RÖWNÖŚCI* przez użytkowników języka polskiego. Wspólne (bazowe) elementy w rozumieniu *RÖWNÖŚCI* to: (1) odniesienie do relacji między ludźmi; (2) nieczynienie różnic między ludźmi (odchodzenie od naturalnych różnic między ludźmi); (3) dlatego, że ludzie mają właściwą sobie godność; (4) dlatego, że ludziom przysługują jednakowe prawa; (5) dlatego, że nieczynienie różnic

jest dobre dla ludzi (przynosi społeczny pożytek). Kształtowanie wariantów (profilowanie) pojęcia *RÓWNOŚCI* na poziomie dyskursu pozostaje w związku z przyjmowanym przez mówiących punktem widzenia i celami, do których dążą, a także całym przyjętym przez mówiących systemem wartości, więc ukierunkowaniem ideologicznym dyskursu. Autorzy wyróżnili następujące dyskursy: lewicowy; feministyczny umiarkowany i radykalny; umiarkowanie liberalno-demokratyczny; anarchistyczny (radykalnie liberalny); narodowo-prawicowy; kościelno-katolicki. [MB]

275. „*Desiderata*” w świecie intertekstualnym, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], „Przegląd Humanistyczny” 2007, nr 1, s. 135–143 [przedruk pt. *Analiza integralna. Przykład „Desideraty”*: Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, *Tekstologia*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2009, s. 348–357].

Autorzy przeprowadzają modelową analizę wybranego tekstu, stawiając kolejne pytania o sytuację aktu mowy, intencję przekazu, całościową organizację tekstu, budowę składniową, słownictwo (rejstry leksykalne), kształt prozodyczny (fonetyczny), odniesienia intertekstualne, genezę utworu i jego ideę przewodnią. [JB]

276. „*Prowincja*” w kręgu mitów inteligentkich, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Prowincja. Świat. Europa. Polska. Zbiór studiów*, red. Mirosław Ryszkiewicz, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2007, s. 23–39 [przekład na s e r b s k i w: Jerzy Bartmiński, *Језик – слика – svet. Etnolingvističke studije*, priredio Dejan Ajdačić, prevela Marta Beletić, Beograd: SlovoSlavia 2011, s. 271–289].

W rozbudowanej koncentrycznie polskiej konceptosferze *OJCZYŹNY*, w skład której wchodzi: ojczyzna rodzinno-domowa (*gniazdo rodzinne, dom rodzinny / dom ojcowski/ojców, ojcowizna*), lokalna (*strony rodzinne, okolice rodzinne*) i regionalna (*region, ziemia*), a dalej ojczyzna narodowa i ponadnarodowa, europejska i globalna, prowincja i region zajmują miejsce środkowe. Samo słowo *prowincja* – jak poświadczają charakterystyki utrwalone w języku literackim, ogólnonarodowym – funkcjonuje jako negatywny synonim *regionu*. Językowy obraz *PROWINCJI* jest dwuwymiarowy: jawi się ona jako fizyczna przestrzeń i zarazem jako lokalna społeczność, zamieszkujący w tej przestrzeni ludzie (*prowincjusze*): miejsce odległe od centrum, drugorzędne, zamknięte, a ludzie biedni i bierni, bez widoków na przyszłość, ograniczeni umysłowo, konserwatywni, nieokrzesani, niegościnni, a zarazem cwani. Ten jednoznaczny w swojej krytycznej wymowie obraz prowincji – podobnie jak obraz wsi, wio-

chy, wieśniaka – został wytworzony z punktu widzenia człowieka z wielkiego miasta. W ostatniej dekadzie negatywny obraz prowincji i „człowieka z prowincji” jest poddawany przewartościowaniu. W niektórych wypowiedziach elitarnych autorów prowincja zaczyna być przedstawiana jako miejsce bliskie człowiekowi, przytulna „mała ojczyzna”, ostoja wartości uniwersalnych. W efekcie rewaloryzowany obraz prowincji jest przesuwany ku środkowi koncentrycznie zorganizowanej sferze ojczyzny. Jednak równocześnie z uznaniem wartości wspólnot lokalnych daje znać o sobie stary oświeceniowo-pozytywistyczny mit „dźwigania prowincji”. Przewartościowanie prowincji jest więc pozorne, w presupozycji nowych programów tkwi ten sam lekceważący stosunek centrum do peryferii, miasta do wsi, inteligenta do „prostego człowieka”. Porównanie językowych obrazów prowincji i regionu pozwala stwierdzić, że relacje między nimi nie dają się zamknąć w formule synonimów zróżnicowanych jedynie emocjonalnie. W istocie chodzi o dwa kontrastowe profile, dotyczące co prawda tego samego ogniw przestrzeni aksjologicznej, ale różnie ocenianego, różnie – bo z różnych punktów widzenia – charakteryzowanego jakościowo i aspektowo, wchodzącego w zupełnie odmienne konteksty społeczno-kulturowe. Odmienne są podmioty dokonujące konceptualizacji: obraz regionu jest tworzony przez ludzi miejscowych, obraz prowincji – przez obserwatorów z zewnątrz, uciekających od cywilizacji wielkomiejskiej. [SNB]

277. *Podwójne życie tekstów folkloru na pograniczu polsko-ukraińskim*, [współaut.: Tomasz Rokosz], [w:] *Bruno Schulz a kultura pogranicza: Materiały dwóch pierwszych edycji międzynarodowego Festiwalu Brunona Schulza w Drohobyczu*, red. Wiera Meniok, Drohobycz: Instytut Polski w Kijowie, Polonistyczne Centrum Naukowo-Informacyjne im. Igora Menioka Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Iwana Franki w Drohobyczu 2007, s. 267–285 [w wersji skróconej pt.: *Podwójne życie tekstów folkloru na pograniczu polsko-ukraińskim*, „Akcent” 2007, nr 1 (107), s. 41–50; przedruk: *Podwójne życie tekstów folkloru na pograniczu polsko-ukraińskim*, w: *41. Ogólnopolski Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych, Kazimierz nad Wisłą, 22–24 czerwca 2007 roku*, s. 5–20].

Autorzy rozwijają swoje wcześniejsze obserwacje dotyczące podwójnego życia tekstów folkloru na pograniczu polsko-ukraińskim. Pokazują, że fenomen ten dotyczy tekstów wierszowanych, rymowanek, przemów i pieśni, które przyjmują formę językową raz polską, raz ukraińską. Takie teksty określane są mianem „paratekstów”, tekstów obocznych, kalkowanych, równoległych czy paralelnych. Autorzy stawiają pytania o współczesny stan praktyki operowania

paratekstami, o zakres i funkcje tej praktyki, o jej związek ze zróżnicowaniem gatunkowym tekstów oraz uzależnienie tej praktyki od czynników natury społecznej, religijnej i kulturowej. Zauważają, że kalkowane są przede wszystkim teksty obrzędowe (kolędowe, andrzejkowe, sobótkowe, wiosenne i weselne), funkcjonujące w identycznych ramach obrzędowych. Parateksty powstają jako efekt płytkiego przekładu, polegającego głównie na substytucjach fonetycznych i morfologicznych. Dochodzą do wniosku, że okolicznością sprzyjającą funkcjonowaniu paratekstów jest podobieństwo języków (wynikające z ich pokrewieństwa) oraz bliskość kulturowa nosicieli, obejmująca sferę wierzeń, praktyk i wyobrażeń o świecie, zwłaszcza wyznawany system wartości oparty na tradycji chrześcijańskiej. W typowych paratekstach „szkieletem” stabilizującym całość jest kompozycyjna struktura utworu oraz melodia. [SNB]

278. *Jak badać językowo-kulturowy obraz świata Słowian i ich sąsiadów?*, [współaut.: Wojciech Chlebda], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 20, 2008, s. 11–27 [przekład na niemiecki: *Wie soll man das sprachlich-kulturelle Weltbild der Slawen und ihrer Nachbarn untersuchen*, tłum. Karl-Hainz Beschoner, [w:] *Europa und seine Werte. Akten der internationalen Arbeitstagung „Normen- und Wertbegriffe in der Verständigung zwischen Ost- und Westeuropa”*, 3/4. April 2008 in Lublin, Polen, red. Jerzy Bartmiński, Rosemarie Lühr, Frankfurt am Main: Peter Lang 2009, s. 271–287; na białoruski: *Jak dasledavac’ moŭna-kul’turnuju karcinu svetu slavjan i ih susedzjaŭ?*, „Belarusskaja lingwistyka” 2010, wypusk 64, s. 3–16].

Autorzy artykułu wychodzą z założenia, że badania etnolingwistyczne ze swojej istoty zmierzają do odkrycia i opisanie tożsamości wspólnotowej, przede wszystkim – narodowej, i rozważają przydatność do tego celu koncepcji językowego obrazu świata. Koncepcja ta otwiera nowe perspektywy dla badań porównawczych w skali słowiańskiej i szerzej – europejskiej, dlatego została wpisana do programu pracy Komisji Etnolingwistycznej przy Międzynarodowym Komitecie Słowistów. Po omówieniu językowych i kulturowych sposobów manifestowania się tożsamości zbiorowej (znaki werbalne i niewerbalne) autorzy przedstawiają możliwości rekonstrukcji poczucia tożsamości wspólnotowej poprzez badanie struktur języka oraz narracji tekstowych. W programie badań etnolingwistycznych podstawę materiałową poszukiwań zawartości treściowej „konceptów narodowych” (czyli pojęć typu polskość, rosyjskość, czeskość itp.) powinny więc utworzyć cztery podstawowe grupy faktów: (a) dane systemowe pochodzące z wszystkich słowników językowych,

(b) dane tekstowe pochodzące z bieżącej ekscerpcji tekstów danego dyskursu publicznego, zwłaszcza publicystyki wysokiej; (c) dane pochodzące z największych korpusów tekstowych danego języka etnicznego oraz z wyszukiwarek internetowych; (d) dane uzyskane eksperymentalnie w toku specjalnie przygotowanych ankiet jako tekstowe „źródła wywołane” (z preferencją dla ankiet typu otwartego). W komparacji międzykulturowej w pierwszej kolejności należy postawić pytanie o wartości wspólnotowe, przyjmowane subiektywnie przez wspólnoty jako wyznaczniki ich tożsamości. Oznacza to powrót do koncepcji słownika aksjologicznego, która to koncepcja może nadać badaniom porównawczym prowadzonym w skali ogólnosłowiańskiej i szerszej, transnarodowej, wewnętrzną spójność i porównywalność. [JB]

279. *Polifoniczność tekstu czy podmiotu? Podmiot w dialogu z samym sobą*, [w:] *Podmiot w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Anna Pajdzińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2008, s. 161–183.

Autor prezentuje problem podmiotu z perspektywy współczesnej lingwistyki, która traktuje tekst jako językowy makroznak i w sposób konieczny wiąże go z podmiotem wypowiedzi jako osobowym nadawcą. Po dokonaniu przeglądu stanowisk wobec podmiotu w tradycyjnym językoznawstwie zadaje pytanie o możliwość stworzenia wspólnej płaszczyzny integrującej lingwistyczne koncepcje podmiotu z tymi koncepcjami, które funkcjonowały, a po kryzysie postmodernizmu ponownie powracają do łask w literaturoznawstwie. Taką możliwość widzi w koncepcji podmiotu modalnego, który zawsze implikuje sytuację dialogową. Wprowadza pojęcie podmiotu wypowiedzi (jego podkategorie to: autor, podmiot tekstowy, narrator powieściowy) i koncentruje uwagę na problemie polifonii odnoszonej zwykle do tekstów, podczas gdy zdaniem autora polifoniczność, czyli wewnętrzne zdialogowanie, przysługuje samemu podmiotowi, zarówno indywidualnemu, jak tym bardziej zbiorowemu. Zdaniem autora polifonia stanowi niezbywalny atrybut dyskursu także na poziomie życia zbiorowego. [JB]

280. *Etnolingwistyka, lingwistyka kulturowa, lingwistyka antropologiczna?*, [w:] *Język a kultura*, t. 20. *Tom jubileuszowy*, red. Anna Dąbrowska, Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej 2008, s. 15–33.

Autor rozważa relacje między etnolingwistyką, rozwijaną w kręgu lubelskiego rocznika „Etnolingwistyka” i zespołu *Słownika stereotypów i symboli ludowych*, a lingwistyką kulturową, której program zarysował Janusz Anusiewicz w swojej książce pt. *Lingwistyka kulturowa* z roku 1994. Stwierdza,

że oba nurty opierają się na założeniach lingwistyki antropologicznej i pytają o wzajemne zależności między językiem, kulturą i człowiekiem, stawiają podobne pytania o utrwalony w języku obraz świata, ale mają inne źródła i inspiracje. Lingwistyka kulturowa wyłącza z pola swoich zainteresowań tradycję ludową, od której wyszły polskie badania etnolingwistyczne. Etnolingwistyka wbrew wciąż jeszcze powtarzanej opinii (sformułowanej przed laty m.in. przez J. Anusiewicza) nie ogranicza się do polszczyzny ludowej, aspiruje do badań nad językiem ogólnym, opiera się przy tym na założeniach etnometodologii, a w ostatnim okresie podejmuje też analizy międzykulturowe. W drugiej części artykułu omówiono podstawowe pojęcia etnolingwistyki, m.in. takie jak językowy obraz świata, stereotyp, definicja kognitywna, punkt widzenia, profilowanie, podmiot. [JB]

281. *Kakie cennosti učastvujut v formirovanii jazykovej kartiny mira Slavjan?*, [w:] *Etnolingvistička proučavan'a srpskog i drugih slovenskih jezika. U čast akademika Svetlane Tolstoj*, red. Ljubinko Radenković, Beograd 2008, s. 59–70 [przekład na cze ski w wersji rozszerzonej i zmodyfikowanej: *Jaké hodnoty spoluutvářejí jazykový obraz světa Slovanů?*, „Slovo a Slovesnost” 2010, t. 71, s. 329–339; przedruk tejże wersji w języku polskim pt. *Jakie wartości współtworzą językowy obraz świata Słowian* w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjoseferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 21–28].

Zdaniem autora realizacja projektu badawczego „Językowo-kulturowy obraz świata Słowian i ich sąsiadów”, który był przedmiotem dyskusji na XIV MKS w Ochrydzie, powinna w pierwszej kolejności objąć wartości tworzące ten obraz i w najwyższym stopniu określające zbiorową tożsamość. Jakie to wartości? Czy składają się one w jakiś spójny system (kanon), jaka jest ich hierarchia i jak są one pojmowane w różnych kulturach narodowych? W artykule opisywane są metody, które pozwalają otrzymać ów hipotetyczny „kanon” wartości kolektywnych. Dla polskiego językowo-kulturowego kręgu autor proponuje zestaw 75 pojęć, które – jego zdaniem – przydatne są dla badań porównawczych. W tym zestawie znalazły się takie pojęcia (koncepty), jak: dom, Europa, wschód, zachód; człowiek, miłość, godność, sumienie; rodzina, naród, społeczeństwo; sprawiedliwość, solidarność, odpowiedzialność, tolerancja, gościnność; patriotyzm, nacjonalizm, demokracja, globalizacja, samorząd, rewolucja, terroryzm; wolność, równość, niezależność; ojczyzna; postęp; praca,

kariera. W znacznej mierze są to wartości ogólne dla różnych kultur, w różnych językach w różny sposób pojmowane i interpretowane. Za najważniejsze zadanie w ramach diskutowanego projektu autor uznał badanie sposobu pojmowania wartości w poszczególnych językach łącznie z bogatą sferą ich językowych i kulturowych konotacji. [SNB]

282. *Wartości i ich profile medialne*, [w:] *Ideologie w słowach i obrazach*, red. Irena Kamińska-Szmaj, Tomasz Piekot, Marcin Poprawa, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2008, s. 23–29 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjospherze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 66–83].

Autor odróżnia opinię społeczną, obecną w szerokich kręgach społecznych, do której dostęp dają m.in. specjalne sondaże socjologiczne, od opinii publicznej, kształtowanej przez elity symboliczne mające dostęp do mediów, działające poprzez różnorodne ośrodki opiniotwórcze i tworzące efekt „rytualnego chaosu”. Argumentuje na rzecz tezy, że spory ideologiczne wokół wartości, toczone i nagłaśniane w mediach, są nie tyle odbiciem rzeczywistych opinii społecznych, ile przyjmowania przez uczestników dyskursu publicznego określonych opcji politycznych, nierzadko z intencją politycznego marketingu. W efekcie medialne wizje świata są o wiele bardziej zróżnicowane i skontrastowane niż obraz świata funkcjonujący potocznie w polskim społeczeństwie, jako szerokiej wspólnoty historyczno-kulturowej i językowej. Semantyczna wariabilność słów-kluczy jest w dyskursie publicznym znacznie większa niż w języku potocznym. Pokazuje to porównanie potocznych, w miarę stabilnych wyobrażeń *EUROPY*, *RÓWNOŚCI*, *RODZINY*, z ich profilami medialnymi, silnie zróżnicowanymi, formowanymi w duchu różnych opcji ideologicznych, w dyskursach: lewicowym, feministycznym, liberalno-demokratycznym, anarchistycznym, katolickim i narodowo-prawicowym. [JB]

283. *O wartościach słowa mówionego*, [w:] *Historia mówiona w świetle etnolingwistyki*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Sebastian Wasiuta, Lublin: „Polihymnia” 2008, s. 9–16.

„Historia mówiona” jest bliska etnolingwistyce i folklorystyce, bo to nowa nazwa dla wieloletniej praktyki zapisywania tekstów mówionych od tzw. prostych ludzi. Setki rozmów, opowieści o życiu, wspomnień wojennych, pieśni i przekazów ustnych zgromadzono w Archiwum Etnolingwistycznym UMCS. Materiał ten dokumentuje wartość kultury oralnej. Jako pewna koncepcja dzia-

łania interdyscyplinarnego rozwijana od półwiecza w USA w nowej formule jako *oral history* pełni dziś w Polsce podwójną funkcję społeczną: pozwala wypełnić „białe plamy”, wynikłe z obowiązującej w systemie totalitarnym cenzury (przykładem reportaż Czesławy Borowik o obozie komunistycznym w Krzesimowie), a przede wszystkim ocala w opowieściach naocznych świadków niepowtarzalne doświadczenie jednostkowych osób, ich punkt widzenia i perspektywę oglądu świata. [JB]

284. *Miejsce informacji kulturowej w znaczeniu słowa i w rekonstrukcji językowego obrazu świata*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Bunt tradycji – tradycja buntu*, red. Grażyna Szwat-Gylybow, Magdalena Bogusławska, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2008, s. 65–77.

W praktycznym stosowaniu pojęcia językowego obrazu świata ujawniły się różnice dotyczące granic znaczenia słowa, podstawy jego rekonstrukcji oraz możliwości i sposobów jego ścisłego definiowania i eksplikacji. Autorzy przyjmują istnienie w znaczeniu słowa zarówno twardego jądra semantycznego, jak też cech typowych, charakterystycznych, traktując znaczenie jako subiektywną konceptualizację rzeczywistości i wiążą je ze sposobem funkcjonowania znaku w wypowiedziach językowych. Proponują rekonstrukcję znaczenia znaku na tle całego systemu wierzeń, rytuałów i zachowań komunikacyjnych oraz wartości. W tekście stawiane jest pytanie o miejsce informacji kulturowej w znaczeniu słowa, tj. nieopartych na doświadczeniu zmysłowym wyobrażeń i przekonań ludzi, dotyczących przedmiotów i zjawisk rzeczywistości, w tym zwłaszcza przekonań jawnie wierzeniowych, oraz konwencjonalnych zachowań i umownych (dyktowanych przekonaniem) sposobów używania przedmiotu. Szczegółowe analizy definicji leksykograficznych hasła *bocian* pozwoliły sformułować wnioski, że informacje wierzeniowe są w nich wprowadzane na kilka sposobów: (1) w definicjach słownictwa religijnego i mitologicznego (z opatrywaniem ich formułami metajęzykowymi typu „w religii chrześcijańskiej”, „w ludowych wierzeniach”); (2) są dołączane do treści definicji właściwych; (3) bywają wyłączone z definicji i wprowadzane pośrednio w innych (pozadeficyjnych) fragmentach artykułów hasłowych: w cytatach autorskich i/lub utartych przykładach użycia hasła; (4) mogą być obecne na zasadzie treści implikowanych (presuponowanych) bądź to w definicjach, bądź to pozadeficyjnych fragmentach artykułów słownikowych; (5) mogą znaleźć się nie w hasle głównym, lecz w hasłach pochodnych, notowanych w tym samym słowniku. [SNB]

285. *Vesennaja igra „Žel'man”: primer parateksta s pol'sko-ukrain-skogo pograničja*. Perevod s pol'skiego L.N. Vinogradovoj, „Živaja starina” 2008, nr 4, s. 2–5.

W tekście mowa o wiosennej zabawie zwanej *zelmanem*, znanej na Podlasiu, Mazowszu i Lubelszczyźnie oraz zachodniej Ukrainie, funkcjonującej jako: (1) gra dziecięca, niezwiązana z rokiem kalendarzowym, (2) element rytuału wiosennego związanego z kojarzeniem par oraz (3) pieśń wykorzystywana w funkcji „wieśnianki-haiki”. Autor dokonuje analizy pieśni i składających się na nią motywów, a także sytuacji, która jest związana z wykonaniem pieśni. Skupia też uwagę na nazwie *zelman* – kojarzy ją z kawalerem szukającym żony i symbolicznymi obrazami zieleni i wiosny. Obserwacja zapisów polskich i ukraińskich pozwoliła autorowi sformułować wniosek, że mają one podobną kompozycję, podobne składniowe uporządkowanie i zestaw leksykalny. Z tego względu można je traktować jako *parateksty*, czyli teksty paralelne, funkcjonujące w polskiej i/lub ukraińskiej wersji językowej. [SNB]

286. *Językowo-kulturowy obraz świata Słowian na tle porównawczym. Założenia programu „A” (10 VI 2009)*, [współaut.: Maciej Abramowicz, Wojciech Chlebda], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 21, 2009, s. 341–342.

Autorzy przedstawiają w zarysie program konwersatorium EUROJOS, afiliowanego w 2009 roku w Instytucie Sławistyki PAN. Rada Naukowa konwersatorium wytypowała do szczegółowego opracowania pięć pojęć: dom, Europa, wolność, praca i honor. Zaproponowano zasady, na których opracowanie powinno się opierać. [JB]

287. *Bazovye stereotypy i ich profilirovanie (na materiale pol'skogo jazyka)*, [w:] *Stereotypy v jazyke, kommunikacii i kul'ture*, sost. i red. Ljudmila L. Fedorova, Moskwa: RGGU 2009, s. 11–22.

Autor przyjmuje opisowe, a nie wartościujące rozumienie stereotypu (za Lippmannem i Putnamem) jako kolektywnie akceptowane wyobrażenie o rzeczach i ludziach uformowane w określonym kontekście historyczno-kulturowym, co dobrze widać na przykładzie heterostereotypów Polaka w oczach Litwinów, Białorusinów, Rosjan, Francuzów, Anglików, Amerykanów. Na pytanie o związek wzajemny między hetero- i autostereotypami oraz o ich „odwracalność” (np. Polak w oczach Niemca biedny i brudny, więc Niemiec w oczach Polaka bogaty i czysty?) autor odpowiada, że hipoteza lustrzanego widzenia ma ograniczony zasięg. Stereotypy narodowe są bardziej złożone i wielowymiarowe, charakterystyki są niewspółmierne, a przy tym pod względem oceny

ambiwalentne. Główna teza artykułu: stereotypy narodowe nie są niezmiennie, przeciwnie, podlegają oddziaływaniu kontekstu historycznego. W publicznym dyskursie (ściślej: w różnych dyskursach uwarunkowanych ideologicznie) podlegają intencjonalnemu profilowaniu. [JB]

288. „*Neščastnyj dar svobody*”: dynamika ponjatija ‘wolność’ v pol’skom jazyke, [w:] *Ėtnolingvistika. Onomastika. Ėtimologija. Materialy meždunarodnoj naučnoj konferencii, Ekaterinburg, 8–12 sentjabrja 2009 g.*, Ekaterinburg: Izdatel’stvo Ural’skogo Universiteta 2009, s. 22–23.

Pozycja *wolności* na polskich listach rangowych wartości jest niezmiennie bardzo wysoka zgodnie z tradycją polskiej kultury, sięgającą czasów I Rzeczypospolitej i późniejszego wiązania wolności z ideą walki („za wolność naszą i waszą”). Od wieku XIX wolność wiązano w polskim kręgu językowo-kulturowym w pierwszej kolejności z narodem i takie rozumienie polskiej wolności poddała subtelnej analizie semantycznej Anna Wierzbicka (1999), odróżniając wolność jako ideał narodowy od swobody jako „wolności indywidualnej”. Jednak moment odzyskania przez Polskę pełnej suwerenności w roku 1989 wpłynął na zmianę pojmowania wolności. Uświadomiono sobie, że ideał walki o wolność nie wystarcza w warunkach „wybicia się na niepodległość”. Pojawia się nowy problem sposobu korzystania z wolności, nadużywania wolności, obecności w życiu publicznym kłamstwa, przemocy i terroryzmu. Ten zespół problemów etyczno-prawnych znalazł swój wyraz w użytej przez Józefa Tischnera formule językowej „nieszczęśny dar wolności”. Obok postulatu tolerancji dla inności dał o sobie znać postulat wyznaczenia granic tolerancji i potrzeba dyskusji nad sposobami korzystania z „daru wolności”, powiązania wolności z odpowiedzialnością i solidarnością społeczną. W dyskursie katolickim rozwija się koncepcję „prawdziwej wolności”. [JB]

289. *Lubelskie sobótki i pieśni sobótkowe*, [w:] *Tradycja i współczesność. Folklor – Język – Kultura. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Karolowi Danielowi Kadłubcowi*, red. Dionizjusz Czubała, Monika Miczka-Pajestka, Bielsko-Biała: Wydawnictwo Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej 2009, s. 119–129.

Autor daje pełny zapis repertuaru pieśniowego związanego z paleniem sobótek w najkrótszą noc w roku, w wigilię św. Jana. Prezentuje też wierzenia o kąpieniu się słońca, zachowane do czasów współczesnych. Zestawia występujące w tekstach pieśniowych podstawowe motywy o charakterze zalotnym i służącym kojarzeniu par. Dowodzi, że język, którym mówi się w pieśniach

o miłości, ma charakter symboliczny. Cechą repertuaru na wschodzie regionu jest obecność paratekstów polskich i ukraińskich. [SNB]

290. *Sporu o potoczność ciąg dalszy*, [w:] *Słowa i metody. Księga dedykowana Jerzemu Świąchowi*, red. Alina Kochańczyk, Andrzej Niewiadomski, Bogusław Wróblewski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2009, s. 335–349.

Autor konfrontuje dwie koncepcje potoczności – sytuacyjną (Doroszewski, Buttler, Lubaś) i antropologiczną (Klemensiewicz, Furdal, Anusiewicz, Bartmiński, Wierzbička), i przytacza argumenty za koncepcją antropologiczno-kulturową: obiegowe rozumienie potoczności jako ‘codziennosci’, ‘zwyczajności’; opinie filozofów i socjologów o potoczności jako ‘zdroworozsądkowości’ (Jawłowska, Niżnik), odrzuca utożsamianie potoczności z (tylko) wulgarnością, bylejąkością i emocjonalnością; wskazuje pozytywne jej cechy: dialogowość, obrazowość, zdroworozsądkowość i powszechność. [JB]

291. *Jak rekonstruować językowo-kulturowy obraz Europy?*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 22, 2010, s. 121–127.

Autor nawiązuje do wypowiedzi Wojciecha Chlebdy i Anny Horolets na temat Europy i podtrzymuje postulat metodologiczny, by rekonstrukcję JOS w ramach programu EUROJOS nastawić na to, co wspólnotowe, utrwalone w potocznym (standardowym) wariacie języka, by nie ograniczać się do jakiegoś jednego typu danych (np. frazeologizmów czy przysłów), do jednego typu dyskursu publicznego (np. politycznego). W płaszczyźnie metodologicznej postulat ten oznacza sięganie do wielu źródeł materiałowych i stosowanie różnych technik ich analizy. Podstawą rekonstrukcji JOS powinna być baza „zrównoważona”, oparta na danych językowo-systemowych, językowo-tekstowych (dostępnych dzięki narodowym korpusom językowym) oraz źródłach wywołanych (metodami kwestionariuszowymi, ankietowymi), w skrócie S–A–T. Autor pokazuje, że w przypadku Europy sięgnięcie do metody eksperymentalnej (ankieta typu otwartego) pozwala ubogie dane słownikowe i bardzo zróżnicowane dane tekstowe wzbogacić i zweryfikować. [JB]

292. *Język IV RP, czyli o karierze przecieku. Problem wiarygodności dyskursu publicznego*, [w:] *Język IV Rzeczypospolitej*, red. Maciej Czerwiński, Paweł Nowak, Renata Przybylska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2010, s. 7–31 [pierwodruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjofosferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-

-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 94–113].

Formuła „język IV RP” odnosi się do środowiska władzy w okresie rządów PiS w latach 2005–2007 i określana jest *pisomową*, ale w istocie sam fenomen językowy ma zasięg szerszy zarówno w sensie czasowym, jak i społecznym. W języku politycznym w okresie V kadencji Sejmu spotkały się i spotęgowały dwie negatywne tendencje współczesnej komunikacji Polaków: wulgaryzacja dyskursu i jego merytoryczne wyjałowienie. Język polityki, przestając być językiem dialogu, został „znieważony” (w Mickiewiczowskim sensie tego słowa). Utracił walor narzędzia porozumiewania się, stał się niefunkcjonalny z perspektywy interesu społecznego („dobra wspólnego”). Tak ocenili go respondenci ankiety przeprowadzonej w roku 2008 w lubelskim środowisku studenckim („wulgarny”, „pełen inwektyw”, „zakłamany”, „służący manipulacji”).

Autor proponuje spojrzenie na język polityki jako na część dyskursu publicznego i część polskiego uniwersum mowy, rozpatruje go w kategoriach stylu, wskazuje na jego trzy podstawowe „wartości”: mówienie jest działaniem, służy perswazji i ustala podziały programowo-partyjne. Ustalanie granic my–oni jest cechą każdego języka władzy. Pod tym względem język IV RP przypomina komunistyczną *nowomowę*, choć w warunkach demokracji zasadniczo inny jest kontekst jego użycia.

W drugiej części artykułu omawiane są niektóre właściwości języka władzy w okresie realizowania idei IV RP, szczególną uwagę poświęca się karierze przecieku (praktykom, pojęciu i samemu słowu) oraz praktyce posługiwania się insynuacją w dyskursie politycznym. Stawia się pytanie o to, jaki udział mogą mieć językoznawcy w przeciwdziałaniu publicznym kłamstwom. [JB]

293. *Sovremennyj folklor – meżdu arhivom, estradaj i televideniem*, [w:] *Ot kongressa k kongressu. Materialy Vtorogo Vserossijskogo kongressa fol'kloristov. Sbornik dokladov*. Sostaviteli: Varvara E. Dobrovol'skaja, Aleksandra B. Ippolitova, A.S. Kargin, t. 1, Moskva: Gusudarstvennyj respublikanskij centr ruskogo fol'klora 2010, s. 10–19.

Autor, wychodząc od stwierdzenia, że z zanikaniem folkloru w naturalnym środowisku idzie w parze wzrost wtórnych form jego funkcjonowania – w wersjach archiwalnych, estradowych i medialnych (internetowych, telewizyjnych), stawia pytanie o to, w jakim stopniu nowe sytuacje i formy bytowania folkloru zachowują, a w jakim gubią prototypowe cechy folkloru? Co jeszcze jest folklorem, a co już „postfolklorem”, „pseudofolklorem”, zjawiskiem „folkloropodobnym” itp.? Rozważa też to, jakie szanse dla tradycyjnego folkloru stwarzają nowe media i na ile zasadna jest teza (głoszona np. w książce *Folklor*

w *dobie Internetu*, Toruń 2009), że nowe media pełnią rolę „folklorotwórczą”, co owocuje powstaniem „netloru”. Nawiązując do *Konwencji UNESCO z 2003 roku w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, w której postuluje się konkretne działania na rzecz rewitalizacji wybranych elementów tradycji, stwierdza, że jest to możliwe tylko pod warunkiem wtórnej kontekstualizacji wybranych tekstów folkloru oraz rozpoznanych aktualnych potrzeb i upodobań. Wywody teoretyczne połączono z omówieniem pieśni z płyty Jozzka Brody *Kolędy ze Wschodu*. [JB]

294. *Pojęcie językowego obrazu świata i sposoby jego operacjonalizacji*, [w:] *Jaka antropologia literatury jest dzisiaj możliwa*, red. Przemysław Czapliński, Anna Legeżyńska, Marcin Telicki, Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne” 2010, s. 155–178 [przekład na niemiecki: *Der Begriff des sprachlichen Weltbildes und die Methoden seiner Operationalisierung*, w: „Tekst i Dyskurs – Text und Diskurs” 5, 2012, s. 261–289; na angielski w: Jerzy Bartmiński, *Aspects of Cognitive Ethnolinguistics*, ed. by Jörg Zinken, London: Equinox 2009, s. 22–37].

Autor daje systematyczny wykład na temat sposobu rekonstrukcji JOS, z uwzględnieniem słownictwa (znaczeń słów, wewnętrznej formy słowa, tj. semantycznej motywacji nazwy, jej etymologii, badania pól leksykalno-semantycznych), frazeologizmów i utartych kolokacji, metafor, środków gramatycznych, także tekstów spontanicznie tworzonych lub reprodukowanych (kliszowanych), w tym tekstów wywołanych eksperymentalnie, metodą ankietowania. Postuluje uwzględnianie w rekonstrukcji JOS danych „przyjętych” (wierzeń i zrytualizowanych zachowań). [JB]

295. *ODPOWIEDZIALNOŚĆ w sieci semantycznej języka polskiego (między obiektywizmem relacji prawnych a subiektywnym poczuciem obowiązku)*, [współaut.: Monika Grzeszczak], [w:] *Etnolingwistyka a leksykologia*, red. Wojciech Chlebda, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 2010, s. 227–248; [przekład na niemiecki pt. *Der Begriff ODPOWIEDZIALNOŚĆ im semantischen Netz des Polnischen (zwischen dem Objektivismus der rechtlichen Relationen und dem subjektiven Pflichtgefühl)*, [w:] *Wahrheit, Recht, Verantwortung. Normen und Wertbegriffe im interkulturellen Kontext. Akten der internationalen Arbeitstagung „Normen und Wertbegriffe in der Verständigung zwischen Ost- und Westeuropa”, 20–21. Marz 2009 in Bukarest*, Bucuresti: Editura Universității din București 2010, s. 79–113; na rosyjski pt. *OTVETSTENNOST’ (v pol’skoj*

lingvokul'ture na fone evropejskih lingvokul'tur) w tomie *Slavjanskaja konceptosfera v sopostavitel'nom osveščanii. Leksikon*, red. Evgenij Stefanskij, Samara: Samar. gumanit. akad. 2011, s. 245–259].

Pytanie, na które autorzy chcą odpowiedzieć w swoim szkicu, brzmi: W jakiej sieci pojęć i w jakich kontekstach pojęcie *ODPOWIEDZIALNOŚCI* funkcjonuje w polskim językowym obrazie świata? Jak jest rozumiane w języku polskim na poziomie znaczeń kodowych (jądrowych) i kulturowych? Autorzy analizują bazyowy czasownik w ramach modelu predykatowo-argumentowego: *ktoś odpowiada za kogoś / za coś – czymś – przed kimś / wobec kogoś*. Następnie rozszerzają analizy składniowe na kontekst kulturowy i społeczny; wykorzystują trojakiemu typu dane: systemowe, tekstowe i ankietowe, respektując założenia definicji kognitywnej. Konkluzja wywodów jest następująca: *ODPOWIEDZIALNOŚĆ* zakłada uprzednie obligatoryjne zaistnienie (spełnienie) dwu wartości: wiedzy i wolności. Wartością implikowaną prawnie przez *ODPOWIEDZIALNOŚĆ* jest *SPRAWIEDLIWOŚĆ*, polegająca na osądzeniu w kategoriach dobrze / źle i orzekaniu nagrody lub kary za winę. Norma społeczno-kulturowa łączy *ODPOWIEDZIALNOŚĆ* z szeregiem wartości psychospołecznych, takich jak *PRZEZORNOŚĆ* (umiejętność przewidywania konsekwencji własnych czynów i decyzji), *RZETELNOŚĆ*, poczucie obowiązku (*OBOWIĄZKOWOŚĆ*), dotrzymywanie danego słowa (*SŁOWNOŚĆ*), *UCZCIWOŚĆ*, troska o innych, postępowanie w zgodzie z własnym sumieniem, emocjonalna dojrzałość. [JB]

296. *Region lubelski i jego granice*, [w:] *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4. *Lubelskie, cz. I. Pieśni i obrzędy doroczne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo Muzyczne „Polihymnia” 2011, s.13–20.

Charakterystyka wieloaspektowa regionu między Wisłą a Bugiem, określanego mianem Lubelszczyzny i Lubelskiego, przygotowana na użytek wielkiego, 6-tomowego wydawnictwa akademickiego („Nowego Kolberga”) zawierającego ludowe pieśni i muzykę z regionu. Autor podkreśla, że Lubelskie, niemające historycznej „metryki plemiennej”, ma tożsamość względną, a do II wojny światowej było silnie zróżnicowane etnicznie, religijnie i kulturowo. Mimo powojennych tendencji integracyjnych, wyróżniają się do dziś cztery subregiony: małe (przylegające do Wisły, kolbergowskie) Lubelskie, Chełmszczyzna (której Kolberg poświęcił osobny tom), Zamojszczyzna oraz południowe Podlasie. Na użytek tomu *Lubelskie* autor (jako redaktor tomu) zaproponował rozwiązanie umowne: objęcie dokumentacją całego województwa lubelskiego w granicach ustalonych w roku 1975. [JB]

297. *Charakterystyka językowa Lubelszczyzny*, [w:] *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4. *Lubelskie, cz. I. Pieśni i obrzędy doroczne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo Muzyczne „Polihymnia” 2011, s. 21–32.

Zdaniem autora Lubelskie nie jest jednolite etnograficznie ani językowo. Najgłębszy jest podział na wschód i zachód województwa, bo na wschodzie mówi się polskim dialektem kresowym (uformowanym na substracie ukraińskim), na zachodzie w części północnej dialektem mazowieckim, na południu – małopolskim. W syntetycznym szkicu dokonano (na podstawie literatury dialektologicznej oraz własnych badań) krótkiego przeglądu regionalnych cech fonetycznych (jak mazurzenie, fonetyka międzywyrazowa, a „pochylone”, wymowa samogłosek nosowych), gramatycznych i leksykalnych. Dołączono próbki tekstów gwarowych oraz dwie mapy: jedną pokazującą zasięgi geograficzne 7 zjawisk językowych, drugą – ilustrującą schematyczne ugrupowanie gwar Lubelszczyzny. [JB]

298. *„Pieśń ujdzie cało”. O ludowym języku poetyckim*, [w:] *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4. *Lubelskie, cz. I. Pieśni i obrzędy doroczne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo Muzyczne „Polihymnia” 2011, s. 33–38.

Język pieśni ludowych jest oparty na dialekcie, ale zarazem różni się od niego, jest specyficznym językiem, stylem poetyckim. Tę koronną tezę książki *O języku folkloru* (z roku 1973, zob. poz. nr 1) autor krótko referuje, wzbogacając wywód o nowe tematy, takie jak: wzorce budowy tekstów poetyckich, ukryta dialogowość tekstów, meliczny charakter wierszy ludowych. [JB]

299. *O stereotypach i profilowaniu słów kilka*, [w:] *Stereotypy – walka z wiatrakami?*, red. Anna Bujnowska, Joanna Szadura, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2011, s. 33–51.

Wychodząc od językoznawczego rozumienia stereotypów jako utrwalonych zbiorowo wyobrażeń ludzi, rzeczy i zdarzeń, przyjmując, że stereotypy są rodzajem pojęć potocznych i pełnią funkcje poznawcze jako narzędzia naturalnego kategoryzowania świata, autor skupia uwagę na stereotypach narodowych (Polaka, Niemca, Rosjanina), które w anegdotach są raczej jednowymiarowe, natomiast w całym bazowym wielogatunkowym zasobie informacji, w pamięci historycznej i kulturowej, mają przypisany bogaty zestaw cech, niekoniecznie spójnych. Podkreśla, że właśnie ta niespójność, a nawet ambiwalentność pozwala w dyskursie dokonywać wyboru stereotypowych cech i tworzyć intencjonalne profile wyobrażeń, np. Niemca jako prototypowego obcego i jako

agresora, ale też jako człowieka wysokiej kultury, Europejczyka itp. Dzięki profilowaniu może zostać przewyciężona niezmiennosc (trwalosc, sztywnosc) stereotypów i otwarta mozliwosc dialogu międzykulturowego. Odnosi się to także do stereotypów ideologicznych, takich jak patriotyzm, solidarnosc, wolnosc itp., wokół których toczone są wewnetrzne spory. Hasła *Polska liberalna – Polska solidarna* różnią się w sposób oczywisty, ale różnicę między nimi należy – zdaniem autora – interpretować nie jako nieprzewyciężalną opozycję „dwóch Polsk”, ale jako dwa uprawnione profile jednej wielowymiarowej Polski. [JB]

300. *Profanacja sacrum – sakralizacja profanum w dyskursie publicznym*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Sprachliche Säkularisierung (Westslawisch – Deutsch)*, Alicja Nagórko (Hrsg.), Band 13, Zürich – New York: Georg Olms Verlag Hildesheim 2011 s. 15–39.

Autorzy argumentują na rzecz tezy, że proces *sekularyzacji* języka (także kultury) nie jest jednokierunkowy, że towarzyszy mu proces odwrotny, *sakralizacji* pewnych sfer życia świeckiego. Te dwa pozornie przeciwstawne procesy w istocie są ze sobą skorelowane. W artykule, który ma charakter jedynie wstępnego rekonesansu, procesy te są ilustrowane wybranymi przykładami. Rzeczywista desakralizacja zachodzi przykładowo: (1) w sposobie funkcjonowania i semantyce wykrzyknień religijnych typu *O Boże! O Jezu! Jezu! Matko Boska! Olaboga!* – które wyrażają emocje także negatywne i ewoluują od modlitwy do przekleństwa; (2) w zakresie funkcjonowania formuł powitalnych; (3) w językowo-kulturowym obrazie Chrystusa, który w potocznej polszczyźnie jest poddawany humanizacji i nawet familiaryzacji (w polskim folklorze), co w efekcie prowadzi do desakralizacji tej centralnej dla religii postaci (pozbawienia atrybutu boskości).

Tendencję odwrotną, do sakralizacji sfery świeckiej dla celów pragmatycznych, ilustrują autorzy przykładami spotkań bożonarodzeniowych (*opłatek*) i użycia słownictwa religijnego w sferze pozareligijnej na zasadzie metaforycznych rozszerzeń: *święto* (*Święto Wojska Polskiego, Święto Niepodległości, święto patrona szkoły* itp.); *świątynia* (nauki, sztuki), w reklamie *grzech ekologiczny*. W języku publicznym zwroty *składać coś na ołtarzu (czegoś), bić się w piersi, pochylić się nad czymś* – tracą już odniesienia do sfery religijnej, sakralnej. Stosowanie formuł zaczerpniętych z języka religijnego ma funkcje uwznioślające, służy nakładaniu wartościowań quasi-religijnych na zjawiska i zachowania niemające wiele wspólnego ze sferą religijną, często jej zupełnie obce. Zabieg taki jest cechą dyskursu politycznego i ideologicznego (zwłaszcza nacjonalistycznego). [SNB, JB]

301. *Punkty sporne i bezsporne w programie EUROJOS: Odpowiedź na pytania i wątpliwości profesor Jadwigi Puzyniny*, [współaut.: Maciej Abramowicz, Wojciech Chlebda], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 23, 2011, s. 227–233.

Autorzy odnoszą się do krytycznych uwag Jadwigi Puzyniny („Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 22, 2010), dotyczących ich programowego tekstu w „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 21 (2009) na temat planowanego leksykonu aksjologicznego. Bronią m.in. pomysłu ankietowania, łączenia synchronii z diachronią, rozumienia potoczności jako centralnej kategorii stylistycznej i traktowania *tertium comparationis* jako wspólnych założeń metodologicznych. [JB]

302. *Czy istnieje europejski kanon wartości?* „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 23, 2011, s. 15–18 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 18–20].

Wprowadzenie do panelu pt. *Jakie wartości współtworzą „duszę” Europy u progu XXI wieku?* Autor proponuje, by rekonstrukcje kanonu oprzeć nie tylko na tekstach uroczystych deklaracji (takich jak *Powszechna deklaracja praw człowieka ONZ*, konstytucjach narodowych itp.), ale też na wynikach badań socjologów i respektować fakt, że każdy „kanon” jest obciążony subiektywizmem tworzących go autorów i jest z natury sporny. [JB]

303. *Pol'sko-rossijskie vstreči na pole ètnolingvistiki*, „Novaja Pol'sa” 2011, nr 7–8, s. 51–55.

Przegląd owocnych kontaktów między środowiskiem etnolingwistów lubelskich i etnolingwistów moskiewskich w okresie ponad 30 lat, od roku 1978 (rok wizyty w Lublinie prof. Swietłany Tołstojowej). Znaczącym faktem było przyznanie prof. Nikicie Tołstojowi tytułu *doktora honoris causa* w roku 1992. [JB]

304. „Odwołanie” – *obowiązkowy składnik aktu grzecznościowego*, [w:] *Mundus verbi. In honorem Sophiae Cygal-Krupa*, red. Małgorzata Pachowicz, Krystyna Choińska, Tarnów: Wydawnictwa Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnowie 2012, s. 35–40.

Autor za zasadne uważa wyróżnienie w scenariuszu typowego dialogu osobnego etapu „odwołania”, które ma charakter werbalny lub gestyczny, poważny (*Cześć – Cześć*) lub żartobliwy (*Czołem – Kluski z rosółem*), odpowiada

relacji bodziec – reakcja. Uważa, że rekonstrukcja scenariusza dialogu obejmująca (według Kazimierza Ożoga) pięć etapów: powitanie, identyfikacja rozmówców, sygnalizowanie tematu, dialog właściwy, wyciszenie kontaktu i pożegnanie, jest za uboga. „Odwołanie” funkcjonowało w staropolszczyźnie jako rozbudowany, osobny etap w oficjalnej etykietce dworskiej. [JB]

305. *Etyka słowa a potoczny wzorzec komunikacji*, [w:] *Oblicza polszczyzny*, red. naukowa Andrzej Markowski, Radosław Pawelec, Warszawa: Narodowe Centrum Kultury 2012, s. 32–48 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjiosferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasuiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 52–65; przedruk fragmentu w: *Etyka słowa. Wybór opracowań I*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Jadwiga Puzynina, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2017, s. 39–50].

Przez *etykę słowa* autor rozumie etykę mowy, dyskursu, komunikacji – i postuluje, by ustalając podstawy aksjologiczne etyki słowa, respektować doświadczenie potoczne, utrwalone w samym języku. Rekonstrukcja językowego obrazu mówienia (analiza nazw mówienia) prowadzi go do zrekonstruowania obrazu „dobrego komunikatora”, który „(1) w aspekcie interakcyjnym: dostrzega odbiorcę (adresata) i liczy się z nim jako partnerem, szanuje go, nawiązuje kontakt, umie słuchać, dialoguje; (2) w aspekcie modalnościowym: wypowiada się z jasno rozpoznawalną intencją (tzn. jego wypowiedzi odbierane są jako prawdziwe albo niepodpadające pod kryteria prawdy/fałszu (stanowiące rodzaj gry językowej, np. żartu); (3) w aspekcie treści: komunikuje treści sensowne i dba o zrozumiałość przekazu; (4) w aspekcie formy: mówi starannie, wyraźnie, nie za głośno i nie za szybko, głosem ‘naturalnym’, płynnie; nie poraża wielością słów, ale też nie jest skąpy w słowach”. [JB]

306. *Polski językowo-kulturowy obraz DOMU (cz. I)*, [współaut.: Iwona Bielińska-Gardziel], [w:] *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów 1*, red. Maciej Abramowicz, Jerzy Bartmiński, Iwona Bielińska-Gardziel, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2012, s. 9–46.

Autorzy podejmują próbę zrekonstruowania potocznej konceptualizacji *DOMU* przez użytkowników standardowej polszczyzny, przyjmując zasady definicji kognitywnej, opartej na założeniach sformułowanych w pracach Anny Wierzbickiej (1985, 1999) i Jerzego Bartmińskiego (1980, 1988). Za podstawę materiałową posłużyły trzy rodzaje źródeł wzajemnie się dopełniających: dane

systemowe i słowniki języka polskiego (S), badania ankietowe (A) i zróżnicowane gatunkowo i stylowo teksty (T), zaczerpnięte z prasy oraz Korpusu Języka Polskiego PWN. Inaczej niż w definicjach słownikowych, które izolują znaczenia leksemu *dom*, przyjęto koncepcję opisu integralnego, wiążąc w całość (*gestalt*) charakterystyki fizykalne (budynek, pomieszczenie), społeczne (rodzina, ludzie), funkcjonalne (do czego dom jest potrzebny) i kulturowe (jakich wartości jest „nosicielem”). Autorzy dowodzą, że kluczem do semantyki kulturowej domu jest idea (*za*)*mieszka*(*iw*)*ania*, bowiem „prawdziwym domem” jest tylko obiekt materialny przez kogoś zamieszkiwany. Dlatego ich zdaniem sens pojęcia *DOMU* należy eksplikować za pomocą formuły opartej na walencji czasownika *mieszkać*. Otwiera on obligatoryjnie miejsca dla dwóch partycypantów, podmiotu i miejsca: „ktoś *mieszka* gdzieś”, w zapisie uogólnionym: {[podmiot] + [zdarzenie] + [locum]}, ale w kolejności także [celu] i [potrzeb]. Na znaczenie czasownika *mieszkać* składają się następujące elementy składowe: (1) ‘przebywać’, (2) długo / na stałe, (3) w przestrzeni oddzielonej od przestrzeni publicznej, (4) z poczuciem bycia *u siebie*, gdzie można się urządzać wedle własnej woli, być *na luzie*; (5) zaspokajając swoje najważniejsze potrzeby biologiczne, bytowe i psychospołeczne, w tym zwłaszcza takie, jak: sen i odpoczynek, jedzenie i wydalanie, ochrona od zimna, poczucie bezpieczeństwa, bycie z innymi ludźmi, zwłaszcza dziećmi i współmałżonkiem, zwykle po to, by opiekować się dziećmi i wychowywać je w pozytywnej atmosferze emocjonalnej (wzajemnej akceptacji, miłości i gotowości pomocy); niekiedy pracując; a w przypadku oddalenia się tęskniąc do powrotu i chętnie wracając.

Składniki (1)–(4) są obligatoryjne, pozostałe mają charakter fakultatywny i ramowy, podlegają konkretyzacji i alternatywnym substytucjom, co w drugiej części artykułu zostanie opisane jako profilowanie bazowego wyobrażenia domu. [JB]

307. *Jak opisywać gatunki mowy?*, [w:] *Język a kultura*, t. 23. *Akty i gatunki mowy w perspektywie kulturowej*, red. Anna Burzyńska-Kamieniecka, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2012, s. 13–32.

Genologię uważa autor za dziedzinę interdyscyplinarną, która (zgodnie z koncepcją Stefani Skwarczyńskiej) bada całe uniwersum mowy, zarówno gatunki literackie, jak nieliterackie. Podział na genologię literaturoznawczą i lingwistyczną nie ma jego zdaniem wystarczającego uzasadnienia. Mieszanie gatunków praktykowane przez niektórych twórców literatury nie oznacza zagłady gatunków, bo są one potrzebne dla interpretacji tekstów urzędowych, naukowych, dziennikarskich, potocznych itd., także tekstów literackich. Podej-

mując zasadniczy temat kryteriów opisu gatunku, autor odróżnia dwie perspektywy: zewnętrzną – badacza i wewnętrzną – użytkownika. Do rekonstrukcji potocznych konceptualizacji gatunku z perspektywy użytkownika proponuje stosować metodologię wypracowaną na użytek rekonstrukcji językowego obrazu świata: (1) ustalanie podstaw onomazjologicznych nazw gatunków mowy poprzez analizy etymologiczne i słowotwórcze; (2) badanie schematów konotacyjnych czasowników mówienia i komunikowania; (3) analizę potocznych i leksykograficznych definicji nazw gatunkowych. Opisy gatunków powinny odpowiadać na pytania: kto, komu (do kogo), co (o czym), w jakiej sytuacji, w jakim celu, w jakiej formie, z jaką intencją mówi oraz jaki obraz świata przywołuje (kreuje) i jaki status ontologiczny przedstawionej treści przypisuje. [JB]

308. *Czy grzyb jest rośliną, czyli co znajdzie się w polu „Rośliny” w II tomie Słownika stereotypów i symboli ludowych*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Sapientia ars Vivendi. Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesor Annie Dąbrowskiej*, red. Anna Burzyńska-Kamieniecka, Agnieszka Libura, Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT 2013, s. 41–64.

Autorzy stawiają pytania o zakres pojęcia *ROŚLINA* oraz sposób definiowania roślin w słowniku językowo-kulturowym, a w szczególności: w ramach jakiego typu wiedzy, jakiego punktu widzenia i w jakiej perspektywie definicja ma być budowana. Pytania te stały się aktualne w związku z przygotowaniem kolejnego (po tomie *Kosmos*, wydanego w latach 1996–2012) tomu *Słownika stereotypów i symboli ludowych* (SSiSL), który obejmie hasła z pola *ROŚLINY*. Podtrzymują postulat operowania „definicją kognitywną”, która z założenia różni się od tradycyjnych definicji leksykograficznych, jej celem jest bowiem „zdanie sprawy ze sposobu pojmowania przedmiotu przez mówiących danym językiem, tj. ze sposobu utrwalonej społecznie i dającej się poznać poprzez język i użycie języka wiedzy o świecie, kategoryzacji jego zjawisk, ich charakterystyki i wartościowania”. Konfrontują definicje *grzyba* i *rośliny* w słownikach języka polskiego i encyklopediach i stwierdzają istnienie głębokich różnic zarówno między definicjami naukowymi i lingwistycznymi, jak też między definicjami w poszczególnych słownikach językowych. Różnie też jest przedstawiane w słownikach wewnętrzne zróżnicowanie pola *ROŚLINY* i różne aspekty są brane pod uwagę przy budowaniu definicji, w związku z czym ich przydatność dla pracy nad SSiSL jest ograniczona. W zakończeniu autorzy przedstawiają postulaty, na których zostanie oparty opis haseł z pola *ROŚLINY* w tomie II SSiSL: ograniczenie listy haseł do elementów relewantnych w sensie językowym i kulturowym (ważnych praktycznie i symbolicznie); prymat przy

definiowaniu wiedzy potocznej nad naukową; ukierunkowanie na cechy przedmioty typowego (prototypowego); utrzymanie opisu w perspektywie podmiotowej, tzn. respektowanie punktu widzenia nosiciela kultury ludowej. [SNB]

309. *Obraz mira v pol'skoj narodnoj tradicii*, [w:] *Ètnolinguistica Slavica. K 90-letiju akademika Nikity Il'iča Tolstogo*, Moskwa: Indrik 2013, s. 26–41.

Skrócona, bez dokumentacji i części ogólnokulturowej, wersja artykułu *Świat* (autorstwa Izabeli Bartmińskiej, Jerzego Bartmińskiego, Ewy Paclawskiej i Moniki Żuk) w *Słowniku stereotypów i symboli ludowych*, t. 1. Kosmos, cz. 4. *Świat, światło, metale*, Lublin 2012, s. 11–76. [JB]

310. *Problem konceptu bazowego i jego profilowania – na przykładzie polskiego stereotypu Europy*, [współaut.: Wojciech Chlebda], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 25, 2013, s. 69–95. DOI: 10.17951/et.2013.25.69.

Bezpośrednim celem autorów jest rekonstrukcja polskiego konceptu *EUROPY* przy wykorzystaniu metod zaproponowanych w ramach konwersatorium EUROJOS i w oparciu o trzy podstawowe bazy materiałowe: systemową, tekstową i ankietową. Celem pośrednim było poddanie pod dyskusję szeregu pojęć i procedur etnolingwistycznej analizy rekonstrukcyjnej, w tym zwłaszcza kwestii zmienności (wariantywności) wyobrażeń bazowych (tu – *EUROPY*) w warunkach ich wchodzenia w zróżnicowane dyskursy obecne we współczesnej polskiej przestrzeni publicznej. Autorzy przedstawiają obrazy *EUROPY* oparte na analizie danych systemowych, zwłaszcza słownikowych, oraz tekstowych zawartych we wcześniejszych pracach różnych badaczy, jednak szczególnie wiele miejsca i uwagi poświęcają wynikom trzech badań ankietowych ASA z lat 1990, 2000 i 2010. Podają sumaryczne dane ankietowe ASA w zestawieniu z danymi systemowymi i tekstowymi. Dane ankietowe pozwalają uszczegółwić zapis treści bazowego konceptu, ujawniają bowiem konotacje, których słowniki jeszcze nie odnotowują; pozwalają też – co ważne – dokonać rankingu cech przypisywanych przedmiotowi.

Procedury profilowania bazowego konceptu *EUROPY* z odniesieniem do różnych odmian polskiego dyskursu publicznego zostaną przedstawione przez autorów w drugiej (projektowanej) części opracowania. [WCh, JB]

311. *Rola etymologii w rekonstrukcji językowego obrazu świata*, „Lingvaria” 2013, nr 16, s. 233–245. DOI: 10.12797/LV.08.2013.16.15.

Według autora wyniki analiz etymologicznych są „relevantne etnolingwistycznie”, bo odkrywanie motywacji nazwy pozwala dotrzeć do podstaw

konceptualizacji obiektów i zdarzeń. Autor dowodzi tego na przykładzie etymologii polskich słów *świat*, *kwiat* i *gwiazda*, które w opracowaniach Brücknera i Sławskiego są związane w jedno gniazdo etymologiczne (wspólnym elementem wszystkich tych słów jest ‘jasność, świecenie’), i wzbogaca argumentację obu autorów o dane z tekstów folkloru (zagadek, przysłów, pieśni). [JB]

312. *Ankieta jako pomocnicze narzędzie rekonstrukcji językowego obrazu świata*, [w:] *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 3. *Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*, red. Iwona Bielińska-Gardziel, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 279–308 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjospherze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 309–332].

Autor przypomina podstawowe zasady rekonstrukcji JOS w ramach programu EUROJOS i skupia się na ankietach jako narzędziu pomocniczym. Ankieta jest rodzajem eksperymentu lingwistycznego, który pozwala dotrzeć do potocznej świadomości językowej, do sposobów rozumienia słów i zebrać teksty pokazujące ciągi syntagmatyczne i relacje paradygmatyczne badanego słowa. Punktem wyjścia w ankiecie lingwistycznej może być leksem, zdanie, pojęcie lub przedmiot, tzn. ankieta może więc być ukierunkowana semazjologicznie lub onomazjologicznie. Autor omawia dwa typy ankiet – zamknięte i otwarte, wyżej stawia te drugie ze względu na większą wiarygodność wyników. Porównuje test asocjacyjny (skojarzeniowy) z ankietą kognitywną typu ASA. Porównując wyniki rekonstrukcji JOS w oparciu o trzy podstawowe bazy materiałowe: systemową, tekstową i ankietową, stwierdza, że dane systemowe mogą być bardzo ubogie, dane tekstowe – silnie zróżnicowane (gatunkowo, stylowo, aksjologicznie), natomiast dane ankietowe, jeśli spełnią określone warunki, mogą dać efekty wymierne i bogate. Ich wartość polega m.in. na tym, że nie tylko mogą potwierdzić ubogie definicje słownikowe, ale także wzbogacić je o nowe cechy jakościowe i aspekty, pozwolić ustalić siłę (intensywność) przypisania cechy do przedmiotu, mierzoną liczbą respondentów wskazujących daną cechę, a przez to określić rangi poszczególnych cech, odróżnić cechy dominujące, jądrowe i peryferyjne, słabiej utrwalone. Dane ankietowe, generalnie biorąc, potwierdzają też tezę o otwartym charakterze znaczenia słowa. [JB]

313. *Narracyjny aspekt definicji kognitywnej*, [w:] *Narracyjność języka i kultury*, red. Dorota Filar, Dorota Piekarczyk, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 99–115.

Autor odpowiada na pytanie, w jakim sensie i na jakim poziomie definicja, w tym zwłaszcza definicja kognitywna, jest narracją o przedmiocie hasłowym. W związku z tym wyróżnia trzy poziomy narracji: I – szczegółowy (w cytatach, dokumentujących użycie słowa, poziom „eksperiencera”), II – uogólniający (w zdaniach definicyjnych przekazujących sądy stereotypowe, poziom „konceptualizatora”), III – autorski (na poziomie instancji nadawczej, poziom „lokutora”). [JB]

314. *Jak zmienia się semantyka frazeologizmów biblijnych w polszczyźnie*, [w:] *Sprachliche Säkularisierung. Semantik und Pragmatik*, Alicja Nagórko (Hrsg.), Hildesheim – Zurich – New York: Georg Olms Verlag 2014, s. 279–298.

Frazeologizmy pochodzenia biblijnego w języku polskim poświadczają różne mechanizmy asymilacji i przetwarzania oryginalnych wyrażen biblijnych. Modyfikacje polegają na: (1) zerowaniu elementów: *wieża Babel* – eliminacja informacji o sprawcy i jego intencji; (2) uogólnianiu sensu na zasadzie rozszerzenia metaforycznego i zwiększenia zakresu użycia: *umyć ręce od czegoś*; *alfa i omega*; (3) przesunięciach semantycznych: *wyrok salomonowy* ‘mądry’ → ‘kompromisowy’; (4) osłabieniu funkcji denotacyjnej na rzecz czysto ekspresyjnej (*trąba jerychońska*; *ciemności egipskie*); (5) zmianie rejestru stylistycznego z podniosłego na żartobliwy: *rzeń niewiniątek*; (6) uogólnieniu połączonym z konwersją aksjologiczną, tzn. zmianą znaku wartości (*manna z nieba*) lub pozabawieniem/osłabieniem wartości sakralnej: *alfa i omega* ‘Bóg jako najwyższe sacrum, pełnia’ → *alfa i omega* ‘autorytet (wątpliwej wartości)’. W potocznym języku polskim częstą – i nawet nasilającą się – praktyką jest używanie biblizmów z intencją żartobliwą. Czynnikiem, który sprzyja żywotności biblizmów, jest atrakcyjność towarzyszących im fabuł (*wieża Babel*, *manna z nieba*, *rzeń niewiniątek*). [JB]

315. *Czym w podstawie programowej jest „świadomość językowa”?*, „Polonistyka” 2014, nr 1, s. 9–13 [równoległe w tomie pt. *Polonistyka dziś – kształcenie dla jutra*, t. 3, red. Krzysztof Biedrzycki, Witold Bobiński, Anna Janus-Sitarz, Renata Przybylska, Kraków: Universitas 2014, s. 37–49].

Autor definiuje *świadomość językową* jako wiedzę intuicyjną, wyrażającą się umiejętnością porozumiewania się, a także refleksją nad językiem i umiejęt-

nością dokonywania oceny form językowych. Tradycyjny dylemat nauczycieli polonistów: ile w edukacji ma być praktycznej nauki języka, a ile teoretycznej wiedzy o języku, autor rozstrzyga na korzyść prymatu umiejętności praktycznych. Dlatego w PP z roku 2008 (autor był jej współtwórcą) o świadomości językowej mówi się w związku z tworzeniem i odbiorem wypowiedzi, używając czasowników operacyjnych: uczeń *rozpoznaje, rozróżnia, stosuje, przekształca; wykorzystuje wiedzę, używa znaków interpunkcyjnych, operuje słownictwem; dobiera synonimy, wprowadza partykuły*; a na etapie licealnym – także *definiuje znaczenia słów*. W opinii autora zadaniem szkoły (nie tylko polonisty) powinno być systematyczne rozwijanie słownictwa ucznia. [JB]

316. „Lubelskie” wobec tradycji Kolbergowskiej, [współaut.: Beata Maksymiuk-Pacek, Anna Michalec], [w:] *Lubelska pieśń ludowa na tle porównawczym*, red. Jerzy Bartmiński, Beata Maksymiuk-Pacek, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 7–27.

Autorzy artykułu, którzy uczestniczyli w opracowaniu 6-tomowego *Lubelskiego*, wydanego w roku 2012 w ramach monumentalnej PAN-owskiej serii „Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały” (zwanej potocznie „Nowym Kolbergiem”), prezentują zawartość wydawnictwa, które zawiera ponad 7 tysięcy zapisów utworów wokalnie-muzycznych (pieśni z nutami, przedstawionych w kontekście praktyk obrzędowych), omawiają różnicowanie gatunkowe repertuaru i stosunek nowego „Lubelskiego” do dokumentacji Oskara Kolberga, podkreślają wagę indywidualnych wykonawców – artystów ludowych i odnotowują zasługi zbieraczy, transkrybentów i redaktorów. [JB]

317. *Historia mówiona – interdyscyplinarna i wieloaspektowa*, [w:] *Historia mówiona w świetle nauk humanistycznych i społecznych*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura, Mirosław Szumiło przy udziale Janusza Kłapcia, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 9–23.

Autor odróżnia historię mówioną (HM) zorganizowaną od spontanicznej. Pierwsza polega na utrwalaniu i opracowywaniu osobistych relacji „świadków historii” przez badaczy i ich udostępnianiu szerszemu kręgowi zainteresowanych osób. Druga jest naturalna, żywiolowa, funkcjonuje we wspólnotach rodzinnych i lokalnych, tworząc pamiętaną wybiórczo własną historię środowiskową; tej drugiej wiele uwagi poświęcili językoznawcy i folklorysty. Zorganizowana HM jest interdyscyplinarna, co najlepiej ujawniło się w ojczyźnie HM – Stanach Zjednoczonych, z czego zdał sprawę Dunaway, pokazując jej związki kolejno – z antropologią, pedagogiką, etnohistorią i studiami etnicznymi, folklorystyką, gerontologią, prawem, historią literatury, medioznawstwem, socjo-

logią, studiami genderowymi (*Gender Studies*). W zasadniczej części artykułu autor podkreśla specyfikę przekazów oralnych, podtrzymuje ideę inter- i multidyscyplinarności HM i omawia pięć podstawowych pól zainteresowań HM: pole podmiotu mówiącego (kogo utrwalamy); pole odbiorcy / adresata (dla kogo przekazy są przeznaczone); pole tematu (o czym się mówi); pole intencji i funkcji (po co się mówi); pole jakości przekazu (jak się mówi, czyli jak się treść koduje w określonych konwencjach gatunkowych). Dyscypliny zaangażowane w działalność HM preferują poszczególne pola, profilują przedmiot i metody HM, a wspólną konceptualną bazę tych działań stanowi ukierunkowana antropologicznie teoria komunikacji oralnej, dyskursu i tekstu. [JB]

318. *Jak rekonstruować kanon wartości narodowych i europejskich?*, [współaut.: Monika Grzeszczak], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 26, 2014, s. 21–44. DOI: 10.17951/et.2014.26.21 [wersja niemiecka: *Zür Nützlichkeit des Kanonbegriffs für die Arbeit am Wörterbuch der west- und osteuropäischen Werte – wie kann man den (nationalen, europäischen) Kanon der Werte rekonstruieren?*, [w:] *Kultureller und sprachlicher Wandel von Wertebegriffen in Europa. Interdisziplinäre Perspektive*, Rosemarie Lühr, Natalia Mull, Jörg Oberthür, Harmut Rosa (Hrsg.), Frankfurt am Main: Peter Lang 2012, s. 1–22].

W artykule stawia się pytanie o polski kanon wartości z myślą o projektowanym słowniku aksjologicznym. Trudność z ustalaniem kanonu wynika z tego, że jest on ujmowany nie tylko opisowo, ale i normatywnie, w związku z czym jest nieustannie kwestionowany. Zdaniem autorów kanon aksjologiczny, czyli zespół ogólnie przyjętych norm etycznych można rekonstruować metodą pogłębionych analiz semantycznych wybranych haseł. Właściwością pojęć aksjologicznych, takich jak wolność, równość, demokracja, jest bowiem ich silne „usieciowienie”, tj. powiązanie relacjami wzajemnych zależności. Konsekwencją tego faktu jest to, że szukając ich definiensów relewantnych w ramach semantyki danego języka, dochodzi się nieuchronnie do pewnego zespołu wartości, funkcjonujących jako definiensy, i to one przybliżają nas do poszukiwanego jądra aksjologicznego kanonu danej wspólnoty. [JB]

319. *O symbolicznym języku folkloru*, „Polski Rocznik Muzykologiczny” 2014, t. 12, s. 39–51.

Autor książki *O języku folkloru* (1973), opartej na założeniach strukturalistycznych (preferencji dla cech dystynktywnych, szukania cech różniących język folkloru od potocznej gwary), przedstawia alternatywny opis języka folkloru zgodny z założeniami etnolingwistyki kognitywnej, w duchu

antropologiczno-językowym. Przyjmuje, że specyfika języka folkloru nie wyczerpuje się na poetyzmach dyferencjalnych, obejmuje cały materiał językowy, który jest zorganizowany na zasadach powtarzalności, paralelizmów i symboliki. Podano przykłady działania tych zasad, ilustrując wywód tekstami kolęd życzących (*U tej Marysi pod okiennikiem*) oraz symboliką złota w tekstach folkloru (na podstawie danych w *Słowniku stereotypów i symboli ludowych*). [JB]

320. *Sedem ključovi ponjatija na kognitivnata etnolingvistika*, „Bułgarski Folklor” 2014, nr 4, s. 399–412.

Syntetyczne przedstawienie głównych idei lubelskiej etnolingwistyki kognitywnej. Nazwy *etnolingwistyka kognitywna* użył jako pierwszy w roku 2004 Jörg Zinken, pisząc o pracach powstających w środowisku lubelskim. O ścisłym związku lubelskiej etnolingwistyki z kognitywizmem już wcześniej pisali też inni (m.in. Henryk Kardela 1988, Renata Grzegorzczkowska 1995). Autor z myślą o czytelnikach bułgarskich omawia instrumentarium lubelskiej etnolingwistyki kognitywnej, na które składa się siedem powiązanych z sobą pojęć: językowy obraz świata; stereotyp; definicja kognitywna; punkt widzenia i perspektywa interpretacyjna; profilowanie i profil; podmiot i wartości. [JB]

321. *Perspektywa semazjologiczna i onomazjologiczna w badaniach językowego obrazu świata*, „Poradnik Językowy” 2015, nr 1, s. 14–29.

Wychodząc od twierdzenia, że termin *językowy obraz świata* składa się z trzech członów, z których każdy odsyła do innej sfery: pierwszy – do języka, trzeci – do obiektywnie istniejącej rzeczywistości, do *świata*, drugi, środkowy (*obraz*) – do pośredniczącej między nimi sfery pojęciowej/wyobrażeniowej, autor przypomina inspiracje leżące u początków lubelskiej koncepcji JOS i formułuje tezę, że zasadne jest stosowanie w opisie JOS dwóch równoprawnych procedur badawczych, zarówno semazjologicznej, wychodzącej od znaku (nazwy językowej, leksemu) w kierunku jego znaczenia i oznaczanego przedmiotu, jak też onomazjologicznej, wychodzącej od przedmiotu w kierunku jego nazwy i wyobrażenia. [JB]

322. *Tradycja uśpiona w języku. Pytania o źródła polskiej tożsamości kulturowej*, [w:] *Tradycja dla współczesności*, t. 8. *Wartości w języku i kulturze*, red. Jan Adamowski, Marta Wójcicka, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2015, s. 11–33 [wersja skrócona i zmodyfikowana pt. *Tradycja i pamięć uśpiona, pielęgnowana i ożywiana. Pytania o źródła polskiej tożsamości kulturowej*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 31, 2019, s. 7–26. DOI: 10.17951/et.2019.31.7].

Autor definiuje tradycję za Kazimierzem Dobrowolskim jako „w zasadzie wszelką spuściznę, którą ustępujące generacje przekazują pokoleniom wchodzącym w życie”, więc niezależnie od stopnia uświadomienia jej sobie przez nosicieli lingwokultury. Tradycja może być jawnie pielęgnowana lub „uśpiona”. To szerokie rozumienie tradycji pozwala autorowi we współczesnym języku polskim wyróżnić różne warstwy stratygraficzne, odpowiadające różnym kręgom historyczno-kulturowym: praindoeuropejskiemu, prasłowiańskiemu, chrześcijańskiemu, antycznemu, europejskiemu, szlachecko-ziemiańskiemu i chłopskiemu. Każdemu z wyróżnionych kręgów przypisane zostają konkretne wyznaczniki językowe (gramatyczne, leksykalno-pojęciowe, z odniesieniem zarówno do nazw pospolitych, jak własnych). [JB]

323. *Statystični metody v doslidženni movnyh stereotypiv*, [w:] *Dani tekstovyh korpusiv u lingvistyčnyh doslidženjah*. Monografija, red. Olena Levčenko, Lviv: Vydavnytvo L'viv'skoji Politehniky 2015, s. 75–87.

Prezentacja na użytek ukraińskich czytelników badań autora nad stereotypami narodowymi z zastosowaniem metod statystycznych. Omówiono wyniki stosowania ankiet zamkniętych (za książką *Stereotypy mieszkają w języku*, 2007) oraz wyniki stosowania ankiet otwartych, na przykładzie Niemca, Rosjanina, Ukrainca oraz Europy (za artykułem W. Chlebdy i J. Bartmińskiego pt. *Problem konceptu bazowego i jego profilowania – na przykładzie polskiego stereotypu EUROPY* w „Etnolingwistyka” 25). Autor opowiada się za integrowaniem w badaniu stereotypów wszystkich rodzajów danych, zarówno systemowych (leksyka, semantyka, frazeologia), jak tekstowych i ankietowych. [JB]

324. *Solidarnost': meždu ponjatiem i ideej*, [w:] *Kategorija ocenki i sistema cennostej v jazyke i kul'ture*, red. Svetlana M. Tolstaja, Moskwa: Indrik 2015, s. 363–378 [w polskiej wersji pt. *Solidarność między pojęciem a ideą* w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 163–175].

Według autora wyraz *solidarność*, znany polszczyźnie od XIX wieku, użyty jako nazwa własna związku powstałego na fali strajków 1980 roku (*NSZZ „Solidarność”*), przeszedł ewolucję semantyczną i ze zwykłego pojęcia o neutralnym, prawniczym znaczeniu ‘współodpowiedzialności’ stał się słowem wyposażonym w treść emotywną i aksjologiczną, przyjął status „ideologemu”, niosącego określony potencjał powinnościowy. W semantykę *solidarności* wpisano zobowiązanie do działania na rzecz dobra wspólnego, udzielania bezinteresownej

pomocy, a nawet ponoszenia ofiar, i do osobistego poświęcenia. Powstał nowy, aksjologiczny profil pojęcia, który po okresie rozczarowań działaniami NSZZ „Solidarność” zyskał także w skali międzynarodowej pozycję idei, która jest gwarantem ładu i zrównoważonego rozwoju. Autor śledzi historię słowa (pojęcia), odtwarza zmienne sposoby jego rozumienia i posługiwania się nim w dyskursie publicznym. [JB]

325. *O działaniach na tekście z perspektywy tekstologii integralnej*, [w:] *Działania na tekście w edukacji szkolnej i uniwersyteckiej*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Tomasz Piekot, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2015, s. 9–18.

Autor zwraca uwagę na niedostatki uniwersyteckiej nauki o tekście (tekstologii w sensie integralnym), która nie nadąża za potrzebami edukacji szkolnej. O ile programy szkolne w zakresie nauki o języku polskim są od momentu opracowania nowej *Podstawy programowej* w roku 2008 zdecydowanie „tekstocentryczne”, o tyle uniwersytecka polonistyka koncentruje się na tekstologii edytorskiej i nie docenia zapotrzebowania edukacji szkolnej na tekstologię stosowaną. Autor postuluje większe zainteresowanie nauczycieli akademickich procesualnym traktowaniem tekstu, zarówno w sensie tworzenia tekstów, jak praktycznych działań na gotowych tekstach (streszczanie, cytowanie itp.). [JB]

326. *Nie ma (prawdziwej) wolności bez odpowiedzialności*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Odkrywanie słowa – historia i współczesność*, red. Urszula Sokólska, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku 2015, s. 13–38 [przedruk fragmentu w: *Etyka słowa. Wybór opracowań I*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Jadwiga Puzynina, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2017, s. 585–602].

W pierwszej części artykułu autorzy sygnalizują zmiany w rozumieniu podmiotu wolności przez Polaków po przewrocie 1989 – z rozumienia wspólnotowego (wolność narodu, niepodległość) na indywidualistyczny (wolność jako swoboda działania osoby). Wolność staje się wartością względną. W części drugiej – skupiają uwagę na odróżnieniu (i przeciwstawieniu) *wolności* („bezzymiotnikowej”) i *prawdziwej wolności*, i pokazują zakorzenienie koncepcji *prawdziwej wolności* w systemie wartości społecznie uznawanych. Traktują wolność nie tyle jako pojęcie naukowe, lecz jako „koncept kulturowy”, który nie może być semantycznie interpretowany bez uwzględnienia nałożonego na niego wartościowania i odniesienia do kontekstu kulturowego. Omawiają semantyczne rozróżnienie wolności i samowoli, przywołują sygnalizowane

przez socjologów nadużycia wolności, proponują zachowania „wolnościowe” Polaków uznać (za semiologią pragmatyczną Charlesa Peirce’a) za „interpretant definitywny” rozumienia słowa oraz podkreślają nierozzerwalność związku wolności z odpowiedzialnością. [JB, SNB]

327. „*Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*” – co zawiera, na jakich zasadach się opiera, dla kogo jest przeznaczony?, [w:] *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. nacz. Jerzego Bartmiński. Tom 1. *DOM*, red. Jerzy Bartmiński, Iwona Bielińska-Gardziel, Beata Żywicka, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2015, s. 7–13 [tekst w niezmienionej formie jest przedrukowywany na początku kolejnych tomów *Leksykonu aksjologicznego Słowian i ich sąsiadów*: t. 2. *EUROPA*, 2018, s. 7–13; t. 3. *PRACA*, 2016, s. 7–12; t. 4. *WOLNOŚĆ*, 2019, s. 7–13; t. 5. *HONOR*, 2017, s. 7–12; przekład na angielski pt. „*The Axiological Lexicon of the Slavs and their neighbours*” – what does it contain, what principles is it based on, who is it intended for?, [w:] *The Axiological Lexicon of Slavs and their Neighbours*, Jerzy Bartmiński (ed.), vol. 1. *The Concept of HOME*. English Version, Abridged, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2018, s. 7–15; wersja rosyjska pt. „*Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*” – što proekt soderžit, na kakie principy opiraetsja, dlja kogo prednaznačen?, [w:] *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 5. *Koncepty i ich profilowanie*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Dorota Pazio-Włazłowska, Lublin, Wydawnictwo UMCS 2019, s. 3–33].

Autor tekstu i jednocześnie redaktor naczelny całego dzieła prezentuje uzgodnione w ramach międzynarodowego konwersatorium EUROJOS zasady opracowywania haseł do *Leksykonu aksjologicznego Słowian i ich sąsiadów*, który w pierwszej fazie realizacji projektu objął 5 konceptów: *DOM*, *EUROPA*, *PRACA*, *WOLNOŚĆ*, *HONOR*. Cechą wyróżniającą opracowania jest: po pierwsze – operowanie uzgodnionym systemem narzędzi pojęciowych i wspólną terminologią; po drugie – oparcie opisów na porównywalnym zestawie źródeł: systemowych (słownikowych), „wywołanych” (eksperymentalnych), tzn. uzyskanych metodą badań ankietowych oraz tekstowych, czerpanych z korpusów narodowych i wysokonakładowej prasy; po trzecie – przyjęcie podobnych sposobów definiowania znaczeń (zastosowanie metody definicji kognitywnej oraz profilowania pojęć). Wartości w *Leksykonie* są opisywane jako koncepty, tj. pojęcia wyposażone w swoiste kulturowo konotacje. Autorom haseł chodzi nie o ich zdefiniowanie w sensie logicznym, ale o odtworzenie specyficznego rozumienia wartości przez użytkowników poszczególnych lingwokultur. [JB]

328. *DOM – koncept uniwersalny i specyficzny kulturowo*, [w:] *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. nac. Jerzego Bartmiński, t. 1. *DOM*, red. Jerzy Bartmiński, Iwona Bielińska-Gardziel, Beata Żywicka, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2015, s. 15–33 [przekład na angielski pt. *HOME – a universal and culture-specific concept*, [w:] *The Axiological Lexicon of Slavs and their Neighbours*, Jerzy Bartmiński (ed.), vol. 1. *The Concept of HOME. English Version, Abridged*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2018, s. 16–41.

W szkicu autor (będący zarazem redaktorem *Leksykonu aksjologicznego Słowian i ich sąsiadów*) dokonuje syntetycznego omówienia 18 studiów składających się na pierwszy tom *Leksykonu*, poświęcony konceptowi *DOM*. Po przypomnieniu zasad redakcyjnych, wypracowanych zbiorowo na użytek całego wydawnictwa, podkreśla międzykulturową rangę domu, porównuje definicje leksykalnych eksponentów konceptu w różnych językach i proponuje wprowadzenie różnych konceptualizacji domu do wspólnego modelu pojęciowego, w którym jądrem jest idea ‘zamieszkiwania’, a implikowanymi składnikami są: podmiot, miejsce i funkcja: „ktoś *mieszka* gdzieś i tu zaspokaja swoje potrzeby (snu, odpoczynku, ochrony od zimna, poczucia bezpieczeństwa, bycia z innymi ludźmi i in.)”. Omówiono: etymologię nazw domu w niektórych językach europejskich i afrykańskich, kwestię podmiotu zamieszkującego dom (wyróżniana jest pozycja kobiety), aksjologię domu i jego metaforykę, na koniec kulturowe narracje o domu i profile domu. [JB]

329. *Polski językowo-kulturowy obraz DOMU i jego profile*, [współaut.: Iwona Bielińska-Gardziel], [w:] *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. nac. Jerzy Bartmiński, t. 1. *DOM*, red. Jerzy Bartmiński, Iwona Bielińska-Gardziel, Beata Żywicka, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2015, s. 89–121.

Celem autorów było odtworzenie potocznej konceptualizacji *DOMU* przez użytkowników standardowej polszczyzny przy wykorzystaniu metody definicji kognitywnej. Podstawą materiałową tej rekonstrukcji stały się trzy rodzaje źródeł: słowniki języka polskiego (S), badania ankietowe (A) i teksty (zróżnicowane gatunkowo i stylowo), zaczerpnięte z prasy oraz Korpusu Języka Polskiego PWN. Autorzy traktują pojęcie *DOMU* jako kompleksowy konstrukt mentalny, obejmujący zarówno aspekty fizyczne (budynek, pomieszczenie), społeczne (rodzina, ludzie), jak i wymiar funkcjonalny oraz kulturowy (aksjologiczny). Koncept *DOMU* obejmuje: (1) miejsce (*budynek, domek jednorodzinny, chałupa, dworek, pomieszczenie, kawalerka...*), w którym (2) ktoś (*rodzina, swoi,*

bliscy, połączeni bliskimi relacjami we wspólnotę, w której dominującą pozycję ma kobieta-matka i dzieci); (3) mieszka, tzn. przebywa długo/stale (4) w oddzieleniu od otoczenia, w przestrzeni prywatnej, nie publicznej; (5) z poczuciem bycia *u siebie*, w miejscu *oswojonym*, gdzie czuje się swobodnie, *na luzie*, może ubierać się *po domowemu*; zaspokajają najważniejsze życiowe potrzeby, w tym zwłaszcza takie, jak: potrzeba bezpieczeństwa, ochrony od zimna (*ciepło domowego ogniska*), snu i odpoczynku (zwykle też: jedzenia i higieny osobistej); niekiedy: wykonywania pracy zarobkowej; zwykle: przekazywania wzorów kulturowych: mowy, wierzeń i przekonań, tradycyjnych norm i wartości oraz wzorów kulturowych (dobrych lub złych).

Na poziomie dyskursu publicznego nie ma jednego sposobu prezentacji i wartościowania domu; zależnie od opcji aksjologicznych bazowe pojęcie *DOMU* podlega profilowaniu. Autorzy wyróżniają następujące profile: (1) materialny profil *domu* jako budynku; (2) wspólnotowy profil *domu rodzinnego*; (3) patriotyczny profil *domu polskiego*; (4) feministyczny profil *domu* jako *więzienia kobiet*; (5) nomadyczny profil *domu ruchomego* oraz (6) metafizyczny profil *domu Ojca Niebieskiego*. [JB]

330. *PRACA w kręgu wartości słowiańskich i europejskich*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. nac. Jerzego Bartmiński, t. 3. *PRACA*, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Brzozowska, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2016, s. 13–42.

Autorzy synetycznego szkicu podsumowują analizy pracy w 14 lingwokulturach narodowych. Dają krótki rys historii konceptu od kultury greckiej i rzymskiej poprzez tradycję judeochrześcijańską, która dokonała przesunięcia uwagi z rodzajów pracy na samego wykonawcę pracy, podkreślają rolę koncepcji Karola Marksa i encykliki *Laborem exercens* (1981) Jana Pawła II, następnie dokonują przeglądu sposobów rozumienia pracy w poszczególnych lingwokulturach. Szczególną uwagę poświęcają etymologii nazw pracy (w wielu językach nazwy te są semantycznie łączone z cierpieniem), definicjom słownikowym (hiperonimom i kohiponimom, oppositum i synonimom, derywatom i frazeologizmom); omawiają osobno wyniki badań ankietowych i analizy wybranych tekstów. Skrócona syntetyczna definicja kognitywna *PRACY* brzmi: praca jest 'działaniem / działalnością' (rzadziej 'zajęciem / zajmowaniem się'); jest działaniem celowym, którego efektem jest określony wytwór; jest czymś właściwym człowiekowi, co wymaga wysiłku i nawet cierpienia. W definicjach nazw pracy w poszczególnych opracowaniach narodowych pojawiają się jeszcze inne parametry: [narzędzie], [jakość działania / cechy], [zarobek / wynagro-

dzenie], [okoliczności: miejsce i czas pracy]. Wszystkie parametry składają się na „strukturę kognitywną” pojęcia *PRACA*. Autorzy niektórych opracowań próbowali też odtworzyć profilowanie *PRACY* we współczesnych dyskursach, wskazując zwłaszcza na kontrast, jaki zachodzi między tradycyjnym, ludowym, sakralizowanym modelem pracy na roli, a modelem współczesnym, mającym charakter pragmatyczny, świecki. [JB, SNB]

331. *Koncept PRACY we współczesnej polszczyźnie*, [współaut.: Małgorzata Brzozowska], [w:] *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. nac. Jerzego Bartmiński, t. 3. *PRACA*, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Brzozowska, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2016, s. 93–128.

Praca na drabinie wartości Polaków zajmuje miejsce wysokie, na równi z rodzimą, miłością i wiarą religijną, ale nie jest wartością absolutną i „ostateczną”, jest wartością instrumentalną. Stosunek Polaków do pracy jest zróżnicowany, w środowiskach plebejskich ceniona jest praca fizyczna, praca rąk, trud rolnika, górnika, w inteligentkich – praca umysłowa, a fizyczna jest traktowana jako gorsza. Analiza konceptu *PRACA* w polskiej lingwokulturze – przeprowadzona na podstawie danych systemowych (słowniki języka polskiego), ankietowych i tekstowych (przysłowia i teksty z Narodowego Korpusu Języka Polskiego) – pozwoliła wydobyć podstawowe parametry, składające się na „strukturę kognitywną” pojęcia *PRACA*, takie jak: kategoria nadrzędna, podmiot-wykonawca pracy, cel działania, wytwór działania, jakość działania/cechy, wysiłek wkładany w wykonanie, a dalej też: zarobek/wynagrodzenie, miejsce pracy, czas pracy. Autorzy zaproponowali modelowy zapis bazowego wyobrażenia *PRACY* w postaci formuły zdaniowej: *Ktoś – działa – celowo – pokonując trudności – z zamiarem zrobienia czegoś – i otrzymuje za to wynagrodzenie*. Dwa podstawowe leksykalne eksponenty konceptu *PRACA* – *praca* i *roboty* – różnie profilują bazowe wyobrażenie: w znaczeniu *pracy* dominuje cel, wytwór i jakość, w znaczeniu *roboty* – działanie i wynagrodzenie. W znaczeniu obu leksemów akcentowany jest wysiłek, trud. Autorzy przeanalizowali hiperonimy pracy, synonimy, frazematykę. Ankiety (oparte na pytaniu o rozumienie „prawdziwej pracy” przeprowadzono w środowisku studentów lubelskich trzykrotnie: w roku 1990, 2000 i 2010); pokazały one, że nastąpił spadek rangi aspektu społecznego pracy (tworzenie wspólnoty), także aspektu etycznego, mniej istotna jest też jakość pracy. Ważniejszy staje się zarobek.

Wyróżniono pięć profili *PRACY*. W profilu tradycyjnym (ludowym) praca jest koniecznością życiową i spełnieniem obowiązku moralnego. W profilu religijnym praca jest kontynuacją stwórczego dzieła Boga, służy samorealizacji

człowieka i tworzeniu wspólnoty ludzkiej. W pragmatycznym profilu przedsiębiorcy – jest procesem podlegającym racjonalizacji w kategoriach efektów ekonomicznych towaru i ceny, kupna i sprzedaży. Liczą się koszty pracy (wkład kapitału, wynagrodzenie), wydajność pracy, wytworzony produkt i jego cena. Także: organizacja pracy, czas pracy, prawo pracy. Pragmatyczny profil pracobiorcy eksponuje wynagrodzenie za włożony trud, ale też uwzględnia aspekt podmiotowy: możliwość indywidualnego rozwoju i dokształcania się. W profilu pracy z perspektywy człowieka bezrobotnego – staje się ona wartością, dobrem pożądanym i trudno osiągalnym, ale też negocjowanym: nie każda praca, nie każde wynagrodzenie, nie każde warunki są akceptowane. [JB]

332. *O aktualnych zadaniach etnolingwistyki*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 28, 2016, s. 7–29. DOI: 10.17951/et.2016.28.7 [przekład na angielski pt. *Ethnolinguistics in the Year 2016*, tłum. Adam Głaz, „Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture” 28, 2017, s. 9–31; przekład na rosyjski: *Ob aktual’nyh zadačah etnolingwistiki*, [w:] *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 6. *Jedność w różnorodności. Wokół słowiańskiej aksjospfery*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Dorota Pazio-Wlazłowska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2019, s. 11–40].

O aktualnych zadaniach etnolingwistyki jako subdyscypliny badawczej i rocznika o tej nazwie („Etnolingwistyka” 1988–2015) wypowiada się redaktor naczelny pisma. Uważa, że z dwóch zasad, które u podstaw etnolingwistyki słowiańskiej stawiał Nikita Tołstoj – wymiar ogólnosłowiański i jedność języka i kultury – aktualność zachowała głównie ta druga zasada, tj. traktowanie języka jako źródła wiedzy o człowieku i społeczności oraz podstawy budowania własnej tożsamości (indywidualnej, narodowej, regionalnej, zawodowej). Program lingwistyki kulturowej był realizowany przez redakcję rocznika i autorów piszących na jego łamach w latach 1988–2015 z nastawieniem na różne gatunki folkloru, na problemy językowego obrazu świata, w ostatnich numerach pisma – na studia szczegółowe dotyczące semantyki wybranych konceptów kulturowych (*RODZINA, DEMOKRACJA, RÓWNÓŚĆ, OTVETSTVENNOST’* itp.). Tak uprawiane badania etnolingwistyczne – szukające „kultury w języku”, w semantycznej warstwie form językowych – zbliżają etnolingwistykę (zwłaszcza w jej wariacie kognitywnym) do zachodniej lingwistyki kulturowej. Etnolingwistyka słowiańska traktowana jako lingwistyka kulturowa, obierając za wyróżniony przedmiot swoich zainteresowań semantykę nazw wartości, ma szansę wejść w partnerski dialog z zachodnią lingwistyką antropologiczną i wnieść do wspólnych badań nad wartościami swój oryginalny wkład. Propozycją ram

dla takiego dialogu jest międzynarodowe konwersatorium etnolingwistyczne EUROJOS. [JB]

333. „Świat na opak”, czyli o granicach normy w kulturze ludowej, [w:] Anatolij A. Alekseev, Nikolaj P. Antropov, Anna G. Kretschmer, Fedor B. Poljakov, Svetlana M. Tolstaja (Hrsg.), *Slavische Geisteskultur: Ethnolinguistische und philologische Forschungen*. Teil 1. *Slavjanskaja duhovnaja kul'tura: etnolingvističeskie i filologičeskie issledovanija*, čast 1. Zum 90. Geburtstag von N.I. Tolstoj. K 90-letiju so dnia roždenija N.I. Tolstogo, Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften 2016, s. 27–39.

W kulturze ludowej wyobrażeniu świata „normalnego” towarzyszy idea *świata na opak*, *świata wywróconego do góry nogami*, który jest zaprzeczeniem obrazu świata „normalnego”. Nonsensowne teksty humorystyczne są w polszczyźnie określane potocznie jako *koszałki-opałki* albo nazywane słowem *adynata*. Najnowsze polskie wydawnictwa folklorystyczne z Kujaw, Kaszub, Warmii i Mazur, Lubelskiego i Podlasia, opublikowane w latach 1974–2012 w serii *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały* (PPiML), poświadczają żywotność tego żartobliwego przedstawiania świata. Autor dokonuje podziału tzw. „pieśni komicznych” na trzy różne gatunki mowy, zróżnicowane intencjonalnie i oparte na różnych ontologicznych modelach świata: zdroworozsądkowym, mityczno-poetyckim i religijnym. Tylko w jednym zespole tekstów rzeczywiście obecna jest konwencja „świata na opak”, która odwołuje się do zdroworozsądkowego modelu świata (pieśń *Był tu taki Kusy Jan*), drugi zespół bazuje na modelu mito-poetyckim, służy celom artystycznym (*Ptasie wesele*), trzeci – na religijnym modelu świata i służy celom kultowym (*Wszystko się zmieniło, jak nigdy nie było*). [JB]

334. *Słowa klucze, kulturemy, koncepty kulturowe*, „Przegląd Humanistyczny” 2016, nr 3 (454), s. 21–29. GICID: 01.3001.0009.7647.

Autor wskazuje na dwa rozumienia terminu *słowa klucze* – informatyczny (słowo służące indeksowaniu treści dokumentów i wyszukiwaniu informacji) i lingwistyczny (słowo charakterystyczne dla danego tekstu, utożsamiane ze „słowem tematycznym”). Dokonuje przeglądu sposobów rozumienia tego terminu i pojęcia, i stawia pytanie o kontekst terminu: „słowa klucze – do czego?”, a w kolejności porządkuje opracowania autorskie wedle odniesień: do jednostkowego tekstu, do twórczości jednego autora, do jednego stylu funkcjonalnego lub jednej dyscypliny, także do całego dostępnego piśmiennictwa i do całej kultury narodowej. W tym ostatnim odniesieniu „słowa klucze” w dużym

stopniu nakładają się zakresowo na kategorię „kulturomów”. Za najbardziej interesującą perspektywę badawczą uznaje autor odniesienie słów kluczowych do świata wartości, rozumienie ich jako „konceptów kulturowych”. [JB]

335. *Miejsce opozycji w paradygmacie lingwistyki strukturalnej i kognitywno-antropologicznej*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Opozycje jako kategoria kulturowa*, red. Marzena Bardach, Katarzyny Smyk, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2016, s. 9–21.

Autorzy wychodzą od stwierdzenia, że kategoria opozycji, która zajmowała dominującą pozycję w paradygmacie lingwistyki strukturalnej, znacząco osłabia tę pozycję w paradygmacie lingwistyki kognitywno-antropologicznej. Jest jednym z wielu parametrów opisu semantycznego, obok nadrzędności, podrzędności, kolekcji, ekwiwalencji i różnych relacji syntagmatycznych. Autorzy na przykładzie pieśni *Ty pójdziesz górą, a ja doliną* pokazują zróżnicowany status opozycji: systemowy (*góra : dół*), tekstowy (*dwór : klasztor*) i kulturowy (*róża : kalina*). W każdym przypadku warunkiem zaistnienia opozycji jest wskazanie wspólnej podstawy porównania (*tertium comparationis*). Opozycja pozwala mówić o cechach dystynktywnych, których teorię w najpełniej rozwiniętej wersji wypracowała fonologia. „Praska” wersja fonologii oparta na koncepcji cech dystynktywnych pozwoliła budować przejrzyste modele matrycowej identyfikacji jednostek. Autorzy wskazują jednak na znaczny subiektywizm w rozstrzyganiu, które z pozytywnych cech jednostki językowej funkcjonują dystynktywnie, a które nie, i uznają paradygmat strukturalny, abstraktyzujący kategorię opozycji i dystynktywności, mimo jego niewątpliwych zalet, za niewystarczający. Cechy dystynktywne stanowią ich zdaniem specyficzną podklasę cech pozytywnych. Opozycje oparte na zasadzie logicznego przeciwieństwa mogą w tekście podlegać przewartościowaniu: biedny staje się bogatym, głupi okazuje się najmądrzejszy, chory odzyskuje zdrowie itp. Istnienie opozycji otwiera na gruncie dyskursu pole dialogu, a mediowanie między członami opozycji organizuje i dynamizuje narrację. [JB, SNB]

336. *Konwersatorium EUROJOS: Program porównawczych badań aksjolingwistycznych*, „Studia Linguistica”. Zbirnyk Naukovykh Prac’, випуск 9, Kyjiv 2016, s. 278–290.

Celem artykułu było poinformowanie czytelników ukraińskich o założeniach programu badań aksjologicznych prowadzonych aktualnie (w roku 2016) w ramach międzynarodowego konwersatorium EUROJOS. Omówiono pojęcie językowego obrazu świata, stereotypu, definicji kognitywnej, profilowania,

ich praktyczne zastosowanie pokazano na przykładzie opisu konceptu *DOM* wydanego w roku 2015. [JB]

337. *Refleksy „Rozmyślania przemyskiego” w folklorze pogranicza polsko-ukraińskiego*, [w:] *Rozmyślanie przemyskie – świadectwo średnio-wiecznej kultury religijnej*, red. Jerzy Bartmiński, Artur Timofiejew, Przemysł: Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska, 2016, s. 43–75.

Autor omawia ślady niektórych wątków i motywów z *Rozmyślania przemyskiego* zachowane do czasów współczesnych w ustnym obiegu na pograniczu polsko-ukraińskim. Opierając się na zapisach folklorystów XIX-wiecznych (Kolberg) i późniejszych oraz własnych zapisach terenowych z Przemyskiego i Lubelskiego, wykorzystując też współczesne zapisy ukraińskie z okolic Lwowa, potwierdza żywotność tradycji apokryficznej na gruncie „ludowej Biblii” (w rozumieniu przyjętym przez Magdalenę Zowczak), ściślej: w ludowych kolędach, pieśniach nabożnych, legendach i pieśniach dziadowskich. Przedmiotem szczegółowej analizy są trzy wycinkowe tematy: (1) „Zwiastowanie”, wątek obecny w drugiej księdze *Rozmyślania przemyskiego*, w *czcieniach* 36–38, poświadczony 10 wariantami pieśni o incipicie *Na zielonej łące, przy niskiej dolinie* (wariantywnie: *Z tamtej strony dwora*); (2) wątek wizyty św. Rodziny w chacie zbójnika i cudownego uzdrowienia chorego dziecka zbójnika wodą z kąpeli małego Jezusa (*czcienie* 67), poświadczony w folklorze ponad 30 zapisami z lat 1840 do współczesności; (3) motyw cudownego wzrostu pszenicy w czasie ucieczki św. Rodziny do Egiptu (*czcienia* 58–70), poświadczony w ludowym obiegu ponad 70 wariantami w języku polskim i kilkudziesięcioma w języku ukraińskim. Autor dokonuje precyzyjnej analizy struktury motywicznej wszystkich zapisów i stwierdza, że niektóre wersje polsko-ukraińskie reprezentują tzw. parateksty (teksty równoległe). Wnioski: chrześcijańska tradycja apokryficzna, oparta na „świadomości mirakularnej”, jest w regionalnej kulturze południowo-wschodniej Polski i zachodniej Ukrainy wciąż żywa i ma zasięg międzykonfesyjny. [JB]

338. *O lubelskim „Słowniku stereotypów i symboli ludowych”*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Leksykografija i leksykografija u svetlu savremenih pristupa. Zbornik naukovih radova*. Uredništvo: Stana Ristić, Ivana Lazić Konjik, Nenad Ivanović, Beograd: Institut za srpski jezik SANU 2016, s. 355–376.

Artykuł informacyjny przeznaczony dla czytelnika serbskiego: o założeniach *Słownika stereotypów i symboli ludowych* (SSiSL), kluczowych pojęciach (JOS, stereotyp, symbol, definicja kognitywna), budowie artykułów hasłowych

w SSiSL, co jest jednostką opisu w SSiSL i jak jest ona definiowana, co poparto przykładem hasła *tęcza*. Dodano głosy recenzentów potwierdzające pozytywną recepcję pierwszych czterech części dzieła (t. I. *Kosmos*) wydanych w latach 1996–2012. [JB, SNB]

339. *OWIES w lubelskim „Słowniku stereotypów i symboli ludowych”*, [współaut.: Anna Kaczan], „Polska Sztuka Ludowa. Konteksty” 2016, nr 3–4 (314–315), s. 483–493.

Wersja opracowana na podstawie hasła *Owies* przeznaczonego do *Słownika stereotypów i symboli ludowych* (zob. SSiSL, t. 2. *Rośliny*, cz. 1. *Zboża*, s. 328–362). [JB]

340. *Językowo-kulturowy obraz SŁOMY w polskiej lingwokulturze. Szkic etnolingwistyczny*, [współaut.: Agata Bielak], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 29, 2017, s.111–133 [przekład na angielski: *The linguacultural view of Polish słoma ‘straw’: An ethnolinguistic account*, tłum. Adam Głaz, „Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture” 29, 2018, s. 121–145.] DOI: 10.17951/et.2017.29.111.

Artykuł opracowany na podstawie hasła *Słoma*, przeznaczonego do zeszytu *Zboża* w II tomie SSiSL. W tradycyjnej kulturze ludowej słoma jest traktowana inaczej niż w kulturze miejskiej, ma pozycję bardziej znaczącą. W ogólnonarodowym imaginariu jest znakiem bylejakości, czegoś nietrwałego, niepewnego, mało wartościowego, podobnie jak plewy czy grochowiny. Słomiany Chochół z *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego (1900) jest symbolem polskiego narodowego marazmu i bezsilności. Jednak w polskiej kulturze ludowej, opartej na tradycyjnej gospodarce rolnej i uprawie zboża, słoma jest ceniona jako surowiec służący do ocieplania pomieszczeń, do wyrobu wielu użytecznych przedmiotów (jak maty, wycieraczki, koszyki, pojemniki na ziarno, buty, ule, zabawki, ozdoby, tzw. pająki, kapelusze), a jej językowo-kulturowy obraz jest bogaty w konotacje pozytywne. W obrzędach dorocznych i rodzinnych, w przepowiedniach i wróżbach, funkcje słomy zachowują związek z myśleniem magicznym, jest ona traktowana jako medium pośredniczące między tym, co było żywe, i tym, co jest martwe. Jest łączona z płodnością, przyjmuje nawet symbolikę erotyczną. Rekonstrukcja ludowego stereotypu słomy opiera się na zasadach budowy definicji kognitywnej, standardowe motywy zostały ułożone według faset i zdają sprawę z zastosowań słomy w rytuałach dorocznych i rodzinnych, także w ludowym lecznictwie. [JB, AB]

341. *Językowo-kulturowy obraz PSZENICY (Triticum) w języku polskim*, [współaut.: Anna Kaczan], „Etnolingwistyka. Problemy Języka

i Kultury” 29, 2017, s. 85–110 [przekład na angielski: *The linguacultural view of the Polish pszenica ‘wheat’ (Triticum)*, tłum. Adam Gład, „Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture” 29, 2018, s. 89–119]. DOI: 10.17951/et.2017.29.85.

Artykuł opracowany na podstawie hasła *Pszenica*, przeznaczonego do zeszytu *Zboża* w II tomie SSiSL. Celem autorów była pełna rekonstrukcja językowo-kulturowego obrazu *PSZENICY* w ludowej polszczyźnie. Rekonstrukcja ta oparta jest na założeniach tzw. definicji kognitywnej, która wychodzi poza postulaty semantyki strukturalnej, uwzględnia wszystkie składniki konotowane przez wyrażenie językowe, uwzględnia relacje przedmiot – nazwa przedmiotu i nie ma charakteru encyklopedycznego. Podstawę materiałową stanowią dane językowe (słownictwo i frazeologia oraz teksty kliszowane w szerokim wachlarzu gatunków, m.in. zagadki, przysłowia, przepowiednie, pieśni w różnych odmianach gatunkowych, bajki, legendy, pisana poezja chłopaska) i „przyjęzykowe” (etnograficzne zapisy wierzeń i praktyk) pochodzące z kartoteki *Słownika stereotypów i symboli ludowych* (zob. SSiSL t. 2, *Rośliny*, z. 1, *Zboża* s. 245–298). [JB, AnK]

342. *Niedokończony spór z abp. Józefem Życińskim o rozumienie ludowości*, [w:] *Media – Kultura – Dialog. W piątą rocznicę śmierci arcybiskupa Józefa Życińskiego*, red. ks. Robert Nęcek, ks. Wojciech Miształ, Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Wydawnictwo Naukowe 2017, s. 145–158 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 73–84].

Wspomnienie o niedokończonej dyskusji na temat „ludowości”, do której abp. Życiński miał stosunek krytyczny, podczas gdy autor pozytywny. Rozmowy z abpem o ludowości, choć niedokończone – były dla autora pouczające, inspirowały do przemyśleń na temat wartości ludowej twórczości apokryficznej, religijnego folkloru, „ludowej pobożności”, „ludowego katolicyzmu”. Na prośbę abpa autor opracował sylwetkę bł. Jerzego Popiełuszki, którego uznał za „bohatera ludowego”. U podstaw sporu folklorysty z teologiem leżało ambiwalentne wartościowanie pojęcia „ludu” i „ludowości” w kręgach inteligenckich. [JB]

343. *Chryścianizacja folkloru – folkloryzacja chrześcijaństwa*, [w:] *Chrześcijaństwo w religijności ludowej – 1050 lat po Chrzcie Polski*, red. Zdzisław Kupisiński SVD, Lublin: Wydawnictwo KUL 2017, s. 17–35.

Na fenomen chrześcijaństwa ludowego autor proponuje spojrzeć w dwójkiej perspektywie: chrystianizacji folkloru i folkloryzacji chrześcijaństwa. Chrystianizacja polega na nakładaniu na tradycyjne ludowe przekazy wyobrażeń chrześcijańskich, folkloryzacja chrześcijaństwa to narzucanie przekazom chrześcijańskim cech właściwych twórczości ludowej w sferze poetyki i obrazu świata. Kościół od dawna chrystianizował tradycyjną kulturę, ustalając daty świąt kościelnych na dni wcześniejszych świąt pogańskich (święta Bożego Narodzenia na obrzędowość zimowego przesilenia, rzymskiego święta *Sol Invictus*; święto Jana Chrzciciela na czas polskiej *sobótki*, ruskiej *kupały*; Wszystkich Świętych i Dzień Zaduszny na czas pogańskiego święta *dziadów* itp.). Autor pokazuje na konkretnym materiale, że o ile próba chrystianizacji obrzędu *sobótki* (przez wprowadzenie do tekstów *sobótkowych* postaci św. Jana) nie powiodła się, przeciwnie, raczej doprowadziła do folkloryzacji przekazu chrześcijańskiego, o tyle powiodła się chrystianizacja kalendarza i obrzędowości bożonarodzeniowej. Zwłaszcza w przypadku *pastorałek* i *kołęd* apokryficznych (w szczególności *kołęd „maryjnych”*) doszło do folkloryzacji przekazu chrześcijańskiego. [JB]

344. *Językowo-kulturowy obraz Wisły*, [w:] *Językowe i kulturowe modelowanie świata. Księga dedykowana Profesorowi Karolowi Daniełowi Kadłubcowi*, red. Katarzyna Marcol, Jan Kajfosz, Czeski Cieszyn: PROprint 2017, s. 39–55.

Autor, opierając się na różnego typu danych: leksykalnych, ankietowych i tekstowych, rekonstruuje językowo-kulturowy obraz Wisły jako konstrukt, który „pączkuje i rozkwita”. Pokazuje, jak na realistyczny obraz rzeki, która ma źródło i piaszczyste brzegi, płynie i wylewa itd., są nakładane konotacje kulturowe o charakterze egzystencjalnym (idea płynięcia, ruchu, przemijania życia; miejsce spotkania zakochanych), regionalnym (płynie do Krakowa, do Gdańska) i narodowym, ideologicznym (staje się symbolem Polski, ojczyzny). Zobjektywizowanej parametryzacji obrazu Wisły w encyklopedii odpowiada odmienna – antropocentryczna parametryzacja jej obrazu w języku i kulturze, odpowiadająca jej widzeniu w perspektywie ludzkich potrzeb, uczuć i wyobrażeń kulturowych. [JB]

345. *What does it mean for stereotypes to „reside in language”?*, [w:] *Stereotypes and linguistic prejudices in Europe. Contributions to the EFNIL Conference 2016 in Warsaw*, red. Anna Dąbrowska, Walery Pisarek, Gerhard Stickel, Budapest: Research Institute for Linguistics Hungarian Academy of Sciences 2017, s.115–135 [wersja polska pt. *Stereotypy*

narodowe – intrygujące, uszczypliwe i zabawne, [w:] *Ku rzeczom niebiałym*, red. Jolanta Chojak, Zofia Zaron, Warszawa: BEL Studio Sp. z o.o. 2018, s. 37–48.]

Zdaniem autora łączenie stereotypów z uprzedzeniami, choć ma w humanistyce europejskiej długą tradycję, nie jest zasadne. Stereotypy – rozumiane w duchu Waltera Lippmanna i zwłaszcza Hilarego Putnama – są niezbywalnymi składnikami kodu językowo-kulturowego, wynikają z natury języka naturalnego (który zawsze kategoryzuje i upraszcza obraz świata). Nie ma ucieczki od stereotypów, bo nie ma ucieczki od języka naturalnego i mechanizmów, które nim rządzą. Dlatego walka ze stereotypami jest walką z wiatrakami. Przewyciężanie negatywnych skutków funkcjonowania stereotypów złośliwych jest możliwe głównie poprzez różnego rodzaju „gry językowe”, czego przykładów dostarcza literatura (parodia, groteska, satyra), film, karykatury obrazkowe. Zadaniem lingwistyki kulturowej (zwłaszcza etnolingwistyki kognitywnej) – jest pokazywanie złożoności językowo-kulturowych obrazów różnych narodowości, ich aksjologicznej ambiwalencji oraz różnych sposobów profilowania bazowych wyobrażeń w społecznym dyskursie/dyskursach. Otwiera to drogę do międzykulturowego dialogu. [JB]

346. *Wolność i solidarność w obrazie świata Polaków*, [w:] *Wolność i solidarność w języku i kulturze*, red. Aneta Lica, Zenon Lica, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 2017, s. 23–41.

Kryzys gospodarki światowej, opartej na zasadach liberalizmu, zachwiał postawą zwolenników nieograniczonej wolności ekonomicznej i skłania do powrotu do idei solidarności. Łączenie szeregowo w jedną całość sztandarowych haseł *wolność* i *solidarność* stało się już normą, choć ich słownikowe definicje nie przystają do siebie. Hasło *Nie ma wolności bez Solidarności* pojawiło się w historycznym momencie walki o relegalizację NSZZ „Solidarność” w latach 80., zachowuje sens także po wygraniu tej walki, ale już w ogólniejszym planie solidarności międzyludzkiej. Choć na poziomie definicji słownikowych *wolność* i *solidarność* nie mają punktów stykowych, mają je na poziomie ideowym, łączy je postulat odpowiedzialności, liczenia się z wymogami dobra wspólnego. [JB]

347. *Czym są żywioły w polskiej tradycji ludowej*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Żywioły w poznaniu. Metodologie badań z perspektywy językoznawczej i literaturoznawczej*, red. Elżbieta Pawlikowska-Asendrych, t. 1, Częstochowa: Wydawnictwo AJD 2017, s. 11–35.

Jakie jest ludowe wyobrażenie świata i tworzących go żywiołów? Autorzy dają odpowiedź na podstawie I tomu *Słownika stereotypów i symboli ludowych* (Kosmos, cz. 1–4, Lublin 1996–2012), w którym obrazy świata, ziemi, wody, ognia i powietrza zostały całościowo zrekonstruowane na podstawie bogatego zestawu danych, zgodnie z założeniami całego dzieła. Ludowy świat jest pewną całością, porównywaną do jajka, innym symbolicznym obrazem świata jest drzewo. Świat pozostaje w relacji z człowiekiem, jest antropokosmosem. W rozumieniu ludowym świat żyje, ciała niebieskie, ziemia, woda, ogień, wiatr wykazują funkcje psychiczne, posiadają czucie i wiedzę, są wrażliwe moralnie na bieg spraw w świecie ludzkim. Wskazano na trzy podstawowe modele kosmosu obecne w tekstach folkloru: mito-poetycki, judeochrześcijański i potoczny (zdroworozsądkowy). Najdobitniejszy wyraz obraz świata znalazł w zagadkach. [JB, SNB]

348. *O (a)symetrii semantycznej wzroku i słuchu*, [w:] *Metafora, tekst, dyskurs*, red. Grzegorz Grochowski, Jan Kordys, Jacek Leociak, Maria Prussa, Warszawa: Wydawnictwo IBL 2017, s. 171–179. [Wersja wstępna tekstu po r o s y j s k u pt. «Ani widu, ani słychu»: o semantičeskoj (a)symetrii zrenija i sluha, perevod s pol'sk. Ju. A. Krivoščapovoj, [w:] *Materiały III Międzynarodowej naukowej konferencji „Ėtnolingvistika. Onomastika. Ėtimologija”*, Ekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta 2015, s. 19–24.]

Porównanie językowego obrazu widzenia i słyszenia ujawnia częściową równorzędność widzenia i słyszenia, jako dwóch podstawowych dla człowieka źródeł informacji o świecie. Wspólne parametry dotyczą nazw samego aktu postrzegania zmysłowego (wzrokowego), przedmiotu postrzeganego, podmiotu postrzegającego, narządu widzenia (patrzenia) i słyszenia (słuchania), możliwości postrzegania zmysłowego (widoczności, słyszalności). Ale nie ma pełnej symetrii w organizacji pól leksykalno-semantycznych widzenia i słyszenia. Zróznicowanie mamy zwłaszcza na poziomie derywatów i frazematyki (kolokacje, frazeologizmy), parametry potocznej conceptualizacji widzenia są bogatsze niż słuchania / słyszenia. Jednak najciekawsze, zdaniem autora, różnice dotyczą rodzaju informacji (wiedzy) przekazywanej i uzyskiwanej drogą wzrokową i słuchową: kanałem wzrokowym przekazywane są informacje głównie o świecie zewnętrznym, przedmiotowym, kanałem słuchowym – o świecie wewnętrznym, obejmującym normy i wartości kulturowe. [JB]

349. *O profilowaniu pojęć z punktu widzenia etnolingwistyki kognitywnej*, [w:] *Dociekania kognitywne*, red. Agnieszka Libura, Daria Bębeniec, Hubert Kowalewski, Kraków: Univeristas 2018, s. 13–48.

Autor przedstawia aktualne problemy lubelskiej etnolingwistyki kognitywnej (LEK), które były przedmiotem zainteresowań konwersatorium EUROJOS w latach 2012–2015. W części wstępnej artykułu przypomina główne idee i pojęcia LEK (7 kluczowych pojęć to: językowy obraz świata, stereotyp, definicja kognitywna, punkt widzenia i perspektywa interpretacyjna, profilowanie i profil, podmiot, wartości), a w kolejności podejmuje (raz jeszcze) kwestię profilowania pojęć, która jest jedną z kluczowych w instrumentarium LEK. Lubelskie rozumienie profilowania wprawdzie nawiązuje do koncepcji Ronalda Langackera, ale jest odmienne, co pokazała m.in. Elżbieta Tabakowska (2013). Odróżnia się przedmiotowe obrazy i podmiotowe wizje: profile to różne subiektywne wizje świata stanowiące warianty jego językowo-kulturowego obrazu. Autor omawia profilowanie na przykładach wybranych konceptów: *LUD, NIEMIEC, ROSJANIN, UKRAJINIEC, RÓWNOŚĆ, DOM*. [JB]

350. *Czym różni się „Leksykon aksjologiczny” od słownika językowego i encyklopedii?*, [w:] *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 4. *Słownik językowy – leksykon – encyklopedia w programie badań porównawczych*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura, Beata Żywicka, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2018, s. 9–23.

Autor omawia relacje leksykonu do słownika i encyklopedii, a w kolejności skupia uwagę na *Leksykonie aksjologicznym Słowian i ich sąsiadów*, którego pierwsze tomy (*Dom, Praca, Honor*) ukazały się w Lublinie w latach 2015–2017. Przedstawia założenia *Leksykonu* i metody opisu konceptów. Na koniec formułuje pewne postulaty z myślą o planowanych kolejnych częściach *Leksykonu*. [JB]

351. *Robota i praca: dwa profile pojęcia – dwie formacje kulturowe?*, [w:] *Praca ludzka w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. Arkadiusz Bałajewski, Jerzy Bartmiński, Monika Łaszkievicz, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2018, s. 273–292.

Wyrażenia *praca* i *robota* są w słownikach języka polskiego traktowane jako synonimy, z których pierwszy nazywa zajęcie raczej umysłowe, a drugi – raczej fizyczne. Podstawowa parametryzacja *pracy* i *roboty* jest zbieżna, u podstaw semantycznych obu leksemów leży taka sama struktura kognitywna, którą można zapisać w formie schematu zdaniowego: *Ktoś działa w jakiś sposób, celowo, wy-*

tworza coś z wysiłkiem, posługuje się jakimś narzędziem, działa w jakimś miejscu i czasie i otrzymuje za to wynagrodzenie, a jego działanie podlega wartościowaniu. Ale między *pracą* i *robotą* są wyraźne różnice na poziomie kolokacji (nazywanie rodzajów *prac/robót*), nazywania podmiotów i wytworów *pracy/roboty*, wskazywania narzędzi (głowa, ręka), określania miejsc wykonywania *pracy/roboty*; różne też jest wartościowanie *pracy* i *roboty*. Wedle autora rozbieżności te należy traktować jako dwa różne „profile” (w sensie przyjętym w lingwistyce kognitywnej) jednego globalnego konceptu *pracy*. Na koniec autor sugeruje, że za tymi dwoma profilami konceptu, oddawanymi leksemami *praca* i *robotą*, stoją dwie różne formacje kulturowe, dające stale o sobie znać w polskiej kulturze narodowej: ludowo-plebejska i szlachecko-inteligencka. [JB]

352. *In the circle of inspiration of Anna Wierzbicka: The cognitive definitione – 30 years later*, „Russian Journal of Linguistics”, 22 (4) 2018, pp. 749–769.

Autor przypomina bliskie więzi łączące Annę Wierzbicką ze środowiskiem językoznawców skupionych wokół wydawanego w Lublinie rocznika „Etnolingwistyka” (t. 1–30, 1988–2018) i Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej. Komplementarność ujęć Wierzbickiej i lubelskich etnolingwistów polega na przeciwstawieniu się taksonomicznym koncepcjom znaczenia słowa i przyjęciu zasady rekonstrukcji podmiotowej, która wywodzi się z filozofii języka Wilhelma Humboldta; na docenieniu roli języka potocznego i intuicji przeciętnego nosiciela języka; na sięganiu po dane zarówno systemowe, jak tekstowe, uwzględnianiu wszystkich cech relewantnych komunikacyjnie, dających się poprzeć „dowodami językowymi”; na używaniu do definicji prostych zdań układanych w spójne ciągi grupowane fasetowo. Autor w szczególności skupia uwagę na koncepcji tzw. definicji kognitywnej (DK), omawia jej genezę, zasady budowania i najważniejsze inspiracje, z których korzystała; choć sama koncepcja powstała autonomicznie, jako przedłużenie badań nad językiem folkloru, niezależnie od prac Anny Wierzbickiej, to jednak wykazuje głębokie zbieżności z myśleniem kanberskiej uczoney. Autor pokazuje podobieństwa (konwergencje) między definicją kognitywną a metodą NSM (*Natural Semantic Metalanguage*) Anny Wierzbickiej na przykładach *matki i złota*, zwraca jednak też uwagę na pewne różnice, wynikające z operowania w przypadku DK definiensami potocznymi, niemającymi statusu semantycznych „prymitywów” (*primes*). Na koniec rozważa nowe perspektywy stosowania DK w pracach porównawczych podejmowanych w ramach konwersatorium EUROJOS – na przykładzie konceptu DOM. [JB]

353. *O założeniach i postulatach lingwistyki kulturowej (na przykładzie definicji PRACY)* „Półrocznik Językoznawczy Tertium. Tertium Linguistic Journal” 3, 2018, nr 1, s. 26–55 [przekład na angielski pt. *On the Principles and Postulates of Cultural Linguistics (as Exemplified by a Definition of WORK)*], „Półrocznik Językoznawczy. Tertium Linguistic Journal” 4, 2019, nr 2, s. 1–35].

Artykuł składa się z czterech części. W pierwszej przedstawiono historię formowania się lingwistyki kulturowej (LK) w Polsce, w drugiej – podano przykłady traktowania faktów językowych w perspektywie kulturowej; w kolejności przybliżono instrumentarium pojęciowe wypracowane w ramach lubelskiej etnolingwistyki kognitywnej (LEK), a na koniec pokazano na przykładzie jednego konceptu *PRACA* efekty analizy z stosowaniem omówionego instrumentarium pojęciowego LEK. [JB]

354. *Obrazy EUROPY w języku polskim i w tekstach polskich dyskursów publicznych*, [współaut.: Wojciech Chlebda], [w:] *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, t. 2. *EUROPA*, red. Wojciech Chlebda, Lublin–Opole: Wydawnictwo UMCS 2018, s. 169–215.

Rec.: Waldemar Czachur, *Jak porównywać obrazy Europy? Refleksje teoretyczno-metodologiczne po lekturze „Leksykonu aksjologicznego Słowian i ich sąsiadów”*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica”, 53, 2019, s. 7–20.

Wykorzystując obszerną bazę materiałową, złożoną z danych systemowych (w tym słownikowych), tekstowych (obejmujących szereg zróżnicowanych ideowo polskich dyskursów publicznych) i ankietowych (przeprowadzonych samodzielnie wśród studentów w latach 1990, 2000 i 2010, dających dostęp do społecznego, potocznego pojmowania Europy oraz odwołujących się wybiórczo do badań OBOP i CBOS z lat 2006–2016), autorzy podejmują próbę odtworzenia polskiego językowo-kulturowego obrazu Europy. Koncept *EUROPA* ma w polskiej mentalności miejsce wyróżnione już od XVI w., stanowiąc ważny punkt odniesienia przy budowaniu obrazu Polski na styku dwóch światów kulturowych i wyznaniowych, *Slavii Latina* i *Slavii Orthodoxa*. Historycznie i współcześnie dominuje poczucie przynależności Polski do Zachodu w sensie nie tyle geograficznym, co kulturowym i mentalnym. W polskim rozumieniu Europa to nie tylko dobrobyt materialny i wysoka kultura, ale też zespół wartości, obejmujących prawa człowieka, zasady demokracji, postulaty wolności, równości, solidarności i tolerancji. Europa jest traktowana jako przeciwieństwo Azji, do której włącza się Rosję. Konstruktem dyskursu intelektualnego jest pojęcie Europy Centralnej, Środkowej. Pokazano zarówno stosunkowo stabilne jądro konceptu *EUROPA*, jak i zachodzące w treści tego kon-

ceptu zmiany. O ile społeczny stosunek do Europy jest w 70–80 procentach pozytywny, o tyle dyskurs publiczny (zwłaszcza polityczny) jest głęboko podzielony na proeuropejskich entuzjastów (orientacja demokratyczno-liberalna – „Gazeta Wyborcza”, „Polityka”), pragmatycznych zwolenników (orientacja lewicowa – „Krytyka Polityczna”, feministki skupione wokół „Zadry”) i antyeuropejskich sceptyków (orientacja narodowo-prawicowa – „Gazeta Polska”, „Wprost”), anarchistów. Dyskurs katolicki jest zróżnicowany, rozpada się na nurt kościelno-instytucjonalny, liberalno-katolicki („Tygodnik Powszechny”) i narodowo-katolicki („Nasz Dziennik”). [WCh, JB]

355. *Borrowings and the Linguistic Worldview or How to Domesticate Foreignness*, [w:] *Languages – Cultures – Worldviews. Focus on Translation*. Editor Adam Głaz, Palgrave Macmillan 2019, s. 237–258. [Wersja polska: *O oswojaniu obcości. Polski obraz świata w zapożyczeniach językowych*, „Akcent” 2020, nr 4 (162), s. 37–49].

Autor włącza się do dyskusji na temat roli zapożyczeń w kształtowaniu językowego obrazu świata języka biorącego, pyta o status wyrażen (słów i ich połączeń), które w procesie translacji przechodzą do nowego (biorącego) języka i podlegają procesowi wielostopniowej asymilacji. Dokonuje krótkiego przeglądu zapożyczeń leksykalnych w polszczyźnie pod kątem stopnia przyswojenia, skupia uwagę na recepcji frazeologizmów biblijnych (*wieża Babel, syn marnotrawny, Kainowa zbrodnia*) i na koniec formułuje kluczową tezę o istnieniu w języku sfery „obcości oswojonej”. [JB]

356. *Jak ocalać ginące gatunki folkloru? Kolędy na FKİŚL w Kazimierzu*, [w:] *Niematerialne dziedzictwo kulturowe w Polsce i jego ochrona*, t. 4. *Festiwale, konkursy, przeglądy a ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, red. Anna Weronika Brzezińska, Katarzyna Smyk, Lublin–Wrocław–Warszawa: Wydawnictwo UMCS, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 2019, s. 217–233.

Autor artykułu, który przez 40 lat pełnił funkcję jurora na FKİŚL w Kazimierzu, odtwarza ze swoich notatek historię prezentowania na estradzie wymierającego gatunku pieśni ludowych, jakim są autentyczne kolędy ludowe, nieobecne w kościelnych i przykościelnych wydawnictwach. Dzięki apelom organizatorów Festiwalu i zainteresowaniu wiejskich wykonawców udało się ocalić pamięć o kolędach apokryficznych i noworocznych kolędach życzących, takich jak kolędy maryjne typu *Z tamtej strony dwora, Najświętsza Panienska po łące chodziła, Stała se lipieńka*, oraz kolędy noworoczne, życzące, zwane w okolicach Biłgoraja *dunajami*, kierowane do gospodarzy, jak *Czy jest gospodarz*

doma, oraz do panien i kawalerów, typu *Chodzi Marysia po pokoiku, róży kwiat; Dobry wieczór, panienczka; Bez pole, bez szeroczeńkie*. Festiwal pomaga poznać te segmenty polskiego folkloru religijnego, które nie zostały objęte oficjalnym mecenatem kościelnym i nie są reprezentowane w kantyczkach. W artykule dokonano szczegółowego przeglądu repertuaru kolędowego prezentowanego na estradzie festiwalowej w okresie ostatnich 22 lat (1994–2016). [JB]

357. *WOLNOŚĆ w polskiej lingwokulturze*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, t. 4. *WOLNOŚĆ*, red. Maciej Abramowicz, Jerzy Bartmiński, Lublin–Warszawa: Wydawnictwo UMCS 2019, s. 181–244.

W opracowaniu podjęto próbę rekonstrukcji pojmowania *WOLNOŚCI* w polskim języku i kulturze, zgodnie z zasadami całego *Leksykonu aksjologicznego Słowian i ich sąsiadów*. Uwagę skupiono na współczesności (na danych z XX i XXI wieku), ale wybiórczo sięgnięto do historii, do etymologii słowa, do tekstów staropolskich i XIX-wiecznych, do definicji słownikowych dokumentujących rozwój semantyczny *WOLNOŚCI* – od wolności politycznej (wspólnoty, narodu) do wolności osobistej. Podano wyniki badań ankietowych z lat 1990, 2000 i 2010, które potwierdzają przesunięcie semantyki *WOLNOŚCI* od wolności narodu do wolności osoby i jej zawieszenie między wolnością negatywną (od zakazów i nakazów) a pozytywną (podmiotowe prawo stanowienia o sobie). Przedstawiono dzieje toposu wolności narodowej w tyrtejskiej poezji polskiej, w polskiej paremiologii oraz wybranych tekstach publicystycznych. Funkcjonowanie pojęcia *WOLNOŚCI* we współczesnym dyskursie publicznym opisano, wykorzystując koncepcję profilowania; wyróżniono dwa kontrastowe profile: liberalno-demokratyczny i narodowo-prawicowy, pozostające w ich orbicie dyskursy liberalno-katolicki i narodowo-katolicki, oraz odróżniający się od wszystkich wymienionych dyskurs lewicowy ze zbliżonymi do niego anarchistycznym i feministycznym. Wskazano najważniejsze kontrowersje, powstające w momencie, kiedy pod odzyskaniem wolności narodowej w centrum dyskursu społecznego znalazł się problem odpowiedzialności za dokonywane wybory, równych praw do korzystania z wolności, zakresu wolności słowa i zachowań oraz tolerancji dla inności. [JB, SNB]

358. *Polski etos narodowy: pański, chłopski, mieszczański...?*, [w:] *W kręgu myśli Profesora Jana Szczepańskiego*, tom V, red. Daniel Kałużebiec, Ewa Ogrodzka-Mazur, Andrzej Kasperek, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2019, s. 8–21.

W artykule mówi się o wartościach kultury chłopskiej. W nawiązaniu do prac Jana Szczepańskiego dokonuje się konfrontacji etosu chłopskiego i szlachecko-inteligenckiego z intencją dowartościowania tego pierwszego. Podkreśla się jego pragmatyzm, wagę pracy i pracowitości, przywiązania do idei wspólnotowości, solidarności i równości, także motywującej te wartości religijności. Ludowe rozumienie ojczyzny opiera się na szacunku do ziemi i lokalności. Etos chłopski wytrzymuje porównanie z etosem szlachecko-inteligenckim, stawiającym na kult wolności, walki, bohaterstwa, indywidualizmu, elitarności, racjonalności. Oba etosy, choć różnie aksjologicznie ukierunkowane, spotkały się i harmonijnie współdziałały w okresie „karnawału Solidarności” w latach 80. XX wieku. Redystrybucja szacunku wymaga dowartościowania tradycji chłopskiej (też mieszczańskiej) i wyzwolenia narracji narodowej spod hegemonii tradycji szlachecko-inteligenckiej. [JB]

359. *Z czym „rymuje się” WOLNOŚĆ? Koncept WOLNOŚCI w polu leksykalnym, w pojęciowej słowosieci i w konceptosferze*, [w:] *Język i pamięć. Księga jubileuszowa dedykowana Panu Profesorowi Wojciechowi Chlebdzie z okazji 70. urodzin*, red. Walerij Mokijenko, Teresa Tarsa, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego 2020, s. 105–115.

Autor stawia pytanie o to, w jakiej sieci powiązań funkcjonuje wolność (jako słowo, pojęcie i koncept kulturowy) w polskiej lingwosferze i proponuje trzypoziomowy model opisu tego „usieciowienia”: leksykalny, pojęciowy i ideowy. O ile dwa pierwsze poziomy są wyznaczane (określane) przez system językowy i pojęciowy, o tyle trzeci poziom – określony jako „ideowy” – jest podatny na intencjonalne traktowanie i może być wykreowany subiektywnie, odpowiednio do przyjętego przez podmiot mówiący systemu norm i wartości, i wykazuje znaczną zmienność. Przykładem takiej kreacji jest narracyjne przedstawienie przez prof. Wojciecha Chlebdę 5-tomowej serii konceptów (DOM, PRACA, EUROPA, WOLNOŚĆ, HONOR) jako spójnej całości tworzącej swego rodzaju konceptosferę. [JB]

360. *The collection as a text-forming mechanism: A case study of a playful bachelor song* [Kolekcja jako mechanizm tekstotwórczy – na przykładzie żartobliwej pieśni kawalerskiej], „Vestnik of Saint Petersburg University. Language and Literature” 17 (3), 2020, s. 474–486. [Tom ku czci prof. Walerego Mokijenki; z pol. na ang. tłum. Agnieszka Gicala].

Na przykładzie staropolskiej pieśni *Pannom świat, / A mężatkom niebo, / A wdowusiom raj, raj, raj, / A babkom piekło* i jej licznych wariantów w polskim folklorze pieśniowym autor omawia tekstotwórczy mechanizm działania pod-

stawowej „kolekcji”: „panna – mężatka – wdowa – babka” (która stanowi stały punkt wyjścia) i różnych, odpowiednio dobieranych i wewnątrznie zhierarchizowanych kolekcji sprzężonych, „odbitych” typu „niebo – raj – czyściec – piekło”. Wszystkie tworzone kombinacje integruje intencja prześmiewcza, przypisana do męskiego („kawalerskiego”) punktu widzenia. [JB]

361. *Frazeologia a językowy obraz świata*, [w:] *Słowiańska frazeologia gwarowa II*, red. Maciej Rak, Valerij M. Mokienko, „Biblioteka LingVariów”, t. 28, Kraków: Księgarnia Akademicka 2020, s. 53–62.

Autor rozważa kwestię miejsca i rangi frazeologii w rekonstrukcji językowego obrazu świata (JOS) i optuje za używaniem ogólnego terminu *językowy obraz świata* (JOS), w rozumieniu przyjętym przez autorów *Leksykonu aksjologicznego Słowian i ich sąsiadów* (t. 1–5, Lublin 2015–2019) oraz *Słownika stereotypów i symboli ludowych* (t. 1–2, Lublin 1996–2019); przyjmuje, że fenomen języka obejmuje sferę formalną, mentalną i kulturową, zaś częściami składowymi tego fenomenu są: słownictwo z frazeologią, gramatyka zdania i tekstu oraz reguły dyskursu, dlatego używanie cząstkowych terminów *mentalny, kulturowy, frazeologiczny, tekstowy, dyskursywny obraz świata* (MOS, KOS, FOS, TOS, DOS) stwarza fałszywą, bo izolującą sugestię ich autonomii. [JB]

362. *Kultūrinė lingvistika: teorinės prielaidos ir metodai. DARBO definicijos Slavų ir jų kaimynų aksiologiniame leksikone (LASiS) pavyzdys*. [Lingwistyka kulturowa: założenia teoretyczne i metody. Na przykładzie definicji PRACY w *Leksykonie aksjologicznym Słowian i ich sąsiadów* (LASiS)], [w:] *Vertybės lietuvių ir lenkų pasaulėvaizdyje. Vertuolių w językowym obrazie świata Litwinów i Polaków*, [tom] 1. *Teorinės prielaidos ir interpretacijos / Problemy teoretyczne i interpretacje*, red. Stanisława Niebrzewska-Bartmińska, Kristina Rutkovska, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla 2020, s. 24–45.

Rozprawa częściowo pokrywa się z tekstem wykazany pod nr 353 (opublikowanym w „Tertium”). W części pierwszej autor skrótowo prezentuje założenia ogólne, na jakich opierają się badania etnolingwistyczne (lingwistyka kulturowa) w Polsce, w drugiej – przypomina instrumentarium pojęciowe wypracowane w ramach lubelskiej etnolingwistyki kognitywnej (LEK): językowy obraz świata, stereotyp, definicja kognitywna, punkt widzenia i perspektywa interpretacyjna, profilowanie i profil, wartości, podmiot, a w części trzeciej, zasadniczej, prezentuje *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, t. 1–5, Lublin 2015–2019 i w szczególności pokazuje na przykładzie jednego konceptu PRACA efekty analizy z zastosowaniem instrumentarium pojęciowego LEK. [JB]

363. *Folklor nie umiera. Lubelskie pieśni ludowe w nowych odśłonach*, [w:] *Kultura ludowa Lubelszczyzny. Stan – Wartości – Perspektywy*, red. Jan Adamowski przy współudziale Zdzisława Podkańskiego, Lublin: Norbertinum 2020, s. 79–100.

W szkicu zaprezentowano całościowo badania nad pieśniarstwem regionalnym Lubelszczyzny i w szczególności omówiono zawartość tomu *Lubelskie* (cz. I–VI, Lublin 2011), ze wskazaniem interesujących zapisów, nowych w stosunku do tradycji Oskara Kolberga i jego następców. W ostatniej części szkicu przedstawiono trzy tendencje w pieśniarstwie ludowym: wyprowadzanie repertuaru obrzędowego na poziom pieśni powszechnych; instytucjonalizację wykonawstwa i jego autoryzację (przejście od anonimowości do prezentacji osobowości wykonawców). [JB]

364. *W poszukiwaniu paradygmatu etnolingwistyki: glosariusz kluczowych terminów i pojęć*, „Južnoslavjanskij filolog” 2020, kn. 76, z. 2, s. 79–103.

Autor artykułu stawia pytanie, na ile etnolingwistyka spełnia warunki paradygmatu w rozumieniu Thomasa Kuhna („Paradygmat jest tym, co dzielają członkowie wspólnoty naukowej, i na odwrót, wspólnota naukowa łączy ludzi, którzy dzielą pewien paradygmat”) i zestawia słowa kluczowe składające się na instrumentarium dyscypliny. Odnosi swoje uwagi do zespołu badaczy skupionego wokół międzynarodowego rocznika „Etnolingwistyka”, określanego jako lubelska szkoła etnolingwistyki kognitywnej. Reprezentatywne dla niej są dwa słowniki: *Słownik stereotypów i symboli ludowych* (t. 1–2, 1996–2020) i 5-tomowy *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów* (2015–2019). Na podstawie praktyki obu słowników, a także towarzyszących im roboczych opracowań można już – zdaniem autora – ułożyć słownik podstawowych terminów etnolingwistyki kognitywnej („glosariusz”). Składa się on z kilkunastu kluczowych pojęć: językowy obraz świata, koncept (synonim: „stereotyp”), punkt widzenia i perspektywa, definicja kognitywna, profilowanie i profil, podmiot, wartości i in. To instrumentarium zostało zastosowane zwłaszcza w „Leksykonie” i stało się wspólnym dobrem zespołu autorskiego. Dzięki temu został spełniony także drugi postulat Kuhna. [JB]

365. *Czy można zbudować tezaurus etnolingwistyki? W jakim stopniu etnolingwistyka jako dyscyplina realizuje określony paradygmat naukowy?*, [w:] *Leksikografija i leksikologija u svetlu aktuelnih problema. Zbornik naučnih radova*. Uredništvo: Stana Ristić, Ivana Lazić Konjik, Nenad Ivanović, Beograd: Institut za srpski jezik SANU 2021, s. 17–49

[tenże tekst po rosyjsku w tłum. Walentyny Kulpiny pt. *V kakoj stepeni etnolingvistika kak disciplina realizuet opredelennuju naučnuju paradigmu?*, v: *Jazyk, soznanie, kommunikacija*, выпуск. 63, Moskva: Moskovskij gosudarstvennyj universitet imeni M.V. Lomonosova, Filologičeskij fakul'tet 2021, s. 4–39. DOI 10.29003/m2523.lmc2021–63/4–39].

Tekst stanowi przedłużenie wywodów przedstawionych w artykule pt. *W poszukiwaniu paradygmatu etnolingwistyki* [kognitywnej, lubelskiej]: *glosariusz kluczowych terminów i pojęć* (Bartmiński 2020, zob. wyżej pozycja 364). W tym tekście stawia się praktyczne pytanie o możliwość zbudowania tezaury całej współczesnej etnolingwistyki (lingwistyki antropologiczno-kulturowej) w skali międzynarodowej. Dokonuje się przeglądu odnośnych badań, próbując ustalić, czy prace etnolingwistów (także szerzej: uważane za etnolingwistyczne) realizują określony paradygmat naukowy? Ponieważ tezaurus, rozumiany jako „słownik odzwierciedlający strukturę pola semantycznego danego języka informacyjno-wyszukiwawczego, obejmujący deskryptory, ich relacje oraz reguły stosowania”, jest możliwy do zbudowania tylko pod warunkiem, że dyscyplina ma jasno określony przedmiot swoich badań i w miarę spójne instrumentarium pojęciowe i terminologiczne, autor dochodzi do wniosku, że etnolingwistyka uprawiana dziś w różnych krajach (słowiańskich i pozasłowiańskich) spełnia postulat pojęciowej koherencji tylko na poziomie ogólnych założeń teoretycznych, ale już nie stosowanej metodologii ani zespołu podstawowych pojęć i terminów. Na obecnym etapie rozwoju dyscypliny najwłaściwszym rozwiązaniem byłoby więc opracowanie opisowego (nie normatywnego) słownika stosowanych terminów i pojęć. [JB]

366. *Oblicza ojczyzny i patriotyzmu*, [w:] *Medialne i transmedialne procesy narracyjne w identyfikacji postaw patriotycznych Polaków*, red. Maciej Kawka, Wojciech Prażuch, Paweł Planeta, Kraków: Wydawnictwo Libron – Filip Lohner 2021, s. 1–35 [tenże tekst po litewsku jako *Du lenkiškojo TĖVYNĖS koncepto profiliai / Dwa profile polskiego konceptu OJCZYZNY*, w: *Vertybės lietuvių ir lenkų kalbų pasaulėvaizdyje / Wartości w językowym obrazie świata Litwinów i Polaków*, [tom] 2. *Liaudiškasis, tautinis, daugiatautis ir daugiakultūris paveldas / Dziezictwo ludowe, narodowe, wieloetniczne i wielokulturowe*, red. Kristina Rutkovska, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Vilnius, Liublinas: Vilniaus universiteto leidykla 2021, s. 27–44.

Pojęcie *OJCZYZNY* ma jednoznacznie pozytywną ewaluację na poziomie dyskursu ogólnonarodowego, natomiast różne interpretacje na poziomie szcze-

gólowym. Jest wpisywane w koncentrycznie rozumianą „przestrzeń ojczy-
stą” (dom – okolica – region – kraj – Europa – świat), jest też zakorzenione
w różnych formacjach historyczno-kulturowych: plebejsko-chłopskiej („ziemia
ojców”, „ojcowizna”, solidarność w pracy) oraz szlachecko-inteligenckiej (idea
niepodległości państwowej i wolności). Autor szuka klucza do ich pogodzenia
w nawiązaniu do trzech autorów: (1) Wojtyły *Mysłąc Ojczyzna*, (2) Różewicza
Oblicze ojczyzny i (3) Norwida *Moja Ojczyzna*. [JB]

367. *Wartości polskie na tle porównawczym, czyli co wyróżnia pol-
skie rozumienie WOLNOŚCI?*, [w:] *Teksty kultury. Oblicza komunikacji
XXI wieku*, [tom] 3, red. Małgorzata Rzeszutko, Bartłomiej Maliszewski,
Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 27–44.

Pytanie o polskie wartości jest stawiane na dwa sposoby – po pierwsze:
Jakie wartości są najbardziej bliskie Polakom i po drugie: Co w sferze wyznawa-
nych wartości odróżnia nas od innych, od sąsiadów bliższych i dalszych. Autor
referuje krótko badania socjologów kultury i podkreśla, że specyfika badań lin-
gwistycznych nad wartościami polega na tym, że przedmiotem opisu nie są re-
alne postawy i zachowania ludzi, lecz ich językowe konceptualizacje, tzn. języ-
kowy obraz świata wartości. Odwołuje się do właśnie zamkniętego 5-tomowego
wydawnictwa pt. *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów – DOM, EUROPA,
PRACA, WOLNOŚĆ i HONOR*, wydanego w Lublinie w latach 2015–2019, które pre-
zentuje wartości jako koncepty kulturowe w kilkunastu językach przedstawia
cechy wyróżniające polskie WOLNOŚCI na tle porównawczym. [JB]

368. *Symbolika a etymologia. (Na przykładzie tomu „Rośliny–Zboża”
w „Słowniku stereotypów i symboli ludowych”)*, [w:] *Silva rerum. Rzecz
o współczesnej i dawnej polszczyźnie. Tom II. Księga jubileuszowa de-
dykowana Profesorowi Kazimierzowi Ożogowi*, red. Agnieszka Myszka,
Ewa Oronowicz-Kida, Robert Słabczyńskiego, Rzeszów: Wydawnictwo
Uniwersytetu Rzeszowskiego 2021, s. 129–136.

W artykule autor stawia pytanie o to, w jakim stopniu etymologia po-
zawala rekonstruować znaczenia symboliczne i bada problem na wybranych
danych zawartych w SSiSL w tomie *Rośliny, cz. 1. Zboża*. Dochodzi do wniosku,
że analizy etymologiczne tylko w pewnym stopniu dają wyniki zbieżne ze
znaczeniami symbolicznymi. Na 10 haseł tego zeszytu teza o związku ety-
mologii i znaczeń symbolicznych potwierdza się tylko w trzech przypadkach
(zboże, żyto, siewka), w przypadku innych haseł, jak pszenica, owies, jęczmień,
proso i gryka – znaczenia symboliczne odbiegają od znaczeń etymologicz-
nych. Wynika to z tego, że znaczenia symboliczne, stanowiące ukoronowanie

całego procesu rozpoznawania znaczeń składających się na językowy obraz przedmiotu, opierają się nie tylko na etymologii, ważniejszą rolę odgrywają inne wskaźniki: derywaty, łączliwość frazeologiczna, użycia metaforyczne, zastosowania obrzędowe, wierzenia. Pełna definicja kognitywna hasła jest budowana na szerokiej bazie materiałowej. [JB]

369. *Vzaimodejstvie jazyka i kul'tury v issledovatel'skom pole: granicy i perspektivy* [Dyskusja na temat relacji język a kultura, tłum. Ljubov Feoktistova; współaut.: Elena Berezovič, Irina Vepreva, Maria Kovšova, Alexey Šmelev], „Quaestio Rossica” 2021, t. 9, nr 4, s. 1389–1408.

Konfrontacja dwóch bliźniaczo podobnych dyscyplin: polskiej lingwistyki antropologiczno-kulturowej (etnolingwistyki) i rosyjskiej lingwokulturologii. W Rosji etnolingwistyce wyznacza się węższy zakres (język ludowy i kultura ludowa), w Polsce zakresem etnolingwistyki obejmuje się nie tylko gwary i folklor, ale też język ogólnonarodowy i kulturę narodową. Różnica polega też na lokowaniu pierwszej subdyscypliny w ramach lingwistyki, a drugiej w ramach kulturoznawstwa. Autor dochodzi jednak do wniosku, że różnice polegają głównie na przyjęciu innej perspektywy oglądu tej samej, obiektywnie biorąc, relacji język – kultura: kultura w języku (etnolingwistyka) czy język w kulturze (lingwokulturologia). O wyborze perspektywy decyduje podmiot (konceptualizator). [JB]

370. *Krystyny Pisarkowej odkrywanie Malinowskiego* [współaut. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], „LingVaria” 2 (32), 2021, s. 215–228. DOI: 10.12797/LV.16.2021.32.17.

Autorzy podkreślają, że Krystyna Pisarkowa odkryła lingwistyczny dorobek Bronisława Malinowskiego, zwłaszcza wysoko oceniała jego trzy cechy: zwrócenie uwagi na funkcję fatyczną (kontaktową) języka; akcentowanie pragmatycznego i kontekstowego rozumienia komunikacji; opracowanie rozbudowanego systemu klasyfikatorów w języku *kiriwina*. [JB, SNB]

371. *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów – nowe perspektywy dla badań polonistycznych*, [w:] *Polonistyka u svitali tradycji i vyklykiv sučasnosti. Zbirnyk prac' z nagody p'jatnadcjatylyttja kafedry pol'skoji filologiji L'vivs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Franka // Polonistyka w świetle tradycji i wyzwań współczesności. Praca zbiorowa z okazji piętnastolecia Katedry Filologii Polskiej Narodowego Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki*, red. Iryna Bundza, Alla Kravčuk, Kijiv: Firma „INKOS” 2021, s. 35–51.

Autor prezentuje *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów* (t. 1–5, Lublin 2015–2019) z intencją zachęcenia polonistów zagranicznych do udziału w jego kontynuacji; program badań wartości jest więc głosem w dyskusji na temat miejsca polonistyki we współczesnej humanistyce i jej roli w poznawaniu odrębności polskiej kultury na tle porównawczym i kształtowaniu poczucia wspólnotowej (narodowej) tożsamości. [JB]

372. *Folk, national, and transnational dimensions of ethnolinguistics*, [w:] *I Międzynarodowy Kongres Etnolingwistyczny*, t. 1. *Etnolingwistyka – bilans dyscypliny. Metody i postulaty badawcze*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Adam Głaz, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2022, s. 13–29.

Autor skupia uwagę na dwóch kwestiach szczegółowych, które można ująć w formie pytań: (1) Czy przedmiotem etnolingwistyki powinny pozostać tylko dialekty i mikrojęzyki, czy może także języki ogólnonarodowe?, (2) Skoro etnolingwistyka podejmuje badania nad wieloma językami, to jak dokonywać ich optymalnej komparacji? W pierwszej jednak kolejności prezentuje założenia etnolingwistyki jako dyscypliny badawczej, jej rodowód i współczesne zróżnicowanie, mając na uwadze, iż etnolingwistyka przeżywa kolejny etap ożywionego rozwoju, zarówno w Polsce, jak w Rosji i w wielu krajach słowiańskich (w Czechach, Białorusi, Ukrainie, Bułgarii, Serbii), ostatnio także w krajach zachodnich (m.in. na Litwie czy we Francji). [JB]

373. *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów – stan obecny i perspektywy kontynuacji*, [współaut.: Dorota Pazio-Wlazłowska, Beata Żywicka], [w:] *I Międzynarodowy Kongres Etnolingwistyczny*, t. 4. *Nazwy wartości i koncepty kulturowe. Hierarchie i rekonstrukcje*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura, Beata Żywicka, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2022, s. 9–17.

Celem artykułu jest przedstawienie aktualnego stanu prac nad *Leksykonem aksjologicznym Słowian i ich sąsiadów* z uwzględnieniem planów badawczych, których efektem będą kolejne tomy. Do opracowania przewidziano dziesięć nazw wartości (konceptów kulturowych), ważnych i aktualnych ze względów poznawczych, naukowych, a także społecznych i kulturowych, kształtujących tożsamość użytkowników języka oraz ich przynależność do wspólnoty narodowej. Wśród nowo wytypowanych wartości znalazły się: rodzina, zdrowie, dusza, sprawiedliwość, ojczyzna, demokracja, patriotyzm, solidarność, tolerancja i naród. Autorzy podkreślają, że *Leksykon* stanowi próbę paralelnego opisu semantycznego obrazu świata wartości Słowian i ich sąsiadów na szerszym

tle porównawczym. Przybliżając koncepcję powstania *Leksykonu* oraz prezentując najważniejsze założenia metodologiczne, zwracają uwagę na jego cechy wyróżniające: (1) operowanie jednorodnym systemem narzędzi pojęciowych i wspólną terminologią, które zostały wypracowane przez międzynarodowy zespół językoznawców pochodzących z krajów słowiańskich i niektórych pozasłowiańskich, (2) oparcie opisów na porównywalnym zestawie źródeł, (3) przyjęcie podobnych sposobów definiowania znaczeń. [JB]

374. *Od Konwersatorium „Język a kultura” do Konwersatorium EUROJOS*, [w:] *Język a kultura*, t. 29. *Stare problemy – nowe wyzwania*, red. Anna Dąbrowska, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2022, s. 11–24. DOI: 10.19195/1232–9657.29.2.

Autor, będący aktywnym uczestnikiem Konwersatorium „Język a kultura” od początku jego istnienia, przedstawia historyczne wydarzenia związane z jego powstaniem, wspomina też niezwykle owocną (od roku 1976) współpracę z wrocławskim środowiskiem polonistycznym skupionym wokół prof. Czesława Hernasa. Przypomina, że owocem prac konwersatorium „Język a kultura” były trzy seryjne wydawnictwa: „biała” wrocławska seria „Język a kultura”, lubelska „czerwona seria” oraz rocznik „Etnolingwistyka”, które razem objęły do roku 2019 ponad 90 tomów. Autor wysoko ocenia *lingwistykę kulturową* Janusza Anusiewicza, a równocześnie krytycznie odnosi się do jego stanowiska, zawężającego przedmiot etnolingwistyki do badań ludowości. Rozpoczęte we Wrocławiu w latach 80. badania nad relacją język – kultura znalazły przedłużenie w rozwoju etnolingwistycznych badań nad wartościami (aksjolingwistyki) prowadzonymi w ramach nowego Konwersatorium EUROJOS, opartego na wzorach Konwersatorium „Język a kultura”. Wizytówką konwersatorium EUROJOS jest *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów* (t. 1–5, Lublin 2015–2019). [JB]

375. *Cultural linguistics (ethnolinguistics) and linguoculturology as two Research Perspectives. A Voice in the Discussion on the Relationship Between “Language” and “Culture”*, [w:] *Jezici i kulture u vremenu i prostoru X/1, Tematski zbornik*, ured. Snežana Gudurić, Jasmina Dražić, Marija Stefanović, Novi Sad: Filozofski fakultet 2022, s. 11–16.

W artykule etnolingwistyka i językoznawstwo, których przedmiot badań jest ten sam – związek między językiem i kulturą – są traktowane jako dyscypliny różniące się w zależności od perspektywy badawczej. Autor zwraca uwagę, że podstawowym elementem łączącym język i kulturę jest człowiek – *homo loquens*, który żyjąc w społeczności etniczno-kulturowej, posługuje się językiem. Dla (lingwo)kulturologa język jest częścią kultury, a dla (etno)lingwisty

kultura jest jednym z aspektów języka. Odmienny jest także cel badawczy obu dyscyplin: lingwokulturologia bada miejsce języka w kulturze, a etnolingwistyka identyfikuje elementy kultury w języku.

W drugiej części artykułu autor analizuje użycie form rodzaju żeńskiego rzeczowników oznaczających zawody i role społeczne w broszurze z programem politycznym. Choć wiele z nich nie funkcjonuje w języku potocznym i nie zostało odnotowane w słownikach internetowych, ilustrują one zmiany, jakie zaszły w polszczyźnie pod wpływem zmian w społeczeństwie, czyli potrzebę uwidocznienia społecznej obecności kobiet na płaszczyźnie językowej we współczesnej Polsce.

376. *Ludowość w kontrze czy symbiozie z elitarnością?*, [w:] *Ludowość w literaturze, sztuce i muzyce*, red. Damian Gocół, Joanna Szadura, przy udziale Sylwii Gierczak i Agaty Kusto, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2023, s. 15–27 [tom 3. serii „EtnoBiblioteka”].

W swoich rozważaniach na temat miejsca ludowości we współczesnym świecie autor wychodzi od historii mówionej widzianej przez pryzmat folklorystyki, jako działań, które cechuje dowartościowanie słowa mówionego i demokratyczność. Jego zdaniem w ustnych przekazach o przeszłości ujawnia się perspektywa „ludowa”. Następnie autor analizuje historyczne i współczesne rozumienia „ludu”, skupiając się na opozycjach, w jakich był i jest on stawiany (lud – szlachta, lud – bogacze, lud – wykształceni, lud – elita). Zauważa, że dziś tradycyjne wyznaczniki „ludowości” nie wystarczają już do jej opisu. Badacz podejmuje się odpowiedzi na pytanie, jakie miejsce kategoria ta zajmuje we współczesnym dyskursie tożsamościowym. W tym zakresie odnosi się przede wszystkim do wystąpień z Kongresu Obywatelskiego oraz do własnych doświadczeń przy opracowaniu koncepcji i tworzeniu *Słownika stereotypów i symboli ludowych*. W konkluzji zauważa, że aby przywrócić ludowości należne jej miejsce w kształtowaniu współczesnej tożsamości narodowej, konieczna jest „redystrybucja szacunku” dla etosu chłopskiego, który jest równie ważny co „pański”. Ludowość może zatem uzupełniać się z elitarnością. Szczególną rolę przypisuje ludowej solidarności, jako idei uniwersalnej i ponadnarodowej. [JB]

5. Opracowania edytorskie i teksty materiałowe

377. *Teksty z Wisły, ułożył Jerzy Bartmiński*, „Językoznawca” 1959, nr 2 (3), s. 41–45.

378. *Teksty polskie z ksiąg miejskich lubelskich XVI w. Referat przedstawiony na posiedzeniu Komisji Filologicznej Wydziału w dniu 10 X 1965 r. przez doc. dra L. Kaczmarka*, [współaut.: Bronisława Lindert], „Folia Societatis Scientiarum Lublinensis” 1965, sectio A, vol. 5, s. 29–31.

379. *Teksty gwarowe [z Bychawki, pow. bychawski]*, [współaut.: Izabela Bartmińska], „Język Polski” 1965, z. 1, s. 31–37.

Teksty dwóch bajek nagranych od Józefy Pidek: *O złotym prosie, Jak śmierć była kumą* oraz dwóch zagadek (dotyczących wody i lodu oraz słońca i jego promieni). W komentarzu autorzy podkreślają, że teksty bajek potwierdzają tezę Z. Klemensiewicza o istnieniu w gwarach ludowych dwóch odmian językowych – artystycznej i konwersacyjnej. Od potocznego zwyczaju językowego odbiegają występujące w bajkach zaklęcia, formuły rozpoczynające i kończące, niektóre wypowiedzi bohaterów ważne dla przebiegu akcji. Środki służące uniezwykleniu języka zaklęć bajkowych to: użycie formy wierszowanej, użycie w zdrobnieniach rzeczownikowych ruskiego przyrostka *-eńk-* typowego dla pieśni ludowej, ekspresywne przemieszczenie akcentu na ostatnią sylabę słowa, pożyczki innojęzykowe (ukraiński wołacz *maty* ‘matko’), innowacyjne przekształcenie dla rymu słowa *trocha* na *trosa* (rym: *prosa*). [MNB]

380. *Opowiadanie gwarowe o garncarstwie urzędowskim*, [współaut.: Bronisława Lindert], „Studia i Materiały Lubelskie. Etnografia 2” 1967, komitet redakcyjny: Stanisław Lorentz i in., s. 241–245.

381. *Bronisław Pietrak, Jak diabeł Wawrzykowi kobitę przelunacul*, oprac. Jerzy Bartmiński, „Literatura Ludowa” 1974, nr 3, s. 63–66.

Tekst ludowego pisarza Bronisława Pietraka z prezentacją jego sylwetki. [JB]

382. *Lubelskie anegdoty o parobku i gospodarzu*, „Literatura Ludowa” 1974, nr 1, s. 66–74.

Dziewięć anegdot o parobku zapisanych w latach 1960–1967 na Lubelszczyźnie. Łączy je wprowadzenie dwóch kontrastowo ujętych, równorzędnych bohaterów – pana i sługi. Anegdoty o parobku bazują na obiegowych motywach ujmujących społeczne relacje z „parobczańskiego” punktu widzenia: ośmieszają chciwość, pychę i głupotę gospodarza, skąpstwo gospodyni, a samego parobka przedstawiają jako tego, który, choć ekonomicznie słabszy i zależny od gospodarza, w efekcie okazuje się sprytniejszy, dowcipny i bardziej zaradny. [JSz]

383. *Bajki lubelskie w przekazie Józefy Pidek*, [współaut.: Jolanta Ługowska], „Literatura Ludowa” 1981, nr 1–3, s. 95–105.

Trzy bajki z repertuaru Józefy Pidek: *Królewicz zamieniony w gada*, *O sultanie i jego żonie* oraz *O jemiolce*, poprzedzone krótkimi uwagami o sztuce narracyjnej Józefy Pidek. [MŻ]

384. „*Herody*” z *Polichny*, [w:] *Kolędowanie na Lubelszczyźnie*, red. Jerzy Bartmiński, Czesław Hernas, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 1986 [„Literatura Ludowa”, ogólnego zbioru rocznik 25. za rok 1981], s. 260–278.

385. *Materiały do sennika ludowego*, [współaut.: Grażyna Bączkowska], „Etnolingwistyka” 1, 1988, s. 147–171.

Autorzy publikują pierwszą część materiałów dotyczących ludowej interpretacji snów oraz pewną liczbę opowiadań o snach, korzystając z zapisów własnych, dokumentacji w Archiwum Etnolingwistycznym UMCS oraz pracy magisterskiej Alicji Semczuk, łącznie od 39 informatorów. Uważają, że bez sennika ludowego trudno byłoby w pełni pokazać symbolikę folkloru i kultury ludowej. [ŁT]

386. *Podlubelski „śmigus” czyli kolędowanie wielkanocne*, „Region Lubelski” 1988, t. 3 (5), s. 233–239.

Autor prezentuje zapisane przez siebie w 1982 roku wśród mieszkańców Niedrzwicy Kościelnej (woj. lubelskie) pieśni związane z wielkanocnym kolędowaniem, czyli *śmigusem*. Na podstawie zebranych relacji rekonstruuje scenariusz kolędowania wiosennego i podkreśla jego pokrewieństwo z kolędowaniem bożonarodzeniowym, w tym zwłaszcza z biłgorajskim dunajowaniem. [JSz]

387. *Relacje o kosmosie. Teksty gwarowe z okolic Biłgoraja*, red. Jerzy Bartmiński, „Etnolingwistyka” 2, 1989, s. 95–149.

Materiały publikowane w tym tomie to 104 teksty gwarowe zebrane w roku 1984 w okolicach Biłgoraja na potrzeby *Słownika ludowych stereotypów językowych* w ramach seminarium magisterskiego, prowadzonego ze studentami filologii polskiej UMCS przez Jerzego Bartmińskiego. Są to swobodne opowiadania oraz odpowiedzi na pytania specjalnego kwestionariusza dotyczącego kosmosu i kolędowania. [ŁT/JB]

388. *Trzy bajki o słońcu*, „Etnolingwistyka” 6, 1994, s. 163–167.

Autor publikuje teksty trzech bajek o słońcu z Archiwum Etnolingwistycznego UMCS. (1) *Słońce, wiatr, mróz*; (2) *O dwóch braciach i sprawiedliwym słońcu*; (3) *O wnoszeniu słońca do domu*. [ŁT]

389. *Ptaki, zwierzęta i rośliny w relacjach gwarowych z okolic Biłgoraja*, [współaut.: Jan Adamowski, Stanisława Niebrzegowska], „Etnolingwistyka” 7, 1995, s. 135–178.

Publikowane teksty na temat roślin i zwierząt stanowią bazę dla kolejnych tomów *Słownika stereotypów i symboli ludowych*. Na teksty-relacje składają się takie gatunki folkloru, jak: pieśni, zagadki, przysłowia, podania, bajki, opowieści wspomnieniowe, w większości są to jednak zapisy tekstów niekliszowanych, a więc jeszcze niesfolkloryzowanych. Owe teksty to także opowiadania potoczne informujące o ludowych praktykach leczniczych, o wierzeniach, na których te praktyki się opierają, przeważnie uzyskiwane w toku wywiadów przeprowadzonych z użyciem kwestionariusza. Zawierają topikę ludową, tj. zespoły ustalonych, stereotypowych sądów przekonaniowych o świecie roślin i zwierząt. Materiały zostały zebrane w okolicach Biłgoraja w maju 1990 roku podczas obozu naukowego studentów i pracowników Instytutu Filologii Polskiej UMCS. Całość zebranych materiałów została zdeponowana w „Pracowni Etnolingwistycznej” UMCS. [SNB]

390. *Bajki Józefy Pidek*, [współaut.: Izabela Bartmińska], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 8, 1996, s. 263–289.

Teksty 10 bajek Józefy Pidek (1900–1979) z Bychawki (Lubelskie), nagrane w 1962 roku. Większość jest znana z wcześniejszych zapisów, J. Pidek tworzyła jednak własne wersje: (1) *Bajka o złotej kacze*, (2) *O kurzej nóżce*, (3) *Jak przejdła na błoni*, (4) *Zaczarowana fujarka*, (5) *O pannie, co nie chciała iść za mąż*, (6) *O królewiczu zaklętym w wieprzka*, (7) *O brzytwach i nożach*, (8) *O złotej jabłonce*, (9) *Bajka o smoku*, (10) *O dwunastu zbójach*. [ŁT]

391. *Historia mówiona – czyli nobilitacja perspektywy „zwykłego człowieka”*, „Rocznik Przemyski. Literatura i Język” 47, 2011, z. 2, s. 173–177.

Autor zapowiada otwarcie w „Roczniku Przemyskim” nowego działu, w którym będą publikowane teksty mające charakter „historii mówionych”. Wyjaśnia, czym jest historia mówiona (ang. *oral history*), przypomina jej początki w USA, w Europie i w Polsce, krótko przedstawia jej podstawowe założenia. Podkreśla jej walory demokratyczne i ocalanie perspektywy naocznych świadków historii. [JB]

392.–411. [Opracowania edytorskie w:] *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4. *Lubelskie*, cz. I. *Pieśni i obrzędy doroczne*, Lublin: Wydawnictwo Muzyczne „Polihymnia” 2011:

- *adwent*, s. 91–103, [współaut.: Agata Kusto];
- *gaik*, s. 421–428, [współaut.: Helena Magdalena Choraczyńska];
- *herody*, s. 315–333, [współaut.: Jan Adamowski];
- *kolędy bożonarodzeniowe*, s. 140–191;
- *kolędy gospodarskie*, s. 207–233;
- *kolędy życzące dla chłopca i dziewczyny*, s. 234–292;
- *kusaki (ostatki): wstęp*, s. 387–389, [współaut.: Janina Petera];
- *pieśni sobótkowe*, s. 459–477, [współaut.: Beata Maksymiuk-Pacek];
- *sobótka: wstęp*, s. 456–458, [współaut.: Janina Petera-Górak; przedruk w: „Gadki z Chatki” czerwiec 2012, nr 100, s. 19–21; <https://pismofolkowe.pl/arttykul/sobotka-4149>];
- *szczodraki i powinszowania*, s. 117–137;
- *ukraińskie kolędowanie sylwestrowe – „hohoty”*, s. 138–139, [współaut.: Anna Michalec];
- *widowiska bożonarodzeniowe*, s. 305–315;
- *Wielkanoc i kolędowanie wielkanocne*, s. 400–421, [współaut.: Helena Magdalena Choraczyńska, Janina Petera-Górak];
- *Wielki Post*, s. 395–399, [współaut.: Janina Petera];
- *Wigilia*, s. 104–115, [współaut.: Agata Kusto];
- *wybór pieśni z dialogów i szopki*, s. 364–382, [współaut.: Beata Maksymiuk-Pacek];
- *wybór tekstów i pieśni*, s. 389–394, [współaut.: Anna Michalec];
- *zabawy wielkanocne: taraton*, s. 429–435;
- *Zaduszki*, s. 513–426;
- *zelman*, s. 436–438.

412.–417. [Opracowania edytorskie w:] *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4. *Lubelskie*, cz. II. *Pieśni i obrzędy rodzinne*, Lublin: Wydawnictwo Muzyczne „Polihymnia” 2011:

- *pieśni weselne chełmskie*, s. 420–500, [współaut.: Beata Maksymiuk-Pacek, Anna Michalec];
- *pieśni weselne lubelskie*, s. 68–269, [współaut.: Beata Maksymiuk-Pacek, Anna Michalec];

- *pieśni weselne zamojskie*, s. 287–400, [współaut.: Beata Maksymiuk-Pacek, Anna Michalec];
- *wesele chełmskie, wprowadzenie*, s. 401–403, [współaut.: Mariola Tymochowicz];
- *wesele lubelskie, wprowadzenie*, s. 45–47, [współaut.: Mariola Tymochowicz];
- *wesele zamojskie, wprowadzenie*, s. 270–271, [współaut.: Mariola Tymochowicz].

418. *Spór o przemyski Karmel. Relacje świadków historii*, „Rocznik Przemyski. Literatura i Język” 51, 2015, z. 2, s. 125–214.

Wydarzenie, którego dotyczą relacje 14 świadków, miało miejsce w Przemyslu w roku 1991, kiedy propozycję papieża Jana Pawła II zwrócenia grekokatolikom kościoła oo. Karmelitów na ich katedrę zablokowała grupa polskich „obrońców Karmelu”, organizując komitet protestacyjny pod przewodnictwem miejscowego działacza politycznego Stanisława Żółkiewicza. Na całość bloku składa się wprowadzenie redaktora bloku Jerzego Bartmińskiego, komentarz faktograficzny historyka prof. Zdzisława Budzyńskiego, komentarz lingwistyczny Jerzego Bartmińskiego, „refleksje po latach” ks. Stanisława Bartmińskiego, który relacje od świadków wydarzenia zebrał, przygotował do publikacji i opatrzył w sylwetki rozmówców i osób wzmiankowanych w wywiadach. [JB]

419. *Opowieści krasiczyńskie. Historie osobiste i lokalne z Krasiczyna i okolic we współczesnych przekazach ustnych*, [współaut.: Beata Maksymiuk-Pacek, Anna Michalec], „Rocznik Przemyski. Literatura i Język” 53, 2017, z. 2, s. 177–226.

Prezentowane teksty – nagrane w latach 1984–2013 – to opowieści mieszkańców Krasiczyna dotyczące historii miejscowej społeczności podzielonej w przeszłości pod względem społecznym (na środowisko pałacowe i mieszkańców wsi) i narodowościowo-religijnym (Polacy – katolicy rzymscy i Ukraińcy – katolicy greccy). Najwięcej opowieści o codziennym życiu na zamku krasiczyńskim i o jego mieszkańcach zapisano od Zuzanny Sus (ur. w 1924 roku), córki garderobianej księstwa Leona i Katarzyny Sapiehów, która spędziła młodość w krasiczyńskim pałacu. Opowieści innych mieszkańców Krasiczyna i okolic dotyczą stosunków polsko-ukraińskich, wspólnego świętowania, konfliktów, współczesnych praktyk religijnych. [JB]

420. *Szczodrowanie i kolędowanie w Krasiczynie i okolicach we współczesnych przekazach ustnych*, [współred.: Beata Maksymiuk-Pacek, Anna Michalec], „Rocznik Przemyski. Literatura i Język” 54, 2018, z. 2, s. 149–226.

Podstawą opracowania są relacje ustne o kolędowaniu i szczodrowaniu zebrane w Krasiczynie i okolicach, gdzie w latach 1984–1994 lubelski zespół etnolingwistów prowadził badania terenowe. Dokumentacja obejmuje 63 teksty polskich i ukraińskich *szczodraków / szczedrówek*, kolęd bożonarodzeniowych, pastorałek i kolęd noworocznych (życzących), także opowiadań o dawnych obrzędach świątecznych praktykowanych przez Polaków i Ukraińców. Pieśni zapisano z nutami. [JB]

421. *Parafia w Krasiczynie jako ośrodek wsparcia dla opozycji demokratycznej i niezależnego ruchu chłopskiego oraz centrum pomocy społecznej w okresie stanu wojennego i po nim* [współaut. Stanisław Stępień], „Rocznik Przemyski. Literatura i Język” 25, 2021, z. 2, s. 83–164.

Dokumentacja działań mieszkańców parafii i działaczy chłopskich, skupionych wokół ks. Stanisława Bartmińskiego, proboszcza parafii w latach stanu wojennego. Tekst zawiera sylwetkę księdza i kalendarium oprac. przez S. Stępnia oraz wypowiedzi uczestników spotkań oprac. przez J. Bartmińskiego. [JB]

6. Przekłady

422. Tolstoj Nikita Ilijcz, *Język a kultura. (Niektóre zagadnienia słowiańskiej etnolingwistyki)*, tłum. z rosyjskiego Lucyna Zienkiewicz, Jerzy Bartmiński, „Etnolingwistyka” 5, 1992, s. 15–25.

423. Wierzbicka Anna, *Owoce i warzywa. Semantyka kategoryzacji ludzkiej*, tłum. Jerzy Bartmiński, [w:] Anna Wierzbicka, *Język – umysł – kultura. Wybór prac*, red. Jerzy Bartmiński, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1999, s. 83–137.

424. Toporow Władimir N., *Ewolucja rosyjskiej samoświadomości trwa*, tłum. z rosyjskiego Natalia Rusiecka, Jerzy Bartmiński, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 12, 2000, s. 11–24.

7. Hasła leksykograficzne i encyklopedyczne

425.–426. Artykuły hasłowe w: *Słownik ludowych stereotypów językowych. Zeszyt próbny*, przygotował zespół pod kierunkiem naukowym Jerzego Bartmińskiego, Wrocław: Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego 1980:

- *koń*, s. 119–144;
- *słońce*, s. 205–230.

427.–428. Hasła w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5. *Fabrizi – Górczyński*, red. Ludomir Bieńkowski i in., Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1989:

- *folklor*, szp. 368–374;
- *gaik*, szp. 805–806.

429.–441. Artykuły hasłowe w: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska, t. 1. *Kosmos*, cz. 1. *Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1996:

- *księżyc*, s. 158–186, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *księżyc po pełni*, s. 197–198, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *niebo*, s. 85–118, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *nów*, s. 187–192, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *pełnia*, s. 193–197, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *półpełnia*, s. 193, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *puste dni*, s. 200–201, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *słońce*, s. 119–144, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *wiotek*, s. 198–199, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *wschód słońca*, s. 144–150, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *zachód słońca*, s. 151–156, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *zaćmienie księżyca*, s. 201–202, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *zaćmienie słońca*, s. 156–157, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska].

442. *Jaselka*, [hasło w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 7, red. Stanisław Wielgus i in., Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 1997, szp. 1059–1060.

443.–448. Artykuły hasłowe w: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora

Stanisława Niebrzegowska, t. 1. *Kosmos, cz. 2. Ziemia, woda, podziemie*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1999:

- *dunaj*, s. 254–265, [współaut.: Urszula Majer–Baranowska];
- *moczały*, s. 441–446, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *podziemie*, s. 465–481, [współaut.: Donat Niewiadomski];
- *trzęsawisko*, s. 437–441, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska];
- *wody*, s. 247–254;
- *ziemia*, s. 17–56, [współaut.: Donat Niewiadomski; wcześniej tenże tekst jako *Ziemia*, „Regiony” 1997, nr 3, s. 11–39].

449. *Kantyczki*, [hasło w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 8. red. Andrzej Szostek i in., Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2000, szp. 631.

450. *Etnolingwistyka*, [hasło w:] *Wielka encyklopedia PWN*, t. 8, red. Jan Wojnowski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2002, s. 380–381.

451. *Językowy obraz świata*, [hasło w:] *Wielka encyklopedia PWN*, t. 12, red. Jan Wojnowski, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2002, s. 54 [przekład na c z e s k i: *Jazykový obraz světa. Slovníkové heslo*, tłum. Daniela Lehárová, „Slovo a smysl” 2009, R. IV, nr 8 [za 2007 r.], s. 340–342 [hasło pomyłkowo podpisane nazwiskiem innego autora].

452.–481. Analizy semantyczne materiałów ankietowych w tomie: *Język – wartości – polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin, Wydawnictwo UMCS 2006:

- *brat*, s. 195–199;
- *chłop*, s. 217–222;
- *Czech*, s. 368–372;
- *Europa*, s. 412–416 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 249–255];
- *Europejczyk*, s. 417–421 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 255–260];

- *góral*, s. 293–298;
- *górnik*, s. 521–526;
- *krakowianin*, s. 252–257;
- *lekarz*, s. 534–540;
- *lud*, s. 206–211;
- *ludowość*, s. 212–216;
- *milicjant/policjant*, s. 541–546;
- *nauczyciel*, s. 527–533;
- *niebo*, s. 576–581;
- *Niemiec*, s. 386–391;
- *obywatel*, s. 469–474;
- *ojczyzna*, s. 340–347 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 260–270];
- *Polak*, s. 360–367 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 270–278];
- *Polska*, s. 348–354 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 278–286];
- *poznaniak*, s. 326–330;
- *rolnik*, s. 223–228;
- *solidarność*, s. 78–83;
- *stoczniowiec*, s. 547–551;
- *Ślązak*, s. 303–308;
- *świat*, s. 436–441 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjosferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 286–292];
- *Ukrainiec*, s. 373–379;
- *warszawiak*, s. 241–246;

- *Wschód*, s. 422–427 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjospherze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 292–299];
- *Zachód*, s. 428–435 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjospherze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 299–308];
- *Żyd*, s. 392–398.

482.–488. Artykuły hasłowe w: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, t. 1. *Kosmos*, cz. 3. *Meteorologia*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2012:

- *burza*, s. 346–366, [współaut.: Feliks Czyżewski, Katarzyna Prorok];
- *deszcz*, s. 129–166, [współaut.: Joanna Szadura];
- *obłoka*, s. 87–93, [współaut.: Ewa Paćławska];
- *pogoda*, s. 25–44, [współaut.: Joanna Szadura];
- *tęcza*, s. 190–198, [współaut.: Anna Koper];
- *wiatr*, s. 307–338, [współaut.: Grażyna Bączkowska, Katarzyna Prorok];
- *wir powietrzny*, s. 338–345, [współaut.: Grażyna Bączkowska].

489.–491. Artykuły hasłowe w: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, t. 1. *Kosmos*, cz. 4. *Świat, światło, metale*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2012:

- *ciemność*, s. 129–146, [współaut.: Joanna Szadura];
- *świat*, s. 11–76, [współaut.: Izabela Bartmińska, Ewa Paćławska, Monika Żuk];
- *złoto*, s. 163–206, [współaut.: Katarzyna Prorok].

492. *Tekstologia*, [hasło w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 19. red. Edward Gigilewicz, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2013, szp. 591–594.

493.–512. Artykuły hasłowe w: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora

Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, t. 2. *Rośliny*, cz. 1. *Zboża*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2017:

- *chochoł*, s. 198, [współaut.: Agata Bielak];
- *kłos*, s. 141–154, [współaut.: Anna Kaczan];
- *mąka pszenna*, s. 283–284, [współaut.: Anna Kaczan];
- *mąka żytnia*, s. 233–234, [współaut.: Anna Kaczan];
- *plewy*, s. 155–157, [współaut.: Agata Bielak];
- *potrawy i napoje z pszenicy*, s. 284–298, [współaut.: Anna Kaczan];
- *potrawy i napoje z żyta*, s. 234–244, [współaut.: Anna Kaczan];
- *potrawy i napoje z gryki*, s. 400–404, [współaut.: Anna Kaczan];
- *potrawy i napoje z jęczmienia*, s. 321–327, [współaut.: Anna Kaczan];
- *potrawy i napoje z owsa*, s. 359–362, [współaut.: Anna Kaczan];
- *potrawy z prosa*, s. 379–383, [współaut.: Anna Kaczan];
- *powrósło*, s. 187–189, [współaut.: Agata Bielak];
- *pszenica*, s. 245–282, [współaut.: Anna Kaczan];
- *sieczka*, s. 189–195, [współaut.: Agata Bielak];
- *siew zboża*, s. 115–124, [współaut.: Anna Kaczan];
- *słoma*, s. 158–187, [współaut.: Agata Bielak];
- *strzecha*, s. 195–197, [współaut.: Agata Bielak];
- *zboże*, s. 77–114, [współaut.: Anna Kaczan];
- *żniwa i wózka zboża*, s. 124–136, [współaut.: Anna Kaczan];
- *żyto*, s. 199–231, [współaut.: Anna Kaczan].

513.–518. Artykuły hasłowe w: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, t. 2. *Rośliny*, cz. 2. *Warzywa, przyprawy, rośliny przemysłowe*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2018:

- *burak*, s. 228–237, [współaut.: Agata Bielak];
- *cebula*, s. 295–311, [współaut.: Monika Łaszkiwicz];
- *chmiel*, s. 493–502, [współaut.: Ewa Hrycyna];
- *groch*, s. 9–43, [współaut.: Katarzyna Prorok];
- *kartofel*, s. 149–178, [współaut.: Agata Bielak];
- *potrawy i napoje z kartofli*, s. 178–199, [współaut.: Agata Bielak].

519.–520. Artykuły hasłowe w: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora

Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, t. 2. *Rośliny*, cz. 4. *Zioła*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2019:

- *ziele*, s. 50–55, [współaut.: Ewa Hrycyna];
- *zioło*, s. 11–49, [współaut.: Ewa Hrycyna].

521. *Jabłoneczka*, [artykuł hasłowy w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, t. 2. *Rośliny*, cz. 5. *Drzewa owocowe i iglaste*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2020, s. 118–125.

522.–524. Artykuły hasłowe w: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, t. 2. *Rośliny*, cz. 6. *Drzewa liściaste*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021:

- *dąb*, s. 145–180, [współaut.: Marzena Marczevska, Joanna Szadura];
- *święty dąb*, s. 185–187;
- *jawor*, s. 209–230 [współaut.: Joanna Szadura].

525. *Ethnolinguistics, Lublin school*, [in:] *Encyclopedia of Slavic Languages and Linguistics Online*, Editor-in-Chief Marc L. Greenberg; http://dx.doi.org/10.1163/2589-6229_ESLO_COM_038615.

Termin „Lubelska Szkoła Etnolingwistyczna” został po raz pierwszy użyty przez niemieckiego językoznawcę Jörga Zinkena w 2004 roku (a później stosowany przez innych autorów) w odniesieniu do badań antropologiczno-językowych prowadzonych od lat 70. w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (Polska). Inicjatorem badań i ich kierownikiem był Jerzy Bartmiński, a wyniki studiów z tego okresu ukazywały się głównie w wydawanym od 1988 roku czasopiśmie „Etnolingwistyka”. Artykuł ukazuje początki szkoły, jej początkowe skupienie się na folklorze, inspiracje, główne założenia oraz konstrukty opisowe (językowy obraz świata, stereotyp, definicja kognitywna, punkt widzenia i perspektywa interpretacyjna, profilowanie, podmiot konceptualizujący i wartości). W jej ramach funkcjonują dwa nurty badań, które obejmują polszczyznę ludową i języki europejskie (a także niektóre pozaeuropejskie). Etnolingwistyka lubelska jest przedsięwzięciem zbiorowym realizowanym w formie pracy zespołowej: obejmuje cykle konferencji, publikacje współautorskie, a także prace studentów, doktorantów i habilitantów. [JB]

8. Programy dydaktyczne

526. *O językoznawczy kanon polonistyczny. Głos na otwarcie konferencji*, [w:] *Język polski jako przedmiot dydaktyki uniwersyteckiej. Materiały z XXII konferencji ogólnopolskiego konwersatorium „Język a kultura”*. Lublin, 26–27 listopada 1998, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Karwatowska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2000, s. 11–14.

Autor określił nowe wyzwania stojące przed uniwersytecką polonistyką językoznawczą. Wynikają one: (1) z pojawienia się nowych teorii językoznawczych (gramatyka komunikacyjna i kognitywna oraz lingwistyka kulturowa powinny znaleźć odbicie w programie nauczania uniwersyteckiego); (2) ze zmian w organizacji procesu kształcenia uniwersyteckiego (wdrażanie systemu studiów 3-stopniowych, wprowadzanie nowych specjalności polonistycznych, większa mobilność studentów, transfer punktów – wymaga to ustalenia językoznawczego kanonu polonistycznego); (3) z reformy szkolnictwa podstawowego i średniego (należy unowocześnić programy nauczania języka polskiego). Konferencja otwiera płaszczyznę dialogu wewnątrz środowiska uniwersyteckiego i stanowi początek dyskusji nad treścią polonistycznych programów uniwersyteckich w zakresie językoznawstwa oraz nad stosunkiem tych programów do programów szkolnych. Wspólnym celem nauczania języka na wszystkich poziomach powinno być przygotowanie do sprawnego posługiwania się polszczyzną w różnych sytuacjach komunikacyjnych. Na koniec autor przypomniał historię i dorobek wydawniczy konwersatorium „Język a kultura”. [UMB]

527. *Współczesny język polski w programie uniwersyteckich studiów polonistycznych*, [w:] *Język polski jako przedmiot dydaktyki uniwersyteckiej. Materiały z XXII konferencji ogólnopolskiego konwersatorium „Język a kultura”*. Lublin, 26–27 listopada 1998, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Karwatowska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2000, s. 157–169.

Próba przełożenia na uniwersyteckie programy dydaktyczne antropologiczno-kulturowych i kognitywnych koncepcji języka, wypracowanych w ramach konwersatorium „Język a kultura” w latach 1985–1998. Autor proponuje przyjęcie dziesięciu założeń nauki o współczesnym języku polskim: (1) współczesność otwarta na historię, (2) wewnętrzna wariantowość języka, (3) „język regionów” – integralną częścią współczesnej polszczyzny, (4) centralna pozycja potoczności, (5) ustność języka, (6) funkcjonalizm w omawianiu jednostek języka, (7) tekstowość, (8) integralność gramatyki i leksyki, (9) semantyczność, (10) opis współczesnej polszczyzny „od góry” (od problemów stylu, gatunku

i tekstu do zdania, morfemu i fonemu). Następnie przedstawia szczegółowy program nauki o współczesnym języku polskim, realizowany na polonistyce UMCS: (I) Wiadomości wstępne, warianty języka, (II) Problemy aktów i gatunków mowy, wypowiedzi (tekstu), (III) Części mowy, (IV) Zdanie w aspekcie semantycznym i gramatycznym, (V) Morfologia, (VI) Morfonologia i fonologia, (VII) Fonetyka tekstu, zdania i wyrazu. [AB/JB]

528. *Tekstologia (lingwistyka tekstu)*, [w:] *Nauka o języku polskim w reformowanej szkole*, red. Agnieszka Mikołajczuk, Jadwiga Puzynina, Warszawa: Wydawnictwo „Nowa Era” 2001, s. 26–44.

Program tekstologii dla szkoły. Autor opowiada się za integrowaniem w nauczaniu szkolnym wiedzy językoznawczej z wiedzą o literaturze i kulturze. Możliwe jest to zwłaszcza dzięki tekstologii, rozumianej jako dyscyplina naukowa, której przedmiotem badań jest całościowo zorganizowany, ustny lub pisany komunikat językowy (tekst). W programie nauczania językowego w szkole szczególnie ważne jest kształcenie umiejętności tworzenia, odbioru i przetwarzania tekstów, oczywiście także analizy tekstów literackich, które jednak stanowią jedynie podklasę tekstów językowych, stoją w jednym szeregu obok tekstów potocznych, urzędowych, publicystycznych, naukowych i religijnych. W części drugiej zamieszczono siatkę pojęć i terminów tekstologicznych przewidzianych w programie kształcenia w zakresie szkoły podstawowej (etap II, klasy 4–6), gimnazjum (etap III) i szkół ponadgimnazjalnych (etap IV), a w części trzeciej – słownik pojęć i terminów z zakresu tekstologii, przypisanych do poszczególnych etapów kształcenia. [SNB]

529. *Program studiów polonistycznych. Sylabus*, red. Jerzy Bartmiński, Przemyśl: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Przemyślu 2001, 87 s.

530. *Nauka o współczesnym języku polskim*, [program dla I roku polonistyki PWSZ w Przemyślu], [w:] *Program studiów polonistycznych. Sylabus*, red. Jerzy Bartmiński, Przemyśl: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Przemyślu 2001, s. 38–41.

531. *Analiza tekstów literackich, publicystycznych i naukowych*, [program dla I roku polonistyki PWSZ w Przemyślu], [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Program studiów polonistycznych. Sylabus*, red. Jerzy Bartmiński, Przemyśl: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Przemyślu 2001, s. 52–53.

532. *Program studiów polonistycznych 2002/2003. Sylabus*, red. Jerzy Bartmiński, Przemysł: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Przemysłu 2002, 92 s.

533. *Nauka o współczesnym języku polskim*, [program dla I roku polonistyki PWSZ w Przemysłu], [w:] *Program studiów polonistycznych. Sylabus*, red. Jerzy Bartmiński, Przemysł: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Przemysłu 2002, s. 39–42.

534. *Analiza tekstów literackich, publicystycznych i naukowych*, [program dla I roku polonistyki PWSZ w Przemysłu], [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Program studiów polonistycznych. Sylabus*, red. Jerzy Bartmiński, Przemysł: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Przemysłu 2002, s. 61–63.

535. *Program studiów polonistycznych 2003/2004. Sylabus*, red. Jerzy Bartmiński, Przemysł: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Przemysłu 2003, 94 s.

536. *Nauka o współczesnym języku polskim*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], [w:] *Program studiów polonistycznych 2003/2004. Sylabus*, red. Jerzy Bartmiński, Przemysł: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Przemysłu 2003, s. 36–38.

537. *Tekstologia (lingwistyka tekstu)*, [w:] *Wiedza o języku polskim w zreformowanej szkole. Szkoła podstawowa, gimnazjum, szkoły ponadgimnazjalne*, red. Agnieszka Mikołajczuk, Jadwiga Puzynina, wyd. 2. zmienione i rozszerzone, Warszawa: Wydawnictwo „Nowa Era” 2004, s. 29–54.

538. *Założenia programu nauki o współczesnym języku polskim*, [w:] *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 1. *Programy dydaktyczne. Bibliografia. Etykieta językowa*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, s. 9–16.

539. *Siedem zarzutów i postulatów polonisty językoznawcy. Wokół podstawy programowej*, „Zeszyty Szkolne. Edukacja Humanistyczna” 2005, nr 4 (18), s. 30–33.

Zdaniem autora projekt podstawy programowej, udostępniany od marca 2005 roku, nie jest zadowalający. Nie znalazły się w niej postulaty polonistyki in-

tegralnej i tekstocentrycznej, zgłaszane na Zjeździe Polonistów w Krakowie we wrześniu 2004 roku. Nowa podstawa programowa jest potrzebna twórcom programów i autorom podręczników szkolnych, jest wręcz konieczna do przeprowadzania egzaminów maturalnych i porównywalnego „rankingowania” kandydatów na studia. Autor stawia projektowi podstawy siedem zarzutów: (1) Nieprecyzyjność, teoretyczne i terminologiczne niejasności. (2) Zawężenie treści nauczania do zagadnień literackich i pozostawienie poza programem kwestii o charakterze praktycznojęzykowym. (3) Nastawienie na kształcenie kompetencji odbiorczych i niedostateczne akcentowanie kształcenia kompetencji nadawczych. (4) Brak korelacji między zapisem treści i wymagań dla poszczególnych przedmiotów. (5) Niemal całkowite pominięcie wiedzy o gramatyce języka polskiego. (6) Preferowanie komunikacyjnej funkcji języka i niedocenywanie funkcji poznawczej i kulturowej, co zaowocowało niedostatecznym uwzględnieniem słownictwa w programie nauczania. (7) Brak odniesień do tła europejskiego, sygnalizowania pokrewieństwa i powinowactwa języków. [SNB]

540. *Tekstologia potrzebna od zaraz*, „Zeszyty Szkolne. Edukacja Humanistyczna”, 2006, nr 4 (22), s. 44–49.

Autor zastanawia się nad przyczynami słabości tekstologii praktycznej i jej nieobecności w programach edukacji polonistycznej (w szkole i na uniwersytecie). Sądzi, że wynikają one z traktowania tekstu jako zwykłego ciągu zdań lub efektu łączenia słów. Tymczasem, podkreśla autor, ciąg zdań czy słów nie jest jeszcze tekstem: może stać się nim dopiero po zastosowaniu specjalnych zabiegów integrujących sekwencję prostych znaków (słów) w makroznak, w tekst jako całość wyższego rzędu. Poza mechanizmami spójnościowymi opisanymi przez M. R. Mayenową (jedność nadawcy, odbiorcy i tematu), autor wskazuje jeszcze dalsze szczegółowe wymagania nakładane na organizację tekstu jako integralnej całości. Kluczem do interpretacji przekazu jest rozpoznanie intencji nadawcy, ona bowiem pozwala na rozpoznanie wzorca gatunkowego. Tekstologia – zdaniem autora – jest dyscypliną, która otwiera perspektywę na opis gatunków mowy i staje się ważnym pomostem między językoznawstwem i nauką o literaturze. Dotyczy to nauki o języku zarówno na poziomie szkolnym, jak uniwersyteckim. [SNB]

541. *Miejsce tekstu i tekstologii w programach polonistycznych w szkole i na uniwersytecie*, [w:] *Kompetencje nauczyciela polonisty we współczesnej szkole*, red. Edyta Bańkowska, Agnieszka Mikołajczuk, Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego 2006, s. 169–184.

Odpowiadając na pytanie organizatorów warszawskiej konferencji (2006) o to, jakich kompetencji wymaga od nauczycieli współczesna szkoła, autor argumentuje na rzecz wprowadzenia w szerokim zakresie – w szkole i na filologiach uniwersyteckich – tekstologii, jako nauki tworzenia tekstów (mówionych i pisanych) oraz ich odbioru i przetwarzania. Naukę o tekście i kształcenie umiejętności tekstotwórczych uważa za zwornik kształcenia polonistycznego i podstawowe wyposażenie każdego filologa. Podaje przesłanki przemawiające za tekstologią praktyczną w dydaktyce szkolnej i hasłowo określa miejsce tekstu w programach szkolnych do poziomu matury włącznie. Postuluje wprowadzenie do programów kształcenia polonistów na uniwersytetach obowiązkowego przedmiotu pod nazwą *tekstologia* (obejmującego teorię tekstu, kształcenie umiejętności tworzenia, analizy i przetwarzania tekstów). [JB]

542. *Nauka o języku w podstawie programowej*, [w:] *Podstawa programowa z komentarzami*, t. 2. *Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, [MEN 2008], s. 60–62.

9. Sylwetki i wspomnienia

543. *Józef Tadeusz Kania (6 IX 1937–26 IV 1974)*, „Poradnik Językowy” 1974, nr 8, s. 397–399 [przedruk pt. *Józef Tadeusz Kania – logopeda z poczuciem misji* w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 112–115].

544. *Maria Renata Mayenowa (1910–1988)*, „Biuletyn PTJ” 1991, t. 43–45, s. 9–13 [przedruk pt. *Maria Renata Mayenowa – moja mistrzyni z wyboru* w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 157–164].

545. *Nikita Iljicz Tolstoj i program etnolingwistyki historycznej*, „Etnolingwistyka” 5, 1992, s. 7–13 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 191–202].

Tekst laudacji wygłoszonej z okazji nadania prof. N.I. Tołstojowi tytułu *doktora honoris causa* UMCS, 27 maja 1992 r. Przedstawiono w niej życie i twórczość N.I. Tołstoja, autora prac z takich dyscyplin, jak: historia języka, dialektologia, słowiańskie językoznawstwo porównawcze, dzieje językoznawstwa, folklorystyka, etnografia, mitologia – łączy je wszystkie metoda etnolingwistyczna, pozwalająca różnorodny materiał ujmować w podobny sposób. N.I. Tołstoj, prawnuk pisarza Lwa Tołstoja urodzony w Jugosławii w rodzinie rosyjskiego emigranta, poświęcił swoje życie nauce, dzieląc czas między zajęcia dydaktyczne na Uniwersytecie Moskiewskim, prace badawcze w Akademii Nauk, działalność redakcyjną i organizacyjną. Ukazano stopniowe i bardzo przemyślane rozszerzanie pola badawczego profesora Tołstoja. W centrum tego pola stoi język, a mówiąc ściślej: języki słowiańskie, ich historia i współczesność, forma i znaczenie. Tołstoj w miarę pogłębiania analiz semantycznych rozszerza podstawę materiałową badań i dochodzi do objęcia zainteresowaniami całej kultury i zbudowania koncepcji etnolingwistyki jako dyscypliny pogranicznej i historycznej. Podkreślono znaczenie prac etnolingwistycznych Tołstoja dla badań etnogenezy Słowian. Za szczególnie płodne uznano jego rozumienie praojczyzny Słowian, jako że w dyskusji nad kolebką Słowian Tołstoj wskazał możliwość odtworzenia obrazu kraju prasłowiańskiego poprzez badanie etymologii wspólnego słownictwa topograficznego i postawił pytanie nie o miejsce słowiańskiej praojczyzny, lecz o jej kształt duchowy, o wierzenia, mitologię, obrzędy i rytuały, o wizję świata i człowieka. Lokalistyczne pojęcie praojczyzny zastąpił pojęciem praojczyzny kulturowej, której najważniejszym wyznacznikiem jest kultura duchowa. [ŁT/JB]

546. *Radosław Łukasz Drwal*, „Biuletyn Solidarności” 1992, nr 123, s. 1 [przedruk pt. *Radosław Łukasz Drwal – związkowiec i intelektualista* w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 88–90].

547. *Wspomnienie o Adamie Stanowskim*, [w:] *Adam Stanowski – wychowawca, społecznik, chrześcijanin, senator ziemi lubelskiej*, wyb. i red. Adam Bień, Wojciech Samoliński, Lublin 1996, s. 33–36 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 40–46].

548. *Laudacja na 70-lecie Profesora Michała Łesiowa*, „Wiadomości Uniwersyteckie” 1998, nr 4–5, s. 11–13 [przedruk pt. *Michał Łesiów –*

człowiek pojednania polsko-ukraińskiego w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 126–136].

549. *Mądry i dzielny*, [w:] *Historiae peritus. Księga jubileuszowa Profesora Jerzego Kłoczowskiego*, cz. 2, red. Henryk Gapski, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej 1998, s. 217–222 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 53–61].

550. *Izabela Górak-Bartmińska (1942–1999)*, „Logopedia” 1999, nr 26, s. 11–13.

551. *Pamięci Nikity Iljicza Tołstoja*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 12, 2000, s. 7–8.

Nikita Iljcz Tołstoj wywarł ogromny wpływ na współczesną sławistykę, zarówno swoimi pracami, propozycjami teoretycznymi, jak i postawą życiową. Jedną z największych zasług Nikity Tołstoja było zastąpienie pytania o geograficzną lokalizację kolebki Słowian – pytaniami o kształt duchowej kultury starosłowiańskiej, która daje się poznać ze źródeł historycznych, z analiz żywej tradycji ludowej, współczesnej mitologii, rytuałów, tekstów folkloru, języka potocznego i ludowego. [JB]

552. *N.I. Tołstoj i pol’skaja nauka*, [w:] *Jazyk kul’tury: semantika i grammatika. K 80-letiju so dnia roždenija akademika Nikity Il’iča Tołstogo (1923–1996)*, red. Svetlana Tołstaja, Moskwa: Izdatel’stvo Indrik 2004, s. 10–11.

553. *Droga naukowa Anny Wierzbickiej*, [laudacja z okazji nadania prof. Annie Wierzbickiej przez Senat UMCS doktoratu honorowego], [w:] *Anna Wierzbicka – Doktor Honoris Causa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, s. 9–20 [rozszerzona wersja pt. *Droga naukowa Anny Wierzbickiej. Od składni polskiej prozy renesansowej do semantyki międzykulturowej*, „Teksty Drugie” 2011, nr 1–2, s. 218–238; przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Mak-

symilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 230–243].

554. *Adam Stanowski i etos „Solidarności”*, [w:] *Świadkowie duchowego piękna 2. Adam Stanowski (1927–1990)*, red. ks. Alfred Wierzbicki, Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium” 2004, s. 117–122 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 36–40].

555. *Pamięci Janusza Anusiewicza*, [w:] *Punkt widzenia w języku i kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, s. 7–8.

556. *Bogusia Kaczyńska*, [w:] *„Solidarność” UMCS 1980–2005*, red. Marek Jędrych, Józef Kaczor, Aleksander Padewski, Ryszard Taranko, Lublin 2005, s. 232 [rozbudowana wersja wspomnienia zob. *Bogusia Kaczyńska – krucha ciałem, wielka sercem*, [w:] Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 85–87].

557. *Jan Paweł II – Ojciec i przyjaciel „Solidarności”*, „Biuletyn Informacyjny Regionu Środkowo-Wschodniego NSZZ «Solidarność»” 2005, nr 4 (715), s. 5–6 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 67–72].

558. *Pamięci Władimira Nikołajewicza Toporowa*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 17, 2005, s. 7–8 [przedruk pt. *Pamięci Władimira Nikołajewicza Toporowa, przyjaciela Polaków* w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 210–213].

559. *Obywatelskie poczucie dobra wspólnego*, [wspomnienie o ks. Mieczysławie Brzozowskim], [w:] *Zawsze miał nadzieję – ks. Mieczysław*

Brzozowski. *Świadectwa i wspomnienia*, red. Alina Rynio, Lublin: Wydawnictwo „Gaudium” 2006, s. 182–187 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 47–52].

560. *Moje spotkania ze Swietlaną*, [w:] *Ob učenom i ličnom. Jubilejne prinošenija Svetlane Mihajlovne Tolstoj*, Moskwa: Indrik 2008, s. 30–32.

561. *Na jubileusz Profesor Swietłany Tołstojowej*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 21, 2009, s. 9–13 [przedruk pt. *Na jubileusz Profesor Swietłany Tołstojowej – radość współmyślenia* w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 203–209].

562. *Laudacja wygłoszona 19 maja 2009 roku na dorocznym zebraniu Towarzystwa Naukowego KUL z okazji wręczenia prof. dr hab. Jadwidze Puzyninie Nagrody im. Księdza Idziego Radziszewskiego*, [w:] Jadwiga Puzynina, *Współcześni językoznawcy jako współbadacze i animatorzy kultury duchowej*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2010, s. 9–16 [przedruk pt. *Jadwiga Puzynina – promotorka aksjolingwistyki* w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 214–221].

563. *Moje spotkania z Jerzym Święchem*, „Akcent” 2010, nr 2 (120), s. 51–54 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 141–146].

564. *Profesor Jadwiga Puzynina i program lingwistyki aksjologicznej*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 22, 2010, s. 9–11.

565. *Przyczynek do polskiej demofobii. Euro koko i „ludowość żywiołowa”*, [w:] *Peryferie kultury. Szkice ofiarowane Profesorowi Rochowi Sulimie*, red. Roman Chymkowski, Łukasz Bukowiecki, Marta Czemar-

mazowicz, Włodzimierz Karol Pesse, Marta Zimniak-Hałażko, Warszawa: Muzeum Narodowe w Poznaniu, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego 2013, s. 277–284 [wersja zmodyfikowana pt. *Roch Sulima, Euro koko i „ludowość żywiolowa”* w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 172–185].

566. *Drogi naukowej Anny Wierzbickiej ciąg dalszy – Fenomen Anny Wierzbickiej*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” LXXIX (2016), Warszawa 2017, s. 8–20 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 243–253].

567. *Pamięci Profesora Michała Łesiowa (1928–2016)*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 29, 2017, s. 7–9 [przekład na angielski: *In Memoriam: Professor Michał Łesiów (1928–2016)*, tłum. Agnieszka Mierzińska-Hajnos, „Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture” 29, 2018, s. 7–9].

568. *Stefan Symotiuk – filozof, społecznik, człowiek uniwersytetu*, „Wiadomości Uniwersyteckie” 2017, nr 2, s. 26–27 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 91–93].

569. *„Etnolingwistyka” na jubileusz Profesor Anny Wierzbickiej*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 30, 2018, s. 9–13 [przekład na angielski: *Ethnolinguistics for Anna Wierzbicka’s jubilee*, tłum. Agnieszka Gicala, „Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture” 30, 2019, s. 9–14].

570. *Mowa z okazji jubileuszu profesora Jana Adamowskiego*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 31, 2019, s. 329–333 [przedruk pt. *Z Brodziłówki na świat. Mowa na cześć Jana Adamowskiego* w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Sta-

niśława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 147–154].

10. Recenzje

571. Halina Kurkowska, Stanisław Skorupka, *Stylistyka polska*, Warszawa: Wydawnictwo PWN 1959, 368 s. – „Językoznawca” 1960, nr 5, s. 57–58.

572. *Językoznawca o poecie*, [Stanisław Rospond, *Język i artyzm językowy Jana Kochanowskiego*, Wrocław 1961] – „Polonistyka” 1962, nr 5, s. 53–54.

573. *O kulturę żywego słowa*, [„Logopedia. Zagadnienia Kultury Żywego Słowa” 1962, nr 3] – „Kamena” 1962, nr 18, s. 11.

574. Zenon Sobierajski, *Polskie teksty gwarowe z ilustracją dźwiękową*, I, *Gwary śląskie*. Współpracowali: Henryk Nowak i Monika Gruchmanowa. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Prace Komisji Filologicznej t. XVIII, zeszyt 1. Poznań 1960, s. 54 + 1 płyta, [współaut.: Józef Kania] – „Biuletyn Fonograficzny” 1964, t. 6, s. 103–111.

575. *Fonetyka zdania w gwarach zachodnio-laskich*: Hans-Walter Wodarz, *Satzphonetik des Westlachsichen*, Köln–Graz 1963 – „Logopedia” 1969, nr 8–9, s. 166–173.

576. *Ètnolingvističeskij slovar’ slavjanskih drevnostej. Projekt słownika. Predvaritel’nye materialy*, otv. red. N.I. Tolstoj, Moskva 1984 – „Etnolingwistyka” 1, 1988, s. 190–194.

577. *Studium izolacji społecznej i świadomościowej* [Ludwik Stomma, *Antropologia kultury wsi polskiej XIX wieku*, Warszawa 1986, 268 s.] – „Literatura Ludowa” 1989, nr 2, s. 67–70.

578. Wojciech Chlebda, *Elementy frazematyki. Wprowadzenie do frazeologii nadawcy*, Opole 1991, 197 s. – „Język Polski” 1992, z. 1, s. 37–39.

579. *Pierwszy tom rosyjskiego słownika tradycyjnej kultury Słowian: Slavjanskie drevnosti. Ètnolingvističeskij slovar’*, red. N.I. Tolstoj, t. 1. A–G,

Moskwa 1995, 577 s. – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 8, 1996, s. 291–293; [przekład na r o s y j s k i p t. *O slovarie „Slavjanskie drevnosti”*, „Živaja starina” 1997, nr 2(14), s. 61–62].

580. *Pomerania śpiewa: Polska pieśń ludowa. Źródła i materiały*, red. Ludwik Bielawski, t. 2, Ludwik Bielawski, Aurelia Mioduchowska, *Kaszuby*, cz. 1. *Pieśni obrzędowe*, Warszawa 1997, cz. 2. *Pieśni powszechne*, Warszawa 1998, cz. 3. *Pieśni powszechne i zawodowe*, Warszawa 1998: Wydawnictwo IS PAN – „Pomerania. Miesięcznik społeczno-kulturalny” [Gdańsk] 1999, nr 4(313), s. 25–27.

581. *O tradycyjnej mowie magicznej – nowocześnie*: Anna Engelking, *Kłątwa. Rzecz o ludowej magii słowa*, Wrocław 2000, 312 s. – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 13, 2001, s. 283–285.

582. *O ludowym kalendarzu słowiańskim – z pozycji badacza mitologii*: Tat’jana A. Agapkina, *Mifopoetičeskie osnovy slavjanskogo narodnogo kalendarja. Vesenne-letnij cykl*, Moskwa 2002: Izdatel’stvo Indrik, 815 s. – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 14, 2002, s. 227–230.

583. *Chrześcijaństwo w pismach Cypriana Norwida*: Anna Kadyjewska, Tomasz Korpysz, Jadwiga Puzynina, *Chrześcijaństwo w pismach Cypriana Norwida*, Warszawa 2000, UW, Prace Wydziału Polonistyki, 250 s. – „Studia Norwidiana” 2003, nr 20–21, s. 227–231.

584. *Dialektolog o tabu językowym*: Anna Krawczyk-Tyrpa, *Tabu w dialektach polskich*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej 2001, 345 s. – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 16, 2004, s. 350–352.

585. *O wartościach w językowym obrazie świata*: Ryszard Jedliński, *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie 2000, 289 s. – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 16, 2004, s. 325–331.

586. *Starohinduski mit kosmogoniczny przez pryzmat kognitywnej teorii metafory*: Joanna Jurewicz, *Kosmogonia Rygwedy. Myśl i metafora*, Warszawa: Wydawnictwo Semper 2001, 399 s. – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 16, 2004, s. 357–360.

587. *Tożsamość polska oczami elity narodowej*: Aleksandra Niewiara, *Kształty polskiej tożsamości. Potoczny dyskurs narodowy w perspektywie etnolingwistycznej (XVI–XX w.)*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2009 – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 22, 2010, s. 219–222.

588. *Językowe wyznaczniki tożsamości w świetle badań ankietowych*: Vladislava Ždanova, *Russkaja kul’turno-jazykovaja model’ prostranstva i osobennosti individual’noj orientacii v nej*, [w:] *Russkie i „ruskost”*. *Lingvo-kul’urologičeskie ètjudy*. Sostavitel’ V.V. Krasnyh. Moskva: Gnosis 2006, s. 7–178 – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 22, 2010, s. 222–224.

589. *Magia okiem antropologa*: Jan Kajfosz, *Magia w potocznej narracji*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2009 – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 23, 2011, s. 256–258.

590. *Uczucia na warsztacie lingwisty*: Agnieszka Mikołajczuk, *Obraz radości we współczesnej polszczyźnie*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper 2009 – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 23, 2011, s. 239–243.

591. *Światło na warsztacie strukturalisty*: Andrzej Dyszak, *Językowe wyrażenia zjawisk jasności i ciemności*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego 2010 – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 24, 2012, s. 215–217.

592. *Kolędowanie słowiańsko-bałtyckie*: Gustaw Juzala, *Semantyka kolęd wiosennych. Studium folklorystyczno-etnomuzykologiczne*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Archeologii i Etnologii PAN 2012, 272 s. – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 25, 2013, s. 306–309.

593. *Nowe studium o stereotypach narodowych*: Roman Gawarkiewicz, *Komunikacja międzykulturowa a stereotypy. Polacy – Niemcy – Rosjanie*, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego 2011 – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 26, 2014, s. 177–178.

594. *Myślenie metaforyczne czy mitologiczne?:* Joanna Jurewicz, *Fire and Cognition in the Rigveda*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa 2010, 485 s.; *Fire, Death and Philosophy. A History of Ancient Indian Thinking*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa 2016, 717 s. – „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 29, 2017, s. 294–299 [przekład na angielski: *Metaphorical or mythological thinking?*, tłum. Anna Wyrwa, „Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture” 29, 2018, s. 307–312].

595. „Księża na Księżyc”, czyli jak księża widzą samych siebie: *RYS-opis kapłana. Wizerunek księdza w kulturze polskiej w XXI wieku*, red. Łukasz Janicki, Lublin: Wydawnictwo „Gaudium” 2018, 120 s. – „Akcent” 3 (153), 2018, s. 232–236.

596. *Człowiek w zwierciadle języka – nowy tom prac Swietłany Tołstojowej:* Svetlana M. Tolstaja, *Mir čeloveka v zerkale jazyka. Očerki po slavjanskomu jazykoznaniju i etnolingvistike*, Moskwa: Indrik 2019, 704 s. – „Rocznik Slawistyczny” 2021, t. 70, s. 179–188.

11. Artykuły popularnonaukowe

597. *A Słowo kołędą się stało...*, „Wiedza i Życie” 1992, nr 12, s. 10–14, il.

Szkic popularny. Kołędowanie jest zjawiskiem kulturowym, którego istotę stanowi harmonia. Kołędy łączą w jedną całość różne środki wyrazu artystycznego. Najważniejszym środkiem jest słowo. Za pomocą słów mówi się o sensie świąt Bożego Narodzenia, nakreśla wizję świata idealnego i przedstawia wzorce zachowań (adoracja Dzieciątka). Bardzo ważną rolę pełni w kołędzie muzyka, kołędy można nawet tańczyć. Kołęda jest tekstem sytuacyjnym. Stanowi część misterium bożonarodzeniowego. Omówiono typy kołęd: narracyjna, powitalna, teologiczno-refleksyjna, kołysankowa. [AgB]

598. *Język naturalny. O przedmiocie badań etnolingwistycznych*, „Przegląd Akademicki” 1994, nr 13–14, s. 12–13.

Ukazanie się *Współczesnego języka polskiego* jako 2. tomu *Encyklopedii kultury polskiej XX wieku* stanowi zwieńczenie pewnego etapu prac prowadzonych w ramach konwersatorium „Język a kultura”. Autor podkreśla etnolingwistyczny charakter wydawnictwa i zestawia rejestr podstawowych problemów badawczych, podejmowanych w ramach etnolingwistyki. Jak twierdzi, o etno-

lingwistycznym ukierunkowaniu tomu świadczy opis języka w kontekście kultury, podjęcie problematyki językowego obrazu świata, funkcji mowy, aktów i gatunków, stylów i odmian. Zestawienie tego rejestru pojęć skłoniło autora do przeanalizowania semantyki i funkcji członu *etno-* w nazwie dyscypliny i określenia jej zakresu badawczego. Etnolingwistyka wpisuje się w szereg nazw typu *etnologia*, *etnobotanika*, *etnohistoria*. Forma wewnętrzna tych nazw jest interpretowana przedmiotowo (jak w nazwach *etnomedycyna*, *etnobotanika*) lub podmiotowo (jak w nazwach *etnofilozofia*, *etnohistoria*). Zdaniem autora etnolingwistyka jest bliższa paradygmatowi badawczemu etnonauki niż etnografii. Przedmiotem zainteresowań etnolingwistyki jest język naturalny, antropocentryczny i etnocentryczny, niosący w swej strukturze gramatycznej i leksyce utrwalone doświadczenia potoczne i potoczną interpretację świata. [SNB]

599. *Na początku było słowo*, „Gazeta Rolnicza” 1994, nr 92 (368/242), s. 9.

600. *Wartość ludowego słowa*, „Gazeta Rolnicza” 1994, nr 99 (375/249), s. 8.

601. *Kolebka między ołtarzoma – kolędy ludowe*, „Gazeta Rolnicza” 1994, nr 102 (378/252), s. 2.

602. *Obraz w głowie. Co znajdzie się w „Słowniku stereotypów językowych”?*, „Przegląd Akademicki” 1994, nr 11, s. 12–13.

Podsumowanie trzydziestu Festiwali Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu nad Wisłą. Pierwszym bohaterem Festiwalu jest „lud wiejski, lud polski”, który w tym miejscu, inaczej niż na kartach *Dzieł wszystkich* Oskara Kolberga, nie jest już anonimowy. Drugim bohaterem jest sam folklor, głównie pieśń i muzyka, trzecim zaś to ludzie spoza estrady, pomysłodawcy i organizatorzy, twórcy Festiwalu jako imprezy – inteligencja miejska o chłopskim rodowodzie. Festiwal pełni promocyjną funkcję wobec wykonawców i do wartościowuje ich we własnych środowiskach wiejskich. Dzięki odkrywaniu i przypominaniu gatunków folkloru zapomnianych lub niedopuszczanych do publicznych prezentacji (jak pieśni pogrzebowe, religijne apokryfy, kolędy noworoczne i wielkanocne) Festiwal rozwinął także funkcje poznawcze. Nową funkcją kazimierskiej imprezy jest funkcja ekologiczna, bo folklor w wymiarze psychospołecznym jest jednym z elementów naturalnego środowiska człowieka. Festiwal jest miejscem spotkania różnych pokoleń, regionów, środowisk społecznych, orientacji i nurtów. [SNB]

603. „*Them and us*” – *the suspension and rejection of dialogue*, „Internationale Schulbuchforschung. International Textbook Research”, 1997, vol. 19, nr 2, s. 141–143.

604. [Wkładka do CD:] *Lubelskie*, [w:] *Muzyka źródeł. Kolekcja muzyki ludowej Polskiego Radia. CD 3. Lubelskie*, Warszawa: Radiowe Centrum Kultury Ludowej 1997, s. 1–6.

605. [Wkładka do CD:] *Suwalskie i Podlasie w aspekcie językowo-histerycznym*, [w:] *Muzyka źródeł. Kolekcja muzyki ludowej Polskiego Radia. CD 9. Suwalskie. Podlasie*, Warszawa: Radiowe Centrum Kultury Ludowej 1998, s. 1–6.

Wkładka tekstowa do płyty z serii „Kolekcja muzyki ludowej Polskiego Radia. Muzyka źródeł”, z 46 utworami tradycyjnej muzyki ludowej, głównie wokalne (polskojęzycznej), prezentującej w dużej części obrzędowość cyklu rodzinnego i dorocznego zawiera krótką charakterystykę prezentowanego regionu w aspekcie językowo-histerycznym. Notki o wykonawcach opracowały Maria Baliszewska i Anna Szewczyk-Czech. Zachowany został archaiczny repertuar wiosenny z pieśniami sobótkowymi i „konopielkami”. [AM]

606. *Nazwisko a narodowość w epoce globalizacji*, „Obyczaje. Magazyn Międzynarodowy” 1998, nr 1 (1), s. 14–15.

Nazwisko i narodowość nie zawsze idą z sobą w parze w wyniku dwu pozornie odmiennych procesów: polonizacji obcych nazw osobowych i depolonizacji nazwisk: wymuszanej (w okresie zaborów, kiedy to germanizowano i rusyfikowano nazwiska rdzennie polskie) lub dobrowolnej (w środowiskach polskich emigrantów, by ułatwić sobie funkcjonowanie w nowym otoczeniu). Dlatego forma językowa nazwiska nie może już być traktowana jako kryterium przynależności narodowej jego nosiciela. [MNB]

607. *Sprawcze funkcje słowa. O języku magii, poezji, religii i polityki*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 13, 2001, s. 7–12.

„Magia słów”, czyli sprawcze działanie języka, jest faktem. Polem działania językowego jest rzeczywistość społeczna, świadomościowa. Socjolingwiści twierdzą, że sposób porozumiewania się zależy od sytuacji komunikacyjnej, jednak również układ relacji międzyludzkich zależy od użytych słów, ich konotacji, zawartych w nich ocen i wartościowań. Dzieje się tak, gdyż język, informując o świecie, jednocześnie go kształtuje i przetwarza, a czasem maskuje i fałszuje. Celem publikowanego tomu „Etnolingwistyki” jest ujawnienie

rzeczywistych sposobów działania poprzez słowo w literaturze, poezji, tekstach politycznych, religijnych, ludowych. [AnK]

608. *O stereotypach narodowych – lingwistycznie*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 14, 2002, s. 7–8.

609. *Polskie Boże Narodzenie i idea solidarności z życiem. Pol'skoe Roždestvo i ideja solidarnosti z žizn'ju*, „Polish Culture” 2003, nr 4, s. 5–7, fot.

610. *Tradycja dla przyszłości*, [w:] *Zaczarowane Polesie*, z. 15, *Kolędy i szcudrywki*, red. Przemysław Kuśmierczyk, Piaski: Ekologiczny Klub UNESCO, Pracownia na rzecz Bioróżnorodności 2004, s. 2–3.

Tekst jest wstępem do 15. zeszytu z serii *Zaczarowane Polesie*, w którym prezentowane są kolędy polskie i ukraińskie, wykonywane w czasie włodawskiego festiwalu kolęd nadbużańskich *Kolędy i szcudrówki*. Autor zwraca uwagę na podobieństwo polskich i ukraińskich kolęd apokryficznych, jako przykład podaje tekst o incipicie *Najświętsza Paniienka Syna porodziła*. [BMP]

611. *Polski opłatek. Polish Wafer-Bread and Community*, „Polish Culture” 2004, nr 4, s. 2–3.

612. *Polskie pastoralki. Polish carols or „Merry songs about Christmas”*, „Quarterly Polish Culture” [dawniej: „Polish Culture”] 2005, nr 3 (31), s. 2–4.

613. *Denotacija i konotacija imen sobstvennyh*, [w:] *Onomastika v krugu gumanitarnyh nauk. Materialy meždunarodnoj naučnoj konferencii. Ekaterinburg, 20–23 sentjabrja 2005 g.*, Ekaterinburg: Izdatel'stvo Ural'skogo universiteta 2005, s. 9.

614. *Nasz Słowacki* [przemówienie przy odsłonięciu pomnika Juliusza Słowackiego z dnia 4 IX 1999], „Lublin – Kultura i Społeczeństwo” 2006, nr 3–4, s. 14–15.

615. *Co to jest etnolingwistyka (Esej językoznawczy)*, „Zeszyty Szkolne. Edukacja Humanistyczna” lato 2006, nr 3 (21), s. 63–67.

Popularne przybliżenie historii, przedmiotu badań i podstawowych założeń etnolingwistyki. Autor podkreśla, że pojawienie się tej dyscypliny językoznawczej wiąże się z przełomem poststrukturalistycznym, kiedy nastąpiła zmiana celów badawczych i rozwój nowych metodologii lingwistycznych (psycho- i socjolingwistyka, lingwistyka tekstu, aksjolingwistyka), z czym wiążą się także tendencje integracyjne w polonistyce – zniesienie ostrego podziału między ba-

daniami literatury i języka. Za centralny problem etnolingwistyki autor uznaje badania językowego obrazu świata poszczególnych wspólnot komunikacyjnych (niekoniecznie równoważnych narodom). Opracowaniem najszerzej realizującym program dyscypliny jest *Słownik stereotypów i symboli ludowych*. [SW]

616. *Polszczyzna w europejskiej logosferze*, „Zeszyty Szkolne. Edukacja Humanistyczna” 2007, nr 1 (23), s. 88–94.

Autor stwierdza, że „moc” języka polskiego słabnie na skutek zmniejszania się liczby osób mówiących po polsku oraz ograniczania zakresu jego użycia w komunikacji publicznej. Proces marginalizacji polszczyzny, zdaniem autora, można jednak powstrzymać. Językom narodowym (nawet małym) sprzyja polityka Unii Europejskiej, postulująca wielojęzyczność i przyznająca równe prawa językom narodowym. Język polski w UE jest szóstym i najsilniejszym językiem słowiańskim, jeśli chodzi o liczbę użytkowników. Pełni już w UE rolę tzw. „języka osiowego”, pomocnego przy tłumaczeniu oficjalnych dokumentów na niektóre mniej znane języki, jak litewski czy słowacki. Z kolei postęp w komputerowych technikach przekładu z języka na język może spowodować ograniczenie dominacji „języków gigantów”. „Moc” języka może również wzrosnąć za sprawą awansu cywilizacyjnego środowisk polonijnych, o ile ich aktywność przełoży się na prestiż zawodowy i sukcesy w nowym miejscu zamieszkania. Niezależnie od tego potrzebne są działania promocyjne w europejskiej przestrzeni edukacyjnej, ułatwiające poznawanie języka i zachęcające do używania go w komunikacji. [SNB]

617. *Słownik symboli i stereotypów ludowych*, „Polska Sztuka Ludowa. Konteksty” 2007, nr 1, s. 135.

618. *O języku pieśni ludowej*, [w:] 43. *Ogólnopolski Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych, Kazimierz nad Wisłą, 26–28 czerwca 2009 roku*, red. Anna Kistelska, Lublin: Wojewódzki Ośrodek Kultury 2009, s. 5–14.

Popularna wersja artykułu pt. *Ludowy styl artystyczny z tomu Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński 1993/2001. [JB]

619. *Co zawiera tom „Lubelskie” wydany w serii „Nowego Kolberga”?*, [współaut.: Beata Maksymiuk-Pacek, Katarzyna Prorok], „Studia i Materiały Lubelskie” 2015, t. 18, s. 219–229.

Celem artykułu jest przedstawienie tomu *Lubelskie*, który ukazał się w 2011 roku w serii wydawniczej Instytutu Sztuki PAN pn. „Polska Pieśń i Muzyka Ludowa. Źródła i Materiały”, zwanej także „Nowym Kolbergiem”. Tom utrwała tradycyjny repertuar pieśniowy i muzyczny regionu lubelskiego, umieszcza go

w kontekście zwyczajowych praktyk oraz zaopatruje w niezbędną obudowę redaktorską. Składa się z sześciu części: I. *Pieśni i obrzędy doroczne*, II. *Pieśni i obrzędy rodzinne*, III. *Pieśni i teksty sytuacyjne*, IV. *Pieśni powszechne*, V. *Pieśni stanowe i zawodowe*, VI. *Muzyka instrumentalna. Instrumentarium – wykonawcy – repertuar*.

Autorzy próbują określić, jak repertuar zawarty w nowym *Lubelskiem* ma się jakościowo i ilościowo w stosunku do *Ludu* Oskara Kolberga, a szczególnie do jego części związanych z Lubelszczyzną (z *Lubelskiem* z lat 1883–1884 i *Chełmskiem* z lat 1890–1891). Szczegółowiej skupiają się na dwóch gatunkach: pieśniach zalotnych i miłosnych oraz na pieśniach weselnych. Na przykładzie pieśni zalotnych i miłosnych sprawdzają, na ile teksty zebrane w nowym *Lubelskiem* były już wcześniej notowane przez Kolberga, a na ile są nowe, i jaka jest ich specyfika. W przypadku pieśni weselnych zwracają uwagę na odmienny sposób rekonstrukcji obrzędu. Kolberg szczegółowo prezentował scenariusze wesel z danej miejscowości lub jej okolic i wplatał w nie pieśni śpiewane na danym etapie obrzędu, natomiast w nowym *Lubelskiem* wesela pokazane są z szerszej perspektywy – na podstawie danych z różnych miejscowości, należących odpowiednio do trzech subregionów: lubelskiego, zamojskiego i chełmskiego, zrekonstruowano scenariusze trzech wesel. [JB]

620. *O tekstach pieśni na estradzie i nie tylko*, [w:] *Muzyka najbliższa ziemi. 50 lat Ogólnopolskiego Festiwalu Kapel i śpiewaków Ludowych w Kazimierzu nad Wisłą*, red. Jan Adamowski, Andrzej Sar, Lublin: Wojewódzki Ośrodek Kultury 2017, s. 33–42.

621. *Ojczyzna, ale jaka?*, „Pismo Folkowe” 2018, nr 3 (136), s. 29–30 [<https://pismofolkowe.pl/artukul/ojczyzna-ale-jaka-5162>].

622. *Wolności oddać nie umiem*, „Pismo Folkowe” 2018, nr 4 (137), s. 28–29 [<https://pismofolkowe.pl/artukul/wolnosci-oddac-nie-umiem-5213>].

623. *Centrum życiowych wartości*, „Pismo Folkowe” 2018, nr 6 (139), s. 26–28 [<https://pismofolkowe.pl/artukul/centrum-zyciowych-wartosci-5280>].

624. *Wątki słowiańskie we współczesnej kulturze*, [współaut.: Piotr Grochowski, Witt Wilczyński, Maciej Szajkowski], „Pismo Folkowe” 2019, nr 145 (6), s. 4–5 [<https://pismofolkowe.pl/artukul/watki-slowianskie-we-wspolczesnej-kulturze-5514>].

12. Artykuły publicystyczne

625. *O godność i sens pracy*, „Kamena” 1981, nr 7, s. 1, 4–5 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjoserferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 188–191].

Autor twierdzi, że pojęciu *PRACA*, które poddano stereotypizacji i deformacji, należy przywrócić jego właściwy sens. Dotychczas dominował punkt widzenia pracodawcy, pomijano osobę pracownika, a zdaniem autora oba te punkty widzenia są względem siebie komplementarne. Doszło do dehumanizacji pracy. Rolą związku zawodowego jest obrona godności pracy i godności człowieka. [JB]

626. *Ruch „Solidarności Rodzin”. Założenia programowe. Aktualna sytuacja*, Lublin: Biblioteczka „Solidarności Rodzin” 1981, 24 s. [wyd. 2. – Lublin 1990].

627. *„Solidarność Rodzin”: cele, zadania, formy – pierwsze doświadczenia*, [Zespół ds. rodziny Zarządu Regionu Środkowo-Wschodniego: Jerzy Bartmiński, Czesław Dąbrowski, Bronisława Jurkowska, Bronisława Strojnowska], [w:] *Ruch „Solidarności Rodzin”. Założenia programowe. Aktualna sytuacja*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Biblioteczka „Solidarności Rodzin” 1981, s. 1–3.

628. *Zespoły „Solidarności Rodzin” w perspektywie samorządu terytorialnego*, [w:] *Ruch „Solidarności Rodzin”. Założenia programowe. Aktualna sytuacja*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Biblioteczka „Solidarności Rodzin” 1981, s. 4–6.

629. *Zrzeszanie się rodzin dla obrony swoich praw*, „Obecność”, red. Leon T. B. Dyczewski OFMConv, czerwiec 1985, nr 5, s. 125–144.

630. *Moja odpowiedź na słowa Papieża*, „Znak” 1985, nr 7/8, s. 52–55 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 62–66].

631. *„Solidarność Rodzin” jako czynnik konsolidujący ruch związkowy*, [współaut.: Ewa Jabłońska-Deptuła], [w:] *Związek zawodowy rewindykujący czy współzarządzający*, Lublin: Oficyna Wydawnicza Fundacji „Solidarność” Regionu Środkowowschodniego 1989, s. 49–62.

632. *Dwa modele działania zespołów „Solidarności Rodzin” w latach 1981–1990*, [współaut.: Ewa Jabłońska-Deptuła], [w:] *Ruch Solidarności Rodzin*, wyd. 2, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Oficyna Wydawnicza Fundacji „Solidarność” Regionu Środkowowschodniego 1990, s. 14–16.

Autorzy wyróżniają dwa modele działalności „Solidarności Rodzin”: bezpośredni i pośredni. Model pierwszy, nazywany rodzinno-sąsiedzkim, odegrał istotną rolę w okresie stanu wojennego. Sprzyjał niwelowaniu podziałów społecznych i różnic pokoleniowych oraz tworzeniu się autentycznych więzi środowiskowych między ludźmi, którzy dotąd byli sobie obcy. Model działalności pośredniej, „instytucjonalny”, został oficjalnie nazwany zespołem „Solidarności Rodzin”, a po 13 XII 1981 r. działał pod nazwą „Samopomoc Rodzin”. Zespoły SR współpracują z parafiami. Podejmują działania w zakresie pomocy materialnej, upowszechniania kultury oraz pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą. [JB]

633. *Ruch „Solidarności Rodzin” a program budowy samorządu terytorialnego*, [współaut.: Zbigniew Hołda], [w:] *Ruch Solidarności Rodzin*, wyd. 2, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Oficyna Wydawnicza Fundacji „Solidarność” Regionu Środkowowschodniego 1990, s. 27–29.

Jednym z zadań ruchu „Solidarności Rodzin” ma być udział w budowaniu samorządności lokalnej. Zdaniem autorów aktywność obywateli jest niezbędna dla prawidłowego funkcjonowania samorządu terytorialnego. Społeczności lokalne są najważniejszym polem realizacji idei społeczeństwa obywatelskiego. Ruch „Solidarności Rodzin” może pomóc w tworzeniu lub w odbudowie wspólnot lokalnych oraz zapewnić im prawidłowe funkcjonowanie, przy współudziale instytucji państwowych i Kościoła. [JB]

634. *Ruch „Solidarności Rodzin”: cele, zadania, formy*, [współaut.: Ewa Jabłońska-Deptuła, Bronisława Jurkowska, Bronisława Strojnowska], [w:] *Ruch Solidarności Rodzin*, wyd. 2, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Oficyna Wydawnicza Fundacji „Solidarność” Regionu Środkowowschodniego 1990, s. 7–10.

Ideą ruchu „Solidarności Rodzin”, rozwijanego od roku 1981 w regionie lubelskim, jest tworzenie lub odbudowa i podtrzymanie małych lokalnych wspólnot oraz ducha solidarności międzyludzkiej. Do zadań ruchu „Solidarności

Rodzin” należy rozpoznanie potrzeb społeczności pracowniczych i lokalnych, inicjowanie działań w tych środowiskach oraz organizowanie samopomocy. Najważniejszą zasadą działania tego ruchu jest zasada partnerstwa i wzajemności. Członkiem ruchu „Solidarności Rodzin” może zostać każdy, bez względu na poglądy polityczne i wyznanie. [JB]

635. *Europa – Polska – region. Europejski wymiar regionalizmu*, [w:] *Spoleczne skutki przekształceń gospodarczych i politycznych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Materiały z III Międzynarodowej Konferencji w Krasnem 3–7 września 1991*, red. Jerzy Bartmiński, Wiesław Grzegorzczak, Wojciech Samoliński, Lublin: Lubelskie Konsorcjum Kształcenia Dorosłych i Rozwoju Ludzkich Możliwości 1992, s. 46–48 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjoserze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 154–155].

636. *Modele samopomocy społecznej*, [w:] *Spoleczne skutki przekształceń gospodarczych i politycznych w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Materiały z III Międzynarodowej Konferencji w Krasnem 3–7 września 1991*, red. Jerzy Bartmiński, Wiesław Grzegorzczak, Wojciech Samoliński, Lublin: Lubelskie Konsorcjum Kształcenia Dorosłych i Rozwoju Ludzkich Możliwości 1992, s. 176–177.

Autor omawia trzy sposoby traktowania przez państwo samoorganizowania się społeczeństwa. Do 1980 r., kiedy funkcjonowała oficjalnie doktryna państwa opiekuńczego, ruchy społeczne nie były akceptowane przez państwo. Przez następne dziesięć lat trwał konflikt między państwem i społeczeństwem, co stymulowało rozwój autonomicznych inicjatyw, mimo że były one zwalczane. Z początkiem lat 90. rozpoczął się etap współpracy tych dwóch podmiotów. Osiągnięcie porozumienia jest bardzo istotne, ponieważ tylko wtedy instytucje państwowe i społeczeństwo będą uzupełniać się w realizacji przedsięwzięć. [JB]

637. *Etos pracy*, [w:] *Przed Sierpniem był Lipiec. Historia i terażniejszość „Solidarności” na Lubelszczyźnie. Materiały z sympozjum związkowego*, red. Józef Kaczor, Lublin: Zarząd Regionu Środkowowschodniego NZZZ „Solidarność” 2000, s. 91–98 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjoserze*. Wybór i redakcja Stanisława

Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 192–197].

O potrzebie nowego podejścia przez związek zawodowy „Solidarność” do problemu pracy, w sytuacji jej urynkowienia po przełomie 1989 roku, rosnącego bezrobocia i bankructwa wielu zakładów pracy. [JB]

638. *Po 15 latach*, [w:] „Solidarność” Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 1980–2000, red. Marek Jędrych i in., Lublin: NSZZ „Solidarność” UMCS 2000, s. 127–128 [przedruk pt. „Solidarność” po 15 latach w: Jerzy Bartmiński, *Ludzie, których spotkałem. Sylwetki i wspomnienia*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Maksymilian Piwakowski, Filip Polakowski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 94–96].

639. *Praca ludzka w idei „Solidarności”*, [w:] *Na początku był Lipiec. Materiały z Sympozjum naukowo-historycznego KUL, 7 czerwca 2005*, red. Piotr P. Gach, Lublin: Zarząd Regionu Środkowowschodniego NSZZ „Solidarność” 2005, s. 85–93 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjoserferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 181–187].

Autor analizuje zmiany „Solidarnościowej” koncepcji pracy na przestrzeni ostatnich 25 lat. Ujawnia, że pojęcie to przeszło ewolucję od obowiązku do „utowarowienia”. Omawia trzy etapy w pojmowaniu pracy. Początkowo Związek upominał się o godność pracy i człowieka pracy, o to, żeby praca służyła człowiekowi i była pracą „ludzką”. Program pracy ludzkiej miał charakter roszczeniowy, rewindykacyjny. Odmowa pracy (strajk) była narzędziem walki o solidarnościowy program naprawy państwa w starciu z ówczesną władzą. Na etapie drugim, po 1989 roku, kiedy po wprowadzeniu mechanizmów rynkowych i nieuniknionego bezrobocia, praca stała się towarem na sprzedaż, „Solidarność” skupiła uwagę na obronie praw pracowniczych, przestała interesować się bezrobotnymi, ich losem i perspektywami życia. Etap trzeci, po wejściu Polski do UE w roku 2004, otwiera możliwości odnowienia idei „solidarności międzyludzkiej” i „solidarności ponad granicami”, wymaga współdziałania pracowników i pracodawców, otwarcia na współpracę europejską i globalną, nowego określenia relacji pracy zarobkowej i zajęć podejmowanych na zasadzie wolontariatu, także rewizji form pracy i dowartościowania pracy umysłowej i organizacyjnej. Autor wyraża opinię, że w programie Związku „Solidarność” znajdzie się miejsce znowu dla solidarności z bezrobotnymi, którzy nie mogą zostać skazani na wykluczenie z życia społecznego (z „dialogu poprzez pracę”). [SNB]

640. *Samorządność – spełniająca się idea pierwszej „Solidarności”?*, [w:] *Godność czy sukces? Kulturowe dylematy współczesności. Materiały II Kongresu Kultury Chrześcijańskiej, KUL Jana Pawła II*, red. ks. Janusz Mariański, ks. Stanisław Zięba, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2008, s. 213–220 [przedruk w: Jerzy Bartmiński, *Polskie wartości w europejskiej aksjoserferze*. Wybór i redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 176–181].

641. *O programie rozwoju polskiej humanistyki*, „PAUza Akademiacka”. Tygodnik Polskiej Akademii Umiejętności, nr 33/34, Kraków, 9–16 kwietnia 2009.

642. *Elita wobec etosu pracy – Aktualność wzorca pozytywistycznego?*, „Debaty PAU”, tom V, 2018, s. 88–90.

643. *Głos w sprawie polskiego dualizmu: Polska „pańska”, „chłopska” czy wspólna?*, [wydanie elektroniczne w:] „Thinkletter Kongresu Obywatelskiego”, red. Jan Szomburg, luty 2018.

13. Teksty okolicznościowe

644. *Z wizytą u Morcinka* [27 IV 1955], z notatek odtworzyli Jerzy Bartmiński, Mieczysław Buczyński, Józef Kania, „Językoznawca” 1959, nr 2 (3), s. 22–25.

645. *Środowisko studenckie w Lublinie*. Materiały zebrali: Jerzy Bartmiński, Tadeusz Kania, Józef Smosarski, Elżbieta Żwirkowska. Oprac. Jerzy Bartmiński, Józef Smosarski, „Więź” 1961, nr 9, s. 142–150.

646. *Uchwały I Walnego Zebrania Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Środkowo-Wschodniego w maju 1981 roku*, Lublin: Zarząd Regionu Środkowo-Wschodniego 1981.

647. *Czy Kazimierz obroni się przed folkloryzmem?*, [w:] *17. Ogólnopolski Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych*, Kazimierz nad Wisłą: Wojewódzki Ośrodek Kultury 1983, s. 3–9 [przedruk „Region Lubelski” 1990, [za 1987], nr 2–4, s. 79–96].

Autor zastanawia się nad tym, co w ludowej tradycji stanowi sferę wartości podstawowych i na ile można je przekazać na festiwalu nowej, szerszej publiczności ponadregionalnej; pyta, jak zmienia się sens utworu po wstawieniu go w nowy kontekst estradowy, festiwalowy, kiedy utwór wyjęty z naturalnego środowiska trafia w nowych okolicznościach do nowych odbiorców. Na ile jest jeszcze autentyczny? Z punktu widzenia wysoko stawianego na kazimierskim festiwalu kryterium autentyzmu można, zdaniem autora, wyróżnić trzy nurty folkloru festiwalowego: (a) orientację skansenowską, wykazującą muzealny pietyzm dla przeszłości (teksty są przekazywane jako wierne cytaty z egzotycznego wiejskiego świata); (b) orientację imitacyjną, która traktuje folklor jako ludowy kostium nakładany na użytek doraźny, na „pokaz”, w którym forma dominuje nad treścią, a teatralizacja nad naturalnością; (c) nurt adaptacyjny, polegający na wyborze z tradycji pewnych funkcjonalnych, uznanych za wartościowe elementów i ich umiarkowanym przystosowaniu do nowych warunków. Autor podaje cztery przykłady udanych występów festiwalowych: Genowefy Krupy z Niepołomic, zespołu „dunajników” spod Biłgoraja, rzeszowskich pieśni pogrzebowych, wielkanocnych kolędników z Niedrzwicy. Wskazuje dwie tendencje wspólne wszystkim wyróżnionym nurtom festiwalowym: skłonność do mówienia i śpiewania tradycyjną gwarą (której potocznie się już na wsi nie używa) oraz upodobanie do odświętnego ludowego stroju. [SNB]

648. *Informatorzy, wykonawcy, uczestnicy?*, [w:] 21. *Ogólnopolski Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych*, Kazimierz nad Wisłą: Wojewódzki Ośrodek Kultury 1987, s. 3–9.

649. *Miejsce folkloru w idei regionalizmu*, [współaut.: Józef Styk], [w:] *Regionalizm jako folklorizm, ruch społeczny i formuła ideologiczno-polityczna. Materiały z sesji naukowej*, red. Marek Latoszek, Gdańsk: Wydawnictwo Gdańskie 1993, s. 27–38.

650. *A co z tekstami pieśni ludowych?*, [w:] 29. *Ogólnopolski Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych*, Kazimierz nad Wisłą: Wojewódzki Ośrodek Kultury 23–25 czerwca 1995, s. 7–14.

Według autora organizatorzy i publiczność Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych nie doceniają artystycznej wartości tekstów ludowych. Tymczasem pieśń ludowa ma dwa oblicza: muzyczne i słowne. Należąc do form muzycznych poprzez brzmienie, rytm, melodię, równocześnie jest wypowiedzią językową. Autor skupia się na stronie językowej pieśni, związanej z organizacją tekstu, ujawnia wewnętrzne mechanizmy porządkujące, ustalające niezmienną kolejność i nadające tekstom przejrzystość, zwartość i harmonię. Pokazuje, jak

ważny jest – przykładowo – mechanizm kolekcji, tj. operowanie zespołem przedmiotów, które występują w jednym miejscu i w jednym czasie, i uczestniczą w jakimś jednym zdarzeniu w podobny sposób. W pieśniach pojawiają się kolekcje przedmiotowe (ubranie, ciało człowieka, rodzina) i zdarzeniowe (pranie, uprawa grochu, wesele), najczęściej w kolędach życzących (tzw. „ubierankach”), w pieśniach weselnych (np. przy pożegnaniu młodej z domem) oraz w pieśniach religijnych. Dzięki kolekcji budowa tekstu pieśni ludowej uzyskuje przejrzystość i wewnętrzną harmonię. Tekst jest łatwy do zapamiętania i do słuchania, dostosowany do warunków śpiewu zbiorowego. [SNB]

651. *Kazimierskie święto pieśni i muzyki ludowej po raz trzydziesty*, [w:] 30. *Ogólnopolski Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych*, Kazimierz nad Wisłą: Wojewódzki Ośrodek Kultury 1996, s. 7–14.

652. *Polskie Radio dla kultury ludowej*, [w:] *Polskie Radio – stan i perspektywy radiofonii publicznej. Materiały z sesji zorganizowanej przez Polskie Radio S.A. 21 maja 1996*, red. i oprac. Biuro Programowe PR S.A., Warszawa 1996, s. 55–59.

Na antenie radiowej folklor jest obecny na dwa sposoby: poprzez nurt skansenowski oraz nowe formy współczesne (jak muzyka folkowa), które przetwarzają tradycyjne formy folkloru. Radiowe zainteresowania, jak stwierdza autor, skupione są głównie na muzyce i najbliższych jej formach śpiewanych. Zwraca się uwagę na formy folkloru słownego, jak legendy, podania, opowieści wierzeniowe i wspomnieniowe, anegdoty, tj. teksty, w których zawarty jest sposób myślenia prostego człowieka, reagowania na świat, sposób wartościowania oraz pewna etyka społeczna. Istotnym *novum* w działalności Polskiego Radia jest całościowe promowanie działań, które mają chronić kulturę ludową. Chodzi o rejestrację, emisję i archiwizację zgromadzonych materiałów. Aspekt dokumentacyjny jest ważny zwłaszcza z tego względu, że od czasu wprowadzenia do szkół przedmiotu „dziedzictwo kulturowe w regionie” wzrasta społeczne zapotrzebowanie na dokumentację kultury ludowej i regionalnej. Obecnie nikt w takim zakresie nie dokumentuje kultury ludowej, jak Polskie Radio. [SNB]

653. [Wypowiedź w dyskusji panelowej nt. żywotności kolęd], [w:] *Z kolędą przez wieki. Kolędy w Polsce i w krajach słowiańskich*, red. Tadeusz Budrewicz, Stanisław Koziara, Jan Okoń, Tarnów: Wydawnictwo Biblos 1996, s. 578–579.

654. *Na czym polega siła kolędy? (Tezy wystąpienia w dyskusji okrągłego stołu w czasie III Festiwalu Folkloru Słowiańskiego „Kolęda”, Ukraina,*

Równe 19–21 I 1997), [w:] *Tretyj slav’janskij fol’klornyj festyval*, „Koljada”. *Problemy uspadkuvannja zymovyh zvyčajiv ta obrjadiv. Materiały 3-oj Miżnarodnoj naukovej konferencyi. 18–21 syčnja 1997, Rivne* [Ukraina] 1997, 2 s. nlb.

655. *Folklor na antenie radiowej*, [w:] *Wiedzieć więcej. Zeszyty szkoleniowe Polskiego Radia*, Warszawa 1998, nr 3, s. 2–6.

656. *Czy kulawy może pomóc chromemu?*, [wypowiedź w panelu *Etos akademicki a odpowiedzialność za kulturę*], [w:] *Sacrum i kultura. Chrześcijańskie korzenie przyszłości. Materiały Kongresu Kultury Chrześcijańskiej. Lublin, 15–17 września 2000*, red. Ryszard Rubinkiewicz SDB, ks. Stanisław Zięba, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2000, s. 321–331.

Autor pesymistycznie ocenia aktualne możliwości oddziaływania uniwersytetu (w sensie środowiska akademickiego) na kulturę w jej obiegu społecznym. Za potrzebne uznaje działania podnoszące jakość nauki i dydaktyki uniwersyteckiej. Uniwersytet ma szansę funkcjonować w społeczeństwie jako kulturowy wzorzec pod warunkiem podtrzymania etosu akademickiego i zasady wolności. Jednak wolność badań może stawać w konflikcie z rolą służebną nauki, z jej dyspozycyjnością wobec polityki. [MNB]

657. [Wypowiedzi w dyskusji na XXII konferencji ogólnopolskiego konwersatorium „Język a kultura”, Lublin, 26–27 listopada 1998], [w:] *Język polski jako przedmiot dydaktyki uniwersyteckiej. Materiały z XXII konferencji ogólnopolskiego konwersatorium „Język a kultura”. Lublin, 26–27 listopada 1998*, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Karwatowska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2000: *Tekst – terenem integracji wiedzy o języku, literaturze i kulturze* (s. 65); *W obronie studiów licencjackich, za integracją wiedzy o języku i literaturze* (s. 81–82); *Semantyka przed formą, jaka semantyka?* (s. 131–132); *Ukazywać języki mniejszości, przeszłość oraz regionalne gwary jako elementy współczesnego dziedzictwa kulturowego* (s. 243–245); *Odpowiedź referenta* (s. 253–254); *Jakie przyjęć kryteria oceny zajęć dydaktycznych* (s. 287–288).

658. *Odszedł Andrzej Ibis-Wróblewski*, „Gadki z Chatki” czerwiec 2001, nr 37, s. 6 [<https://pismofolkowe.pl/artukul/odszedl-andrzej-ibis-wroblewski-2495>].

659. [Wypowiedzi w dyskusji na konferencji *Zmiany w publicznych zwyczajach językowych*, zorganizowanej przez Instytut Języka Polskiego PAN w Cedzynie koło Kielc w październiku 2000], [w:] *Zmiany w publicznych zwyczajach językowych*, red. Jerzy Bralczyk, Katarzyna Mosiołek-Kłosińska, Warszawa: Rada Języka Polskiego 2001, s. 68–69, 106–107, 135–136, 156–157, 198–199.

660. [Głos w dyskusji:] *Chrześcijańskie inspiracje kultury polskiej*, [w:] *Lubelski Kongres Kultury Polskiej 2000. Lublin, 11–14 listopada 2000. Kultura w kręgu wartości*, red. Leon Dyczewski OFMConv, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL 2001, s. 71–75.

661. [Głos w dyskusji panelowej:] *Religijność w kulturze ludowej*, [w:] *Chrześcijaństwo w dialogu kultur na ziemiach Rzeczypospolitej. Materiały Międzynarodowego Kongresu. Lublin, 24–26 września 2002 r.*, red. ks. Stanisław Wilk, Lublin: Wydawnictwo KUL 2003, s. 551–552.

662. *Czy Polacy potrzebują tradycji?*, [głos w debacie 4 XII 2004 roku zorganizowanej przez Fundację Muzyka Kresów], Lublin: Fundacja Muzyka Kresów 2005, s. 17–23.

663. *Co w pracy językoznawcy jest najważniejsze?*, [w:] *Człowiek, słowo, świat*, red. Jolanta Chojak, Tomasz Korpysz, Krystyna Waszakowa, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2010, s. 14–17.

664. *Na 30-lecie Pracowni Słownika Języka Cypriana Norwida*, [w:] *Norwid i my... O Pracowni Słownika Języka Cypriana Norwida*, red. Tomasz Korpysz, Jadwiga Puzynina, Barbara Subko, Ewa Teleżyńska, Kraków: PAU 2016, s. 158–161.

665. *Na 70-lecie „Kontekstów”, „Polska Sztuka Ludowa. Konteksty”* 2016, nr 3–4 (314–315), s. 302–303.

666. *O Profesor Teresie Dobrzyńskiej*, [współaut.: Zofia Bilut-Homplewicz, Waldemar Czachur, Anna Pajdzińska, Grzegorz Grochowski, Bożena Witosz, Anna Wierzbicka, Ewa Szczęsna, Raya Kuncheva], „Tekst i Dyskurs – Text und Diskurs” 11, 2018, s. 19–38.

667. *Jak to drzewiej bywało...?*, [w:] *20 lat PWSW. Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska 2001–2021*, Przemyśl: Wydawnictwo PWSW w Przemyślu 2021, s. 81–85.

14. Sprawozdania i projekty

668. *Po lubelskim seminarium młodych językoznawców*, „Język Polski” 1962, z. 2, s. 152–154.

669. *I Zjazd Młodych Językoznawców w Poznaniu*, „Życie Szkoły Wyższej” 1963, nr 9, s. 91–94.

670. *Komputery w badaniach nad pieśnią ludową*, „Literatura Ludowa” 1975, nr 1, s. 54–56.

Sprawozdanie z trzeciego seminarium na temat zastosowania komputerów do badania pieśni ludowych, które odbyło się w Brnie w dniach 15–16 października 1974 r. Autor referuje wystąpienia tekstologów: Oldřicha Sirovatki o metodzie horyzontalnej segmentacji tekstu, Dagmar Klímovej o łączliwości motywów w różnych gatunkach folkloru i Karela Pali o sposobach zapisywania tematyki pieśni. [AgB]

671. *O zbieraniu i wydawaniu tekstów folkloru*, [współprac.: Jan Adamowski], „Literatura Ludowa” 1979, nr 1–3, s. 3–18.

672. *Konwersatorium „Język a kultura”. Projekt programu*, [w:] *Język a kultura*, t. 1, red. Janusz Anusiewicz, Jerzy Bartmiński, Wrocław: Wydawnictwo CPBP 08.05 „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe i percepcja” 1988, s. 7–19; wyd. 2. *Język a kultura*, t. 1. *Podstawowe pojęcia i problemy*, red. Jerzy Bartmiński, Janusz Anusiewicz, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1991, s. 9–16.

Autor, pełniący od r. 1983 funkcję koordynatora badań językoznawczych (II stopnia) w ramach wrocławskiego Centralnego Programu Badań Programowych nad kulturą polską (koordynatorami I stopnia byli kolejno prof. Czesław Hernas i prof. Mieczysław Klimowicz), przedstawia projekt powołania konwersatorium „Język a kultura” jako „luźnej organizacji środowiskowej”, w ramach której organizowano by spotkania dostępne nie tylko dla „zlecenioborców” biura wrocławskiego, lecz dla wszystkich zainteresowanych. „Dla dobrej pracy konwersatorium – pisze autor – należałoby zadbać o to, by materiały z okresowych spotkań mogły być systematycznie wydawane drukiem i tworzyć serię wydawniczą”. Istnieje potrzeba prowadzenia takich badań nad językiem w jego relacji do kultury, które nie ujmowałyby go jedynie w jego funkcji instrumentalno-praktycznej, ale wychodziły z założenia, iż język jest składnikiem kultury, a równocześnie kultura jest zawarta w języku, daje się poznawać poprzez język. W językoznawstwie współczesnym badanie języka w jego powiązaniu z kulturą

określa się mianem lingwistyki antropologicznej. Przed tą dziedziną stoi zadanie wypracowania odpowiednich narzędzi pojęciowych i metod badawczych. Uwzględnienie kulturowych aspektów języka jest według autora warunkiem partycypacji językoznawców w przygotowywanej w ramach programu wrocławskiego *Encyklopedii kultury polskiej XX wieku*, do której autor proponuje następującą siatkę haseł językowych: (1) Język naturalny jako system semiotyczny; (2) Znak językowy; (3) Norma językowa; (4) Kultura języka; (5) Językoznawstwo w XX wieku; (6) Retoryka, jej główne problemy; (7) Słowniki języka polskiego; (8) Gramatyki języka polskiego; (9) Poradnictwo językowe; (10) Języki obce w Polsce; (11) Język ogólnopolski; (12) Polszczyzna mówiona i pisana; (13) Style funkcjonalne; (14) Dialekty i gwary ludowe; (15) Gwary miejskie; (16) Gwary środowiskowe i zawodowe; (17) Gatunkowe wzorce wypowiedzi; (18) Tekst; (19) Słownictwo języka polskiego jako klasyfikator doświadczeń społecznych; (20) Nazwiska i imiona osób; (21) Toponimy; (22) Nazwy własne; (23) Kategorie gramatyczne i semantyczne współczesnej polszczyzny; (24) Frazeologia współczesnej polszczyzny; (25) Tendencje rozwojowe współczesnej polszczyzny; (26) Dziedzictwo przeszłości we współczesnym języku polskim; (27) Internacjonalizmy we współczesnym języku polskim; (28) Kontakty języka polskiego z innymi językami; (29) Język polski za granicą. [AK/JB]

673. *Stan prac nad słownikiem etnolingwistycznym (do listopada 1986)*, [w:] *Język a kultura*, t. 1, red. Janusz Anusiewicz, Jerzy Bartmiński, Wrocław: Wydawnictwo CPBP 08.05 „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe i percepcja” 1988, s. 339–347; wyd. 2. *Język a kultura*, t. 1. *Podstawowe pojęcia i problemy*, red. Jerzy Bartmiński, Janusz Anusiewicz, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1991, s. 205–209.

Sprawozdanie z prac nad słownikiem etnolingwistycznym, rozpoczętym na początku lat 70., pomyślanym jako kontynuacja badań nad językiem folkloru, z rozszerzeniem jednak bazy materiałowej z pieśni ludowych na zapisy prozy, a także dokumentację wierzeń, praktyk i obrzędów. Ponieważ celem słownika jest podmiotowa rekonstrukcja ludowego obrazu świata i człowieka, dokonywana z podstawy lingwistycznej i metodami lingwistycznymi, prace rozpoczęto od założenia kartoteki tekstów polskich pieśni i wierszy ludowych i opracowania zasad ich systematyki z użyciem tzw. języka fasetowo-deskryptorowego. Słownik ma się opierać na własnych nagraniach pieśni ludowych z Lubelszczyzny (zostały one wydane osobno w tomie *Lubelskie*), na tekstach pieśni i wierszy opublikowanych w *Dzielałach wszystkich* Oskara Kolberga (wpisano już ok. 25 tysięcy tekstów do pamięci komputera) oraz dialektologicznych zapisach różnogatunkowej prozy ludowej (bajek, opowiadań i relacji na temat

wierzeń i praktyk). Z tych ostatnich tworzona jest kartoteka leksykalna metodą tradycyjnych wypisów ręcznych (liczy obecnie 116 tys. kartek do pola „kosmos” i „wesele”). Trwają prace nad koncepcją artykułu hasłowego, który ma odpowiadać założeniom definicji kognitywnej nastawionej na rekonstrukcję stereotypowego wyobrażenia przedmiotu. [SNB]

674. *Lublin w Moskwie*, „Wiadomości Uniwersyteckie” 1998, nr 4–5, s. 24.

675. *Jak archiwizować materiały folklorystyczne?*, „Twórczość Ludowa” 1999, nr 3–4, s. 38–40.

Na podstawie swoich wieloletnich doświadczeń w pracy zbierackiej i archiwizacyjnej autor przedstawia aspekty (teoretyczny i praktyczny) archiwizowania materiałów folklorystycznych od momentu ich zapisu po systematykę i wyszukiwanie. Punktem wyjścia jest pytanie, „dla kogo” praca ta ma być przydatna, a więc pytanie o „wirtualnego użytkownika” archiwum folkloru. Wirtualnym użytkownikiem archiwum i całego systemu dokumentacyjno-wyszukiwawczego mogą dziś być: miłośnicy tradycji ludowej, zbieracze amatorzy, dziennikarze, radiowcy, ludzie telewizji i prasy, kierownicy zespołów artystycznych, artyści słowa i muzycy (szukający w folklorze inspiracji twórczych) oraz badacze tradycji – etnografowie, folklorysty, dialektolodzy i etnolingwiści. Do archiwum są wprowadzane, a w kolejności udostępniane dokumentacje jednej imprezy, jednego obozu badawczego, jednej miejscowości, jednego wykonawcy, „seansu wykonawczego”, utworu, motywu, a nawet poszczególne słowa. Dlatego najlepiej, gdy podstawę opisu (indeksowania) stanowi tekst traktowany całościowo, opisywany w szerszym kontekście sytuacyjnym, obyczajowym, zachowaniowym i wierzeniowym. Indeksowanie tekstu może też zejść na poziom niższy, tj. motywów i pojedynczych słów, co jednak wymaga od indeksatorów większego nakładu czasu i pracy. W systematyce w Archiwum Etnolingwistycznym UMCS za podstawę indeksowania przyjęto postkoordynacyjny język informacyjno-wyszukiwawczy – język fasetowo-deskryptorowy, złożony z otwartego zestawu jednostek. [SNB]

676. *Konferencja Tolstojowska w Moskwie (14–17 maja 2003)*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 15, 2003, s. 277–279.

677. *Polacy a potrzeba tradycji?*, „Gadki z Chatki” 2004, nr 5–6 (54–55), s. 6–10 [autor: Paweł Zań]; [<https://pismofolkowe.pl/artukul/czy-polacy-potrzebujaja-tradycji-2658>].

Sprawozdanie z debaty „Czy Polacy potrzebują tradycji?”, która odbyła się 3 grudnia 2004 r. w Trybunale Koronnym na lubelskim Starym Mieście.

Była jednym z punktów VI edycji Międzynarodowego Festiwalu „Najstarsze Pieśni Europy” organizowanego przez Fundację Muzyka Kresów w dniach 2–4 grudnia 2004 roku w Lublinie. Organizatorzy postawili pytanie o to, czy zmiany, które nastąpiły w Polsce w ciągu ostatnich lat, wyeliminowały zasady współżycia społecznego decydującego o przyjmowaniu tradycji; czy zamiast społeczeństwem nie staliśmy się zbiorem jednostek, dla których zbiorowa tradycja nie ma znaczenia; kto dziś kształtuje tradycję i czym ona właściwie jest?

678. *O konwersatorium „Język a kultura” – z okazji jubileuszu*, [współaut.: Anna Dąbrowska], [w:] *Punkt widzenia w języku i kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, s. 359–377.

Autorzy przedstawiają działalność konwersatorium „Język a kultura”, które zostało powołane w 1985 roku we Wrocławiu przez biuro tematu *Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe i percepcja* (wchodzącego w skład ówczesnego tzw. Centralnego Programu Badań Podstawowych), z inicjatywy koordynatora badań językoznawczych tego programu w siódmej grupie tematycznej, Jerzego Bartmińskiego. Skupiło językoznawcze zespoły badawcze z kilku ośrodków uniwersyteckich (głównie z Wrocławia, Lublina, Krakowa, ale także z Warszawy, Gdańska, Kielc i Poznania). Owoce naukowe pracy konwersatorium dokumentuje wrocławska „biała” seria zatytułowana – jak całe konwersatorium – „Język a kultura”, redagowana zbiorowo, a częściowo także lubelska „czerwona seria” i lubelska „Etnolingwistyka”. Wizytówką konwersatorium stała się książka Janusza Anusiewicza *Lingwistyka kulturowa* (wydana we Wrocławiu w roku 1994), a także syntetyczny tom *Współczesny język polski* opracowany dla potrzeb *Encyklopedii kultury polskiej XX wieku* (wydany we Wrocławiu w 1993 roku, wznowiony w Lublinie w roku 2001). Autorzy dołączyli tabele dokumentujące działalność konwersatorium w latach 1985–2003, z których jedna wyszczególnia wszystkie 36 konferencji, które odbyły się w ramach konwersatorium „Język a kultura”, a druga zawiera spis 462 osób, które wygłosiły referaty w czasie działalności konwersatorium. [AB/JB]

679. *Archiwum Etnolingwistyczne Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej*, [współaut.: Beata Maksymiuk-Pacek, Anna Michalec], [w:] *IX Konferencja Dosłidnikiv Narodnoj Muziki Červonorus’kih (Galic’ko-Volodimirs’kih) ta Sumižnih Zemel’ (L’viv 2010)*, red. Bogdan Lukanjuk, Jurij Ribak, Lviv 2010, s. 85–92.

680. *Konferencja EUROJOS VI (Warszawa–Lublin, 22–25 XI 2012)*, [współaut.: Iwona Bielińska-Gardziel, Stanisława Niebrzegowska-Bart-

mińska], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 25, 2013, s. 320–322.

681. *15 lat Konwersatorium EUROJOS*, [współaut.: Iwona Bielińska-Gardziel], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 28, 2016, s. 317–322. DOI: 10.17951/et.2016.28.317 [przekład na angielski: *Fifteen years of the EUROJOS project*, tłum. Rafał Augustyn, „Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture” 28, 2017, s. 297–304].

682. *Raport z realizacji projektu „Metody analizy językowego obrazu świata w kontekście badań porównawczych”*, [współaut.: Iwona Bielińska-Gardziel, Wojciech Chlebda], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 28, 2016, s. 323–326. DOI: 10.17951/et.2016.28.323.

683. *Uwagi końcowe*, [w:] *Dyskusja podsumowująca projekt „Metody analizy językowego obrazu świata w kontekście badań porównawczych”*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 28, 2016, s. 348–351. DOI: 10.17951/et.2016.28.337.

684. *Interdyscyplinarna konferencja naukowa „Praca ludzka” (Lublin, 29 IX–1 X 2016)* [współaut.: Monika Łaszkiwicz], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 29, 2017, s. 312–317. DOI: 10.17951/et.2017.29.312.

685. *Tradycja a pamięć językowa: uspiona, pielęgnowana i ożywiona*, [w:] *Historyczna pamięć w języku. Tezy wystąpien w ramach etnolingwistycznego bloku tematycznego na XVI MKS w Belgradzie 2018*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 30, 2018, s. 357–358. DOI: 10.17951/et.2018.30.357 [przekład na angielski pt.: *Tradition and linguistic memory: dormant, nurtured, and revived*, [in:] *Historical Memory in Language. Ethnolinguistic panel at the 16th International Congress of Slavists, Belgrade 2018*, tłum. Anna Wyrwa, „Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture” 30, 2019, p. 351–352].

686. *Sprawozdanie z działalności Komisji Etnolingwistycznej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów w III kadencji w latach 2013–2018*, [współaut.: Joanna Szadura], „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 30, 2018, s. 351–354. DOI: 10.17951/et.2018.30.351 [przekład na angielski: *Report on the work of the Ethnolinguistic Commission of the*

International Committee of Slavists, 3rd term: 2013–2018, tłum. Adam Głaz, „Ethnolinguistics. Issues in Language and Culture” 30, 2019, s. 347–350].

15. Bibliografie i indeksy

687. *Przegląd bibliograficzny za rok 1964*, [współprac.: Antonina L. Sumkina, A.M. Živoderova, J. Bartmiński i in.], „Rocznik Sławistyczny” 1968, t. 29, cz. 2, s. 131–459.

688. *Przegląd bibliograficzny za rok 1965*, [współprac.: Adam Heinz, Alfred Zaręba, A.M. Živoderova, J. Bartmiński i in.], „Rocznik Sławistyczny” 1969, t. 30, cz. 2, s. 155–470.

689. *Przegląd bibliograficzny za rok 1966*, [współprac.: Alfred Zaręba, Czesław Bartula, Jerzy Bartmiński i in.], „Rocznik Sławistyczny” 1970, t. 31, cz. 2, s. 153–480.

690. *Przegląd bibliograficzny za rok 1967*, [współprac.: Alfred Zaręba, Czesław Bartula, Jerzy Bartmiński i in.], „Rocznik Sławistyczny” 1971, t. 32, cz. 2, s. 151–442.

691. *Przegląd bibliograficzny za rok 1968*, [współprac.: Alfred Zaręba, Czesław Bartula, Jerzy Bartmiński i in.], „Rocznik Sławistyczny” 1972, t. 33, cz. 2, s. 99–525.

692. *Przegląd bibliograficzny za rok 1969*, [współprac.: Alfred Zaręba, Jerzy Bartmiński, Wiesław Boryś i in.], „Rocznik Sławistyczny” 1973, t. 34, cz. 2, s. 145–501.

693. *Przegląd bibliograficzny za rok 1970*, [współprac.: Alfred Zaręba, Jerzy Bartmiński, Wiesław Boryś i in.], „Rocznik Sławistyczny” 1974, t. 35, cz. 2, s. 81–416.

694. *Przegląd bibliograficzny za rok 1971*, [współprac.: Alfred Zaręba, Jerzy Bartmiński, Wiesław Boryś i in.], „Rocznik Sławistyczny” 1975, t. 36, cz. 2, s. 113–520.

695. *Przegląd bibliograficzny za rok 1972*, [współprac.: Alfred Zaręba, Jerzy Bartmiński, Wiesław Boryś i in.], „Rocznik Sławistyczny” 1976, t. 37, cz. 2, s. 131–484.

696. *Indeks terminów i pojęć*, [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2. *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1993, s. 637–654.

697. *Bibliografia prac cytowanych w tomie*, zestawił Jerzy Bartmiński, [w:] Anna Wierzbicka, *Język – umysł – kultura. Wybór prac*, red. Jerzy Bartmiński, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1999, s. 554–573.

698. *Bibliografia prac Anny Wierzbickiej*, zestawili Jerzy Bartmiński, Lea Brown, [w:] Anna Wierzbicka, *Język – umysł – kultura. Wybór prac*, red. Jerzy Bartmiński, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1999, s. 545–553.

699. *Indeks terminów i pojęć*, [w:] *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2001, s. 669–687.

700. „*Etnolingwistyka*”. *Bibliografia adnotowana 1988–2008*, oprac. Łukasz Tomczak, [współred.: Sebastian Wasiuta], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2010, 143 s.

701. *Zasady opracowania bibliografii*, [współaut.: Sebastian Wasiuta], [w:] „*Etnolingwistyka*”. *Bibliografia adnotowana 1988–2008*, oprac. Łukasz Tomczak, red. Jerzy Bartmiński, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2010, s. 10–11.

702. „*Etnolingwistyka*”. *Bibliografia adnotowana 1988–2018*, [współred.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2023, 265 s.

703. *Indeks przedmiotowy*, [współoprac. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk], [w:] „*Etnolingwistyka*”. *Bibliografia adnotowana 1988–2018*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2023, s. 219–252.

704. *Zasady opracowania bibliografii*, [w:] „*Etnolingwistyka*”. *Bibliografia adnotowana 1988–2018*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2023, s. 9–10.

16. Wywiady

705. *Zostałem przesłuchany przez studentów*, [o problemach wyższych uczelni w Polsce, z profesorem Jerzym Bartmińskim, prorektorem Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie rozmawia Tomasz Deptuła], „Nowy Dziennik” 3.10.1991, s. 3.

706. Milan Leščák, *Rozhovor s Profesorom Jerzy Bartmińskim*, „Ročník” 41, 1993, nr 3, s. 326–330.

707. *Między słowem a symbolem*, [rozmowa z prof. dr hab. Jerzym Bartmińskim – kierownikiem zespołu etnolingwistycznego w Instytucie Filologii Polskiej na Uniwersytecie im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – Barbara Pstrokońska], „Gazeta Rolnicza” 1994, nr 82 (358/232), s. 9–10.

708. *Skansen czy żywa kultura*, [wypowiedź Jerzego Bartmińskiego – notowała Barbara Pstrokońska], „Nowa Wieś” wrzesień 1994, nr 5(2240), s. 4–5.

709. *Dusza ludowa nie śpi*, [z profesorem Jerzym Bartmińskim rozmawia Michał Luboradzki], „Sycyna” 27.04.1997, s. 3–4.

710. *Zajaśniała śliczna gwiazda na niebie*, [rozmawiała Agnieszka Matecka], „Gadki z Chatki. Biuletyn Folkowy” listopad–grudzień 1997, nr 15, s. 19–20.

711. *Stereotypy mieszkają w języku – rozmowa z prof. Jerzym Bartmińskim (UMCS)*, [rozmawiają: Katarzyna Grzybowska, Adrian Lesiakowski, Sławomir J. Żurek; opracowanie: Sławomir J. Żurek], „Scriptores Scholarum” 1998, nr 2–3 (19–20), s. 11–17 [przedruk w: „Gadki z Chatki” 1998, nr 20, s. 7–8, 22–23; <https://pismofolkowe.pl/arttykul/stereotypy-mieszkaja-w-jezyku-2663>].

712. *Plebiscyt męskich szowinistów?*, [rozmowa z prof. Jerzym Bartmińskim – Jan Pleszczyński], „Gazeta Wyborcza. Gazeta w Lublinie” 8–9.04.2000, s. 3.

713. *Słodkie baby*, [z profesorem Jerzym Bartmińskim, językoznawcą rozmawia Anna Skoczowska], „Kurier Lubelski” 23–24.03.2002, s. 9.

714. *Z pochwałami się nie polemizuje*, [rozmowa z prof. dr hab. Jerzym Bartmińskim, dyrektorem Instytutu Polonistyki PWSZ w Przemysłu – Hubert Lewkowicz], „Życie Podkarpackie” 2.06.2004, s. 19.

715. *Czy wierzycie w św. Mikołaja?*, [sonda z wypowiedziami Jerzego Bartmińskiego], „Gadki z Chatki” 2004, nr 5–6 (54–55), s. 4–5.

716. *Śladami Kolberga i Solidarności*, [z Jerzym Bartmińskim rozmawia Łukasz Marcińczak], „Wiadomości Uniwersyteckie” 2005, nr 3/15, s. 6–21 [przedruk w: Łukasz Marcińczak, *Świat trzeba przekreślić. Rozmowy o imponderabiliach*, Lublin: Norbertinum 2013, s. 15–49].

717. *Językowa tandeta i brylanty – rozmowa Sławomira Jacka Żurka z prof. Jerzym Bartmińskim (UMCS)*, „Zeszyty Szkolne. Edukacja Humanistyczna” 2006, nr 1 (19), s. 8–13.

718. *Lubelskie kolędy są najpiękniejsze*, [o kolędach z Lubelszczyzny opowiada prof. Jerzy Bartmiński, kierownik Zakładu Tekstologii i Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego – wysłuchał Włodzimierz Spasiewicz], „Gazeta Wyborcza. Gazeta na Święta” 19.12.2008, s. 6.

719. *Zrozumieć Smoleńsk. Tragedia 10 kwietnia oczami pracowników i studentów UMCS*, [rozmowy z Jerzym Bartmińskim, innymi pracownikami i studentami UMCS przeprowadziła Joanna Podgórska; autorki tekstu: Aleksandra Borowik, Agnieszka Janiak], „Teksty (nie)Kulturalne” 2010, nr 4, s. 3–10.

720. [Wypowiedzi o kontaktach z Anną Wierzbicką w panelu dyskusyjnym:] *Miałem mistrzów – staram się podążyć ich tropem(?)*, „Rocznik Pedagogiczny”. Numer specjalny z okazji XXV-lecia LSMP [Letniej Szkoły Młodych Pedagogów] pod patronatem KNP [Komitetu Nauk Pedagogicznych] PAN, red. Maria Dudzikowa, Ryszard Bera, Radom: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji 2012, s. 10–12, s. 17–18, s. 22–24.

721. *Z perspektywy botanika. Rozmowa z prof. Jerzym Bartmińskim, o tym, czy język nas określa oraz czy globalizacja psuje język*, [rozmawiała Agnieszka Krzemińska], „Polityka. Niebędnik Inteligenta”, wydanie specjalne 11/2012, s. 62–65.

722. *Humanistyka pozwala być sobą*, [z prof. Jerzym Bartmińskim z okazji 55-lecia pracy naukowej rozmawiała Dorota Krupińska], „Kurier Lubelski” 23.01.2015, s. 5.

723. *Możemy się spierać, ale nie obrażać*, [rozmowa z prof. Jerzym Bartmińskim, emerytowanym pracownikiem UMCS, laureatem nagrody „Zasłużony dla Polaszczyzny”], „Dziennik Wschodni” 24.02.2016, s. 2 [dłuższa rozmowa na www.dziennikwschodni.pl].

724. *Brutalizacja języka polityki*, [z Jerzym Bartmińskim rozmawiała Aleksandra Puculek], „Gazeta Wyborcza. Magazyn Lubelski” 26.02.2016, s. 8–9.

725. *Prof. Jerzy Bartmiński: Bardziej nas łączy kultura ludowa niż narodowa*, [rozmawiała Urszula Schwarzenberg-Czerny], „Polityka” 26.09.2016 [<https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/ludzieistyle/1676930,1,prof-jerzy-bartminski-bardziej-nas-laczy-kultura-ludowa-niz-narodowa.read>].

726. *Prof. Bartmiński o Wenclu: jego styl pisania jest jętrzący*, [z Jerzym Bartmińskim rozmawiała Małgorzata Szlachetka], „Kurier Lubelski” 23.02.2017.

727. *Dziedzictwo, które łączy*, [z Jerzy Bartmińskim rozmawiali Damian Gocół i Adrian Grzesiuk], „Pismo Folkowe” 2020, nr 5(150), s. 6–7 [<https://pismofolkowe.pl/artukul/dziedzictwo-ktore-laczy-5724>].

17. Inne

728. [Kartoteka słownictwa gwarowego Lubelszczyzny. Kartoteka objęła łącznie 49 tys. fiszek z ponad 50 wsi lubelskich, z których autor zebrał różnogatunkowe materiały gwarowe do swojej pracy o języku folkloru. Przekazana do magazynu *Słownika gwar polskich* PAN w Krakowie. Materiały są publikowane sukcesywnie w kolejnych zeszytach *Słownika gwar polskich*].

729. *O metodzie publikowania tekstów gwarowych*, [współaut.: Mieczysław Buczyński, Halina Ignatowicz], „Językoznawca” 1959, nr 1 (2), s. 1–2.

730. *Słowo wstępne*, [w:] *Pojęcie derywacji w lingwistyce*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1981, s. 7–11.

731. *Nota edytorska*, [współaut. Włodzimierz Dębski], [w:] *Kolędowanie na Lubelszczyźnie*, red. Jerzy Bartmiński, Czesław Hernas, Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze 1986 [„Literatura Ludowa”, ogólnego zbioru rocznik 25. za rok 1981], s. 11–13.

732. *Od redakcji*, [w:] *Konotacja*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1988, s. 7.

733. *Słowo wstępne*, „Etnolingwistyka” 1, 1988, s. 5–7.

734. *Od Redakcji*, [współaut.: Janusz Anusiewicz], *Język a kultura*, t. 1, red. Jerzy Bartmiński, Janusz Anusiewicz, Wrocław: Wydawnictwo CPBP 08.05 „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe i percepcja” 1988, s. 5 [przedruk: pt. *Język a kultura*, t. 1. *Podstawowe pojęcia i problemy*, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1991].

735. *Od redakcji*, [współaut.: Jadwiga Puzyńska], *Język a kultura*, t. 2, red. Jerzy Bartmiński, Jadwiga Puzyńska, Wrocław: Wydawnictwo CPBP 08.05 „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe i percepcja” 1989, s. 5 [przedruk pt. *Język a kultura*, t. 2. *Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1991].

736. *Słowo wstępne*, [w:] *Tekst ustny – texte oral. Struktura i pragmatyka – problemy systematyki – ustność w literaturze*, red. Maciej Abramowicz, Jerzy Bartmiński, Wrocław: Wiedza o Kulturze 1989, s. 5–7.

737. *Słowo wstępne*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1990, s. 7–14 [przedruk też w: wyd. 2. popr. – 1999, wyd. 3 – 2004].

738. *Summary*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1990, s. 309–316 [przedruk też w: wyd. 2. popr. – 1999, wyd. 3 – 2004].

739. *Słowo wprowadzające*, [do: Jakub Mames, *Kodeks etyczny pracownika nauki (zarys)*], „Nauka Polska” 1992, nr 3, s. 87–88.

740. *Słowo wstępne*, [współaut.: Michał Łesiów], [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 6. *Między Wschodem a Zachodem*, cz. 4. *Zjawiska językowe na*

pograniczu polsko-ruskim, red. Jerzy Bartmiński, Michał Łesiów, Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe 1992, s. 5–9.

741. *Od Redakcji*, [współaut.: Ryszard Tokarski], [w:] *O definicjach i definiowaniu*, red. Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, s. 7.

742. *Słowo wstępne*, [w:] *Nazwy wartości. Studia leksykalno-semantyczne I*, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Mazurkiewicz-Brzozowska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1993, s. 7–8.

743. *Wstęp*, [współaut.: Maria Jasińska-Wojtkowska], [w:] *Folklor – sacrum – religia*, red. Jerzy Bartmiński, Maria Jasińska-Wojtkowska, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej 1995, s. 5–6.

744. *Od redakcji*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 8, 1996, s. 7.

745. *Od redakcji*, [współaut.: Janusz Anusiewicz], [w:] *Język a kultura*, t. 12. *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, red. Janusz Anusiewicz, Jerzy Bartmiński, Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej 1998, s. 7–8.

746. *Od redaktorów*, [współaut.: Ryszard Tokarski], [w:], *Profilowanie w języku i w tekście*, red. Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1998, s. 7–8.

747. *Od redaktorów*, [współaut.: Barbara Boniecka], [w:], *Tekst. Problemy teoretyczne*, red. Jerzy Bartmiński, Barbara Boniecka, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1998, s. 7.

748. *Od redaktorów*, [współaut.: Barbara Boniecka], [w:], *Tekst. Analizy i interpretacje*, red. Jerzy Bartmiński, Barbara Boniecka, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1998, s. 7.

749. *Od redaktora*, [w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych. Koncepcja całości i red. Jerzy Bartmiński, zastępca red. Stanisława Niebrzegowska*, t. 1. *Kosmos*, cz. 2. *Ziemia, woda, podziemie*, Lublin: Wydawnictwo UMCS 1999, s. 7–8.

750. *Od redaktora*, [w:] Anna Wierzbicka, *Język – umysł – kultura. Wybór prac*, red. Jerzy Bartmiński, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 1999, s. 20–24.

751. *Od redakcji*, [współaut.: Małgorzata Karwatowska], [w:] *Język polski jako przedmiot dydaktyki uniwersyteckiej. Materiały z XXII konferencji ogólnopolskiego konwersatorium „Język a kultura”. Lublin, 26–27 listopada 1998*, red. Jerzy Bartmiński, Małgorzata Karwatowska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2000, s. 9–10.

752. *Od redaktora*, [w:] *Współczesny język polski*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2001, s. 9–11.

753. *O stereotypach – lingwistycznie*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 14, 2002, s. 7–8.

754. *Od redaktora*, [w:] *Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003, s. 7.

755. *Od redakcji*, [w:] *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 2. *Warianty języka*, red. Jerzy Bartmiński, Joanna Szadura, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003, s. 7–8.

756. *Od redakcji*, [w:] *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 6. *Części mowy*, red. Jerzy Bartmiński, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2003, s. 7–8.

757. *Od redakcji*, [w:] *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 1. *Programy dydaktyczne. Bibliografia. Etykieta językowa*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, s. 7–8.

758. *Od redakcji*, [w:] *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 3. *Akty i gatunki mowy*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura], Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, s. 7–8.

759. *Od redakcji*, [w:] *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 4. *Tekstologia*, cz. 1, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, s. 7–8.

760. *Od redakcji*, [w:] *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 5. *Tekstologia*, cz. 2, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, s. 7–8.

761. *Od redakcji*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 16, 2004, s. 7–8.

762. *Od redakcji*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz], [w:] *Punkt widzenia w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, s. 9–10.

763. *Od redakcji*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz], [w:] *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Ryszard Nycz, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2004, s. 7–8.

764. *Od redakcji*, [współaut.: Urszula Majer-Baranowska], [w:] *Barriere i pomosty w komunikacji językowej Polaków*, red. Jerzy Bartmiński, Urszula Majer-Baranowska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2005, s. 7.

765. *Od redakcji*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 19, 2007, s. 9–10.

766. *Od redakcji*, [współaut.: Anna Pajdzińska], [w:] *Podmiot w języku i w kulturze*, red. Jerzy Bartmiński, Anna Pajdzińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2008, s. 7–8.

767. *Od redakcji*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 20, 2008, s. 9.

768. *Vorwort*, [współaut.: Rosemarie Lühr], [w:] *Europa und seine Werte. Akten der internationalen Arbeitstagung „Normen und Wertbegriffe in der Verständigung zwischen Ost- und Westeuropa”, 3./4. April 2008 in Lublin, Polen*, red. Jerzy Bartmiński, Rosemarie Lühr, Frankfurt am Main: Peter Lang 2009, s. v–vi.

769. *Słowo wstępne*, [w:] „Etnolingwistyka”. *Bibliografia adnotowana 1988–2008*, oprac. Łukasz Tomczak, red. Jerzy Bartmiński, Sebastian Waśniewski, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2010, s. 7–9.

770. *Od redakcji*, [w:] *Współczesna polszczyzna. Wybór opracowań*, t. 9. *Prozodia. Fonetyka. Fonologia*, red. Jerzy Bartmiński, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2010, s. 7–8.

771. *Przedmowa*, [w:] *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4. *Lubelskie*, cz. I. *Pieśni i obrzędy doroczne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo Muzyczne „Polihymnia” 2011, s. 7–11.

772. *Ballady. Wstęp*, [w:] *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4. *Lubelskie*, cz. IV. *Pieśni powszechnie*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo Muzyczne „Polihymnia” 2011, s. 7–8.

773. *Nota edytorska*, [współaut.: Anna Michalec], [w:] *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4. *Lubelskie*, cz. I. *Pieśni i obrzędy doroczne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo Muzyczne „Polihymnia” 2011, s. 85–88.

774. *Wesele. Wstęp*, [współaut.: Mariola Tymochowicz], [w:] *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4. *Lubelskie*, cz. II. *Pieśni i obrzędy rodzinne*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo Muzyczne „Polihymnia” 2011, s. 40–44.

775. *Polska pieśń i muzyka ludowa*, „Gadki z Chatki” grudzień 2011, nr 97, s. 39 [<https://pismofolkowe.pl/arttykul/polska-piesni-i-muzyka-ludowa-4107>].

Prezentacja czwartego tomu serii *Polska pieśń i muzyka ludowa*, wydawanej pod auspicjami PAN, który został przygotowany zespołowo pod kierunkiem prof. Jerzego Bartmińskiego przez folklorystów i etnomuzykologów UMCS – *Lubelskie* (2011).

776. *Od redaktora*, [w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 1. *Kosmos*, cz. 3. *Meteorologia*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2012, s. 7–8.

777. *Od redaktora*, [w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 1. *Kosmos*, cz. 4. *Świat, światło, metale*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2012, s. 9.

778. *Od redakcji*, [współaut.: Maciej Abramowicz, Iwona Bielińska-Gardziel], [w:] *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów 1*, red. Jerzy Bartmiński, Maciej Abramowicz, Iwona Bielińska-Gardziel, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2012, s. 7–8.

779. *Wstęp*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 25, 2013, s. 7–8.

780. *Od redakcji*, [współaut.: Iwona Bielińska-Gardziel, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska], *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 2. *Wokół europejskiej aksjofery*, red. Jerzy Bartmiński, Iwona Bielińska-Gardziel, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2014, s. 9–10.

781. *Wstęp*, [współaut.: Artur Timofiejew], [w:] *Rozmyślanie przemyskie – świadectwo średniowiecznej kultury religijnej*, red. Jerzy Bartmiński, Artur Timofiejew, Przemysł: Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska 2016, s. 9–11.

782. *Słowo wstępne*, [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Jadwiga Puzynina], *Etyka słowa. Wybór opracowań I*, red.: Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Jadwiga Puzynina, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2017, s. 9–11.

783. *Od redaktora*, [w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny*, cz. 1. *Zboża*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2017, s. 7–14.

784. *Od redaktora*, [w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny*, cz. 2. *Warzywa, przyprawy, rośliny przemysłowe*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2018, s. 7.

785. *Praca ludzka w świetle nowych wyzwań*, [w:] *Praca ludzka w perspektywie interdyscyplinarnej*, red. Arkadiusz Bağajewski, Jerzy Bartmiński, Monika Łaszkiwicz, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2018, s. 9–11.

Autor przypomina, że pomysł zorganizowania interdyscyplinarnej konferencji o pracy sięga roku 1981, kiedy w lubelskim środowisku aktywistów „Solidarności” podjęto „pracę nad pracą”. Materiały z konferencji w roku 1981 przepadły w stanie wojennym, a potem „unieważniła” je transformacja ustrojowa, która radykalnie przeobraziła rynek pracy, wprowadzając w miejsce socjalistycznego nakazu zatrudnienia liberalne reguły kapitalistyczne i nowe formy organizacji pracy. Powrócono do tematu na dwa sposoby: przygotowując tom *Praca* w ramach *Leksykonu aksjologicznego Słowian i ich sąsiadów* (red. J. Bartmiński, M. Brzozowska, S. Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin 2016), w którym opisano sposoby językowej konceptualizacji pracy w 14 językach (słowiańskich i zachodnioeuropejskich, zob. poz. nr 28), a w kolejności organizując w Lublinie konferencję pn. *Praca ludzka w perspektywie interdyscyplinarnej*, nawiązującą tytułem do konferencji sprzed trzydziestu pięciu lat. Autor prezentuje ideę konferencji i referaty politologów, działaczy związkowych i samorządowych, teologa, prawników oraz najliczniej reprezentowanych humanistów, przypomina też sylwetkę przedwcześnie zmarłego Andrzeja Bączkowskiego (1955–1996), prawnika UMCS, zasłużonego działacza społecznego i ministra pracy, któremu tom o pracy został dedykowany. [JB]

786. *Od redaktora*, [w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny*, cz. 3. *Kwiaty*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2019, s. 7–8.

787. *Od redaktora*, [w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny*, cz. 4. *Zioła*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2019, s. 7–8.

788. *Od redaktora*, [w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny*, cz. 5. *Drzewa owocowe i iglaste*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2020, s. 7.

789. *Od redaktora*, [w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny*, cz. 6. *Drzewa liściaste*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 7.

790. *Od redaktora*, [w:] *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny, cz. 7. Krzewy i krzewinki*. Koncepcja całości i redakcja Jerzy Bartmiński, zastępca redaktora Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2021, s. 7.

791. *Jak biegną drogi ojczyzny?*, [panel w:] *Medialne i transmedialne procesy narracyjne w identyfikacji postaw patriotycznych Polaków*, red. Maciej Kawka, Wojciech Prażuch, Paweł Planeta, Kraków: Wydawnictwo LIBRON – Filip Lohner 2021, s. 167–237.

Na cały panel składają się: Jerzego Bartmińskiego krótkie *Wprowadzenie*, s. 167–168, w którym postawiono pytania o rozumienie ojczyzny na gruncie chorwackim, macedońskim, brytyjskim i francuskim i obecność (lub brak) idei ojczyzny europejskiej; wypowiedzi 4 uczestników, którymi byli: prof. dr Amir Kapetanović, Instytut Języka Chorwackiego i Lingwistyki, Zagrzeb; prof. dr hab. Maciej Kawka, Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej UJ; prof. dr James Underhill, Rouen Ethnolinguistics Project, Université Rouen-Normandie; dr Aline Viviand-Esik, Instytut Filologii Romańskiej, Uniwersytet Wrocławski. [JB]

792. *Słowo wstępne*, [w:] „*Etnolingwistyka*”. *Bibliografia adnotowana 1988–2018*, red. Jerzy Bartmiński, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Marta Nowosad-Bakalarczyk, Sebastian Wasiuta, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2023, s. 7–8.

18. Teksty złożone do druku

793. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny, cz. 8. Skupiska roślin, chwasty, grzyby*. Koncepcja całości Jerzy Bartmiński, redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, zastępca redaktora Katarzyna Prorok, Lublin: Wydawnictwo UMCS:

794. –798. Artykuły hasłowe w: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 2. *Rośliny, cz. 8. Skupiska roślin, chwasty, grzyby*. Koncepcja całości Jerzy Bartmiński, redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, zastępca redaktora Katarzyna Prorok, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
– *dąbrowa* [współaut.: Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska];
– *gotąbek* [współaut.: Agata Bielak];

- *grzyb* [współaut.: Agata Bielak, Katarzyna Komsta, Beata Małkiewicz];
- *kozak* [współaut.: Agata Bielak];
- *prawdziwek* [współaut.: Agata Bielak].

799. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 3. *Zwierzęta*, cz. 1. *Zwierzęta domowe*. Koncepcja całości Jerzy Bartmiński, redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, zastępca redaktora Katarzyna Prorok, Lublin: Wydawnictwo UMCS.

800. Artykuły hasłowe w: *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, t. 3. *Zwierzęta*, cz. 1. *Zwierzęta domowe*. Koncepcja całości Jerzy Bartmiński, redakcja Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, zastępca redaktora Katarzyna Prorok, Lublin: Wydawnictwo UMCS:

- *koń* [współaut.: Olga Kielak].

801. *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. nac. Jerzy Bartmiński, t. 6. *DEMOKRACJA*, red. Jerzy Bartmiński, Monika Grzeszczak, Alena Rudenka, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2024.

802. *Koncept DEMOKRACJA w lingwokulturach słowiańskich, europejskich niesłowiańskich i pozaeuropejskich*, [współaut.: Monika Grzeszczak, Alena Rudenka], [w:] *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, red. nac. Jerzy Bartmiński, t. 6. *DEMOKRACJA*, red. Jerzy Bartmiński, Monika Grzeszczak, Alena Rudenka, Lublin: Wydawnictwo UMCS 2024.

803. *Polszczyzna dawna i nowa. Szkice o języku polskim*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska i inni, Lublin.

804. *A słowo kolędą się stało... Studia i szkice kolędowe*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska i inni, Lublin.

805. *Pieśni ludowej piękno wielorakie*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska i inni, Lublin.

806. *Odmiany – style – teksty*, red. Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska i inni, Lublin.

Indeks przedmiotowy

A

adiustacja 9
adoracja Dzieciątka 597
adwent 392
adynata 333
akcent 3, 139, 170, 204, 379
aksjolingwistyka 336, 374, 562, 615
aksjologia 318, zob. też lingwistyka, profilowanie, słownictwo, słownik
akt [wypowiedź]
– grzecznościowy 304
– komunikacji 271
– mowy 9, 55, 177, 246, 275, 527, 598
akt płciowy 140
Amerykanin 220, 287
anegdota 299, 382, 652
Anglik 287
animizacja 124
ankieta 176, 181, 202, 207, 209, 219, 225, 251, 266, 272–274, 278, 291, 306, 310, 312, 327, 329–330, 331, 354, 357, 588, zob. też ankietowanie, dane, system, tekst
– kognitywna 312
– otwarta 312, 323
– zamknięta 312, 323
ankietowanie 294, 301, zob. też ankieta
antropocentryzm 189, 255, 344, 598
antropokosmos 7, 210, 347
antropologia, zob. lingwistyka
apokryf 337, 342 602, zob. też kołęda
– chrześcijański 75

– wschodniosłowiański 75
archaizacja językowa 122, 127
archaizm 1, 127–128, 135
archetyp 4
– wzory archetypiczne w kołędach 215
archiwizacja 652, 675
artyzm językowy 572
aspekt 72, 181, 184, 190, 198, 203, 212, 221, 227, 266, 308, zob. też faseta
Atlas etnolingwistyczny Pobuża 206
Atlas gwar Lubelszczyzny 149, 222
autostereotyp 209, 239, 247, 287, zob. też stereotyp
Awangarda Krakowska 124
Azja 257, 354
Azjata 251

B

baba 713
badania porównawcze 6, 8, 10, 144, 261, 264, 682, zob. też *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*
– europejskie 278
– sławistyczne 261
– słowiańskie 278
bajka 128, 217, 341, 379, 383, 388–390
ballada 772
Białorusin 250, 262, 287
biblia ludowa 337
biblizm 314, zob. też frazeologizm
bieda 273
bławatek 184, 187, 203

- błonie 390
 bocian 284
 bogactwo 165, 273
 bogacz 200, 376
 bohater ludowy 342
 bohaterstwo 72, 358
 Boże Narodzenie 163, 168, 182, 185, 253, 343, 597, 609, zob. też chrystianizacja, kolęda, kolędowanie, misterium, widowisko ludowe
 Bóg 165, 168, 229, 236, 242, 314, 331
 brat 251, 388, 452
 brzytwa 390
 Bug 206, 222, 296, zob. też *Atlas etnolingwistyczny Pobuża*, Euroregion Bug
 burak 513
 burza 482
 bydło 165
- C**
- cebula 514
 chciwość 382
 Chełmszczyzna 296
 chleb 72, 181
 chłop 72, 237, 453
 chiłopski, zob. etos, gwara, kultura, literatura, mentalność, Polska, ruch, wiersz
 chmiel 515
 chochoł 340, 493
 chrystianizacja 165
 – folkloru 185, 243, 343
 Chrystus 236, 300, zob. też Jezus, Pan Jezus, Zbawiciel
 chrześcijaństwo 165, 168, 185, 215, 277, 343, 583, 660, zob. też apokryf
 chusteczka jedwabna 140
 chwast 184, 187, 255, 793–798, zob. też bławatek
 ciało
 – części ciała 189, 222
 – człowieka 650
 – kochanka 140
 ciało niebieskie 347, zob. też światło
- ciąg syntagmatyczny 312
 ciemność 489, 591
composita werbalne 159
 córka 230
 czas 208, 247
 – mityczny 154
 – nawrotowy 154
 – pracy 330–331
 – świąteczny 163
 – wspólnotowy (społeczny) 239
 czasownik 126, 137, 147, 159, 307, zob. też zestawienie
 Czech 75, 209, 220, 454, zob. też piśmienictwo
 czeskość 278
 część mowy 58, 527
 człowiek 175, 281, 596, zob. też ciało, prawo, wiedza, wizja
 czyściec 224, 360
- D**
- danajki* 177
 dane, zob. ankietę, język, system, tekst
 – ankietowe 312, 344
 – eksperymentalne 312, 327
 – leksykalne 344
 – przyjęzykowe 246–247, 341
 – systemowe 205, 306, 352
 – tekstowe 344, 352
 dar słowa 215
 dąb 144, 522
 – święty 523
 dąbrowa 138, 793
 definicja 40, 284, zob. też folklor, zdanie
 – kognitywna 5, 6, 8, 10, 12–13, 171, 174, 184, 187, 199, 200, 205, 211, 221, 225, 247, 251, 254, 264–265, 274, 280, 306, 308, 313, 320, 327, 329, 336, 338, 340–341, 349, 352, 362, 364, 368, 525, 673
 – syntetyczna 330
 – leksykograficzna 10, 160, 187, 284, 307–308
 – taksonomiczna (minimalna) 160

- lingwistyczna 160, 308
- naukowa 308
- nazw gatunkowych 307
- potoczna 307
- semantyczna 199, 225
- słownikowa 199, 306, 312, 330, 346, 357
- strukturalna 225
- typu „cząstkowego” 153
- definiens 160, 318
- definiowanie 40, 284, 308
- dekompozycja 9, zob. też tekst
- delimitacja 9
- delimitator 194
  - językowy 139
  - muzyczny 139
- deminutywizacja 155
- demofobia polska 565
- demokracja 281, 318, 332, 354, 373, 801–802, zob. też dyskurs, opozycja demokratyczna
- denotacja 613
- derywacja 37, 192, zob. też derywat
  - stylistyczna 2, 4, 136, 138–140, 142–146
    - ludowego języka poetyckiego 148
  - stylu 156, zob. też styl
  - tekstu 2, 9, 156, zob. też tekst
  - tematyczna Daneša 179
  - zdania 156
- derywat 156, 193, 368, zob. też derywacja
- desakralizacja 300, zob. też sakralizacja
- deskryptor, zob. język, systematyka
  - gatunkowy 216
  - tekstu 152
  - typy deskryptorów 216
- deszcz 174, 483
- diabeł 381
- diachronia 301
- dialekt 148, 196, 372
  - kresowy 297
  - małopolski 297
  - mazowiecki 297
- dialektolog 584
- dialektyzacja 150
- dialektyzm 145–146, 150, zob. też generalizacja
- dialog 123, 150, 242, 279, 304, 603, zob. też dialogowość, pieśń, scenariusz
  - międzykulturowy 299, 345
  - rytualny 215
  - z kosmosem 208
- dialogowość 1, 178, 194, 290, 298, zob. też dialog
- dialog* 407
- dobro wspólne 292, 324, 346, 559
- dola 6, 8, 238
- dom 6, 8, 10, 13, 27, 30, 171, 179, 181, 186, 189, 201, 210, 219, 231–232, 266, 276, 281, 286, 306, 327–329, 336, 349–350, 352, 359, 366–367, 388, zob. też ojczyzna, zwierzę
  - europejski 13
- doświadczenie potoczne 223, 305, 598
- dowód językowy 352, zob. też dane, system
- dół, zob. opozycja
- dramat liturgiczny staropolski 164
- drzewo 267, 347
  - iglaste 24, 521, zob. też jodła
  - liściaste 25, 522–524, zob. też dąb, jawor
  - owocowe 24, 255, 521, zob. też *jabłoneczka*
  - życia 165
- dunaj* [kolęda] 162, 213, 356, zob. też pieśń
- dunaj* [wielka woda] 1, 135, 213, 443
- dunajowanie biłgorajskie 386
- dusza 224, 373, zob. też pieśń
  - Europy 302
  - ludowa 709
  - rosyjska 251
- dwa 388
- dwanaście 390
- dyferencjał semantyczny Osgooda 176, 209, 220, 262
- dyftong, zob. samogłoska

- dyskurs 6–10, 48, 225, 228, 259, 274, 279, 287, 305, 317, 335, 345, 357, 361, zob. też etyka, punkt widzenia, obraz świata
- anarchistyczny 274, 282, 354, 357
  - demokratyczno-liberalny 354
  - feministyczny 282, 357
    - umiarkowany 274
    - radykalny 274
  - ideologiczny (nacjonalistyczny) 300
  - intelektualny 354
  - katolicki 282, 288, 354
    - kościelno-instytucjonalny 354
    - kościelno-katolicki 274
    - liberalno-katolicki 354, 357
    - narodowo-katolicki 354, 357
  - lewicowy 274, 282, 354, 357
  - literacki 259
  - liberalno-demokratyczny 282
    - umiarkowany 274
  - narodowo-prawicowy 274, 282, 354
  - naukowy 259
  - odmiany dyskursu 310
  - ogólnonarodowy 366
  - polityczny 259, 291–292, 300, 354
  - polski 6, 310
  - publiczny 11, 210, 234, 251, 257, 263, 273, 278, 282, 287, 292, 300, 310, 329, 354, 357
  - społeczny 232
  - tożsamościowy 376
  - wiarygodność dyskursu 292
  - współczesny 6, 330
  - wulgaryzacja dyskursu 292
- dystynktywność
- cecha dystynktywna 156, 272, 319, 335
- dziady* 343
- Dzieciątka, zob. adoracja Dzieciątka
- dziecko 159, 181, 215, 255, 306, 329, 337, zob. też gra, literatura
- dziedzictwo 217, 232, 293, 652, 657, 672, 727
- Dzień Zaduszny 343, zob. też pieśń, Zadzuszki
- dziewczyna 111, 140, 165, 213, 269
- dziki, zob. świnia
- E**
- edytorstwo, zob. tekstologia
- eksperiencer* 313
- eksperyment, zob. ankieta, dane, test asocjacyjny/skojarzeniowy
- lingwistyczny 312
- ekwiwalencja 196, 205, 211, 335
- elita 282, 376, 587, 642
- elitarność 358, 376
- emigrant 606
- encyklopedia 308, 344, 350
- erotyk, zob. symbolika
- ludowy 2, 140,
  - staropolski 230
- etnobotanika 598
- etnocentryzm 220, 598, zob. też stereotyp
- etnofilozofia 598
- ethnohistoria 317, 598, zob. też historia
- etnolingwistyka 6–8, 10, 12, 166, 173, 211, 246, 256, 278, 280, 283, 303, 332, 362, 364–365, 369, 372, 374–375, 450, 545, 598, 615, zob. też słownik
- amerykańska 166, 265
  - glosariusz kluczowych terminów i pojęć etnolingwistyki 364
  - historyczna 545
  - instrumentarium pojęciowe etnolingwistyki 320, 353, 362
  - kognitywna 12, 320, 345, 349, 364
  - lubelska 12, 221, 254, 264–265, 320, 349, 362, 525
  - lubelska szkoła etnolingwistyczna 12, 364, 525
  - moskiewska szkoła etnolingwistyczna 265
  - polska 8
  - słowiańska 12, 258, 332, 422
  - tezaurus etnolingwistyki 365
- etnologia 598

– polska szkoła etnologiczna 161
 etnomedycyna 598, zob. też leczenie ludowe
 etnonauka 256, 598
 etnopoetyka 258
 etnosemantyka 258
 etos
 – akademicki 656
 – chłopski 358, 376
 – mieszczański 358
 – pański 358
 – polski narodowy 358
 – pracy 637, 642
 – „Solidarności” 11, 554
 – szlachecko-inteligencki 358
 etyka 305
 – mowy 305
 – słowa 11, 76, 305, zob. też słownictwo
 – społeczna 652
 etykieta 194
 – dworska 304
 – językowa 53, 217, 271
 etymologia 205, 225, 235, 294, 311, 328, 330, 357, 368, 545
 – analiza etymologiczna 307, 311, 368
 EUROJOS 8, 13, 27, 286, 291, 301, 310, 312, 327, 332, 336, 349, 352, 374, 680–681
 Europa 11, 13, 31, 72–73, 231, 257, 266, 281–282, 286, 291, 302, 310, 323, 327, 354, 359, 366–367, 455, 635, zob. też dom, dusza, Europejczyk, europejski, logosfera europejska, paneuropeizm
 – Centralna 354
 – Środkowa 354
 – Środkowo-Wschodnia 65
 Europejczyk 11, 72, 207, 299, 456
 europejski, zob. badania porównawcze, dom, Europa, Europejczyk, język, logosfera europejska, ojczyzna, wartości
 Euroregion Bug 206, 222

F

falsz 181, 305
 fartuszek 140
 faseta 181, 190, 205, 211–212, 221, 227, 265, 340, zob. też podkategoria
 feminizm, zob. dyskurs
 festiwal 356, 602, 610, 647
 folk, zob. muzyka
 filozofia, zob. etnofilozofia
 folklor 1–2, 4–5, 7, 70, 128, 136, 145–146, 148, 154–155, 173, 177–178, 191, 208, 210–211, 213–214, 293, 363, 369, 427, 602, 649, 652, 655, zob. też chrystianizacja, gatunek, geografia językowa, gwara, język, komunikacja, kontekst, paradygmat, postfolklor, pseudofolklor, sacrum, słownictwo, słownik, symbol, symbolika, systematyka, tekst, tekstoplogia, ustność
 – a religia 4, 208
 – definicja folkloru 210
 – nurty folkloru 652
 – pieśniowy 133, 360
 – pogranicza polsko-ukraińskiego 337
 – religijny 342, 356
 – słowiański 148
 – słowny 652
 – symboliczny język folkloru 319
 – symbolika folkloru 385
 – współczesny 269
 – zjawiska językowe w folklorze 155
 – żywy 172
 folklorystyka 194, 210, 256, 283, 376, zob. też folkloryzacja chrześcijaństwa, folkloryzm, historia, tekst
 – polska 210, 214
 – tekstocentryczna 230
 folkloryzacja chrześcijaństwa 168, 185, 243, 343
 folkloryzm 210, 647
 fonetyka 60, 121, 145, 172, 192, 275, zob. też poetyzm, substytucja

- międzywyrazowa 149, 297
- tekstu 170, 228, 527
- wyrazu 527
- zdania 527, 575
- fonologia 60
  - praska 335
- formuliczność 1, 208
- formuła 2, 4, 143, zob. też orzeczenie, stereotyp, tekst
  - językowa 141
  - kończąca 379
  - metatekstowa 180, zob. też metatekst
  - powitania 255, 300
  - prawdziwościowa 180
  - religijna 300
  - rozpoczynająca 379
  - sakralna 255
  - semantyczno-leksykalna 139
  - testimonialna 180
- Francuz 220, 287
- frazematyka 331, 348, 578
- frazeologia 189, 235, 323, 341, 361, 578, 672, zob. też frazeologizm, językowy obraz świata, obraz świata
  - polska szkoła frazeologiczna 161
- frazeologizm 147, 176, 225, 251, 291, 294, 330, 348, zob. też frazeologia
  - biblijny 314, 355, zob. też biblizm
  - łączliwość frazeologiczna 368
- fujarka 390
- funkcja 271
  - fatyczna (kontaktowa) 370
  - mowy 598
  - sprawcza funkcja słowa 607
  - tekstu 9, 35, 271
  - wypowiedzi 35, 271
- G**
- gad 383
- gaik 393, 428
- garncarstwo 380
- gatunek 158, 191, 598, zob. też definicja, deskryptor, generalizacja, tekst
  - folkloru 4, 153, 332, 356
  - gatunkowe wzorce wypowiedzi 217
  - literacki 307
  - nieliteracki 307
  - mowy 9, 55, 307, 333, 540
- gąsior 140
- Gdańsk 344
- generalizacja
  - dialektyzmów 146
  - frekwencyjna 4, 146
  - gatunkowa 4, 146
  - geograficzna 4, 146
  - gwary potocznej 1–2, 4
  - paradygmatyczna 146, 155
  - syntagmatyczna 155
  - typy generalizacji 146
  - zakresowa 4, 146
- genologia 307
- geografia językowa 4, 297
- germanizacja 606
- gestalt* (niem.) 306
- globalizacja 250, 281, 606, 721
- glosariusz, zob. etnolingwistyka
- głowa 140
- głupota 267, 382
- gniżdowanie 9
- godność 11, 266, 274, 281, 625, 639
- gołąb 140
- gołąbek [grzyb] 795
- gospodarz 382, zob. też kolęda, kolędowanie
- gościnnność 281
- góra [kierunek], zob. opozycja
- góra [wzniesienie] 224, 240
- góral 457
- górnik 331, 458
- gra zob. stereotyp
  - dziecięca 285
  - językowa 305, 345
- gramatyka 267, 271, 527, zob. też kategoria, poetyzm
  - tekstu 2, 228, 361
  - zdania 361
- grecki, zob. kultura

- grekokatolik 418, zob. też katolik
 groch 516, 650
 grochowiny 340
 gryka 368, 500
 grzechność, zob. akt
 grzech, zob. kara za grzechy
 grzyb 308, 793–798, zob. też gołąbek, kozak, prawdziwek
 gwara 1–2, 119–123, 125, 128, 138, 145–146, 148, 150, 155, 173, 196, 254, 369, 647, zob. też Euroregion Bug, generalizacja, poetyzm, słownik, stylizacja, geografia językowa, opowiadanie, relacja, tekst
  - artystyczna 1
  - kresowa 108, 134
  - lubelska 133–134
  - Lubelszczyzny 129, 134, 149
  - ludowa 2, 379
  - małopolska 108
  - mazowiecka 108
  - mówiona 130
  - potoczna 4, 319
  - staropolska 122
  - studencka 125
  - śląska 121, 574
  - w folklorze 4
  - w literaturze 2, 4, 146
  - zachodnio-laska 575
- gwiazda 197, 198, 227, 311, 710
- H**
- Herod 164
herody 164, 384, 394, zob. też widowisko ludowe
 heterostereotyp 239, 247, 287, zob. też stereotyp
- hiperonim 6, 10, 187, 211, 330
 hipertekst 9
 hipertemat 142, 179
 historia, zob. też etnohistoria, kontekst, pamięć, relacja, stylizacja
  - lokalna 419
  - mówiona 283, 317, 376, 391
  - osobista 419
  - środowiskowa 317
- hohoty* 402
 homilia 242
homo loquens 375
 honor 29, 266, 286, 327, 350, 359, 367
- I**
- ideologia, zob. dyskurs, stereotyp
 illokucja 271
 implikatura konwersacyjna 271
 incipit 2, 4, 139, 177, zob. też incipitowość
 incipitowość 1, 139, zob. też incipit
 indeksowanie tekstu 334, 675, zob. też tekst
 indywiduizm 358
 informator 180, 648
 insynuacja 292
 inteligencja, zob. etos, kultura
 inteligent 251, 276, 331, zob. też mit
 intencja 194, 198, 200, 215, 271, 305, 307, 317
  - bezpośrednia 271
  - komunikatywna 179, 190
  - pośrednia 271
  - przekazu 275, 540
  - tekstu 4, 9, 177, 191, 216
- interdialekt poetycki 1–2, 4, 138, 146, 148
 interiekcja 170
 internowany, zob. kołęda
 interpretant definitywny 326
 intertekstowość 244
 intertekstualność 9, 275
 izolacja społeczna 577
 izotopia 9
- J**
- jabłko 140
jabłoneczka 521
 jablonka złota 390
 jajko 347
 Jan Chrzciciel 343
 jaselka 442
 jawor 140, 524

- jazykovaja kartina mira Slavjan* (ros.) 281,
 zob. też językowy obraz świata
 jądro semantyczne 284
 jeleń 140
jemiolka 383
 Jezus 162, 165, 215, 230, 236, 243, 253, 337,
 zob. też Chrystus, Pan Jezus, pieśń,
 Zbawiciel
 jęczmień 368, 501
 język 47, 49–50, 71–72, 128, 160, 217, 259,
 268, 332, 361, 721, zob. też archa-
 izacja językowa, artyzm językowy,
 delimitator, dowód językowy, ety-
 kieta, folklor, formuła, geografia ję-
 zykowa, gra, językowo-kulturowy
 obraz, językowy obraz, językowy
 obraz świata, językoznawstwo, kli-
 sza, kod, komunikacja, korpus, kul-
 tura, mikrojęzyk, obraz świata, pa-
 mięć, paradygmat, sekularyzacja
 języka, słownik, *Słownik języka*
Cypriana Norwida, *Słownik ste-
 reotypów i symboli ludowych*, ste-
 reotyp, styl, system, świadomość,
 tabu językowe, tożsamość, trady-
 cja, trop językowy, wartości, wie-
 dza, zwyczaj językowy
 – a/i kultura 12–13, 33–36, 369, 375, 422,
 598, 672, zob. też kontakty języ-
 kowe i kulturowe
 – artystyczny 2, 154
 – biorcy 192
 – europejski 525
 – fasetowo-deskryptorowy 675
 – folkloru 1–2, 4–5, 128, 138, 148, 172,
 196, 258, 319, 673
 – polskiego 156
 – informacyjno-wyszukiwawczy 675
 – IV RP 292
 – jednostka językowa 226
 – kiriwina 370
 – koncepcja języka
 – antropologiczno-kulturowa 527
 – kognitywna 527
 – literacki 145
 – ludowy 146, 298, 369, 551, zob. też
 derywacja, spójność, systematyka,
 tekst
 – magii 607
 – mówiony 141, 147, 159
 – naturalny 345, 598
 – odmiana języka 188–189, 195, 598, 806
 – regionalna 188
 – środowiskowa 188
 – ogólnonarodowy 188, 369, 372
 – pieśni ludowej 130, 155, 298, 618
 – pisany 141, 147, 188–189
 – poetycki 1, 146, 196, 298, zob. też de-
 rywacja, interdialekt
 – poezji 607
 – polityki 292, 607, 724
 – polski 3, 45, 137, 192, 354, zob. też kor-
 pus, nauka
 – moc języka polskiego 616
 – współczesny 66, 181, 527, 538
 – potoczny 2, 154, 314, 352, 551
 – pozycyjny 137
 – prozy 1
 – religii 300, 607
 – słowiański 545
 – symboliczny 289
 – ustny 1, 147, 188–189, 204, zob. też
 orzeczenie
 – w kręgu wartości 46
 – warianty języka 2, 54, 146, 188–189,
 527
 – warstwa stratygraficzna w języku 322
 językowo-kulturowy
 – kod, zob. kod
 – obraz 6, 240, 291, 300, 306, 329,
 340–341, 344–349, zob. też Chry-
 stus, dom, Europa, językowy ob-
 raz, językowy obraz świata, kon-
 cept, Matka Boska, obraz świata,
 pszenica, rzeka, słoma, stereotyp,
 Wisła

- polski 306, 354
- świata Słowian 51–52, 278, 286, zob. też wartości
  - paradygmat, zob. paradygmat
- językowy obraz 236, 348, 355, 368, zob. też *jazykovaja kartina mira*, językowo-kulturowy obraz, językowy obraz świata
- językowy obraz świata (JOŚ) 5–6, 8, 10, 39, 167, 184, 221, 227, 239–240, 246–247, 255, 258, 261, 264–265, 272, 278, 280, 284, 294–295, 307, 311–312, 320–321, 332, 336, 348–349, 361–362, 364, 451, 525, 585, 598, 615, 682, zob. też Chrystus, *dunaj* [wielka woda], językowo-kulturowy obraz, językowy obraz, koncept, *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, niebo, obraz świata, odpowiedzialność, opozycja, piekło, prowincja, stereotyp, wartości, widzenie, zapożyczenie
  - Polaków 11, 247
  - Słowian 281
  - wartości 10, 367
- językoznawstwo 9, 279, 375
  - językoznawczy kanon polonistyczny 526
  - przedmiot językoznawstwa 264
- jodła 165
- jotacja samogłosek 1, 133, 138
  - prejotacja i postjotacja 133, 170
- K**
- kaczka złota 390
- kaczor 140
- kalendarz, zob. chrystianizacja
  - ludowy słowiański 582
- kalina 140
- kamień 16, 211, 218, 233, 429–441
- kantyczka 253, 356, 449
- kapitaizm 257
- kara za grzechy 224
- kariera 72, 266, 281
- Karmel przemyski 418
- kartofel 517, 518
- kategoria
  - gramatyczna 672
  - podobieństwa 267
  - semantyczna 153, 181, 205, 672
- kategoryzacja 174, 184, 187, 198, 255
  - semantyka kategoryzacji ludzkiej 423
- katolik, zob. grekokatolik
  - greccy 419
  - rzymscy 419
- katolicyzm, zob. dyskurs
  - ludowy 243, 342
- kawaler 165, 285, 356, 360, zob. też kolęda, kolędowanie, pieśń, punkt widzenia
- kąkol 203
- kąpiel 337
- kielich złoty 165
- klisza 4
  - językowa 141
  - tekstowa 217
- klucz 140
- kłos 494
- kobieta 140, 171, 260, 328, 375
  - kobieta-matka 202, 329
- kochanka 171
- kochanek, zob. ciało
- kochankowie 140, 165
- kod
  - językowo-kulturowy 345
  - kulturowy 258
  - semiotyczny 194
- kognitywizm 264, 320, zob. też lingwistyka, metafora
- kolebka [kołyska] 601
- kolebka [początek], zob. Słowianin
- kolekcja 179, 189, 360
  - otwarta 179
  - przedmiotowa 179, 650
  - zamknięta 179
  - zdarzeniowa 179, 650

- kolęda 168, 185, 191, 215–216, 230, 243, 293,
356, 597, 610, 653–654, 718, 804,
zob. też archetyp, *dunaj* [kolęda],
kolędowanie, systematyka
- aktualizowana
    - internowanych 110
    - okupacyjna 110
    - powstańcza 110
    - robotnicza 110
    - strajkowa 110
  - apokryficzna 185, 215, 243, 253, 343,
356, 610
  - bożonarodzeniowa 111, 162, 182, 215,
269, 270, 395, 420
  - funkcje kolęd 162
  - kołysankowa 597
  - ludowa 111, 165, 168, 215, 230, 253, 337,
356, 601
  - maryjna 343, 356
  - młodzieżowa 111
  - narracyjna 597
  - noworoczna 162, 165, 182, 253, 269,
356, 420, 602, zob. też *dunaj*
  - o zwiastowaniu 230
  - parodystyczna (żartobliwa) 215
  - podokienna 177, 243
  - polska 110, 215–216, 610
  - powitalna 597
  - przystosowana 162
  - świecka słowiańska 165
  - teologiczno-refleksyjna 597
  - typy / odmiany kolęd 162, 216, 597
  - ukraińska 610
  - wielkanocna 253, 269, 270, 602
  - życząca 162, 164, 168, 243, 253, 269,
319, 356, 420
    - dla chłopca i dziewczyny 213, 397
    - dla gospodarza 111, 165, 396
- kolędowanie 62, 111, 163, 165, 168, 185,
215, 243, 269, 387, 420, 597, zob. też
dunajowanie biłgorajskie, kolęda,
widowisko ludowe
- bożonarodzeniowe 386
  - funkcje kolędowania 269
  - noworoczne 165, 243
  - słowiańsko-bałtyckie 592
  - ukraińskie 182
    - sylwestrowe 402
  - wielkanocne 111, 386, 404, 601–602
  - wiosenne 269, 386
- kołysanka, zob. kolęda
- komparacja 272, 372
- międzykulturowa 278
- komunikacja 7, 263, 305, 370 zob. też akt,
kontekst
- folklorystyczna 194
  - językowa Polaków 49
  - oralna/ustna 210, 317
  - w mediach 252
- komunikacjonizm 264
- koncept 281, 327–328, 330–331, 336, 350–
351, 353, 362, 364, 802, zob. też de-
mokracja, dom, Europa, lud, Nie-
mięć, profil, profilowanie, rodzina,
Rosjanin, równość, *otvetstvennost'*,
Ukraińiec, znaczenie
- bazowy 310
  - jądro konceptu 354
  - kulturowy 326, 332, 334, 367, 373
  - narodowy 278
  - uniwersalny 328
- konceptualizacja potoczna 306, 348
- konceptualizator 313, 369, zob. też pod-
miot
- konflikt 241, 419, 636
- konopielka* 605
- konotacja 10, 38, 174, 226, 265, 310, 340,
613, zob. też znaczenie
- kulturowa 327
  - nazwy 176
  - semantyczna 153
  - słowa 160, 179, 266
- kontakty językowe i kulturowe 172, 192,
zob. też język, kultura
- kontekst 214, 244, 246, 263, 271
- folklorystyczny 75

- historyczny 200, 244, 287
  - kreowany 244
  - komunikacyjny 271
  - kulturowy 200, 326
  - założony 244
  - kontekstualność 178, 244
  - koń 140, 203, 425, 800
  - korpus
    - języka polskiego 306, 329, 331
    - narodowy 291, 327
  - kosmogonia, zob. mit
  - kosmos 16–19, 175, 180, 197, 210, 218, 308, 338, 347, 387, 429–441, 482–491, 673, zob. też dialog
    - model kosmosu 347
  - koszałki-opałki* 333
  - kościół 72, 181, 266, 343, 418
  - kosa 140
  - kozak [grzyb] 797
  - kraj 171, 231, 366
  - krakowianin 459
  - Kraków 344
  - Kresy, zob. dialekt, gwara
  - królewicz 383, 390
  - królowa 171
  - krzew 26
  - krzewinka 26
  - krzyż 72, 181
  - ksiądz 421, 595
  - księga miejska 378
  - księżyc 197, 429, 595, zob. też nów, pełnia, półpełnia, *witek*, zaćmienie
    - księżyc po pełni 430
  - kult maryjny 186, 260
  - kultura 71, 351, 672, zob. też dialog, język, językowo-kulturowy obraz, kod, komparacja, koncept, konotacja, kontakty języka i kultury, kontekst, lingwistyka, norma kulturowa, obraz świata, ojczyzna, opozycja, pamięć, paradygmat, pograniczne, semantyka, słownik, stereotyp, symbolika, tekst, ustność, wartości, znaczenie
    - chłopska 358
    - grecka 330
    - ludowa 340, 369, 652, 661, zob. też punkt widzenia
    - ludowo-plebejska 351
    - miejska 340
    - narodowa 369
    - oralna 283
    - polska 66, 173, 210, 218, 236, 660
    - rzymska 330
    - starosłowińska 551
    - szlachecko-inteligencka 351
    - tradycyjna 175, 340, zob. też wizja
    - w języku 332, 369
    - wysoka 354
    - wzór kultury 237
    - żywa kultura 708
  - kultura żywego słowa 573
  - kulturom 334
  - kuma* 379
  - kupała* 343
  - kura, zob. *kurza nóżka*
  - kusaki* 398
  - kwiat 22, 184, 187, 224, 227, 230, 260, 311, zob. też bławatek
- L**
- las 1, 224
  - Lasowiaczy, zob. gwara
  - lawenda, zob. wianek
  - lecznictwo ludowe 340, zob. praktyka lecznicza
  - legenda 224, 337, 341, 652
  - lekarz 176, 236, 460
  - leksem, zob. opozycja, poetyzm, reduplikacja, statystyka
  - leksykografia, zob. definicja
  - Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów* 13, 27–32, 327–328, 350, 357, 361–362, 364, 367, 371, 373–374, 785, 801
  - leszczyna 140

- lewica 6, 8, 10, 12, 107, 190, zob. też dyskurs
lewy, zob. opozycja
liberalizm, zob. dyskurs
lingwistyka 8, 12, 36, 279, zob. też aksjo-
lingwistyka, eksperyment lingwi-
styczny, etnolingwistyka, stereo-
typ, tekstologia
– aksjologiczna 564
– antropologiczna 211–212, 217, 226,
280, 672
– zachodnia 332
– antropologiczno-kulturowa 254, 365,
369
– polska 369
– kognitywna 259
– kognitywno-antropologiczna 335
– kulturowa 13, 264, 280, 332, 345, 353,
362, 374, 526
– zachodnia 332
– strukturalna 335
– tekstu 4, 528, 537, 615
lingwokultura 327
– narodowa 330
– polska 331, 340, 357
lingwokulturologia 369, 375, 802
– rosyjska 369
literatura 63, 146, 214, 528, 540, 607, zob.
też gwara, nauka, opozycja, ust-
ność, tekst, wątek
– brukowa 214
– chłopska 61, 145
– dziecięca 214
– ludowa 61
– polska 214
– popularna 181
– religijna 214
– rodzima 214
literaturoznawstwo, zob. tekstologia,
liturgia, zob. drammat
Litwin 209, 220, 250, 287
logosfera europejska 616
lokutor 313
los 6, 8, 238, zob. też *sud'ba*
łódź 379
Lubelskie 112–117, 296–297, 316, 363,
392–417, 619, 673, 775
Lubelszczyzna 62, 64, 108, 129, 133–134,
296–297, 728, zob. też anegdota,
Atlas gwar Lubelszczyzny, gwara,
herody, jotacja samogłosek, pieśń,
region
lud 5–6, 10, 200, 212, 342, 349, 376, 461, 602
ludowość 215, 256, 342, 374, 376, 462
– żywiołowa 565
ludowy, zob. bohater ludowy, dusza,
gwara, katolicyzm, literatura, mu-
zyka, opowiadanie, pieśń, polsz-
czyzna, przekaz, sennik ludowy,
słowo, styl, symbolika, tekst, to-
pika, tradycja, wiersz, wizja
- Ł**
ład świata 175
łączka 140
łaka 224, 230, 337, 356
łolomy 177
- M**
macierzyństwo 186
magia 581, 589, 607, zob. też mowa
– myślenie magiczne 340
makaronizm 172
malina 140
Małopolska, zob. dialekt, gwara
Maryja 242, zob. też kobieta, kolęda, kult
maryjny, Matka Boska, Najświęt-
sza Panna, pieśń
matka 5–6, 8, 10, 12, 72, 171, 181, 201–202,
215, 225, 229, 231, 329, 352, zob. też
ziemia
– matka-ziemia 229, 232, 260, zob. też
ziemia
Matka Boska 7, 171, 260, zob. też Maryja,
Najświętsza Panna
Mazowsze, zob. dialekt, gwara
mazurzenie 1, 134, 136, 145, 150, 222, 297,
zob. też stylizacja

- funkcje mazurzenia 2, 136
  - mąka
    - pszenna 495
    - żytnia 496
  - media 248, 252, 282, zob. też komunikacja,
    - potoczność, profil, tekst, wizja
    - nowe 293, zob. też netlor
  - medycyna, zob. etnomedycyna
  - melodia 162, 170, 177, 277, 650
  - mentalność 194
    - chłopska 150
    - polska 168, 354
  - metafora 13, 160, 225, 240, 267, 368, zob.
    - też zdanie
    - funkcja metafory 124
    - kognitywna teoria metafory 586
    - myślenie metaforyczne 594
    - „przemysłowa” 124
  - metaforyka 124, 328
  - metal 19, 309, 489–491
  - metatekst 9, zob. też formuła, funkcja
  - meteorologia 18, 482–488
  - męski, zob. opozycja, punkt widzenia, szo-
winista męski
  - mężczyzna 140
  - miasto, zob. kultura
  - mieszkaństwo, zob. etos
  - międzykonfesyjność 337
  - Mikołaj św. 715
  - mikrojęzyk 372
  - milicjant 463
  - miłość 140, 181, 213, 281, 331, zob. też Chry-
stus, pieśń
  - misterium 164
    - bożonarodzeniowe 168, 597
  - mit, zob. mitologia
    - inteligencki 10, 276
    - kosmogoniczny starohinduski 586
  - mitologia 545, 582, zob. też mit, słowni-
two, wyobrażenie
    - myślenie mitologiczne 594
    - współczesna 551
  - moczary 444
  - modalność 197, 249, 305, zob. też podmiot
    - postulatywna 242
    - powiadamiająca 242
    - wypowiedzi 9
  - modlitwa 205, 217, 300
  - morfologia 1, 59, zob. też substytucja
  - motyw 165, 245, 285, 289, 337, 670, 675
    - standardowy 245, 340
    - stereotypowy 245
  - mowa, zob. akt, etyka, funkcja, gatunek
    - magiczna 581
    - potoczna 159
  - mówioność, zob. gwara, historia, nazwa
mówienia, podmiot, słowo, tekst
  - mróz 388
  - muzyka 139, 154, 168, 597, 602, zob. też
delimitator
    - folkowa 652
    - instrumentalna 117, 619
    - ludowa 112–117, 316, 392–417, 619,
605, 651, 775
  - myślenie 124, 141, 652, zob. też magia, me-
tafora, mitologia
- N**
- nacjonalizm 281, zob. też dyskurs
  - nadobny* 138, 165
  - nadzieja 181
  - Najświętsza Panna 165, 230, 253, 356, 610,
zob. też Maryja, Matka Boska
  - napój 498–502, 518
  - narodowość 197, 345, 606
  - narodowy, zob. etos, język, koncept, kor-
pus, kultura, lingwokultura, na-
ród, ojczyzna, stereotyp, tożsa-
mość, wartości, wolność
  - naród 72, 181, 201, 212, 217, 231, 281, 373,
zob. też ojczyzna, *people*, stereotyp,
tożsamość, wolność
  - narracja 278, 313, 335
  - narząd płciowy 140
  - Natural Semantic Metalanguage* (ang.) 352
  - nauczyciel 464, zob. też Chrystus
  - nauka, zob. etnonauka

- o języku w podstawie programowej 542
- o literaturze 540
- o tekście 9, 325, 541
- o współczesnym języku polskim 530, 533, 536, 538
- naukowy, zob. definicja, pojęcie, styl, tekst, wiedza
- nazwa, zob. konotacja, wartości
  - mówienia 305
  - osobowa, zob. polonizacja
- nazwisko 192, 606
  - obce 3, 132, 192, zob. wymowa
- netlor 293
- neologizm 1, 122
- nicowanie 9
- niebo 7, 16, 175, 218–219, 224, 233, 235, 360, 429–441, 465
- Niemiec 7–8, 10, 207, 209, 220, 227, 249, 257, 287, 299, 323, 349, 466, zob. też patriotyzm
- niesobowość, zob. podmiot
- niepodległość 72, 288, 326, 366
- niezależność 281
- norma kulturowa 333, 348
- nowe lato* 162
- nowomowa 292
- Nowy Rok 168, 253, zob. też kolęda, kolędowanie, powinszowanie
- nów 432, zob. też księżyc
- nóż 390
- nóżka kurza* 390
- O**
- obcość 272
  - oswojona 355
- obcy 207, 299, zob. też nazwisko, opozycja
- obłoka* 484
- obóz komunistyczny 283
- obraz przedmiotowy 349
- obraz świata 156, 167, 217, 280, 282, 307, 345, 347 zob. też językowo-kulturowy obraz, językowy obraz świata
  - dyskursywny 361
  - frazeologiczny 361
  - kulturowy 361
  - ludowy 173
  - mentalny 361
  - naiwny 189, 198
  - Polaków 346
  - tekstowy 361
  - tradycyjny/ludowy obraz świata i człowieka 211, 673
  - wartości Słowian 373
- obraz w głowie 602
- obrzęd 343, 368, zob. też chrystianizacja, kolędowanie, opowiadanie, pieśń, rytuał, tekst
  - doroczny 111–112, 605, 619
  - rodzinny 113, 605, 619
- obywatel 467, 633
- odpowiedzialność 266, 281, 295, 326, 346, zob. też *otvetstvennost'*
- odwitanie 304
- ogień 16, 197, 218, 224, 233, 347, 429–441
- ojciec 72, 181, 237, 557, zob. też ziemia
- ojcowizna 186, 276, 366
- ojczyzna 6–8, 10–11, 67, 109, 171, 183, 186, 201, 210, 229, 231–232, 234, 250, 255, 276, 281, 344, 358, 366, 373, 468, 621, 791, zob. też *otečestvo*, praojczyzna, *rodina*
  - europejska 202, 276, 791
  - globalna 276
  - ideologiczna 202
  - kulturowa 201, 255
  - lokalna 201, 231–232, 276
  - mała 186, 201, 232, 257, 276
  - narodowa 186, 201, 231–232, 255, 276
  - państwowa 201, 255
  - ponadnarodowa 276
  - publiczna 232
  - regionalna 201, 232, 255, 276
  - rodzinno-domowa 201, 231, 276
  - sakralizacja ojczyzny 186
  - społeczna 201

- oko 140
 Okrągły Stół 654
 okupacja, zob. kolęda
 ołtarz 601
 onomatopeja, zob. orzeczenie
 onomazjologia, zob. perspektywa
 operator 9
  - tekstowy 180
  - typowy 249
  - prawdziwy 249
 opłatek 300, 611
 opowiadanie 130, 387, 673, zob. też opowieść, relacja
  - gwarowe 153, 380
  - ludowe 4, 144
  - o dawnych obrzędach świątecznych 420
  - o snach 385
  - potoczne 173, 389
 opowieść 419, zob. też historia, opowiadanie, relacja
  - potoczna 180
  - wierzeniowa 652
  - wspomnieniowa 389, 652
 opozycja 205, 211, 219, 257, 272, 335, 376
  - góra/dół 335
  - kulturowa 335
  - leksykalna 1
  - męski/żeński 272
  - neutralizacja opozycji 163
  - oralność/literackość 178
  - prawy/lewy 272
  - sacrum/profanum 163
  - semantyczna 1
  - swój/obcy 10, 163, 272
  - systemowa 335
  - tekstowa 335
  - ustny/pisany 178
 opozycja demokratyczna 421
 oralność, zob. też komunikacja, kultura, opozycja, przekaz, ustność
  - tekstu 144
 orzeczenie, zob. *stukać-pukać*
  - formuliczne 147
  - kompozycjonalne 147
  - onomatopeiczne 147
  - podwojone 147
  - w języku ustnym 147
  - z quasi-przytoczeniem 147
  - zaimkowe 147
 osoba 171, 201
 osobowość, zob. podmiot
ostatki, zob. *kusaki*
otečestvo (ros.) 6, 232, zob. też ojczyzna
otvetstvennost' (ros.) 332, zob. odpowiedzialność
 owies 339, 368, 502
 owoc 140, 187, 423, zob. też drzewo
 ożenek 213
- P**
- pałka* [męski narząd płciowy] 140
 pamięć
  - historyczna 299
  - językowa 685
  - kulturowa 299
 pan 382, zob. też etos, Polska
 Pan Jezus 165, zob. też Chrystus, Jezus, Zbawiciel
 paneuropeizm 241
 panna 230, 360, 390
 państwo 72, 171, 181, 201, 636, zob. też ojczyzna, patriotyzm
 Papież 630, zob. też pielgrzymka
 paradygmat, zob. relacja paradygmatyczna
  - folklorystyczny 256
  - językowo-kulturowy 212
  - strukturalny 335
 paradygmatyka, zob. generalizacja
 parafia 421, 632
 parafraza 9
 paralelizm 140, 196, 208, 267, 319, zob. też tekst
 paratekst 270, 277, 285, 289, 337
 parobek 382
 pas 140

- pastorałka 168, 253, 343, 420, 612
 patriotyzm 11, 202, 250, 257, 266, 281, 299,
     366, 373, zob. też pieśń
 pełnia 433, zob. też księżyc, półpełnia
 perspektywa 8, 184, 198, 200, 259, 265, 364,
     369
     – interpretacyjna 320, 349, 362, 525
     – oglądu świata 6, 283
     – onomazjologiczna 321
     – semazjologiczna 321
 peryfrazja 124
peuple (franc.) 6, 212, zob. też naród
 piekło 7, 223, 235, 360
 pielgrzymka 242
     – papieska 229
 pierścionek 140
 pieśń 2, 128, 148, 186, 204–205, 277, 285,
     298, 389, 602, 619, zob. też folklor,
     język, pieśniarstwo regionalne, po-
     lonizacja, słownik, spójność, syste-
     matyka, tekst
     – *chachlacka* 270
     – doroczna 112, 619
     – dunajowa 213
     – dziadowska 337
     – kawalerska 360
     – komiczna 333
     – ludowa 4, 74, 130, 133, 135–136, 138–
     139, 142, 144–145, 153, 186, 298,
     356, 363, 379, 392–417, 580, 650,
     670, 673, 805, zob. też język, kolę-
     dowanie
     – maryjna 224, 230
     – miłosna 230, 289, 619
     – nabożna 337
     – o narodzeniu Jezusa 162, 243
     – o zatwardziałych duszach 224
     – o *żołnierzu-Tulaczu* 158
     – obrzędowa 168, 253
     – patriotyczna 109
     – polska 112–117, 673, 775
     – powszechna 115, 363, 619
     – rodzinna 113, 619
     – sobótkowa 289, 399, 605
     – stanowa 116, 619
     – staropolska 360
     – sytuacyjna 114, 619
     – wariant pieśni 224, 230, 337, 360
     – weselna 213, 412–414, 619, 650
     – *woloczebna* 269
     – z *dialogów* i szopki 407
     – zaduszkowa 224
     – zalotna 289, 619
     – zawodowa 116, 619
 pisany, zob. język, literatura, odmiana,
     opozycja, tekst
 pisarstwo chłopskie 2
 pisomowa 292
 pieśniarstwo regionalne 363, zob. też pieśń
 piśmiennictwo
     – Czechów 75
     – Słowian południowych 75
 plebejusz, zob. kultura
 plewy 340, 497
pludrak 207
 płęć, zob. akt płciowy
 płodność 340
 pobożność ludowa 342, zob. też pieśń
 Pobuże 222, zob. też *Atlas etnolingwi-
     styczny Pobuża*
 pocałunek, zob. ziemia
 podanie 217, 389, 652
 podarunek 168
 podkategoria 221, 227, zob. też faseta
 podmiot 8, 50, 137, 199, 227, 235, 239,
     251, 265, 267, 279–280, 320, 326,
     348–349, 351–352, 362, 364, 673,
     zob. też *homo loquens*, wizja
     – doświadczający 255
     – indywidualny 259, 279
     – konceptualizujący / konceptualizator
     239, 255, 276, 369, 525
     – mówiący 203, 221, 264, 273, 317, 359
     – modalny 279
     – nieosobowy 271
     – osobowy 271

- tekstowy 279
- wypowiedzi 279
- zbiorowy 259, 279
- podstawa programowa 315, 325, 539, 542
- podziemie 17, 443–448
- poetyka, zob. etnopoetyka
- poetyzm 1, zob. *dunaj*, sacrum, styl, świat
  - dyferencjalny 319
  - fonetyczny 148
  - gramatyczny 148
  - gwarowy 2
  - leksykalny 148
- poezja chłopska 186
- pogański 163, 165, 343
- pogoda 485
- pogranicze 202, 248, zob. też Euroregion
  - Bug, pieśń
  - kulturowe 75
  - polsko-białorusko-ukraińskie 206
  - polsko-ruskie 64
  - polsko-ukraińskie 172, 182, 185, 277, 337
  - religijne 75
- pojęcie 261, 312, 327, zob. też koncept, profil, profilowanie, słowosieć pojęciowa, system
  - bazowe 329
  - naukowe 326
  - potoczne 197
- pokój 250, 266
- pokuta 229
- Polak 11, 49, 72, 185, 209, 220, 237, 239, 247–248, 250–251, 257, 262–263, 287, 292, 299, 326, 331, 346, 367, 419–420, 469, 662, 677, zob. też mentalność
- policjant, zob. milicjant 463
- polifoniczność 194, 279
- polityka 72, 268, 452–481, zob. też dyskurs, język, semantyka
- polonistyka
  - integralna 539
  - tekstocentryczna 539
  - uniwersytecka 325, 526
- polonizacja
  - obcych nazw osobowych 606
  - pieśni 270
- Polska 11, 72, 206, 239, 257, 266, 299, 344, 354, 470, 635, zob. też dialekt, ojczyzna, transformacja ustrojowa
  - chłopska 643
  - pańska 643
- polski, zob. demofobia polska, dialekt, erotyk, etnolingwistyka, etnologia, etos, folklor, folklorystyka, frazeologia, gwara, język, językowo-kulturowy obraz, kołęda, korpus, kultura, lingwistyka, lingwokultura, literatura, mentalność, pieśń, pogranicze, słownik, stosunki polsko-ukraińskie, tekst, tożsamość, tradycja, wartości
- polskość 278
- polszczyzna 314, 616, 803
  - ludowa 205, 280, 525
  - standardowa 306, 329
  - współczesna 53–60, 137, 331, 538
- porównanie 124, 267, 335
  - rzeczownikowe 267
  - tautologiczne 267
- postęp 281
- postfolklor 293
- postjotacja, zob. jotacja
- postrzeżenie zmysłowe 348
- potoczność 256, 290, 301
  - w mediach 252
- potoczny, zob. definicja, doświadczenie, generalizacja, gwara, konceptualizacja potoczna, mowa, opowiadanie, opowieść, pojęcie, scenariusz, styl, świadomość, świat, tekst, wiedza, wymowa, wypowiedź
- potrawa 222, 498–503, 518
- powietrze 197, 347
- powinszowanie 111, 401
  - noworoczne 243

- powitanie, zob. formuła
powróśło 504
powstanie, zob. kolęda
powtórzenie 4, 154, 170, 196, 208, 267
poznaniak 471
półpełnia 434, zob. też księżyc, pełnia
praca 28, 72, 266, 281, 286, 327, 330–331, 350–351, 353, 359, 362, 367, 625, zob. też czas, robota
– ludzka 11, 77, 639, 684, 785
– model pracy
  -- sakralizowany 330
  -- świecki 330
– nad pracą 785
pragmatyka tekstu 228
praktyka lecznicza 389, zob. też lecznictwo ludowe
praojczyzna, zob. ojczyzna, Słowianin
prasa 329
prawda 181, 263, 305
prawdziwek 797, zob. też grzyb
prawica 6, 8, 10, 12, 190, zob. też dyskurs
prawo 357, 629
– prawa człowieka 354
prejotacja, zob. jotacja
presupozycja 9
profanum, zob. opozycja
profanacja, zob. sacrum
profil 7–8, 10, 190, 198, 200, 203, 207, 221, 227, 268, 320, 329, 331, 349, 357, 362, 364
– medialny 282
– pojęcia 198, 200, 231, 351
profilowanie 42, 190, 198, 200, 221, 227, 247, 251, 264–265, 280, 287, 299, 310, 320, 329, 336, 349, 357, 362, 364, 525
– konceptu bazowego 306, 310
– pojęć 5–6, 12, 68, 203, 327, 349
  -- aksjologicznych 11
program studiów polonistycznych 532, 535, 541
proso 368, 503
– złote 379
prototyp 199, 201–202, 207, 215, 231–232, 308, zob. też matka, obcy, ojczyzna
prowincja 10, 276
prowincjusz 276
prozodia 60, 139, 204, 275
prymitywy semantyczne 352
przeciek 292
przedmiot, zob. wyobrażenie
przekaz, zob. chrystianizacja, intencja
– ludowy 118, 343
– ustny/oralny 118, 169, 317
– współczesny 419–420
przemowa 111, 205, 277
przemówienie 242
przestrzeń 201, 208, 231–232, 257, 261, 272, 276, 306, 329, 366
przetwarzanie tekstu 165, 528, 541
przezorność 295
przymiotnik symilatywny 267
przyprawa 21, 513–518
przyroda, zob. solidarność
przysłowie 128, 138, 205, 213, 217, 219, 223, 225, 331, 341, 389
pseudofolklor 293
pszenica 140, 337, 341, 368, 498, 505, zob. też mąka
ptak 140, 197, 389, zob. też wesele
punkt widzenia 5–6, 8, 47–48, 156, 184, 190, 198, 207, 221, 227, 235, 259, 265, 280, 283, 320, 349, 362, 364, 525, zob. też widzenie
– dynamika kategorii punktu widzenia 8, 10, 259
– kawalerski 360
– męski 360
– nosiciela polskiej kultury ludowej 308
– pracodawcy 625
puste dni 435
R
racjonalność 156, 199, 200, 203, 221, 227, 358
raj 360
rama doświadczeniowa 221, 225, 227, 265

- reduplikacja 154, 170
 – leksykalna 139
 region 72, 171, 197, 276, 366, 635, zob. też Euroregion Bug, ojczyzna, tożsamość
 – lubelski 296, 619
 – Region Środkowo-Wschodni, zob. Solidarność Regionu Środkowo-Wschodniego
 regionalizm 257, 635, 649
 relacja 180, 386–387, 418, 673, zob. też tekst
 – gwarowa 389
 – świadka historii 317, 418, zob. też historia
 – ustna 420
 relacja paradygmatyczna 312
 religia 70, 208, zob. też folklor, formuła, język, literatura, pogranicze, słownictwo, wierzenie
 – współczesne praktyki religijne 419
 religijność 358, 661
 remat 9, 167, 179, 193
 repetycja 154, 170
 rewolucja 181, 281
 ręka 140, 351
 robota 351, zob. też praca
 robotnik, zob. kołęda
rodina (ros.) 6, 232, zob. też ojczyzna
 rodzina 72, 181, 186, 189, 231, 266, 281–282, 329, 331–332, 373, 629, zob. też obrzęd, ojczyzna, pieśń, rytuał, Solidarność Rodzin
 Rodzina św. 243, 337
 rolnik 331, 472
 Rosja 354
 Rosjanin 7, 10, 209, 220, 250–251, 257, 287, 299, 323, 349, 593
 rosyjski, zob. dusza, lingwokulturologia, samoświadomość
 rosyjskość 278
 roślina 20–26, 140, 163, 175, 187, 197–198, 308, 368, 389, 493–524, 793–798, zob. też burak, cebula, chwast, chmiel, dąb, dąbrowa, drzewo, *gołąbek*, groch, grzyb, *jabłoneczka*, jawor, jemiola, jęczmień, krzew, krzewinka, kwiat, owies, prawdziwek, proso, pszenica, rumianek, zboże, żyto
 – przemysłowa 21
 – skupiska roślin 793–794
Rozmyślanie przemyskie 75, 337
 rozpacz 181
 równość 274, 281–282, 318, 332, 349, 354, 358
 ruch
 – chłopski 421
 – związkowy 631
 rumianek 203
 ruta, zob. wianek
 rusyfikacja 606
 rymowanka 138, 205, 277
 rytuał 154, 284, 545, 551, zob. też dialog, obrzęd
 – doroczny 340
 – rodzinny 340
 – wiosenny 285
 rzeczownik, zob. porównanie
 – symilatywny 267
 rzetelność 295
 Rzym, zob. kultura
- S**
 sacrum 7, 70, 229, 314, zob. też opozycja
 – poetyka 154
 – profanacja sacrum 300
 – w folklorze 12, 208
 sakralizacja, zob. desakralizacja, ojczyzna, praca, sacrum
 – profanum 300
 samogłoska 130, 204, 297, zob. też jotacja samogłosek, wymowa
 – dyftongizacja samogłoski 170
 – neutralizacja barwy samogłoski 170
 Samopomoc Rodzin 632
 samopomoc społeczna 636
 samorząd 281

- terytorialny 628, 633
- samorządność 11, 266, 640
- samoświadomość rosyjska 424
- samowola 326
- sąsiad 27, 209, 239, 248, 250, 257, 268, 367,
  - zob. też *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*
- scena 221, 227
- scenariusz
  - dialogu 304
  - jako mechanizm porządkujący wypowiedź potoczną 189
- sekularyzacja języka 300
- semantyka 181, 318, 323, 423, zob. też definicja, dyferencjał semantyczny Osgooda, etnosemantyka, formuła, jądro semantyczne, kategoria, kategoryzacja, konotacja, opozycja, prymitywy semantyczne, spójność, standard semantyczny
  - i polityka 268
  - kulturowa 306
  - słownictwa społeczno-politycznego i etycznego 261
  - strukturalna 226, 341
  - tekstu 9, 228
- semazjologia, zob. perspektywa
- semiotyka, zob. kod
- sen, zob. opowiadanie, sennik ludowy
- sennik ludowy 169, 385
- serce 140
- sieczka 368, 506
- siew, zob. zboże
- skansen 647, 652, 708
- skarga 217
- skąpy 382
- składnia 1, 122–123, 137, 141, 147, 150, 170, 196, 270, 275, 285, 295
- skrzynia malowana 140
- Slavia Latina* 260
- Slavia Orthodoxa* 260
- słoma 340, 508
- słońce 8, 12, 165, 175, 197, 203, 205, 289, 379, 388, 426, 436, zob. też wschód słońca, zachód słońca, zaćmienie, zwierzę
- Słowak 209, 220
- Słowianin 251, zob. też językowo-kulturowy obraz, kultura, *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*
  - kolebka/praojczyzna Słowian 545, 551
  - Słowianie południowi, zob. piśmienictwo
- słowiański, zob. apokryf, badania porównawcze, etnolingwistyka, folklor, język, kalendarz, kołęda, kołędowanie, kultura, starożytności słowiańskie, wartości, wątek
- słownictwo 1, 4, 121, 275, 294, 341, 361, zob. semantyka
  - aksjologiczne 181, 263
  - etyczne 261
  - folkloru 128
  - logopedyczne ludowe 126
  - mitologiczne 284
  - religijne 284, 300
  - społeczno-polityczne 261
  - statystyczna struktura słownictwa 2
  - środowiskowe studentów lubelskich 125
  - topograficzne 545
  - uczniowskie 125, 315
- słownik 327, zob. też definicja, *Słownik języka Cypriana Norwida*, *Słownik ludowych stereotypów językowych*, *Słownik stereotypów i symboli ludowych*
  - aksjologiczny 5, 171, 181, 278, 318
  - – polski / PSA 7, 181
  - encyklopedyczny 181
  - etnolingwistyczny 5, 7, 160, 174, 203, 673
  - gwarowy 153
  - gwary studenckiej 125
  - języka folkloru 152

- języka polskiego 306, 329, 331
- językowo-kulturowy 308
- językowy 308, 350
- pieśni ludowych 153
- podstawowych terminów etnolingwistyki 364
- pojęć i terminów tekstologii 528
- stereotypów językowych 157, 425, 602, zob. też *Słownik ludowych stereotypów językowych*, *Słownik stereotypów i symboli ludowych*
- tradycyjnej kultury Słowian 579
- wymowy i odmiany nazwisk obcych 3
- Słownik języka Cypriana Norwida* 664
- Słownik ludowych stereotypów językowych* 15, 153, 173, 227, 387, 425–426
- Słownik stereotypów i symboli ludowych* 16–26, 166, 205, 211, 213, 218, 233, 254, 265, 280, 308, 338–339, 341, 347, 361, 364, 368, 376, 389, 429, 443, 482–491, 493–524, 615, 617, 793–800
- słowność 295
- słowo 597, 599, 707, zob. też dar słowa, etyka, folklor, konotacja, kultura żywego słowa, słowotwórstwo, słowosieć pojęciowa, znaczenie, zob. funkcja
  - kluczowe 9, 334, 364
  - ludowe 600
  - mówione 283, 376
  - tematyczne 334
  - wiarygodność słowa 11, 263
- słowosieć pojęciowa 359
- słowotwórstwo 125, 145
  - analiza słowotwórcza 307
- sluch 348
- śluga 382
- smok 390
- Smoleńsk 719
- sobótka 289, 343, 400, zob. też pieśń
- socjalizm 257
- solidarność 11, 72, 263, 281, 299, 324, 346, 354, 358, 366, 373, 473
  - ludowa 376
  - międzyludzka 634, 639
  - społeczna 288
  - z życiem 609
  - życia w przyrodzie 210
- Solidarność 11, 14, 324, 346, 554, 557, 637–640, 716, 785, zob. też etos
- Solidarność Regionu Środkowo-Wschodniego 646
- Solidarność Rodzin 626–628, 631–634
- spieszczenie 1
- społeczeństwo 72, 200, 212, 281, 633, 636, zob. też izolacja społeczna
- społeczny, zob. czas, etyka
- spójność 4, 9, 540, zob. też izotopia
  - mechanizm spójnościowy 142, 540
  - wzorce spójnościowe szeregowo i łańcuchowe 4
  - następstwo tematyczne 9, 167
  - pieśni ludowej 2, 4, 142
  - tekstu 6, 9, 154, 167
    - semantyczna 167, 228
    - strukturalna 228
- sprawiedliwość 263, 266, 281, 295, 373
- sprytny 382
- stan wojenny 421, 632, 785
- standard semantyczny 245
- staropolski, zob. dramat, pieśń
- starożytności słowiańskie 258, 576
- statystyka, zob. dane, ankieta, słownictwo, stereotyp
  - leksykalna 4, 144
- stereotyp 4–5, 7–8, 10, 12, 36, 161, 176, 197, 203, 209, 225–226, 237, 246–247, 258, 262, 264–265, 267–268, 280, 299, 320, 323, 336, 338, 345, 349, 362, 364, 525, 711, 753, zob. autostereotyp, Europa, heterostereotyp, koncept, motyw, obraz w głowie, słownik, *Słownik ludowych stereotypów*

- językowych, Słownik stereotypów i symboli ludowych*
- bazy 287
  - etniczny 10
  - etnocentryzm stereotypu 220
  - formalny 226
  - gra na stereotypach 267
  - gwary 2, 4
  - ideologiczny 10, 299
  - językowy 7, 153, 176, 197, 226, 251
  - kulturowy 226
  - lingwistyczne badania nad stereotypem 225
  - lingwistyczna koncepcja stereotypu 207
  - metoda statystyczna w badaniach nad stereotypami 323
  - narodowy 7, 220, 239, 248, 255, 262, 287, 299, 323, 593, 608
  - odmiany stereotypu 197
    - obraz 197
    - wyobrażenie ideologiczne 197
    - wyobrażenie mitologiczne 197
    - wzór 197
  - sąd stereotypowy 389
  - typologia stereotypów
    - formuła 161
    - idiom 161
    - topika 161, zob. też topika ludowa
  - zawodowe 255
- stoczniovec 474
- stopień wyższy 131
- stopniowanie 267
- stosunki polsko-ukraińskie 419
- strajk 639, zob. kolęda
- streszczanie 9
  - lingwistyczna teoria streszczania 193
- strukturalizm, zob. lingwistyka, semantyka
- strzecha 509
- strygoń 174
- student 209, 220, 354, 645, zob. też gwara, słownictwo, słownik
- studia polonistyczne 527, 529
- stukać-pukać 159
- styl 2, 4–5, 9, 156, 195, 292, 598, 806, zob. też derywacja, tekst
  - artystyczny 188, 196
    - ludowy 4, 12, 196, 618
  - językowy 188
    - Jana Pawła II 242
  - minimalny system stylowy 196
  - naukowy 156, 188
  - poetycki 148, 156, 196, 298
  - potoczny 156, 188–189, 196, zob. też potoczność
  - semiotyczno-derywacyjna koncepcja stylu 4
  - ujęzykowanie stylu 156
  - urzędowy 188
  - wartości stylu 156, 189
- stylizacja 122, 150
  - gwarowa 2, 121, 123
  - historyczna 127
  - na mazurzenie, zob. mazurzenie
- substytucja
  - fonetyczna 270, 277
  - morfologiczna 277
- sud'ba* (ros.) 6, 238, zob. też los
- sułtan 383
- sumienie 281
- swój, zob. opozycja
- symbol 196, 267, 338, 340, 707, zob. też *Słownik stereotypów i symboli ludowych*
- symbolika 208, 319, 368, zob. też folklor, wartości
  - erotyczna 340
  - folkloru i kultury ludowej 385
  - ludowa 140
- symilatywność, zob. przymiotnik symilatywny, rzeczownik
- synchronia 301
- syntagmatyka, zob. ciąg syntagmatyczny, generalizacja

system 245, 310, 312, 323, 327, 331, 354, zob.
 też opozycja, styl
 – ideowy 359
 – językowy 226, 241, 247, 272, 354, 359,
 zob. też ankieta, dane, tekst
 – pojęciowy 359
 systematyka 675
 – deskryptorowa
 -- deskryptorowo-fasetowa 152, 673
 -- kołęd 216
 -- tekstów folkloru 152, 158, 177, 191
 – pieśni ludowych 151–152, 177, 191
 szabelka 140
 szchedrówka 420, 610
 szczodrak 111, 401, 420
 szczodrowanie 420
 szlachta 200, 376, zob. też etos, kultura
 szowinista 712
 Szwed 220

Ś

Śląsk, zob. gwara
 Ślązak 475
 śliwka 187
 śmierć 164, 224, 379
 śmigus 386
 śpiew, zob. tekst, wymowa
 świadek historii 391, 418, zob. też relacja
 świadomość 577
 – językowa 181, 315
 – mirakularna 337
 – potoczna 312
 świat 6, 10–11, 19, 163, 171, 219, 231, 309,
 311, 347, 366, 476, 489–490, zob. też
 językowy obraz świata, językowo-
 kulturowy obraz, ład świata, obraz
 świata, perspektywa, potoczność,
 wartości, wiedza, wizja, wszech-
 świat, zaświaty
 – ludowy 347
 – mentalna mapa świata 257
 – model świata
 -- mityczno-poetycki 333
 -- religijny 333

-- zdroworozsądkowy 333
 – na opak 333
 – podmiotowa interpretacja świata 10,
 227
 – potoczna interpretacja świata 598
 – pośmiertny 224
 – rozmowy ze światem 208
 – zewnętrzny 348
 światło 19, 489, 591
 – niebieskie 16, 429, zob. też ciało nie-
 bieskie
 święto 343, zob. też czas, świętowanie
 świętowanie 168, 185, 419, zob. też święto
 święty 165, zob. też dąb, Mikołaj św., Ro-
 dzina św.
 świnia 160
 – dzika 165

T

tabu językowe 584
 taksonomia, zob. definicja, znaczenie
 taraton 409
 tautologia, zob. porównanie
 tekst 5, 9, 43–44, 139, 177, 228, 264, 275, 279,
 312, 317, 325, 329–331, 357, 389,
 541, 806, zob. też dane, derywa-
 cja, deskryptor, fonetyka, funkcja,
 gramatyka, hipertekst, indeksowa-
 nie tekstu, intencja, intertekstow-
 wość, intertekstualność, klisza, lin-
 gwistyka, metatekst, nauka, obraz
 świata, operator, opozycja, oral-
 ność, paratekst, pieśń, podmiot,
 polonistyka, pragmatyka tekstu,
 przetwarzanie tekstu, punkt wi-
 dzenia, semantyka, spójność, tek-
 stologia, *texte oral*, ustność
 – analiza tekstu 9, 541
 -- literackiego 531, 534,
 -- naukowego 531, 534,
 -- publicystycznego 531, 534
 – artystyczny 145, 244
 – dziennikarski 143, 307

- folkloru 2, 4, 128, 136, 146, 151, 154, 194, 277, 319, 347, 551, 671
- folklorystyczny 142, 158
- gwarowy 108, 129, 159, 379, 387, 574, 728
- humorystyczny 333
- interpretacja tekstu 9
- językowy 167, 170
- kalkowany 277
- kliszowany 228, 271, 341
- kultury 9
- literacki 146, 159, 178, 307
- ludowy 1–2, 650
- model tekstu 151
- mówiony 170, 178
- multimedialny 9
- naukowy 307
- nowopolski 107
- oboczny 277, zob. też paratekst
- obrzędowy 277
- paralelne 277
- pieśni ludowej 170, 620
  - recytowany 130, 144
  - śpiewany 130, 144
- pisany 143
- potoczny 307
- przekształcenie tekstu 9, zob. derywacja
- staropolski 357
- struktura tekstu 4, 9, 179, 249
- sytuacyjny 114, 597
- śpiewany 130, 170
- tekst-dyskurs 9
- tekst-relacja 389, zob. też relacja
- temat tekstu 9, 179
- teoria tekstu 541
- tożsamość tekstu 230
- transformacja tekstu 9
- tworzenie tekstu 541
- typologia tekstów 193
- urzędowy 143, 307
- ustny 63, 143, 178–179
  - model tekstu ustnego 178
  - a tekst pisany 9
- wariant tekstu 4, 194
- wierszowany 277
- wobec zdania 9
- wzorzec tekstu 9, zob. też tekstem
- zróżnicowany stylistycznie i gatunkowo 306, 329
- tekstem 9, 228
- tekstocentryzm, zob. folklorystyka, polonistyka
- tekstologia 9, 56–57, 264, 325, 492, 528, 537, 540–541, zob. też słownik, tekst
  - edytorska 325
  - folklorystyczna 245
  - integralna 325
  - lingwistyczna 228
  - literaturoznawcza 245
  - praktyczna 540–541
  - stosowana 325
- temat, zob. derywacja, hipertemat, słowo, spójność, tekst
- terroryzm 281, 288
- test asocjacyjny/skojarzeniowy 176, 312
- texte oral* 63, 179
- tezaurus, zob. etnolingwistyka
- tęcza 338, 486
- toast 217
- tolerancja 181, 281, 288, 354, 357, 373
- topika ludowa 389, zob. też stereotyp
- tożsamość 272, 373, 588, zob. też dyskurs, tekst
  - grupowa 11
  - indywidualna 332
  - językowe wyznaczniki tożsamości 588
  - narodowa 217, 332, 371, 376
  - polska 322, 587
  - regionalna 332
  - wspólnotowa 278, 371
  - zawodowa 332
  - zbiorowa 239, 278, 281
- tradycja 610, 662, 675, 677, 685
  - judeochrześcijańska 330
  - ludowa 647

- polska 260, 347, 587
- żywa 551
- nurty 260
- polska 309
- rewitalizacja tradycji 293
- uśpiona w języku 322
- transformacja ustrojowa 11, 238
  - w Polsce 72, 266, 452–481
- trawa 187
- trawestacja 9
- trop językowy 267
- trzęsawisko 446
- typizacja 189
- U**
- uczciwość 266, 295
- uczeń, zob. słownictwo
- uczucia 140, 590
- Ukraińiec 7, 10, 185, 209, 220, 248, 268, 323, 349, 419–420, 477
- ukraiński, zob. folklor, kolęda, kolędowanie, pogranicze, stosunki polsko-ukraińskie
- umysł 71
- uniwersum mowy 271, 292, 307
- uniwersytet 541, 656
- uprzedzenie 345
- urzędowy, zob. styl, tekst
- ustność 144, 178, zob. też komunikacja, opozycja, oralność, orzeczenie, przekaz, relacja, tekst
  - folkloru 4, 194, 210
  - tekstu 256
  - w literaturze 63
- utożsamienie retoryczne 124
- utwór 158, 165
- W**
- walka 250, 288, 358
- warszawiak 478
- wartości 11, 46, 51–52, 72, 181, 183, 186, 190, 194, 198, 201, 203, 239, 242, 246–247, 255, 266, 268, 276–277, 281–282, 284, 288, 295, 306, 314, 318, 320, 327, 329–332, 334, 349, 354, 358–359, 362, 364, 367, 371, 374, 452–481, 525, 585, 623, 647, zob. też aksjolingwistyka, aksjologia, język, *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, obraz świata, styl, symbolika, znaczenie
  - absolutne 331
  - europejskie 318, 330
  - hierarchia/drabina wartości 190, 331
  - instrumentalne 331
  - jako podstawa językowego obrazu świata 6
  - kanon wartości 11, 302, 318
  - kolektywne 281
  - kulturowe 348
  - moralne 261
  - narodowe 250, 318
  - nazwy 41, 72, 181, 255, 258, 266, 373
  - ostateczne 331
  - polskie 11, 181, 318, 367
  - słowiańskie 330
  - symboliczne 2
  - system wartości 4, 190, 200–201, 217, 221, 227, 235, 255, 257, 264, 274, 326
  - w językowym obrazie świata 8, 10, 255
  - wspólnotowe 278
  - względne 326
- warzywo 21, 423, 513–518
- wątek 337
  - dramatyczny 164
  - literacki 214
  - słowiański 624
- wąż 118, 205
- vegetacja 269
- wesele 412–417, 619, 650, 774, zob. też pieśń
  - ptasie 333
- wianek 230
  - lawendowy 155
  - ruciany 140
- wiara religijna 331
- wiatr 347, 388, 487

- widowisko ludowe 164
 – bożonarodzeniowe 403, zob. też *herody*
 – kołędnicze 164
- widzenie 259, 348
- wiedza 528
 – intuicyjna 315
 – naukowa 308
 – o człowieku 332
 – o świecie 4, 167, 197, 221, 227
 – potoczna 308
- Wielkanoc 253, 404, zob. też kołęda, kołędowanie, zabawa
- Wielki Post 405
- wieprzek 390
- wiersz 1, 124, 201, 234, zob. też tekst
 – chłopski 186
 – ludowy 139, 298, 673
- wierzenie 153, 173, 185, 205–206, 211, 240, 246, 277, 267, 284, 289, 294, 329, 341, 368, 389, 545, 673, zob. też opowieść
 – religijne 175
- wieś 276, 419, 577
- wieśniak 276
- wieśnianki-haiki 285
- Wigilia 406
- wigilia św. Jana 289
- wiosna 285, zob. też kołędowanie, zabawa
- wiotek [faza księżycy] 437, zob. też księżyc
- wir powietrzny 488
- Wiśła 296, 344
- wizja
 – podmiotowa 349
 – świata 166, 194, 218, 255
 -- i człowieka 180
 -- ludowa 180
 -- medialna 282
 -- w kulturze tradycyjnej 175
- władza 72, 200, 212, 292, 639
- Włoch 220
- woda 17, 197, 213, 224, 227, 240, 337, 347, 379, 447, zob. też *dunaj* [wielka woda]
- wolność 32, 72, 163, 181, 281, 286, 288, 295, 299, 318, 326–327, 346, 354, 357–359, 366–367, 622
 – prawdziwa 326
 – topos wolności narodowej 357
- wrony 138
- wróg 207
- wrzeczono [męski narząd płciowy] 140
- Wschód 10–11, 257, 273, 479
- wschód 281, 297
- wschód słońca 205, 438
- wspomnienie, zob. opowieść
- wspólnota, zob. czas, tożsamość
- wspólnotowość 358
- wszechświat 175, zob. też świat
- Wszystkich Świętych [dzień] 343
- wulgaryzacja, zob. dyskurs
- wykrzyknienie 9, 300
- wykształcenie 376
- wymowa 129, 149, 192, 222
 – nazwisk obcych 3, 132
 – potoczna 204
 – samogłosek nosowych 297
 – w śpiewie 204
 – wady wymowy 126
- wyobrażenie 277, 284, 287, 321, zob. też obraz w głowie, stereotyp
 – bazowe 306, 310, 345
 – ideologiczne 197
 – mitologiczne 197
 – przedmiotu 198, 205, 211, 221, 235, 265, 673
- wypowiedź 167, 178, 228, 305, 315, 650, zob. też funkcja, gatunek, modalność, podmiot, scenariusz
 – fałszywa 305
 – prawdziwa 305
 – potoczna 141, 189
- wzrok 259, 348
- Z**
- zabawa
 – wielkanocna 409
 – wiosenna 285

- Zachód 10–11, 72, 257, 273, 354, 480
 zachód 281
 zachód słońca 205, 439
 zaćmienie
 – księżycy 440
 – słońca 205, 441
 Zaduszkę 410, zob. też Dzień Zaduszny,
 pieśń
 zagadka 138, 205, 311, 341, 347, 379, 389
 zaimek, zob. orzeczenie
 zaklęcie 379
 zaloty 164, zob. też pieśń
 zamążpójście 213
 zamek [budowla] 419
 zamek [w drzwiach] 140
 zamieszkiwanie 306, 328
 Zamojszczyzna 134, 296
 zapożyczenie 1, 128, 172, 217, 355
 zaradny 382
 zaświaty 163, 224
 zawiadomienie 9
 Zbawiciel 165, 236, zob. Chrystus, Jezus,
 Pan Jezus
 zboże 20, 187, 224, 255, 340–341, 368,
 493–512, zob. też gryka, jęczmień,
 mąka, owies, proso, pszenica, złoto,
 żyto
 – siew zboża 507
 – zwózka zboża 511
 zbój 390
 zbójnik 337
 zbrodnia 164, 175, 355
 zbrodniarz 207
 zdanie 154, 156, 179, 189, 312, zob. derywa-
 cja, fonetyka, gramatyka, tekst
 – definicyjne 173–174, 181, 211, 264, 313
 – metaforyczne 124
 – minimalne 216
 zdrobnienie 1, 138, 379
 zdrowie 335, 373
zelman 285, 411
 zestawienie 225, 232, 255
 – czasownikowe 159
 ziele 519, zob. też ziolo
 zieleń 285
 ziemia 5, 7, 175, 186, 197, 201, 224, 229, 260,
 276, 347, 358, 448
 – całowanie ziemi 229
 – ojców 366
 – ziemia-matka 232, zob. też matka
 zima
 – przesilenie zimowe 343
 ziolo 23, 255, 519–520, zob. też ziele
 złoto 352, 491, zob. też jabłonka złota,
 kaczką, kielich, proso
 – bryła złota 165
 znaczenie
 – słowa 179, 198, 200, 205, 265, 284, 312,
 315, 327, 373
 -- informacja kulturowa w znaczeniu
 słowa 265, 284
 -- struktura znaczenia (konotacji)
 słowa 179
 -- taksonomiczny koncept znaczenia
 słowa 352
 – symboliczne 368
 Zwiastowanie 337, zob. też kolęda
 związek, zob. ruch
 zwierzę 118, 140, 160, 163, 165, 175, 197,
 255, 389, zob. bydło, jeleń, koń, świ-
 nia, wieprzek
 – domowe 799–800
 – solarne 165
 zwyczaj językowy 659
Ż
 żargon 125
 żeński, zob. opozycja
 żeńskość 186
 żniwa 511
 żołnierz tułacz, zob. pieśń
 życie, zob. drzewo, solidarność
 życzenie, zob. kolęda
 Żyd 72, 209, 220 481
 żyto 187, 368, 499, 512, zob. też mąka
 żywiol 240, 347

Indeks nazwisk*

A

Abramowicz Maciej 32, 51, 63, 157, 179, 212, 286, 301, 306, 357, 736, 778

Adamowski Jan 4, 14, 110, 164, 177, 191, 206, 322, 363, 389, 394, 570, 620, 671

Agapkina Tat'jana A. 229, 235, 582

Ajdačić Dejan 10, 29, 32, 161, 166, 174, 187, 190, 200, 201, 207, 219, 225, 227, 231, 251, 255, 259, 261, 268, 272–273, 276

Aleksandrowicz Alina 61, 145

Alekseev Anatolij A. 333

Anastasova Ekaterina 5

Antropov Nikolaj P. 333

Anusiewicz Janusz 33, 36, 189, 225–226, 280, 290, 374, 555, 672–673, 678, 734, 745

Apresjan Jurij D. 166

Augustyn Rafał 681

Awdiejew Aleksy 245

Axer Jerzy 257

B

Baboša Anželika 32

Bağlajewski Arkadiusz 28, 77, 351, 785

Bajerowa Irena 254

Baliszewska Maria 605

Balkutė Rita 238

Bałtowski Maciej 206

Banaszkiewicz Jacek 16

Bańkowska Edyta 541

Bardach Marzena 335

Bartmińska Izabela 3, 128, 132, 309, 379, 390, 490, zob. też Górak-Bartmińska Izabela

Bartmiński Jerzy 1, 8, 12, 15–32, 53, 68–69, 71–72, 75, 77, 109–118, 136, 138–140, 142–146, 153–156, 158, 160–168, 173–175, 177–181, 183–184, 186–191, 193–205, 207–208, 211–212, 217, 219–220, 225–229, 231–232, 235, 237–238, 244, 247, 249–251, 253–255, 258–266, 268, 271–276, 278–279, 281–282, 290, 292, 294, 296–298, 302, 305–306, 309, 312, 316, 323–324, 326–331, 337, 342, 351, 357, 365, 377, 381, 384, 387, 418, 421–426, 429–441, 443–448, 452–491, 493–527, 529–536, 538, 543–549, 553–559, 561–563, 565–566, 568, 570, 618, 625, 627–628, 630, 632–640, 644–645, 672–673, 678, 687–699, 701, 703–709, 711–719, 721–727, 730–732, 734–738, 740–743, 745–752, 754–760, 762–764, 766, 768–778, 780–802, zob. też Bartmiński Eżi, Świdnicki Andrzej

* We wstępnym etapie prac nad indeksem nazwisk uczestniczyli studenci pierwszego roku e-edytorsstwa i technik redakcyjnych w ramach zajęć laboratoryjnych z przetwarzania tekstu (rok ak. 2023/2024).

- Bartmin'skij Eži 5, 140, 143, 154, 156, 160–161, 165–167, 174, 178, 184, 190, 194, 196, 197, 200, 207, 211, 215, 225, 227–229, 246, zob. też Bartmiński Jerzy
- Bartmiński Stanisław ks. 418, 421
- Bartol-Jarosińska Danuta 212
- Bartula Czesław 689–691
- Basaj Mieczysław 161
- Bączkowska Grażyna 385, 487–488
- Bączkowski Andrzej 785
- Bednarek Stefan 252
- Behring Eva 234
- Beletić Marta 10, 161, 166, 174, 187, 190, 200–201, 207, 219, 225, 227, 231, 251, 255, 259, 261, 268, 272–273, 276
- Benveniste Émile 226
- Bera Ryszard 720
- Bereza Aleksander 1
- Berezovič Elena 369, zob. też Bieriezowicz Jelena
- Berger Tilman 258
- Bernárdez Enrique 8
- Beschoner Karl-Hainz 278
- Bębeniec Daria 349
- Białecka Aleksandra 236
- Biedrzycki Krzysztof 315
- Bielak Agata 340, 493, 497, 504, 506, 508–509, 513, 517–518, 795–798
- Bielawski Ludwik 580
- Bielińska-Gardziel Iwona 27, 51–52, 306, 312, 327–329, 680–682, 778, 780
- Bielowa Olga 75
- Bień Adam 547
- Bieńkowski Ludomir 427–428
- Bieriezowicz Jelena 5, zob. też Berezovič Elena
- Bierwisch Manfred 225
- Bilut-Homplewicz Zofia 666
- Bobiński Witold 315
- Bock Bettina 274
- Bogusławski Andrzej 15, 171
- Bogusławska Magdalena 284
- Boniecka Barbara 16, 43–44, 81, 228, 747–748
- Borowiec Karolina 75
- Borowik Aleksandra 719
- Borowik Czesława 283
- Boryś Wiesław 692–695
- Bralczyk Jerzy 659
- Broda Jozsko 293
- Brown Lea 698
- Brückner Aleksander 311
- Brzezińska Anna Weronika 356
- Brzękowski Jan 124
- Brzozowska Małgorzata 16, 28, 72, 77, 330–331, 785, zob. też Mazurkiewicz-Brzozowska Małgorzata
- Brzozowski Mieczysław ks. 14, 559
- Brzozowski Stanisław 234
- Bubak Józef 146
- Buczyński Mieczysław 121, 125, 664, 729
- Budrewicz Tadeusz 215–216, 653
- Budzyński Zdzisław 418
- Bujnowska Anna 299
- Bujnowska Maria 148
- Bukowiecki Łukasz 565
- Bundza Iryna 371
- Bursa Andrzej 223
- Burzyńska-Kamieniecka Anna 307–308
- Byrski Krzysztof Maria 171
- Bystroń Jan Stanisław 161
- Č
- Černyš Tatiana 66
- C
- Chałasiński Józef 161
- Chlebda Wojciech 31, 78–103, 160, 278, 286, 291, 295, 301, 310, 323, 354, 359, 578, 682
- Chłopicki Władysław 273
- Choińska Krystyna 304
- Chojak Jolanta 345, 663
- Choraczyńska Helena Magdalena 393, 404
- Chudy Wojciech 183

- Chymkowski Roman 565
Cudak Romuald 228, 244
Cygala-Krupa Zofia 304
Czachur Waldemar 9, 31, 354, 666
Czapliński Przemysław 294
Czemarmazowicz Marta 565
Czermińska Małgorzata 264
Czyżewski Feliks 206, 222, 482
- D**
Danaher David 78–103
Dąbrowska Anna 16, 280, 308, 345, 374, 678
Dąbrowski Czesław 627
Degani Marta 8
Delsol Chantal 217
Długolecka Krystyna 121
Dobrovolskaja Varvara E. 293
Dobrowolski Kazimierz 322
Dobrzyńska Teresa 167, 179, 193, 666
Dołowy Halina 121
Doroszewski Witold 160, 174, 290
Drażić Jasmina 375
Drozdowski Artur 16, 216
Drwał Radosław Łukasz 14, 546
Dubisz Stanisław 247
Dudzikowa Maria 720
Dunaway David 317
Dyczewski Leon 217, 629, 660
Dygasiński Adolf 2, 123, 145–146, 150
Dyszak Andrzej 591
Dziechcińska Hanna 157
- E**
Engelking Anna 16, 581
Ermolenko Svitlana 66
Erofeev I.A. 32
- F**
Fedorova Ljudmila L. 27, 287
Feoktistova Ljubov A. 7, 369
Filar Dorota 313
Frolcova Vera 111
- G**
Gach Piotr 639
Gajda Stanisław 188–189, 239, 247, 264
Gapski Henryk 549
Gawarkiewicz Roman 593
Gicala Agnieszka 360, 569
Gierczak Sylwia 376
Gigilewicz Edward 492
Gład Adam 8, 13, 78–106, 332, 340–341, 355, 372, 686
Głowiński Michał 255
Gocół Damian 22–23, 376, 727
Godlewski Grzegorz 178
Goliński Zbigniew 214
Gołubiew Antoni 122
Gotfryd Jan 154, 165
Górak-Bartmińska Izabela 550, zob. też Bartmińska Izabela
Górski Ryszard 138
Grabias Stanisław 69, 204
Greenberg Marc L. 525
Grice Paul 271
Grobela Lucjan 157
Grochowski Grzegorz 348, 666
Grochowski Maciej 187
Grochowski Piotr 624
Gruchmanowa Monika 574
Grzegorzczak Wiesław 65, 635–636
Grzegorzczak Renata 14, 16, 35, 320
Grzesiuk Adrian 727
Grzeszczak Monika 295, 318, 801–802
Grzybowska Katarzyna 711
Gudurić Snežana 375
Gugulanova Ivanka 15
Gutschmidt Karl 258
- H**
Habrajska Grażyna 245
Heinz Adam 688
Hernas Czesław 1, 14, 16, 61–62, 145, 162–164, 175, 230, 374, 384, 672, 731
Hlôšková Hana 191
Holyk Roman 90
Hołda Zbigniew 633
Hönig Anton 15
Hrycyna Ewa 515, 519–520, zob. też Paclawska Ewa

Humboldt Wilhelm 352

I

Ibis-Wróblewski Andrzej 658

Ignatowicz Halina 121, 728

Ippolitova Aleksandra B. 293

Ivanović Nenad 338, 365

Iwanow Wiaczesław W. 166, 254

Iwaszkiw Wasyl 75

Izotov Andrej I. 32

J

Jabłońska-Deptuła Ewa 631–632, 634

Jadacka Hanna 3

Jadacki Jacek Juliusz 236

Jagiello Jadwiga 1

Jakobson Roman 1, 196

Jan Paweł II 14, 229, 242, 248, 330, 418, 557

Janiak Agnieszka 719

Janicki Łukasz 172, 595

Janus-Sitarz Anna 315

Jaros Irena 22–23

Jarosiński Zdzisław 214

Jasińska-Wojtkowska Maria 70, 154, 208,
743

Jedliński Ryszard 585

Jędrych Marek 556, 638

Judin Aleksej 16, 36, 42

Jurewicz Joanna 586, 594

Jurkowska Bronisława 627, 634

Juzala Gustaw 592

K

Kaczan Anna 339, 341, 494–496, 498–503,
505, 507, 510–512

Kaczmarek Bożydar 69, 204

Kaczmarek Leon 1, 14, 69, 149, 204, 378

Kaczor Józef 556, 637

Kaczyńska Bogusława 14, 556

Kadłubiec Karol Daniel 289, 344, 358

Kadyjewska Anna 583

Kajfosz Jan 344, 589

Kamińska-Szmaj Irena 271, 282

Kania Józef 14, 543, 574, 644

Kania Tadeusz 645

Kaniowska Katarzyna 233

Kapełuś Helena 15

Kapetanović Amir 791

Kapiszewski Adam 176

Kardela Henryk 267, 320

Kargin Anatolij S. 256, 293

Karwatowska Małgorzata 9, 45, 526, 527,
657, 751

Kasanović Bogdan 16

Kasina Tat'jana I. 78–82

Kasperek Andrzej 358

Kawka Maciej 366, 791

Kempgen Sebastian 258

Kielak Olga 118, 800

Kiklewicz Aleksander 8

Kistelska Anna 618

Klemensiewicz Zenon 290, 379

Klímová Dagmar 1, 670

Klimowicz Mieczysław 672

Kłak Tadeusz 177

Kłapeć Janusz 317

Kłoczowski Jerzy 14, 549

Kłosiński Krzysztof 264

Kochanowski Jan 572

Koj Leon 14

Kolberg Oskar 136, 172, 296, 316, 337, 363,
602, 619, 673, 716

Komsta Katarzyna 796

Kopczyńska Zdzisława 133

Kopeć Jerzy 1

Koper Anna 486

Kordys Jan 348

Korpysz Tomasz 583, 663–664

Kosiński Władysław 128

Kosta Peter 258

Kostyrko Teresa 217

Kosyl Czesław 134–135

Kościuk-Jarosz Agnieszka 118

Koval-Fučylo Iryna 111

Kovšova Maria 369

Kowalewski Hubert 349

Kowalski Piotr 230, 256

Koziara Stanisław 215–216, 653

Kozioł Maria 16
Krasnyh Viktorija V. 32, 588
Kravčuk Alla 371
Krawczyk-Tyrpa Anna 584, zob. też Tyrpa
Anna
Kreja Bogusław 235
Krekovičová Eva 191
Kretschmer Anna G. 333
Krivošćapova Julija A. 348
Krupa Genowefa 647
Krupińska Dorota 722
Krzywicki Janusz 171
Krzyżanowski Julian 1, 138
Kubiak Zygmunt 110
Kuhn Thomas 364
Kulpina Walentyna 365, zob. też Kul'pina
Valentina G.
Kul'pina Valentina G. 8, 28, 32, zob. też
Kulpina Walentyna
Kultuniak Jerzy 240
Kuncheva Raya 666
Kupisiński Zdzisław 343
Kupiszewski Władysław 16
Kuraszkiewicz Władysław 129
Kurek Jalu 124
Kurkowska Halina 571
Kuryłowicz Jerzy 1
Kusto Agata 376, 392, 406
Kuśmierczyk Przemysław 610
Kuźnar Helena 121

L
Lakoff George 12, 225
Langacker Ronald 12, 349
Lappo Irina 251
Latoszek Marek 649
Lazić Konjik Ivana 338, 365
Legeżyńska Anna 264, 294
Lehárová Daniela 166, 451
Leix Alicja 72
Leociak Jacek 348
Leščák Milan 706
Lesiakowski Adrian 711
Levčenko Olena 323

Lévi-Strauss Claude 226
Levkievskaja Elena 235
Lewicki Andrzej M. 15, 161, 166
Lewicki Zbigniew 171
Lewkowicz Hubert 714
Libura Agnieszka 308, 349
Lica Aneta 346
Lica Zenon 346
Lindert Bronisława 378, 380
Lippmann Walter 161, 287, 345
Lipska Ewa 16
Lohner Filip 366, 791
Lord Albert B. 2, 143
Lorentz Fryderyk 128
Lorentz Stanisław 380
Luboradzki Michał 709
Lühr Rosemarie 73, 219, 274, 278, 318, 767
Lukanjuk Bogdan 679

Ł

Łaskiewicz Monika 28, 77, 351, 514, 684,
785
Łesiów Michał 1, 14, 64, 69, 182, 204, 548,
567, 740
Łozowski Przemysław 78–103
Łuczyński Edward 3
Ługowska Jolanta 2, 16, 383
Łużny Ryszard 182

M

Maćkiewicz Jolanta 192
Majer-Baranowska Urszula 16, 49, 213, 251,
263, 443, 764
Makowiecki Andrzej 264
Maksymiuk-Pacek Beata 74, 118, 316, 399,
407, 412–414, 419–420, 619, 679
Malinowski Bronisław 166, 370
Maliszewski Bartłomiej 367
Małkiewicz Beata 796
Mames Jakub 739
Marciniczak Łukasz 716
Marcol Katarzyna 344
Marczewska Marzena 522
Marianiński Janusz ks. 640

- Markiewicz Henryk 194
 Markowska Danuta 233
 Markowski Andrzej 305
 Marks Karol 330
 Masłowski Michel 202, 217
 Matecka Agnieszka 710
 Matywiecki Piotr 16
 Mavrič Ludmiła 262
 Mayenowa Maria Renata 1, 14, 139, 142,
 144, 540, 544
 Mazur Jan 108, 129, 149, 241
 Mazurkiewicz-Brzozowska Małgorzata 41,
 200, 741, zob. też Brzozowska Małgorzata
 Mencwel Andrzej 178
 Meniok Wiera 277
 Michalec Anna 316, 402, 408, 412–414, 419–
 420, 679, 722
 Michałowska Teresa 214
 Mielczuk Igor 166
 Mierzwińska-Hajnos Agnieszka 567
 Mika Tomasz 75
 Miko František 156
 Mikołajczuk Agnieszka 528, 537, 541, 590
 Mikoś Michael 66
 Milewski Tadeusz 166
 Miodek Jan 16
 Mioduchowska Aurelia 230, 580
 Miodunka Władysław 66
 Mischczuk Andrzej 222
 Misztal Wojciech ks. 342
 Mokienko Valerij M. 361, zob. też Moki-
 jenko Walerij
 Mokienko Walerij 359–360, zob. też Mo-
 kienko Valerij M.
 Morcinek Gustaw 121
 Moroz Andriej 75
 Mosiołek-Kłosińska Katarzyna 659
 Mull Natalia 318
 Muszyński Zbysław 267
 Myszka Agnieszka 368
 Myśliński Kazimierz 130
- N**
 Nagórko Alicja 300, 314
 Nawrocki Witold 158
 Nepop-Ajdaczyć Lidia 160–161, 166, 174,
 207, 225–227, 239, 254–255, 258–
 259
 Nęcek Robert ks. 342
 Niebrzegowska Stanisława 16–17, 78–79,
 205, 211, 221, 223, 227, 233, 235, 389,
 429–441, 443–448, 749, zob. też
 Niebrzegowska-Bartmińska Stani-
 sława
 Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława 9,
 11, 14, 18–29, 47–48, 52, 55–57, 76–
 77, 103, 118, 158, 167, 193, 201–202,
 215, 228, 244, 247, 249–250, 259,
 263, 266, 271–273, 275–276, 281–
 284, 292, 300, 302, 305, 308, 312, 317,
 324–327, 330–332, 335, 338, 342,
 347, 350–351, 357, 362, 366, 370,
 372–373, 455–456, 468–470, 476,
 479–480, 482–491, 493–524, 531,
 534, 536, 543–549, 553–559, 561–
 563, 565–566, 568, 570, 625, 635,
 637–640, 678, 680, 702–704, 758–
 760, 762–763, 776–777, 780, 782–
 790, 792–800, 803–806, zob. też Nie-
 brzegowska Stanisława
 Nieckula Franciszek 189
 Niewęgłowska Irena 125
 Niewiadomski Andrzej 290
 Niewiadomski Donat 111–117, 445, 448
 Niewiara Aleksandra 28, 77, 587
 Nieznanowski Stefan 14
 Nikolajuk Nina 270
 Nitsch Kazimierz 129
 Nocoń Jolanta 9
 Norwid Cyprian Kamil 201, 234, 244, 366,
 583, 664
 Nowak Henryk 574
 Nowak Paweł 81, 292
 Nowak Tadeusz 145
 Nowicka Joanna 217

- Nowosad-Bakalarczyk Marta 8, 11, 58–60, 76, 201–202, 204, 247, 250, 263, 266, 272–273, 281–282, 292, 302, 305, 312, 324, 325–326, 455–456, 468–470, 476, 479–480, 625, 635, 637, 639–640, 702–704, 756, 770, 782, 792
- Nycz Ryszard 47–48, 259, 264, 555, 678, 762–763
- O**
- Oberthür Jörg 318
- Ogrodzka-Mazur Ewa 358
- Okoń Jan 62, 215–216, 653
- Olms Georg 300, 314
- Omelaniuk Anatol Jan 252
- Orkan Władysław 145–146
- Orłowska Anna 59
- Oronowicz-Kida Ewa 268, 368
- Osgood Charles 176, 209, 220, 262
- Ostaszewska Danuta 228, 244
- Ozóg Kazimierz 268, 304, 368
- P**
- Pachowicz Małgorzata 304
- Paćławska Ewa 309, 484, 490, zob. też Hrycyna Ewa
- Padewski Aleksander 556
- Pajdzińska Anna 50, 244, 279, 666, 766
- Pali Karel 670
- Panasiuk Jolanta 197
- Partyka Joanna 16
- Pawelec Andrzej 273
- Pawelec Radosław 305
- Pawlikowska-Asendrych Elżbieta 347
- Pawłowski Eugeniusz 128
- Pazio-Właziowska Dorota 28–29, 327, 332, 373
- Peiper Tadeusz 124
- Peirce Charles 166, 326
- Pelcowa Halina 270
- Pełczyński Marian 172
- Pesse Włodzimierz K. 565
- Petera Janina 398, 405, zob. też Petera-Górak Janina
- Petera-Górak Janina 400, 404, zob. też Petera Janina
- Petrėnienė Ona 156
- Petrović Svetazar 178
- Pidek Józefa 379, 383, 390
- Piekarczyk Dorota 313
- Piekot Tomasz 271, 282, 325
- Pietrak Bronisław 381
- Pilot Marian 16
- Pisarek Walery 72, 176, 345
- Pisarkowa Krystyna 1, 176, 370
- Piwakowski Maksymilian 14, 342, 543–549, 553–554, 556–559, 561–563, 565–566, 568, 570, 630, 638
- Planeta Paweł 366, 791
- Pleszczyński Jan 712
- Plotnikova Anna 235
- Podgórska Joanna 719
- Podkański Zdzisław 363
- Pokojska Agnieszka 273
- Polakowski Filip 14, 342, 543–549, 553–554, 556–559, 561–563, 565–566, 568, 570, 630, 638
- Polański Kazimierz 160
- Poljakov Fedor B. 333
- Popiełuszko Jerzy ks. 342
- Popowska-Taborska Hanna 16
- Prażuch Wojciech 366, 791
- Profantová Zuzana 256
- Propp Władimir 158
- Prorok Katarzyna 482, 488, 491, 516, 619, 793–800
- Prus Bolesław 267
- Prussa Maria 348
- Przerembski Zbigniew Jerzy 112–117
- Przyboś Julian 124
- Przybylska Renata 292, 315
- Pšenyčnýj A.M. 32
- Pstrokońska Barbara 707–708
- Pszczółowska Lucylla 133
- Puculek Aleksandra 724

- Putnam Hilary 161, 174, 187, 287, 345
 Puzynina Jadwiga 14, 16, 34, 76, 181, 236,
 301, 305, 326, 528, 537, 562, 564, 583,
 664, 735, 782
- Q**
 Quasthoff Uta 161
- R**
 Rajewski Maciej 267
 Rak Maciej 22–23, 361
 Reymont Władysław 145–146
 Ribak Jurij 679
 Richter Ludwig 234
 Ristić Stana 338, 365
 Robotycki Czesław 16
 Rojszczak-Robińska Dorota 75
 Rokosz Tomasz 277
 Rosa Harmut 318
 Rospond Stanisław 572
 Rózewicz Tadeusz 267, 366
 Rubinkiewicz Ryszard 656
 Rudenka Alena 5, 801–802
 Rusiecka Natalia 424
 Rutkowska Kristina 362, 366
 Rynio Alina 559
 Ryszkiewicz Mirosław 276
 Rytel Danuta 161
 Rzepka Wojciech Ryszard 1
 Rzeszutko Małgorzata 367
 Rzeutka Swietłana 262
- S**
 Salij Jacek 163
 Sambor Jadwiga 16
 Samoliński Wojciech 65, 547, 635–636
 Sapięha Katarzyna 419
 Sapięha Leon 419
 Sapir Edward 166, 254
 Sar Andrzej 620
 Šarić Liljana 8
 Sawicka Grażyna 219
 Sawicki Stefan 154, 165
 Scherr Barry P. 170
 Schulz Bruno 277
 Schwarz Wolfgang Friedrich 234
 Schwarzenberg-Czerny Urszula 725
 Searle John 271
 Sedakova Irina A. 255
 Semczuk Alicja 385
 Sękowska Elżbieta 16, 72
 Siatkowski Janusz 192
 Simonides Dorota 210
 Sirovátka Oldřich 1, 670
 Skawiński Jacek 7
 Skoczowska Anna 713
 Skorupka Stanisław 571
 Skubalanka Teresa 147
 Skwarczyńska Stefania 307
 Słabczyński Robert 368
 Sławiński Janusz 194
 Sławski Franciszek 311
 Słowacki Juliusz 614
 Šmelev Alexey 369
 Smetonienė Irena 156
 Smoczyński Paweł 149
 Smolińska Teresa 16
 Smolka Iwona 16
 Smosarski Józef 645
 Smyk Katarzyna 112–117, 335, 356
 Sobierajski Zenon 574
 Sobolewska Katarzyna 20
 Sokólska Urszula 326
 Sotirov Petar 29
 Spasiewicz Włodzimierz 718
 Stanowski Adam 14, 547, 554
 Stefanović Marija 375
 Stefanskij Evgenij 212, 261, 295
 Stępień Stanisław 421
 Stickel Gerhard 345
 Stomma Ludwik 577
 Strojnowska Bronisława 627, 634
 Styk Józef 649
 Subko Barbara 664
 Sulima Roch 1, 11, 14, 16, 110, 168, 178, 233,
 565
 Sumkina Antonina 687
 Supranowicz Elżbieta 3

- Suprun Adam Evgenevič 238
Sus Zuzanna 419
Symotiuł Stefan 14, 568
Szadura Joanna 16, 27, 54–55, 156, 178, 188–189, 299, 312, 317, 350, 373, 376, 483, 485, 489, 522, 524, 686, 755, 758
Szajkowski Maciej 624
Szczępański Jan 358
Szczęsna Ewa 666
Szewczyk Łucja 3
Szewczyk-Czech Anna 605
Szlachetka Małgorzata 726
Szomburg Jan 643
Szostek Andrzej ks. 449
Szumiło Mirosław 317
Szymczak Mieczysław 128, 241
- Ś**
Świdnicki Andrzej 109 (pseud. Jerzego Bartmińskiego)
Święch Jerzy 14, 66, 290, 563
- T**
Tabakowska Elżbieta 273, 349
Taranko Ryszard 556
Tarsa Teresa 359
Taszycki Witold 134
Tatarinov Viktor A. 8, 28
Teleżyńska Ewa 664
Telicki Marcin 294
Telija Veronika 232
Timofiejew Artur 75, 337, 781
Tischner Józef ks. 234, 288
Tokarski Ryszard 40, 42, 167, 198–199, 207, 227, 244, 741, 746
Tolstaja Svetlana M. 15–16, 20, 22–25, 235, 260, 281, 324, 333, 552, 560, 596, zob. też Tolstojowa Swietłana
Tolstoj Nikita I. 15, 203, 229, 260, 309, 333, 552, 576, 579, zob. też Tolstoj Nikita
Tolstoj Lew 545
Tolstoj Nikita 14, 166, 229, 254, 260, 303, 332, 422, 545, 551, zob. też Tolstoj Nikita I.
Tolstojowa Swietłana 5, 14, 226, 233, 254, 303, 561, 596, zob. też Tolstaja Swietłana M.
Tomczak Łukasz 700–701, 769
Toporow Vladimir N. 203, zob. też Toporow Władimir
Toporow Władimir 14, 166, 254, 424, 558, zob. też Toporow Vladimir N.
Trocka Marta 16
Trzynadłowski Jan 127
Tymochowicz Mariola 415–417, 774
Tyrpa Anna 20
Tyszka Andrzej 252
- U**
Ulicka Danuta 39
Underhill James 12, 161, 174, 190, 195–196, 203, 205, 208, 225, 237, 258, 265, 791
Urbańczyk Stanisław 129
- V**
Vaňková Irena 12, 161, 174, 190, 195–196, 203, 205, 208, 225, 237, 258, 265
Vepreva Irina 369
Vinogradova Ljudmila 111, 235, 285, zob. też Winogradowa Ludmiła
Viviand-Esik Aline 791
- W**
Walas Teresa 209
Walińska Hanna 1
Waliński Michał 140, 158
Wandruszka Mario 241
Wasiuta Sebastian 11, 201–202, 215, 247, 250, 263, 266, 272–273, 281–283, 292, 302, 305, 312, 324, 455–456, 468–470, 476, 479–480, 625, 635, 637, 639, 640, 700–704, 769, 792
Waszakowa Krystyna 663
Ważyk Adam 124
Weiss Daniel 187
Wępa-Siudek Agnieszka 21

- Whorf Benjamin Lee 166, 254
 Wiejak Jadwiga 121
 Wielgus Stanisław 442
 Wierzbicka Anna 14, 71, 166, 174, 187, 225,
 227, 238, 274, 288, 290, 306, 352, 423,
 553, 566, 569, 666, 697–698, 720,
 750
 Wierzbicki Alfred ks. 554
 Wilczewski Michał 8
 Wilczyński Witt 624
 Wilk Stanisław ks. 661
 Wilkoń Aleksander 146
 Winogradowa Ludmiła 185, 269, zob. też
 Vinogradova Ljudmila N.
 Witosz Bożena 666
 Wodarz Hans-Walter 575
 Wojnowski Jan 450–451
 Wojtyła Karol 183, 234, 366, zob. też Jan
 Paweł II
 Wolny Helena 150
 Worth Dean S. 170
 Woźniak Tomasz 69, 204
 Wójcicka Marta 322
 Wójtowicz Krzysztof 236
 Wrocławski Krzysztof 16, 75
 Wróblewski Bogusław 172
 Wyrwa Anna 594, 685
 Wysoczański Włodzimierz 5
 Wyspiański Stanisław 340
- Z**
 Zań Paweł 677
 Zareba Alfred 128, 688–695
 Zaron Zofia 345
 Zaśko-Zielińska Monika 271
 Ždanova Vladislava 588
 Zgółka Tadeusz 217
 Zgólkowa Halina 1
 Zieliński Andrzej 252
 Zienkiewicz Lucyna 422
 Zięba Stanisław ks. 640, 656
 Zimniak-Hałajko Marta 565
 Zinken Jörg 8, 161, 166, 174, 184, 190, 205,
 207, 219, 225, 227, 231, 238, 255, 259,
 261, 294, 320, 525
 Živoderova A.M. 687–688
 Znaniecki Florian 161
 Zowczak Magdalena 337
 Žujkova Margarita V. 26
 Zybatow Lew N. 239
- Ż**
 Żmigrodzki Piotr 160
 Żółkiewicz Stanisław 418
 Żuk Grzegorz 274
 Żuk Monika 16, 309, 490
 Żurek Sławomir J. 711, 717
 Żwirkowska Elżbieta 645
 Życiński Józef abp 14, 342
 Żywicka Beata 27, 327–329, 350, 373

Monika Łaszkiwicz

Profesor Jerzy Bartmiński, Divčibare, Serbia, wrzesień 2011.
Fot. Dejan Ajdačyć

Przedstawiono [...] w jednym miejscu, w syntetyczny sposób, udokumentowany drukiem (a w znacznej części trudno dostępny i rozsiany) kompletny naukowy dorobek jednego z najwybitniejszych polskich językoznawców ostatniego półwiecza, naukowego giganta i tytana pracy, który zapracował sobie na swój niezwykle wręcz autorytet głęboką wiedzą, trwałymi dokonaniami, poszukiwaniem nowych dróg w lingwistyce (zwłaszcza kulturowej), stworzeniem Lubelskiej Szkoły Etnolingwistycznej i zapoczątkowaniem ożywczego w polskiej kulturze prądu zainteresowania ludową kulturą słowa i folklorem słownym.

[...] tom nawiązuje do dobrej tradycji upamiętniania w ten sposób dzieł naszych wielkich poprzedników przez ich uczniów i przyjaciół. [...] daje wiarygodny obraz życia i twórczości naukowej profesora Bartmińskiego, daleko wykraczający (dzięki dołączeniu Jego *sui generis* naukowego portretu naukowego) poza suche zestawienie uporządkowanego ciągu publikacji. Dorobek to imponujący, sięgający niebotycznych wyżyn 800 pozycji bibliograficznych, 14 książek, licznych prac redakcyjnych, w dziełach najwyższej miary (jak choćby *Słownik stereotypów i symboli ludowych*) w pełni uzasadniający potrzebę ujęcia go w odpowiednio sprofilowane i skategoryzowane karby.

(z recenzji prof. dra hab. Kazimierza Sikory)